

Komáromi János

**Harangoz a mult
Különös utazás**

Harangoz a mult

I.

November közepe lehetett, amikor Tóth Antal meghalt.

Azaz hogy nem halt meg, amint az sorra ki fog derülni az elkövetkezendők során.

Annyi azonban tagadhatatlan, hogy behunyta a szemét s ugyanakkor leesett az álla. Könyörületes kezek lefogták a szemét, zsebkendővel felkötötték az állát s ugyanakkor kinyújtóztatták Tóth Antalt teljes testi-hosszában. Ugyancsak jó lelkek reáadták az egyetlen tiszta ingét meg a lábravalóját. Mert a pusztá házban aligha akadt volna más rendes ruhadarab.

Ágrólszakadt embernek számított világeletében Tóth Antal. Igaz is, hogy ütődött alak maradt mindvégig, míg e földi emberek közé tartozott.

Kasztja szerint bocskoros-nemes lett volna, ámde végleg leszegényedett állapotban s a ruha is, amit Isten tudná, honnan szerzett magára, csak épp hogy lötyögött rajta. Emberemlékezet óta mindig ugyanabban az egy zsíros és nyútt kalapban járt, a kalap teteje ki volt szakadva s ezen a lyukon kikandikált néhány szál a hajából, mint a zsúpfedeles ház tetején a szalma, ha megcibálja a szél.

Hogy volt-é vagyona Tóth Antalnak? Szelid lélekkel elmondhatjuk, hogy semmi vagyona sem volt, ha csak ide nem számítjuk azt a viskót, amelyben egyesegyedül lakott a falu alsó vége táján és amelyet sajátkezüleg eszkábált össze. Tulajdonosa volt azonfelül egy félszemű lónak is. Ezzel a lóval kóborolt a határban úgyszólván egész nap, miközben az árokpartokon legeltette a kötőfékénél fogva. Az alatt az idő alatt Tóth Antal maga bizonyára gyakran el-eltöprengett e földilét egyenlőtlen vagyoni berendezkedésén.

Ha ugyan lehettek gondolatai egyáltalán egy ilyen szánandó és esett alaknak!

A ruha, mint érintettük már, futólag, csak lötyögött az ebadtán s egész külseje úgy hatott általában, hogy rendes ember alig bocsátkozott vele szóba. Hajának színe olyan se-szín volt, arca megnyúlt s a szeme olyan tekintetű, mintha megállás nélkül éhes lett volna a tulajdonosa. Lábbelit is lehetett fölfedezni a lábán, ha ugyan lábbelinek lehet állítani az ilyen bakancs-csőkevényt, mely hol kurtaszárú csizma volt, hol cügoscipőnek számított, melyet jobb állapotban Szikora tanító úr lábán láttak még a figyelmesebb szemlélők. Lötyögő kabátjának zsebei ki voltak forgatva túlnyomórészt. Tóth Antal hanyagsága miatt természetesen és nem abból az okból, mintha Tóth Antal ilyenformán akarta volna bebizonyítani a világnak, hogy árva peták sincs a zsebében. Tudta róla mindenki, hogy Tóth Antal, mióta a világra jött, talán egyetlen pengőt nem látott a valóságban, nemhogy ötöt.

De fölösleges időpocsékolás is talán ennyi hosszan időzni el egy olyan semmi embernél, aminő Tóth Antal volt!

Annak az esztendőnek, amellyel mondanivalóink kezdődnek, egy borongó reggelén híre ment a faluban, hogy nem él többet Tóth Antal, akit még a legutolsó zsellér is lenézett, miután alábbvalónak tartotta magánál.

Meghalt, hát meghalt!

Minekutána jószívű szomszédok kikészítették úgy-ahogy a másvilági útra, a tetemnézőbe vitték ki targoncán. Mert ilyen szánalmas alaknak odakint a helye a temető szélén található butykában. Ugy vitték ki - láthatta mindenki! - ingben-gatyában. Nagy kérdés maradt azonfelül szomszédok és közelebbi ismerősök számára, mimódon tegyék a föld alá ezt a savanyú-

szájú embert? Mert föltéve, hogy a tiszteletes úr elbúcsúztatta volna ingyen, koporsó nélkül mégsem ereszthetik le a sírgödörbe!...

Épp a legszükségesebb tennivalókról tanácskoztak szomszédok és ismerősök, mikor a súlyos kérdést megoldotta Tóth Antal maga. Tudniillik hazatrappolt a temetőből. Sajnos, az inget akkor már lehúzta róla valaki.

Kevéssel volt ebéd után s odakint didergett minden. Nehéz novemberi felhők csüngtek lefele az égről, e felhők színe miatt sötét volt a Szentandráska-domb, melynek tetején csupasz akácfa közé vonta meg magát a temető. Különben is nyugtalanító színe volt mindennek.

Mudrony Sanyi, a Mudrony József fuvaros kislánya ott álldogált házuk kiskapujában s meg-megdideregve vonta összebb a nyakán vásott ködmönkéjét. Hogy minek álldogált a kiskapuban? Ő maga sem tudta volna megmondani. Csak állt ott, szippantott néha az orrán s kerek és pufók arca szederjesre vált. Nem volt még hatesztendőske ezen az őszön s akik ismerték, értelmes fiúcskának mondták. Fölnézett olykor a falu nagyutcáján, amelyen csak elvétve mutatkozott élő ember. Tovább álldogált aztán és topogott.

Édesanyja, egy fehérarcú, szép fiatalasszony, talán harmadszor szól ki neki a pitvarból, melynek tűzhelye körül foglalatoskodott éppen:

- Sanyika, gyere be, mert megfázol és beteg leszel!

- Megyek már, édesanyám, - szólt vissza Mudrony Sanyi, de azért továbbra is odakint maradt.

S ebben a kora-ebédutáni órában történt, hogy egy túlvilági kiáltás hasított végig a falun s remegtetett össze mindenkit. Olyan volt ez a kiáltás, mint Valami szörnyű állat vészüvöltése s minden ember és asszony, felnőtt értelmű falusi lakos és jámbor gyermek a kiskapukba, a hidacsákra, meg a nagyutca közepére futott ki tőle.

A Szentandráska-domb felől jött ez a borzongató kiáltás és mintha Lukács János útkaparóé lett volna a felhördült hang. Végig-végig a falu tele volt már kíváncsiakkal, mikor a felvégen váratlanul felbukkant Lukács János és noha a harmincon is felül volt már az útkaparó, olyan korban tehát, amikor az ember bátorsága nem szokott a csizmaszárba szállni, most vágatott mégis, mint a veszett, csizmája talpai alól pedig magosra freccsent szét a sár. S elkiáltotta magát, ahogy csak fért a torkán:

- Gyön Tóth Antal!

Félfalu-hosszáig hallotta mindenki a kiáltást, de nem értették az emberek. Azt tudták, hogy Lukács János útkaparó előzően a Mihályi felé vezető megyei út egy közeli szakaszán dolgozott, éppen a temetődomb alatt, most meg esze nélkül menekült a falu felső végétől számítva lefelé, miközben rég elhánnya valahol a kapáját s másodszor is elkiáltotta magát, mint a tébolyult:

- Gyön Tóth Antal!

Az emberek tanácstalanul néztek össze. Mert az első pillanatban azt hitték, hogy szegény Lukács János valami csodát talált látni a temető felől s attól bomlott meg...

De nem maradtak sokáig tanácstalanságban.

Mert Lukács János éppen a jegyzői-lak táján trappolgatott lihegve (a csődületre maga a jegyző is kisietett a feleségével meg a bojtárjával), mikor a felvég irányából egyszerre csak kapuknak és ajtóknak kapkodó csapkodása hallatszott, ugyanakkor pedig mindenki lelkendezve próbált menekülni a házakba...

Ugyanabban a pillanatban már fel is tűnt a felvég felől senki más, mint a halott Tóth Antal maga.

Csattogó talpakkal vágatott az útkaparó nyomában.

Mudrony Sanyi ott szorongott a kiskapuban és noha ébredező eszével megértette, hogy rendkívüli dolgokat ért meg, lenyűgözve maradt ott továbbra is. Lába mintha megmerevült volna, hallotta az ajtók és kapuk egyre közeledő csapkodását, látta a falusiak tébolyult menekülését (akkor már a jegyző sem volt látható családotul sehol), de nem tudta elfordítani a fejét az iszonyú látványtól.

És ezt a látványt nem felejtette el egész azontúli életében.

Elől nyargalt az utcán Lukács János útkaparó, mögötte vagy száz lépésre vágatott Tóth Antal a temetőből. Lukács János halottféhéren a rémület miatt, Tóth Antal pulykavörösen a méregtől. És most már Tóth Antal kiáltotta el magát, de úgy, hogy beleborzongott mindenki, aki hallotta egyszer:

- Teremtésit a gazoknak, még az inget is lelopták rólam!

Az üldözött útkaparó akkor ért egyvonalba Mudrony Sanyival, meglátta, hogy a gyerek mögött nyitva a kikapu, bevetette magát rajta, az udvar hátsó részében a padlásfeljárónak állt odatámasztva a létra, uccu neki, fellihegett a padlásra s akkor bekapta maga után a létrát is.

Mudrony Sanyi pedig ottmaradt a kapuban. A csodálattól és rémülettől megdermedt tagjaival.

Tóth Antal meg vágatott azalatt a temetőből.

Nyargalt egyetlen szál alsóruhában, mely féhéren libegett rajta bokáig, csupasz talpai belecsattantak a novemberi lucsokba, magasra freccsent szét a lucsok s az utca halott lett akkorára. Szégyen és düh marhatta a torkát a máskor szóitalan Tóth Antalnak, mert ahogy Mudrony Sanyi elé ért volna, egy másodikat kiáltott, de olyat, hogy keresztet kezdett hányni magára, aki hallotta:

- Istenit a kutyáknak! Lehúzzák a halott utolsó ruháját! Ezért számolni fogunk, mert még holnap törvénybe megyek!

És míg végigüvöltött az utcán, oly hihetetlen gyorsan vágatott, mint egy versenyló. Meztelen és ráncos talpai alól magasracsapott a sár, ezek a talpak észvesztő kapkodással csattogtak az utcán, kevéssel reá aztán Tóth Antal maga is eltűnt a nagyút előtti utcafordulónál... És csönd lett akkor. Olyan csönd, hogy Mudrony Sanyi megijedt tőle...

Édesanyja, ez a sokat bánkódott, szép fiatalasszony csak ekkor ocsudott rá a pitvarban, hogy valami szokatlan dolognak kellett végbemennie odakint. Hallotta ugyan a kiabálást, de nem sokat adott reá: saját gondjai foglalták el. Most azonban, hogy olyan fenyegető csönd állt be az utcán, fölfigyelt ő is és kisietett a kiskapuba.

A kiskapuban pedig még mindig ott álldogált a fiacskája. Kékfoltos arcocskával: a hidegtől is, a félelemtől is. A fehérarcú mama megrémült s a gyerek keze után kapott:

- Mi történt veled fiacskám?

- Édesanyám, - kezdte csaknem pityeregve Mudrony Sanyi, - Tóth Antal bácsi szaladt erre...

A fiatal mama megingott:

- Dehiszen Tóth Antal ma reggel meghótt!

- Tóth Antal bácsi volt, édesanyám, - hajtogatta dideregve a gyerek. - Csak gatyá volt rajta, oszt igen szaladott, Lukács János bácsi meg a mi padlásunkon bujt el...

Édesanyja, férjzett Mudrony Józsefné azt hitte első pillanatban, hogy félrebeszél talán a kisfia. Ámde a padláslyukból ugyanakkor aláéreszkedett a létra, félszempillantással reá pedig Lukács János dugta ki óvatosan fejét a lyukon:

- Elment mán az a veszett?

Mudrony Józsefné meglepetve nézett föl, a padláslyuk irányába:

- Kiről beszél, szomszéd?

- Hát arról a pizok Tóth Antalról... Nem feltámadt az ebadta, pedig hótt vót... No, alaposan megkurgatott magamat is, ez mán szentuccse!

Mudrony Sanyi édesanyjának kerekre nyílt a barna szeme s ugyanakkor keresztet vetett magára:

- Visszagyött Tóth Antal, akit ma vittek ki a butykába?

- Meghíszem azt, - válaszolt Lukács János, miközben lefelé ereszkedett a létrán. - Oszt alighanem bajt fog csinálni most a faluba, mer igen haragos, mivelhogy hóttába az ingit is lehúzza róla valami betyár-alak...

Akkorára többen álltak csoportosan a Mudrony-ház előtt, híre futott sebtiben, hogy Lukács János útkaparó, aki csaknem a lelkét köpte ki a hajmeresztő vágatásban, ide menekült be és rejtőzött el a széna közt, a padláson. Közlebbit szeretett volna tudni mindenki, miután Tóth Antal maga rég végigcsattogott a nagyutcán s minden föltevés szerint alvégi viskójában tartózkodhatott pillanatnyilag. S bizonyára csúnyán káromkodott rút megcsúfoltatása miatt.

Amire Lukács János is kilépett volna a Mudrony-ház kiskapuján, legalább negyvenen álldogáltak a ház előtt, sűrű tanácsalanságban. Mudrony Sanyi is ott lábatlankodott szélről, el-elámulva az emberek izgatottságán. Mert apró kora ellenére is megérezte, hogy ezúttal nem tréfa a dolog.

Ott lehetett látni Csanak András csizmadiamestert úgy, amint feldúlt lelkiállapotban éppen felugrott a háromlábú székről. Dikicset szorongatott a jobb markában s egyre azt ismételtette maga elé:

- Majd elválík, emberek... Majd elválík, emberek...

Közel állt Csanakhoz Csalma Máté fuvaros, akit azért ismertek többen a falu határán túl is, mert csakugyan ott volt a königréci csatában s ezokból adott magára. Csalma Máté azonban cseppet sem idegeskedett, ellenkezően: megőrizte a hidegvért mindvégig, ami érthető is egy háborútjárt embernél... Mindössze annyit lehetett volna megfigyelni rajta, hogy élénkebben pipákolt a pipaszáron, mint egyébként... Zelvay János sem hiányzott ezúttal, aki a felvég utolsó házában lakott, nagy asszonykerülő hírében. Eddig ugyanis háromszor házasodott meg, feleségét azonban mind a három esetben nyomban az esküvő után visszahagyta a szüleinél s anélkül, hogy ránézett volna a leányfeleségre, hazáigment s attól kezdve ott élt egyesegyedül a legszélső felvégi házban, melynek sarkában karcsú jegenye bókolgatott a leggyengébb levegőmozdulásra is és amelynek, mivel közelesett a temetőhöz, nyugtalanító híre élt esztendőnk óta... A Mudrony Sanyiékkal szomszédos házból elbotorkált akkorára a komoly értelmű Párnahaj János, akit - mivel alig beszélt napjában három szót - bölcs embernek tartottak. Ott szorongott a tömeg oldalában a katonasor alól alighogy kikerült Nagy Bálint nemesi gazdálkodó, akit egészen különös okból emlegettek sokat minden vasárnap délután. Vasárnap dél-

utánonkint szokása volt ugyanis Nagy Bálintnak, hogy több ízben is végigment a falun, de mindig más-más színű bajusszal. Mert amikor először haladt volna el a helység nagyutcáján, aranszőke színe volt a kikunkorított bajuszkájának. Ahogy másodszor látták volna egymagában az utcán, sűrűfekete volt már a bajusza. Időközben ugyanis hazanézett s kisúviszkolta. Látták aztán barna bajusszal és még több színváltozatával e bajusznak. Nagy Bálint e bajuszszínvariációkkal a nemesi lányoknak akart tetszeni elsősorban s ezt a célját el is érte. Róla és bajuszáról folyt a szó a faluban minden vasárnap délutánon.

Sokan mások ácsorogtak még a Mudrony-ház előtt, szemre ötvenen legalább, Lukács János is odaért ezalatt a tömeghez, emberek, asszonyok és egyéb fiatalok már nógatni kezdték volna éppen, hogy mondja el, mint is történt hát, amikor megérkezett a bíró, névszerint nemes Boldizsár Menyhért s mögötte a vállalkozó természetű Bacsik Mihály lépkedett. Bacsik Mihályról annyit csupán, hogy eredetére tót lehetett mindössze, amivel ő maga egyáltalán nem törődött és hogy Tománé volt az anyósa. Ez azonban nem lényeges körülmény.

A bíró megállt a tömeg félkaréjának közepén s így intézte a szót az útkaparóhoz:

- Hadd hallom, Lukács, mi történt itt a valóságban?

Lukács János, ez a különben száltermetű s komoly gondolkozású ember olyat sóhajtott erre, hogy szinte hörgött:

- Tekintetes bíró uram, egészen meg vagyok én habarodva...

- No, csak szedje össze magát, - bízatta a már vénülő bíró, akit körültekintő elhatározásainál fogva sok tisztelet övezett. - Hallom, hogy Tóth Antal feltámadott, de akkorára már nem volt rajta az ing... Disznóság! Disznóság!

Ám erőt vévén magán, valamivel szelídebb hangon szólt:

- Beszéljen hát, Lukács barátom!

Az útkaparó, mivel többen is megbíztatták, beszélni kezdett ekkor. Az útkaparó lábának szorítva ott drukkolt Mudrony Sanyi is, miközben vásott ködmönkéjét összébfofgta a melle táján s elámult bagolyszemmel báméskodott a falubeli nagyokra, akiknek viselt dolgait nem felejtette el egész azutáni életében.

Lukács belefogott hát:

- Ott igazítom az út szélit nem messze a faluvégtől, a Szentandráska-domb alatt és gondolkoztam sok mindenben. Az járt a fejembe éppen, hogy nincs igazság e világi életbe... Mer lám, a grófok nem dógoznak semmit, valamint a bárók se, csak sétálnak a kastélykertjeikbe vagy négyesfogatot hajtanak, a szegény ember meg itt döglük a szegénységbe...

- Ez nem tartozik ide! - szólt közbe idegesen a bíró. - Azt szeretném tudni inkább, mimódon ment végbe az a dolog ezzel az éhholt Tóth Antallal?

Lukács János útkaparó tisztelettel szólt vissza:

- De idetartozik, amin gondolkoztam magamba, tekintetes uram, mivelhogy éppen Tóth Antal miatt járt a fejembe ez a sok mindenféle gondolat. Mert láttam, amikor reggel targoncán vitték ki az ebadtát a butykába, a targonca szélén meg lefityegett a két karja. E miatt gondoltam az urak jódollgára, meg hogy milyen nagy az igazságtalanság ebbe a világi életbe Tóth Antallal. Ingbe-gatyába vitték ki, mivelhogy rendes ruhára nem tellett az éhenkórásznak. Hát ahogy éppen a Tóth Antal dolgaival foglalkoztam volna magamba, valahogy a temető fele tanáltam nézni, a butyka irányába és csak megdermedett bennem a lélekzet...

A körötte álldogált falusiak fülhegyezve figyeltek oda, Mudrony Sanyi pedig beleborzongott. Nyiladozó értelmével fel tudta fogni már, hogy most fog feltámadni a halálából Tóth Antal bácsi...

Kínzó szünet után tovább beszélt Lukács János:

- De nemcsak a lélekzetem akadt meg, hanem csuklani kezdtem attul, amit láttam a két szememmel...

Lapszélen idevetve, nem először történt ezúttal, hogy hihetetlen dolgot látott Lukács János. Valóban el lehet mondani, hogy egy útkaparóval annyi minden esik meg az országúton, mint senki mással az egyéb foglalkozású emberek közül. Jó néhány esztendővel azelőtt Lukács János az országútnak Verhó felé eső szakaszán volt elfoglalva, azaz kapart a kapájával, amikor véletlenül fel talált nézni a tavarnai dombig s olyan csodát látott akkor, hogy reszketés állt a lábába. Azon a részen ugyanis a tavarnai dombtetőnek hajlott föl az országút s erről a tetőről valami megfoghatatlan istencsodája gurult most lefele s egyenest neki Lukács Jánosnak! Lukács János elálló szívveréssel pillantott oda másodszer is és tisztán látta akkor, hogy azon az istencsodáján egy nagy kerék van elől, egy apró kerék van hátul, valaki ül az első kereken s a két lábával úgy kapkod a nagy kerék közepetáján, mintha bolond állapotában bokázott volna az illető. S a nagy és kis kerekű különös csoda szélesebesen repült e közben lefelé a dombról, éppen Lukács Jánosnak neki! Szerencséje volt azonban Lukács Jánosnak, mert éppen a hidacska fölött dolgozott s ez okból pillanatot sem késve az árokba pattant le az országútról, az árokból - zsupsz! - bebújt a hidacska alá s ott szurkolt attól fogva olyan remegésben, hogy a szíve majd kiverte az ádámcsutkáját... Egyszer csak hallotta, de akkor már alig volt benne élet, hogy az az istencsodája elsurran a hidacska fölött s úgy tetszett Lukács Jánosnak, hogy nesztelenül vágat tovább az országúton... Jó néhány szünetig drukkolt még a hidacska alatt s amikor elő mert volna bújni végül, meghökkenve tapasztalta, hogy a nagy és kisebb kerekű istencsodája a verhói hajlatban repült már lefelé, miközben az a valaki a két lábával még mindig a nagy kerék közepetáján bokázott cifrázva. Lukács János nem tudta akkor, mit gondoljon magában a dolgok felől, mignem Amerikát járt okosabb emberek fel nem világosították, hogy ördögszekér az s olyan úrfélék járnak rajta, akik nem tudják, mihez kezdjenek nagy flangérozási kedvükben...

Boldizsár Menyhért bíró akkor már harmadízben figyelmeztette Lukács Jánost:

- Hát hogy volt oszt tovább?

Az útkaparó maga elé nézett, a földre, úgy számolt be a látottakról:

- Mondom, ott álltam, épp az árok partján s ahogy a butykára esett volna a szemem, csuklani kezdtem, a lábaim meg rogyadoztak. Mer egy ember lépett ki a butykából, csak úgy ingbegatyába az őszi híveségbe s mingyárt gondoltam, hogy Tóth Antal gyön vissza a temetőből. Törni kezdtem az eszemet sebtibe, élő vagy hótt állapotába lépett-e ki a butykából s mán azon vótam ijedtembe, hogy lehasalok a sáncba, de akkor látom csak, hogy éppen nekem tart... No, az ánciusát, sóhajtottam, neked is jó dógod van, Lukács János, aki megáldott!

- Oszt hogy gyött? - faggatták több oldalról is, ugyanegy pillanatban.

- Csend legyék, amikor én is itt vagyok! - kiáltott föl idegesen Boldizsár Menyhért bíró, amire mindenki befogta a száját.

Az útkaparó felindult lélekkel folytatta:

- Eleinte lépést gyött lefele a dombrul, kicsit megállapodott és körülnézett s akkor neki-ereszkedett ez a veszett ember. És csak nekem! Mán jól láttam a mezitlába fehérségét, mikor

észretértem valahogy. Nem povedálok sokat, mert a bátorság akkor mán a csizmám szárába szállt le, hát csak elvágtam a kapát az árokba, elkiátottam magamat s azzal - aló! - a falu fele. Ahogy bírta a két lábom. Tóth Antal meg utánam! Alig vót mán bennem lehellet, amikor sikerült felkapaszzkodnom a Mudrony szomszédék padlására és ott bele a szénába... Azt hittem, ott esz meg a frász!... Hát ennyi vót.

Nagy hallgatás állt be akkor.

Boldizsár Menyhért, Zehernye község bírása, aki addig úgy a magánéletben, valamint hivatali ténykedéséből kifolyóan soha zavarba nem jött, ezúttal sokáig, igen sokáig nem tudott szólni. A helyett az állát vakargatta tanácstalanul. Végül fölnezzett az útkaparóra:

- Csak egyet nem értek, hallja-é kend, Lukács! Azt nem értem nevezetesen, meghótt-e a valóságban az a mihaszna Tóth Antal avagy csak igen mélyen tanált elaludni?

Lukács János szintén nagy tanácstalanságba esett, minélfogva a fejét kezdte forgatni:

- Azt csak az Isten tudná, tekintetes bíró uram... Vagy tán még ő se!

- Az Istennel ne kezdjünk ki. - intette az útkaparót a bíró - lévén ő a legfőbb világi ítélőszék!

S még nagyobb hallgatás következett be erre a kijelentésre.

Hideg ősz volt. Ötvenen-hatvanan állhattak Boldizsár Menyhért, a nemesi származású bíró, valamint Lukács János útkaparó körül: öregemberek, akik megjárta Amerikát, tehát volt némi tapasztalatuk, riadtszemű asszonyok s ifjú hajadonok, úgyszintén neveletlen apróságok. S mind-mind a földre néztek, maguk elé. Mert nem tudták, mi véleményük legyen a dolgokról... Azalatt pedig, valahonnét a dargói barlanglyuk felől, szél kerekedett s erre a széltódulásra szünetlen bókolásba kezdtek a jegenyefák, amelyekkel tele volt a falu, még megmaradt leveleik pedig pörögni kezdtek s végül leültek a sárba. Semmi nesz nem hallatszott az alvég irányából, ahová Tóth Antal vette be magát s ez volt az oka mély tanácstalanságuknak. A hideg miatt az emberi orcákon reszkettek a pehelyszőrök.

Akkor jött Barczali Gábor. A felvég felől.

Barczali Gábor igáskocsis volt mindössze Setéth Miklós földbirtokos úrnál, ám nemesi eredetét senki nem tagadhatta azért. Jött aprózott, fura járásmódjával: dereka hosszú volt, hasa lötyögött, kurta lábaival kicsiket lépegetett s a szeme kerekre tágult most is, mintha rémülettel csodálkozott volna el valamin. Ingfélét szorongatott a markában.

- Merre, merre, Gábor öcsém? - szólt feléje a bíró.

Barczali Gábor úgy válaszolt tovább mentében, hogy oda sem nézett a bíróra:

- Meglátogatom szegény Antalt, oszt neki adom az egyik ingemet. Mer láttam, hogy ing nélkül talált visszagyönni a másvilágrul.

- Oszta ha hazafele tartasz, térj be hozzám egy szóra! - kiáltott utána Boldizsár Menyhért bíró úr. - Tudni szeretném, mi van azzal a tökéletlennel?

Barczali Gábor kedvetlenül mondta rá:

- Igenis.

Mélyen bántotta ugyanis, hogy egyes emberek - végleges elvetemültségükben - már az inget is lelopják a halottról.

A tömeg e közben mintha hazafelé kezdett volna oszladozni észrevétlenül, amikor a tanító úr tűnt fel az utca alvégi fordulója felől. Szikora tanító úr járhatott már valamivel túl a harmincon.

Zsakettben járt rendes körülmények között, lábain sárgacipőkkel, jobbkezeiben az esernyőt szorongatva. Sejtette mindenki, hogy a tanító úr alighanem a Kigyóssyné háza felé igyekszik, miután abban a házban lakott a tanítókisasszony is. Igen-igen szemrevaló teremtés. Körülbelül minden ember érezte a faluban, hogy a tanító úrnak alighanem házassági szándékai vannak.

Szikora tanító úr aközben odaért a tömeghez s mielőtt még üdvözölhették volna és a nélkül, hogy fölfelé haladtában megállt volna, annyit mondott:

- Tudatlanság és babona két egytestvér!

S tovább ment.

És nem tért le a nagyutcáról, csak a Kigyóssyné háza előtt.

A bíró s körötte a falusiak hosszan néztek el a tanító után. Megérezték, hogy nem hétköznapi bölcsesség rejtőzött odavetett szavaiban. A tömeg szélén ott állt Mudrony Sanyi is, akit édesanyja fogott a kezénél. Mudrony Sanyi azonban semmit sem értett a tanító odavetett szavaiból.

II.

Szélben zúgott a Ronyva völgye.

Hajladoztak a partmenti apró fűzek s fent, a domboldalban hajlongtak a falu jegenyefái. Mert - különösen nyárban - csaknem jegenyefák alá veszett az egész Zehernye. Így novembertájt azonban, mikor az állomás felé vezető megyei út táján fémszíne volt a lucsoknak, csupaszon zengtek a fák, miközben vékonyabb galyacskáik élesen visítóztak. És mivel fekete felhők vitorláztak szakadatlanul az újhelyi hegyeknek, sötét volt a táj is.

E vígasztalan délutánon, amikor már nem lehetett messze a télelő, Mudrony Sanyi egyetlen szobácskájukban üldögélt, az egyik utcafelőli ablakocskánál. Muskátli hajtott az apró ablakba kitéve, cserépben.

Legelső emlékei óta ebben a kis házban laktak.

A házacska szemben feküdt a haranglábbal, a haranglábbon túl a templomköz indult meg a Suta nevű dombhátnak s a domb tetején a református templom állt, melynek tornya messzire ellátszott a Bodroglak irányának. Maga a kis ház egyetlen szobácska volt: két ablakszeme az utcára nézett ki, a harmadik az udvarfelőli falba volt beépítve. Mi-minden férhet be egy ilyen tenyérnyi lakásba! Istenem! Volt benne két ágy: az egyik az utcafelőli belső sarokban, a másik a pitvarfelőli kucikban. A felpattogzott festékű fenyőfaasztal mögött egy hosszú-hosszú faláda, amelynek festéke hiányzik túlnyomórészt, a boglyakemence melegedője viszont ilyen-tájt meg van vetve éjszakára és pedig állandóan. Mert koraősztől husvétig a paticsfalú ház melegét hamar kiszívják a hideg éjszakák. Ilyen éjszakákon csak a boglyakemence zugolya adott némi meleget s ebben a melegben szundikálgatott Mudrony Sanyi öccse, Péterke, mialatt odakint kutyák vonítóztak. Azt viszont minden ember tudta a faluban, hogy a kutyák csak olyankor szükkölnek, ha fogyóhold van avagy ha a temetődombról kísértetek találtak aláereszkedni. Sokszor azonban belopódtak az udvarokba is és beleskelődtek az ablakon.

Volt pitvara is az apró háznak, benne a tűzhely, hátul pedig valami szerszámkamraféle, amelyben egész nap tett-vett és kalapálgatott Mudrony József, a Sanyi édesapja, ha odahaza lett volna. Mudrony József azonban igen ritkán tartózkodott csak családjá körében, mert legtöbb esetben távoli országúton zörgött szekérével meg a két patkány-lovával, hogy legalább a betevő kenyeret megkaparinthassa övéi számára. Ezen a késő őszön is hetek óta nem látták a faluban Mudrony Józsefet: a megye északi részében fuvarozott téglát valami kastélyépítéshez.

Volt két kertje is a házacskának. Az egyik a kicsiny udvaron túl nyúlt el, a szomszédos ház hátfaláig s Mudrony Józsefné született Balogh Mária fiatalasszony ide vetette el a konyhához szükséges zöldséget, a másik kert a ház végében feküdt, elég hosszan, legesleghátul néhány ölnyi gyümölcsösselel.

Agyagtornácska lapult meg a ház udvarfelőli falának tövében s ezen a tornácskán sokat el-üldögélt nyárvégi és őszeleji estéken Mudrony Sanyi, mialatt édesanyja a tehenet fejte avagy azért várt reá, mert még nem tért meg a mezőről. Olyankor mellette húzódott össze Péterke öccse is, aki harmadik esztendejében totyogott ezen az ősztűn s talpacskáit maga alá húzva, Sanyi ölébe hajtott fejfel aludt már. Mert Péterkét a Sanyi gondjaira bízta édesanyjuk, nagyon a lelkére kötve, hogy amíg kiszalad a mezőre és visszafelé siet majd, ki ne menjenek a kapun, mivel az utcán gyakran vágatnak el grófi kocsik, e kocsik gazdái pedig nem néznek sem Istent, sem embert, csak hajtanak a világba... Ilyen nyárvégi és őszeleji estéken ott üldögélt Mudrony Sanyi az agyagtornácskán, Péterke az ölébe fűrt fejfel szundikált, ő maga pedig olyan rajongással nézett-nézett a pálházai hegyvonulat irányába, hogy sokszor a könnyei serkedtek

ki. Mert messze, elérhetetlenül messze, a pálházai hegyek oldalában őszi pásztortüzek kezdtek felcsillogni az estében s attól fogva csillogtak lankadatlanul, csaknem virradatig. Igaz ugyan, hogy amikor egyszer az apja előtt is szóvátette reménytelen vágyakozását, Mudrony József egyetlen kézlegyintéssel intézett el mindent:

- Szerencséd, fiam, hogy nem vagy ott. Mer erdei zsványok guggolnak a tüzek körül, esne köszvény a lábukszárába! Nem is értem, hogy őfelsége a király meddig túri még a disznóságait, amikor minden bükkfán legalább háromnak kéne lógni belőlök...

Mudrony Sanyi mindazáltal annyi vágyakozással sóvárgott a messzi tüzek után, hogy néha csaknem a szíve szakadt meg.

Dehát mindez régen volt. Eltakarodtak a meleg napok, kialudtak a pásztortüzek s Mudrony Sanyi az egyik utcai ablakocskánál kuporgott most. Egy darabig elnézegette az egyetlen cserép muskátlit s később arra gondolt, mint szaladt haza ma délben Tóth Antal bácsi. Ha eszébe jutott a hosszú gatyában csattogó Tóth Antal, még most is félelem fogta el, különben nem sokat értett az egészből. Majd erre is ráunt, leült a hosszú ládára, az asztal mellé s egy igen szép könyvet kezdett nézegetni, amelyben mindenféle vetőgépek voltak s néhol lovak is a vetőgép elé fogva.

A pitvarból akkor lépett be az édesanyja, ez a fehérarcú, szép fiatalasszony. De össze is csapta a kezét azonnal:

- Sanyi fiam, hát így vigyázol te Péterkére?

Időközben az történt ugyanis, hogy mialatt Mudrony Sanyi magával volt elfoglalva, Péterke öccse felkúszott valahogy a boglyakemence szája elé s előkeresvén ott a kutacsot, a parázsban piszkált vele, így passziózva magának.

Édesanyjuk akkor már leemelte a vállalkozó lurkót s megpaskolta a gömbölyű fenekét:

- Hát te mit csinálsz itt, semmirevaló?

- Jászani atajtam... - motyogott maga elé a bagolyszemű és selyp legényke.

- Majd adok én neked tűzzel játszani!

Ugyanakkor Sanyihoz fordult a mama s komolyan intézte hozzá a szót:

- Látod, kisfiam, most sem vigyáztál az öcsédre. Eccer még tűzbeborítja a házat, mikor nem vagyok idehaza s beégték mind a ketten. Kérlek benneteket, madárkám, legyetek jók és szeressétek egymást, mert nem tudom, mi lesz veletek a nagyvilágba, ha én eccer el találok menni innét...

S könny csillant meg a két szeme sarkában.

- Igenis, édesanyám - mondta bátortalanul Sanyi s kézenfogta öccsét. Mert már akkor megérezte, hogy édesanyjának nagyon sok szomorúsága van valami megnevezhetetlen okból.

Édesanyjuk újból a pitvarba ment ki, ahol mosogatott, Mudrony Sanyi pedig újból a képes árjegyzékbe merült el, amelynek csak érdekes képeit nézegethette meg, mert olvasni nem tudott még. Péterke akkor már mellette térdepelt a ládán, az asztalra könyökölve pedig fel támasztotta két öklével a pofácskáját, hogy olyan lett tőle a két arca, mint két félzsemlye. S aközben egyre-másra zaklatta a bátyját:

- Szani, mijaz itt benne?

- Szántógép - mondta készséggel Mudrony Sanyi.

Néhány nappal előbb ugyanis szószerint olyan gépet látott a méltóságos képviselő úr földjén, amint munkában volt éppen. Édesanyja magyarázta meg neki, hát azért tudott felvilágosítással szolgálni most harmadfélesztendő öccsének.

Péterke azonban nem maradt nyugton. Egy másik képre mutatott:

- Szani, mijaz itt benne?

- Ló - válaszolt szolgálatkészen Mudrony Sanyi. Mert ragaszkodott az öccséhez, aki tudatlan fejjelel totyogott még akkor ebben a tévelygő világban.

A legényke azonban itt sem állt meg:

- Szani, vedél netem ed ojan jovat!

- Majd veszek, Péterke, ha megnősz. Akkor pénzt fogok keresni s kapsz tőlem egy ilyen lovat!

S Péterke rábólintott:

- Jó jesz.

Darabkát elpiszmogtak még kettesben. Az alatt egyre szilajodott odakint a szél, mely a dargói lyukból indult el valahonnét. Egyszer csak fölfigyelt Péterke is:

- Szani, az öjdöd judja a házat...

- Dehogy is az ördög rúgja a házat! - méltatlankodott Mudrony Sanyi, maga is megütődven ekkora tapasztalatlanságon. - A szél veri a házunkat, Péterke!

Az apró legény azonban akaratosan hajtogatta a magáét:

- Az öjdöd judja a házat...

Tovább-beszélgettek aztán olyan dolgokról, amelyek megmosolyogni valóknak bizonyultak felnőttek szemében, de amelyek halálosan komoly események az ilyen apró emberek életében. Odakint dörgésbe fajult a szél s eresztékeiben ropogtatta meg a vékonyfalú házat.

Azalatt pedig úgy tűnt föl Mudrony Sanyinak, mintha édesanyja beszélgetne valakivel a pitvarban. S pillanattal reá be is jött a szelíd asszony a vén Tománéval együtt, aki a jobboldali szomszédnak, Bacsik Mihálynak volt az anyósa és mivel korosabb asszonynak számított már, szeretett eltereférelgetni rokonnal, jóismerőssel.

Mudrony Sanyi odafigyelt minden szavukra. Mert attól fogva, hogy az őszi hidegek - Péterke öccsével - bezárták a négy fal közé, csak az ilyen ellesett párbeszédéből tudott meg valamit a nagyvilágból.

Épp az édesanyja kérdezte az öregasszonyt:

- Csak azt nem tudom felfogni, nénike, igaziba meghótt-é ez a Tóth Antal vagy pedig csak hosszú időre tanált elájulni?

- A, dehogy is! - legyintett Tománé, aki ezúttal is birtokában volt a legkimerítőbb értesüléseknek. - Tecchalott vót, osztán fenjárt a mennyországba, ahol látta Kossuthot is díszfekete-magyarba. Barczali Gábor beszélte az imént, aki felfele gyött a falun. Mert Gábor mán kétízbe is lenjárt nála, mivelhogy ettől a boldogtalan Tóth Antaltul mindent elloptak, amíg odakint feküdt a temetőbe. Hát így oszt Gábor legalább kibeszélgette magát vele...

- Jó szíve van ennek a Barczalinak - vetette közbe a Mudrony Sanyi édesanyja.

Tománé ráhelyeselt:

- Igen. Még az ingit is odaaggya. Csak azt nem tuggya még senki, mit izent Kossuth Tóth Antal révén a népnek. Mert ezt illetőleg még nem nyilatkozott Tóth Antal. Aszmongyák, akik hallották mán, úgy káromkodik odahaza a méregtől, hogy mindenki keresztet vet magára s úgy szalad el még a háza tájékáru is...

Aztán másról kezdtek beszélgetni.

És mialatt Péterke egy rongyokból készített huszárral kezdett játszadozni a ládán, Mudrony Sanyi úgy tett, mintha mély elmerüléssel lapozgatna újból a képes árjegyzékben, a valóságban azonban édesanyja meg a vén Tománé beszédéhez hegyezte a fülét. Már ebben az apró korában is érezte valahogyan, hogy nem szabad magát elárulnia mindenben, ha olyan helyzet adódott elő, hogy hallgatódznia kellett. Most pedig nagyon oda kellett fülelni, mert sutogóra vált a beszéd.

Ez a beszéd pedig fölötte érdekesnek ígérkezett.

Tománé szölt éppen, lehalkított hangon:

- Úgy van az, édes lelkem, amint állítom éppen: kedves ura legutóbb is a kulcsárnénál vót ozsonnán, amikor maga azt hitte, hogy Verhóra ment át a kovácshoz. Magam láttam, hogy mindenféle tortákkal etette az a rossz asszony...

Mudrony Sanyi anyjának arca még fehérebb lett egy árnyalattal s váratlanul meleg könny árasztotta el a szemét. És csak felsóhajtott, de úgy, mintha e pillanatban vissza akarta volna téríteni rég-elvesztett kis boldogságát:

- Istenem!...

Mudrony Sanyit, noha egészen babszem-legényke volt még, szívenérintette, amit most hallott. Nem elsőízben sejtett meg olyan dolgokat, amelyek mélyen leverték a lábáról. Tudta, hogy édesanyja és az apja között valami baj van a kulcsárné miatt, de arról már fogalma sem volt, mit csinálhatott apjával a kulcsárné, amiért annyira rossz asszonynak mondta az édesanyja. Mert látta szinte minden napon, ha odahaza tartózkodott az apja, hogy édesanyja ráborul az ágyra s úgy sír a zsebkendőjébe vagy a kötényébe, mialatt Mudrony József átkozta magát, hogy folyjon ki a szeme, ha csak egyszer is megérintette volna a kulcsárnét, aki kövérkés asszony volt egyebekben s nem lehetett állítani szépnek, már amilyennek Mudrony Sanyi látta a maga kurta eszével. Nagy előnye volt azonban a kulcsárnénak, hogy dugaszban mindig akadt nála valami finom ennivaló, mely a méltóságos úrék ebédjéről maradt vissza. Mudrony Józsefről viszont köztudomású volt, hogy nem vetette meg a jóízú falatot. Ez volt az oka, hogy már ebben az életkorában is súlyos zavarba jutott nem egyszer Mudrony Sanyi. Mert hitte, hogy az apja csakugyan ott járt a kulcsárnénál, az apja ezzel szemben átkozta magát, ha csak színét látta volna is a kulcsárnénak. S Mudrony Sanyi egyszerre azon vette észre magát, hogy az apja iránt el nem múló neheztelés támadozik a szívében, amiért nem mondott igazat az édesanyjának. Sőt sokszor durván bánt a szép fiatalasszonnyal, aki sírdogált is emiatt eleget, amikor azt hitte, senki nem látja.

És Mudrony Sanyi gyanújának, amellyel apját illette, sok-sok alapja lehetett valóban.

Hisz alig mult három hete, hogy apjával együtt haladt át a méltóságos úr udvarának hátsó részében, ahol már a kocsiszín meg az istállók következtek, amikor a kulcsári-lak ablakából megpillantotta őt a kövérkés kulcsárné s mégjobban kihajolva az ablakon, hívogató hangon kezdett kiáltozni:

- Józsi!... Józsi!...

Mert furcsán beszélt magyarul a kulcsárné. Mintha tótockska származású lett volna.

Mudrony József visszakiáltott:

- Megyek izibe, ténsasszony!

S eleresztvén a Sanyi kezét, faképnél hagyta. Mindössze annyit szólt vissza, hogy várja meg, mindjárt itt lesz. Ámde sokáig, nagyon sokáig maradt odabent Mudrony József s amikor megmutatkozott végül és a fia felé tartott volna, kalapját a szemébe húzta mélyen. És Sanyi, ámbár semmit sem értett az egészből, mégis igen-igen sajnálta az édesanyját akkor. És mégsem szólt neki! Mert erre előre figyelmeztette az apja, kilátásba helyezvén neki, hogy ha el találna járni a szája, csúnyán el fogja nadrágotlani.

Most pedig épp az apjáról meg a kulcsárnéről folyt suttogva a szó. Sanyi kínosan figyelt oda az édesanyja meg a Tománé minden mozdulatára és csak arra rezzent össze, mikor édesanyja szeméhez emelte köténye csücskét s ugyanakkor felsírt:

- Hisz' csak ne vónék benne ebbe a nagy szegénységbe, nénike, itthagynám én s a két gyermekemmel visszamennék az apámhoz. De szemem égne ki a világtól, meg jó apám is mondta mindig előre, hogy ne mennek hozzá, mert nem kitartó a természeti... Istenem, hogy így meggyaláz engemet mindenki előtt!

És sirdogált, sirdogált a kötényébe.

Utána még halkabbra fogta a szót Tománé, ámde Mudrony Sanyinak úgy tetszett mégis, hogy az öregasszony arra biztatja az édesanyját: öntse végig lúggal a kulcsárnét! Különös teremtés lehetett a vén Tománé, hisz Sanyi is hallotta egyszer, amint veresregyulladt képpel kiáltott fel az édesapja, hogy egyszer még móresre tanítja ezt a boszorkát!

Tománé most sem fogyott ki a lelkesítésből:

- Maga még fiatal, lelkecském, s nem tuggya miheztartani magát. Szerencsére itt a vén Tománé! S a vén Tománé, aki három urát tanította meg eddig becsületre s mind a három behótt, aszmongya magának, lelkecském: öncse le azt a pizok nőt, de azt a cudar urát se kímélje!

A fehérarcú fiatalasszony azonban akaratosan hajtogatta a magáét:

- Azt én nem tehetem, mert mindenki rólam beszélne, nénike. Inkább belehalok a szégyenembe, de ezt a két gyereket is magammal viszem!

Sanyi riadtan kapta buckófejét a két keskeny válla közé, miközben a kérlelhetetlen Tománé két csontos és erezett öklét a magasba lendítette s úgy fenyegetődzött a kastély irányába:

- Mán pedig én leforráznám, hogy ne maraggyék bőr az arcán... De az uramat is!

Mudrony Sanyi valami olyanformát érzett e szavaknál, hogy az időtől kiszikkadt Tománé mindenáron apja ellen akarja uszítani az édesanyját. És ez már nem tetszett neki. Mert mi köze Tománének az ő dolgaikhoz? Már-már fészkelődni kezdett, amikor abbamaradt hirtelen a bizalmas beszéd, mert a pitvar felől benyitott lábujjhegyen a fiatal tanító néni. Az Annus kisasszony.

Addigi életében soha még olyan szép lányt nem látott Mudrony Sanyi. Két rózsa volt a két gyenge arcocskája. És ahogy Sanyira nézett most a szépséges leány, a fiú zavartan kapta le a szemét. Maga sem tudta, miért?

A fiatal tanítónő, aki mindössze harmadfél hónapja került a faluba, jókedvűen nyitott be s adott kezét az édesanyjának, meg a vén Tománének:

- Jónapot kívánok, Mudrony néni! Hogy van, kedves Toma néni?

Mudrony Sanyi édesanyja megőrült és felmosolygott a ritka vendégre, a vén Tománé ellenben tüstént ellenkérdéseket adott föl:

- Megvagyunk, drága kisasszony. De mongya csak, még mindig zaklattya szerelmével a tanító úr? Nohát, hogy illet is meg kell érnie az embernek! Hány éves is a kisasszony lelkem?

- Tizenyolc multam augusztusban - felelt látható zavarral a csinos leány.

Tománé asszony abban a pillanatban lecsapott, miként a kánya:

- No tessék! A tanító úr van legalább harmincon felül, hát azér mondom, hogy sehogyse illenek össze... Mér nem hagy akkor békit a drága galambomnak? Meg oszt külön legény a fiatal erdészúrfi!

A kis tanítónő mintha tiltakozni szeretett volna, ámde Tománé nem engedte szóhoz. Ahelyett újból ökölbe fogta a markát, mintha le akart volna sújtani valakire:

- Hát aszmondom én, pedig a vén Tománé nem szokott világolni, hogy az erdészúrfi eccer le tanájja ütni a sarkát a tanító úrnak! Senkise fogja sajnálni... Mászkájjon idősebb jányok után, de hagygyék békit mán a lelkem-galambomnak!

Annus kisasszony édes pironkodással hagyta rá:

- Pali nagyon jókedvű fiú mindig.

Sanyi tudta, hogy Palinak az erdészfiút szokta szólíthatni a tanító-kisasszony, akinek pusztá látása megremegtette őt magát is az őt és fél esztendejével. Ám ugyanakkor észrevette azt is, hogy csak nem akar elmúlni az Annuska nagy-nagy zavara. Talán azért is, mert az élemedett Tománé hangos szóval füzte tovább erre vonatkozó észrevételeit:

- És én mégis aszmondom, mennyék csak, lelkecském, a tanító úrhoz. Merha bogaras is kicsit a tanító úr, de azér megvan az állása meg a szükséges kora, a Pali úrfi pedig szeles még. Ámbátor igaz, hogy a kisasszony-lelkem is olyan gyengécske e mai korába, akar a harmat. Gondolom is, hogy az erdészúrfi felé húz az érző szivivel... Hát ezér mondom, hogy magam se tudom most mán, mit mongyak a kisasszony-galambomnak?

A fölösleges povedálásnak Mudrony Józsefné vetett véget, aki utoljára is kimentette súlyos zavarából Annus kisasszonyt. A fiatalasszony ugyanis így szólt a szép tanítókisasszonyhoz:

- Tán segiccségére lehetnék valamibe Annuskának?

A fiatal leány pillanatra mintha újabb zavarba került volna s talán, hogy takargassa magát, keskeny ujjjaival félresimította halántékán a kissé megbomlott hajfürtöket. Aztán annyit mondott, közömbösséget erőltetve magára:

- Azért jöttem át, Mudrony néni, hogy megkérjem: adja át hozzánk a kis Sanyit! Vacsoraidőre visszahozom.

A kérés nem lepte meg Mudrony Józsefnét, mert a kis tanítónő addig is nem egyszer kérte át magukhoz Sanyit, különösen olyankor, ha egyedül kellett maradnia a házban. A takaros leány már a faluba való érkezésének első napjaiban megkedvelte az élénk felfogású gyereket. Kérése nem volt új tehát, mindazáltal Sanyi édesanyja megkérdezte, inkább csak szokásból:

- Tán megint magára van, Annuska?

- Igen - válaszolt szórakozottan a leány. - Kigyóssy néni Kázmérba ment át, valami rokonlátogatóba és csak éjszakára tér meg a szekeren. Igaz, hogy otthon van a cselédke, de neki a konyhában van dolga és, hogy őszinte legyek, drukkolok egy kicsit...

Itt már beleszólt Tománé is, akit valósággal extázisba hozott minden új értesülés:

- Ugyan mitől fél, lelkecském?

- Attól, Toma néni, - sóhajtott egy mélyet a szép leány - hogy a tanító úr bejelentette nálam látogatását...

E szavaknál Mudrony Sanyi édesanyja is fölfigyelt, aki a boglyakemence körül tett-vett, a vén Tománé pedig egyetlen kérdőjellel változott át:

- Nincs abba semmi, gyöngyöm-virágom... Biztosan el akar beszélgetni keveset a lelkemmel s attul oszt megkönnyebbedik a szíve...

- Nem! Nem! - tiltakozott hevesen Annus kisasszony. - Mert ebéd után ma volt már egyszer nálunk, amikor azonban látta, hogy Kigyóssy néni elindul a szekeren, kezet fogott velem s azzal búcsúzott, hogy esetét megint visszajön, mert fontos közölnivalója lenne a számomra.

Tománé itt összecsapta a tenyerét:

- Nadragulyalét mernék inni rá, hogy meg akarja kérni a galambocskám kezét!

Apró, ijedt szünet állt be. Az elősont alkonyat kívülről hályogot vont már a kicsi ablakok lapjaira s a három nő tanácstalanul nézett maga elé darabideig. A kis tanítónő szakította meg elsőnek az önkéntelenül beállt csöndet:

- Hát ezért jöttem volna át Sanyiért. Ha ő is velem van, nem érzem, magamat annyira egyedül.

A fehérarcú mama Sanyira nézett:

- Kapd föl csak, kisfiam, a ködmönkédet s menj át Annus kisasszonnyal! Majd a kisasszony hazához később.

Péterke, amikor meghallotta, hogy látogatába viszik át a bátyját, előtutyogott a sarokból, hol a rongyhuszárral volt elfoglalva eddig s az anyja elé állt selypecskén:

- Mama, én isz medet Szanival...

- Nem lehet, kisfiam, - ijesztett rá az édesanyja - mert a sötét utcán kísértetek járnak, akik leereszkednek a temetődombról és ha meglátnának, magukkal vinnének, aranyom. Ki lenne akkor az én Péterkém?

Péterke (két csillogó gyertyával az orrocskája alatt) az édesanyjára függesztette gömbölyű pofácskáját, miközben kerekretágult a két bagolyszeme:

- Mama, mi jaz, hod kiszéjtet?

- A kísértet az rém, kisfiam. Ha magukkal vinnének, te is meghalnál.

És Péterke megnyugodott abban a pillanatban:

- Attoj itthon majadot.

Mudrony Sanyi akkorára begombolta magán a virágos ködmönkét s báránybórsapkáját kezébe fogva, várakozón állt meg az asztal sarkánál. Csak ekkor révült föl mély elmerüléséből Tománé s magához térvén, a fiatal tanítónőre emelte arcát, mialatt komolyra vált a hangja. Minden szava egész életre szóló tanácsadás volt:

- Azt hiszem én, kisasszonykám, ha nem tévedek, mán pedig ez nem szokásom, a tanító úr meg akarja kérni a gyöngyöm kezét. Isten akarata vót, hogy ezt megtuggyam, mer a vén Tománénak nemcsak esze van, hanem a szíve is vajbul való. Hallgasson meg, rubintom, amikor aszmondom, hogy csak a szivit figyelje, de azér az eszit is vegye elő!

Annus kisasszony édes zavarral jegyezte meg itten:

- Ezt nem értem egészen, kedves Toma néni...

- Nem is kell! - csapott a térdére Tománé. - Azt akarom mondani csak, madárkám, hogy a tanító úr meg tuggya keresni a kenyerit mán most is, de jobb férje lesz a Pali úrfi, ha egészen megtelik a bajusza. Mer őt kedveli a kisasszony is, amint gondolom.

Annus kisasszony nem tett észrevételt a vén Tománé megjegyzéseire, ahelyett elbúcsúzáván a két asszonytól s megpaskolván a Péterke pofácskáját, kézenfogta Sanyit s eltűnt vele az estében.

Valami három házzal odébb, a túlsó oldalon és a felvég irányába barnállott az özvegy nemes Kigyóssyné asszony kúriája. Százados falú kőház volt, magas pincerésszel s az egyik ilyen pincerészben lakott népes családjával Bájnnal, a gyűrűs-zsidó, akit füttyölősnek is hívtak. Tudniillik egylovas szekérekével végigfüttyölte a közbeeső falvakat, miközben üvegszemes gyűrűit vesztegette. De árult ő - kapcadarabkák, egyéb rongyok és csontok ellenében - sok egyebet is, a többi között medvecukrot. A medvecukor volt az oka, amiért oly ujjongással fogadták mindenfelé a gyerekek.

Hallgatagon haladtak el a nagyutcán, miközben Annus kisasszony szorosán fogta Sanyi kezét. És ettől a kézfogástól remegni kezdett Mudrony Sanyi, ráadásul meg szünetlen forróságot érzett a hajában. Soha nem tudta magyarázatát adni magának, miért ez a forróság a fejében, valahányszor hozzáért a szép kisasszony.

Ahogy a régi kőház elé értek volna, benyitottak az udvarba s mindenekelőtt a gyűrűs-zsidó pincelakásáig botorkáltak le, ahol fojtott meleg csapott az arcukba, Annus kisasszony itt először a Bájnnal-család felnőtt soron lévő tagjait üdvözölte s akkor Sanyihoz hajolt le:

- Sanyika, mit vegyek neked? Mert meg akarlak vendégelni.

Mudrony Sanyi gondolkodás nélkül mondta rá:

- Medvecukrot, Annus néni. De tessék venni Péterkének is!

Megkapta. Péterke részét a ködmönkéje zsebébe csúsztotta be külön. Akkor aztán az udvarrészről a fölépcsőn haladtak föl a lakásba, melynek hátsó konyharészéből erőtlen világ verődött ki az egyre sűrűsödő estébe.

Az előszobába lépve, Annus kisasszony meggyújtotta a talpas petróleumlámpát, mely barátságos fényt hintett szét az uribútorokkal berendezett szobába. Enyhe meleg terült el odabent, mert fűtöttek már a cserépkályhába. Csak a levegő volt nehéz.

Egyetlen ház nem volt talán olyan régi a faluban, mint a Kigyóssy-ház. Egyesek úgy tudták, hogy olyan időben épült még, amikor nagy bajban volt Magyarország: Bécs felől tudniillik betört senki más, mint Napoleon császár maga. Fölkerekedtek erre a zempléni inszurgensek is: lovastul és kardostul a nemesek, gyalogszerrel a szegények s hetyke nótában fenyegetődztek, hogy kifordítják még a bőrét a francia császárnak. Meg is ütköztek Bonaparte előhadaival, Győr városánál valahol, utólag állapítsuk meg azonban, hogy e megütközés következményeképpen a zempléni inszurgensek csak Zemplénben álltak meg először, ahol is kifűjték magukat keveset. De a faluban büszkén emlegették még kilencven esztendő után is, hogy falubeli volt az a huszár, bizonyos legényei Budaházy Péter, aki a viaskodás legközepéből a két karjával mentette ki haldokló kapitányát, amiért is az „ezüst mellypénzt” tűzték ki inszurgensi dolmányára.

Hát így volt!

A Kigyóssy-háznak három szobája volt tulajdonképpen. Az a szoba, amelyik az utca felé nyílt, az úriszoba, amolyan szalonféle lett volna. Innét oldalt s ugyancsak az utcára szolgáló ablakokkal, egy kisebb szoba következett: itt aludt a hosszú téli éjszakákon özvegy Kigyóssy-né s vele együtt Annus kisasszony, aki valami öt hónappal előbb tette le a tanítónői vizsgát (így tudták ezt a faluban) s mivel egyelőre állást nem kapott még, Kigyóssyné asszonynak hívására Zehernyére jött át, bizonytalan időre. Mert rokona volt az öreg nemesasszony s nem is olyan távolról. A két első szobát konyha választotta el a hátulsó szobától: Kigyóssyné asszony, ha odahaza tartózkodott, itt töltötte el a napnak túlnyomó részét. Egyebekben csaknem mindig otthon ült s eleven csoda volt, hogy most látogatóba ment át Kázmérba. Mivel pedig a tanító úr erre a késő délutánra jelentette be immáron másodszori látogatását, a tanító úrnak alighanem megmászhatatlan lehetett a szándéka.

Ettől a látogatástól szorulhatott össze a szíve Annus kisasszonynak is, mert ahogy levetette volna felsőkabátját s Mudrony Sanyiról is lehúzta a ködmönkét, megdörzsölte a két apró tenyerét s megrebbent mosollyal nézett szembe a gyerekekkel:

- Aztán ki ne menj a szobából, Sanyika, amíg idebent lesz a tanító úr!

- Igenis, Annus néni, egyszer se fogok kimenni - válaszolt szolgálatkészen Mudrony Sanyi s utána a medvecukrot kezdte szopogatni.

A fiatal tanítónőnek azonban mintha kötekedő kedve lett volna ezen a napon, mert így folytatta dévajul:

- Mára téged szemeltelek ki lovagomnak...

- Igenis, kérem szépen - mondta közömbösen Mudrony Sanyi, miután az egészből semmit sem értett ezen a kerek világon.

Annus néni pillanatra kinézett a konyhába, a kis cselédhez, Sanyi pedig, miközben a meleg kályhánál lévő ládán helyezkedett neki kényelmesen, körülnézett kissé a szobában.

Nem először volt benne most, de mindig megcsodálta, valahányszor áthozta magával Annus kisasszony. Számára mesék világát jelentette az a hosszú-hosszú dívány, mely az utcai két ablak között nyúlt ki. Az udvarra néző egy ablaktól jobbra régi kredenc állt, melynek üvegajtaján át be lehetett látni a legbelsejéig, ahol talán százesztendőös csészek, öreg poharak és egyéb csecsebecsék foglaltak helyet. Az ablak másik felén görbelábú szekrénykét lehetett látni, olyan órával a tetején, amelynek korát senkisem tudta már megmondani. Ez az óra, valahányszor a XII-es fölé ért a nagymutató, muzsikálni kezdett, de olyan öregesen, hogy Mudrony Sanyi mindig elgondolkozott maga elé olyankor. Általában olyan úri volt ez a szoba, hogy Sanyi nem tudott számot adni magának jóleső és különös érzéseiről, valahányszor a szobában üldögélt. Ilyen esetben nagy volt a levertsége, mert súlyos szegénysége jutott az eszébe mindig.

Elmerüléséből Annus kisasszony zavarta föl, aki nesztelenül s kapkodó zavarral sietett vissza. Zavara érthető volt, mert ugyanakkor kimért és meggondolt lépések kopogása közeledett a feljáró lépcső felől.

Mudrony Sanyi ösztönös mozdulattal a kisasszonyra pillantott föl, aki nekihevült arccal simította félre a haját s aközben mintha annyit suttogott volna maga elé:

- Istenem, mit mondjak neki?

Hanem akkor már kopogtattak is az ajtón s félpillanattal rá a tanító úr nyitott be a szobába:

- Csókolom a kezét, Annus nagysád!

- Isten hozta! Isten hozta! - sietett eléje a leány s izgatottságában mind a két kezét nyujtotta neki.

Erre a feltűnő sietségre melegen csillant meg a tanító úr szeme, mintha jó előjelnek vette volna a maga dolgára. Aztán levetette felsőkabátját, az ajtó mellé akasztotta föl a fogásra és ott állt akkor zsakettben, ami azonban nem szúrt szemet, mivel a tanító urat senki sem látta még másként, mint zsakettben. A feltűnő inkább az volt, hogy az új zsakettjében jött el, amelyet csak kivételes alkalmakkor volt szokása felölneni. Mert két zsakettel rendelkezett a tanító úr.

Csak ekkor vette észre Mudrony Sanyit. Elcsodálkozott:

- Nem leszek alkalmatlan, Annus nagysád?

- Ó, nem - nyugtatta meg a leány.

A tanító úr itt gallérjába engedte le vékony tokáját, minélfogva mélyebb hangon folytatta valamivel:

- Úgy értem ezt, hogy ez a gyerek is itt hallgatózik...

Annus kisasszony azonban egyetlen erőszakolt kis mosollyal eloszlatta összes aggályait a tanító úrnak:

- Nem tesz semmit, tanító úr. Ő az én legragaszkodóbb kis barátom s aztán nem igen érti még a nagyok beszédét.

A tanító úr erre lecsillapult, legalább is mutatta. Majd a tanítókisasszony biztatására az egyik fotelben foglalt helyet, miközben óvatosan szétvette maga alatt zsakettje két szárnyát. S miután egymáson fektette át a lábát, így kezdte a szót, némi lázban:

- Igazság szerint messze kell kezdenem mai mondanivalóim fonalát, melynek érdemi része az a közismert igazság, hogy: nem lehet az ember fábul...

Mudrony Sanyi odafigyelt minden szóra, ámde nem sokat értett az egészből. Látta azonban, hogy Annus kisasszony elmosolyodik a szép úribeszédre s ettől a mosolytól kicsiny gödröcske támadt a kisasszony jobb arcocskáján. Még biccentett is:

- Hallgatom, tanító úr!

A tanító úr azalatt - úgy ültében - két térde között forgatta fogantyúnélküli sétapálcáját, mintha nagyon sietős dolga lett volna. Előbb köhintett egyet s akkor nekivágott:

- Előrebocsátani-valóimnak veleje olyanformán lenne körülírható, hogy legjellegzetesebb tulajdonságom az abszolút hűség. Arról van szó a jelen helyzetben, hogy tizennégy esztendővel ezelőtt, amikor - tizennyolc évvel ifjúi vállaimon - befejeztem preparandiai tanulmányaimat s tegyük hozzá: kitűnő eredménnyel, még azon az őszön nevelőnek hívtam meg egy grófi-családhoz. Hogy melyikhez, valóban nem tartozik ide ez alkalommal. Tájékozódásul elég légyen talán annyit, hogy Szabolcs vármegye területéről van szó földrajzilag...

- Értem, értem, tanító úr - bólintott Annus kisasszony.

Mudrony Sanyinak az volt az érzése e pillanatban, mintha Annus nénit valami szomorúság bántaná s ezért engedi le kiskontyos fejét a balkezébe.

A tanító úr mintha új biztatást merített volna ebből a bólintásból, mert így beszélt tovább:

- Szóval, ott méltóztatott megakasztani, hogy nevelő lettem a két grófi úrfi mellett s azonfelül én tanítottam cimbalomra a család szemefényét, Clarisse kisasszonyt, aki alig töltötte be

tizenhatodik tavaszát azon az őszön. Oly tüneményes szépség volt, hogy - nem tagadom! - az ő közelében mindig megbomlott a lelkem egyensúlya. Nem nyujtom sokáig! Azt beláttam persze szerelmi tébolyom első jelentkezésénél, hogy egy világszép grófkisasszonnyal nem kezdhet ki egy fakó prepa s ezért nem is forszíroztam a dolgot, csak lánogtam és hamvadtam bensőmben. Csupán annyit még, hogy amikor - évvégi sikeres vizsgák után - a család elhalmozott figyelmének minden jelével, Clarisse kisasszonytól ezt az ezüstgombos sétapálcát kaptam, melynek gombjába bele van vésve a neve... Mindezt pedig azért mondtam el, Annus kisasszony, hogy lássa: állhatatosan kitartok az érzelmeimben. Valóban elmondhatom, hogy Clarisse kontesz puszta emléke még ma is megremegtet minden idegszálamban...

- Ritka emberi vonás a mai világban - mondta reá feltűnő szórakozottan a fiatal leány, miközben a tanító úrtól átvette a sétapálcát s az ezüstgombjába gravírozott nevet kezdte vizsgálgatni nagy elmerüléssel.

A tanító úr egy olyan mélyet sóhajtott ekkor, hogy ez a sóhajtása szívenütötte Mudrony Sanyit is:

- Ezek után levonva a konzekvenciákat, arról lenne szó, kedves Annus nagysád...

Nem folytathatta azonban, mert abban a pillanatban kemény léptek dobbantak meg az őszi estében a feljárólépcső felől. S félpillanattal reá szélesen nyitott be senki más, mint Fekete Pál, az erdészúrfi maga.

Benyitott fiatalon, hányivetin, szeretetreméltón s puszta megjelenése elég volt, hogy kifújja a fotelból a tanító urat. És míg Fekete Pál kezét csókolt a leánynak, a tanító úr felkapta a nagykabátját s háttal ment neki az ajtónak:

- Van szerencsém változatlan tiszteletemet jelenteni Annus nagysádnak!

Amikor léptei már az udvarból loccsantak föl, az erdészúrfi elnevette magát, szélesen:

- Ugyan miben sántikált itt az öreg?

- Azt hiszem, meg akarta kérni a kezemet - mondta nyíltan a leány.

Egymás kezét fogták s összemosolyogtak.

Mudrony Sanyi szótlankodva kuporodott össze a kályha mellett, a ládán. Igen-igen meg volt zavarodva.

III.

Őszi orkánba süllyedt bele a világ.

Hetek óta futottak délnek a felhők, sűrű feketeségben, a szél barnára szívta ki a falut, csak az utca közepén csillogott fémszínben a lucok.

Mudrony Sanyi nagyrészt gubbasztva kuporodott össze a tulipános hosszú ládán a reménytelen napok alatt s várva-várta az első havat, ami mégis némi változást jelentett volna életének ama régi egyhangúságában. Péterke a kucikban játszadozott, a boglyakemence melegedőjén s a sok-sok kendőbe bugyolálva úgy hatott, mintha egy nagyobbaknak tervezett rongybaba lett volna. Csakhogy ez a baba megállás nélkül mozgott s az apró szája szaporán járt. Egyre-másra ilyen kérdésekkel zaklatta föl merengéséből Sanyi bátyját:

- Szani, tudod, mi lesz, ha nad lesz?

- No, mongyad! - biztatta ilyenkor az öccsét Sanyi azzal az átlátszó önáltatással, hogy így hamarabb túl lesz a zaklatáson.

Mudrony Péterke halálos komolysággal mondta ilyenkor, miközben pillanatra megállt a játékban:

- Tatona lesz. Ojan huszál, mint aputám vót...

Édesapjuk valóban három keserves esztendeig szolgálta I. Ferenc Józsefet, de nem huszári minőségben, hanem mint főhajt-tüzér az egyik pesti kaszárnyában. Katonaképe ott lógott a falon, amint egy almásderesen vágatott lankadatlanul, lovának feje fölött kinyújtott karddal, villámló szemekkel. Magát a képet harminc krajcárért vesztegették valahol a kantin táján, melyre csak a Mudrony József fejét kellett odaragasztani. Volt pedig aláírása a képnek ez: „Szolgálati időm emlékére”.

Péterke tovább játszadozott ezalatt a kucikban, Sanyi pedig a ládán kuporgott s a keskenyke ablakon kifelé bámult a felhőktől kavargó világba. Száraz volt a szél, de a nagyutca sarát nem tudta felszívni, olyan volt a latyak. Érezte mindenki, hogy egyszer meg fognak állni a felhők s abban a szempillantásban pilingélni kezd a hó. Néha egy-egy ember cuppogott végig az utcán: hol Párnahaj János szomszéd, hol Lukács János útkaparó, aki a Tóth Antallal való hajmeresztő versenyfutás óta ki nem esett a beszédből. Mert mindenki elülről szerette volna hallani. Lukács János azonban rendelkezésére állt kinek-kinek. És pedig a legnagyobb készséggel.

Mudrony Sanyi is, mialatt édesanyja a pitvarban mosogatott, ezen a furcsa dolgon tündözött ébredező értelmével.

A nagyoktól annyit hallott mindössze, hogy Tóth Antal ellopott ruhadarabjait észrevétlenül visszalopkodták a szomszédok, félszemű lova is visszakerült az ólba s Tóth Antal azóta céltalanul ödöngött a határban ezzel a félszemű lóval, leginkább az utak árcai mentén. Már előbbi életében is az volt a szokása, hogy társtalanul kóborolt ebben a világban, mióta azonban a túlvilágból szaladt vissza, valósággal kivetette magából a falu. Lehet, hogy elnézték volna neki, amiért föl mert támadni, ámde akkor közbeavatkozott az időközben hazatért Mudrony József s valósággal lázítani kezdett ellene, aminek kettős oka volt. Először: mert Mudrony József szerette a rendet a világban, kivéven sajátmaga dolgait s másodsor: mert Tóth Antalnak pártfogója s valóságos prókátora lett Barczali Gábor, a Setéth földbirtokos úr igáslegénye, aki mindig arról szájalt, hogy valamennyi ember egyenlő a világon. Mert egy Isten hozott bennünket ebbe az életbe. De azért nem egyszer azzal kérkedett, hogy származására nemes, tehát nem akárki! Ez a szembeszökő ellentét fakasztotta dühre több ízben Mudrony Józsefet s

ez okból, ha csak tehetette, mindig ártani igyekezett Barczali Gábornak. Mióta pedig Tóth Antal hazaszaladt a temetőből, valósággal gyűlölte.

Attól fogva, hogy Mudrony József megtért a távoli szekerezésből, még sivárabb napok következtek el a paticsfalú házra, mely szembenfeküdt a haranglábbal. Sanyi annyit hallott csak, hogy apja kevés pénzt hozott haza, amire sűrűket sóhajtozott édesanyja, ez a fehérarcú szép asszony. Alig egy-két nappal azután sírni kezdett és attól kezdve sírdogált, amikor senki sem látta. A fiatalasszony ez izgatott lelkiállapotában része lehetett a vén Tománénak is, aki délutánokint átsurrant a szomszédból s olyankor szakadatlanul biztatta a tanácstalan teremtet, hogy markoljon meg egy fazék forró lúgot s öntse végig a kulcsárnét. Mert Mudrony József megint a kulcsárné lakása körül setteng s bizonyára nem véletlen okból.

Mudrony Sanyi nem nagyon értette még akkor a nagyok dolgait, ámde nyiladozó eszével megsejtette körülbelül, hogy nincs rendjén minden a házuk körül s ez az érzése mély szomorúságra hangolta. Fültauja volt több ízben, hogy valahányszor a forró lúgot emlegette Tománé, édesanyja mindannyiszor köténye sarkával törölgette könnyes szemeit:

- Azt én nem tehetem, Toma néni, mert akkor még nagyobb szégyenbe keverednék!

Tománé szinte fortyogott ilyenkor:

- Hallgasson rám, lelkem, a vén Tománé csak jó tanácsot ad... Mert itt nem segít más, csak a lúg, hogy a ragya verné ki azt a piszkos nőszemélyt!

Aztán indulatosan lobbant ki a házból.

Mudrony Sanyi még mélyebbre hajtotta le a fejét, ha ilyeneket látott és hallott, mert igen sajnálta az édesanyját. Csak olyankor lélekzett föl, ha a szép tanítónéni nézett be hozzá egyik-másik délután, aki többször vitte át a házukba, különösen ha özvegy Kigyóssyné elment valamerre. Annus kisasszony azért járogatott el legutóbb Mudronyékhöz, mert - mivel a napnak ebben a szakában úgy sem volt egyéb dolga - fölöttette magában, hogy megtaníttja írni és olvasni a jóeszű kisfiút, mielőtt iskolába iratnak be jövő őszelő. Hozott neki könyvet, palatáblát és palavesszőt, azonfelül pirinyó szivacsot, ami teméntelen hálával töltötte el Sanyit a szép kisasszony iránt. Mudronyné pedig könnyezgetni kezdett, valahányszor ezt a nagy jószágot látta, amelyhez foghatót senki részéről nem tapasztalt még. Annus kisasszony csak mosolygott s mosolyogva nézett le a nagyobbik Mudrony-fiúra:

- Hát aztán szeretsz-e, Sanyika?

- Nagyon szeretem, Annus néni - mondta buksi fejjel, maga elé szégyenkezve.

Annus kisasszony lehajolt, átölelte Sanyit, magához szorította, megcsókolta. És a gyerek olyan forróságot érzett maga körül, hogy csaknem elájult.

Hanem a könyvből, palatáblából, palavesszőből és szivacsból bajok keletkeztek. Mert meglátta Péterke, odatotyogott a tanítónéni elé s azt mondta neki a maga selypecske módján:

- Annusz néni, vedem netem isz ojat, melt én isz szeletem madát!

A leány kacagni kezdett ekkor, úgy, mint talán soha még s összevissza-ölelgette a Péterke pihés fejét:

- Jól van, te Maszatos Pali... Holnapra neked is elhozok mindent!

S úgy is lett. Másnap délutánra Péterke megkapta az ábécés-könyvet, a palatáblát, palavesszőt és a szivacsot. A szivacsot nyomban megvizette, majd felkúszott a kucikba s ott a palavesszővel olyan krikszkrakszokat rajzolt ki a palatáblára, hogy mindenki kénytelen volt hangosan nevetni rajta.

Mudrony Józsefné, mikor a kis tanítónő szívességét tapasztalta, meghatottan sóhajtott föl:

- Annuska, maga olyan jó hozzánk, hogy soha nem fogom elfelejteni ebbe az életbe...
- Semmi az, Mudrony néni - mosolygott fel gondtalanul a fiatal leány. - Mert higgye meg, nincs jólesőbb érzés, mint örülni az apróságok örömének...

...Azon a késő-őszi délutánon, amikor Mudrony Sanyi a tulipános-ládán gubbasztott s Péterke a boglyakemence melegedőjén játszadozott elmerülve, a tanítónéni feltűnően késett. Édesanyjuk a pitvarban mosogatott, de koronkint be-benyitott azért a szobába:

- Hogy vagytok, bogaraim?
- Én játszott - szólt le Péterke a boglyakemence szegletéből.
- Vigyázzatok, apróságaim s ne nyúljatok a tűzhöz! - intette őket a sok gondot átélt mama.

Sanyi értelmes arcocskával nyugtatta meg:

- Tudom, édesanyám és Péterkére is vigyázok.

Nehéz, nagyon nehéz volt az az ősz. Kietlen hangulat ült közeli és távoli tájon s élő lélek alig jelentkezett az utcán. Csak a szél dörömbölt s a harangláb kötele dobálódzott a szélben.

Egyszer aztán finom árnyék lebbent el az udvarfelőli apró ablak előtt s pillanattal reá a tanító-kisasszony hangját hallotta Sanyi, amint a pitvarban ráköszönt az édesanyjára. Mudrony Józsefné nyomban maga előtt tessékelte be a csinos lányt, aki kedvesen zsörtölődött:

- Az a csúnya Pali járt nálunk s alig tudtam kivárni, hogy elmenjen... Borzasztó egy ember!

A fiatalasszony tartózkodó mosollyal nézte a lányt:

- De, azért nem haragszik reá túlságosan, Annuska.
- Jaj, Istenem, mit tegyek? - mosolygott vissza Annus kisasszony s örömeiben és zavarában megölelte Mudrony Józsefnét.

Majd Sanyihoz fordult s megsimogatta:

- Tudod-e a mai leckét, Sanyika?
- Tudom, Annus néni - mondta engedelmesen a gyerek.

Akkor a tanítónéni is melléje ült a hosszú ládára s betűzgetni kezdtek az ábécés könyvből. Odakünn hideg alkonyatra állt: egy-két cselédlegényke teheneket hajtott hazafelé a kútról. Lompos volt a tehének szőre. Mivel az enyhemelegű szobába is sűrű színek kezdtek betelepenni, Mudronyné, aki időközben visszanézett a pitvarból, meggyújtotta a függő petróleumlámpát. Gyöngye világ rezzent föl a mestergerenda alatt. Péterke abban a szempillantásban kászálódni kezdett a kucikból:

- Én isz az asztaj mejjett fodot oivaszni, mejt itt nem játékot...

És saját ábécéskönyvével, melyet a tanítónénitől csikart ki ajándékba, odafurakodott az asztalhoz, lapozgatni kezdett a könyvben, miközben kerekre tágult szemmel ámuldozott az ismeretlen betűkön.

Annus kisasszony elmerülten magyarázgatott aközben Sanyinak, ámde Mudrony Sanyi úgy vette észre suttymban, hogy Annus néninek alighanem másutt járhatnak a gondolatai, mert többször is elvétette a magyarázatot. Gondolta ennél fogva, hogy valami gondja lehet a szép tanítókisasszonynak... A leány különben Sanyi nyaka fölött nyúlt át később a fehér karjával s ettől az öleléstől szédülni kezdett a fiú, olyan melege támadt. Szerencsére közbeavatkozott

Péterke. Az apró ember ugyanis odatotyogott a tanítókisasszonyhoz s az előtte ismeretlen *m* betűre mutatva, annyit mondott selyp hangon:

- Annusz néni, ez ojan, mint egy majasz!

A leány föleszmélt mély álmodozásából s arculpaskolván a kicsi legényt, ráhagyta:

- Igazad van, Péterke: ez a betű csakugyan úgy fest, mint egy malac...

De nem fejezhette be, mert a babszem-alak lapozván kettőt, csodálkozva szólalt meg:

- Annusz néni, ennet med fajta isz van...

- Úgy van, virágom, - mosolygott a kisasszony - ennek a betűnek valóban farka is van!

Péterke azzal meg is nyugodott s csillapulván tudásszomja, visszatotyogott előbbi helyére s ott tovább buvárkodott a könyvben, amelynek fantasztikus alakzatú betűi elérhetetlen és megfoghatatlan talányokat jelentettek az ő apró eszének. Mert az egyik betű a magasba ágaskodva kapart még feljebb, a másik betű ellenben a mélyben kotorászott. Soha ilyen különös világot!

Aközben Sanyi mamája is rég bejött a szobába, miután vastag pára rakódott a kukkantásnyi ablaküvegekre. A sokat szenvedett teremtés szótlanul tett-vett a boglyaskemence körül, amikor végül Annus kisasszony is fölcsudott a könyvből s annyit szólt:

- No, mára elég is lesz, Sanyi!

Kicsiny csönd állt be. S ezt a kicsiny csöndet Mudrony Józsefné szakította meg először, amikor felsóhajtott:

- Nagyon szépen köszönöm, Annuska kisasszonynak, hogy szegénységünkben is annyit teccik fáradozni Sanyival...

- Nem jelent az nekem semmi fáradságot, Mudrony néni - válaszolt kis mosollyal a leány. - Szívesen teszem, mert Sanyi jófelfogású fiú s azonkívül gyakorolom magamat addig is, amíg álláshoz tudok jutni valamelyik népiskolában...

Itt abbamaradt a szó egyszerre s ijedten néztek össze. Mert megzörrent a pitvarajtó s pillanattal reá benyitott a szobába Mudrony József maga.

Siket hallgatás következett.

Harminc esztendő körül járhatott a gazda, a közepesnél valamivel magasabb, pirosarcú és zömökvállú ember volt, cölöpszerű combokkal. Vastag és a két arcától messzire elálló sárga bajusszal... Véreerek voltak a szemei.

Körülnézett először s hogy észrevette a takaros tanítónőt, valamivel barátságosabbra vált az arca:

- Isten hozta hozzánk, Annus kisasszony!

- Köszönöm, Mudrony bácsi - mondta rebbenten a leány s kapkodva kezdett készülődni. Mert Mudrony Józsefnek a nők körüli komisz híre elijesztette minden alkalommal.

Köszönt és hazafelé indult. Igaz, hogy nem is marasztalta senki.

A fiatalasszony kísérté ki csak az udvarra s ott megszorította a csinos leány kezét, felsuttogott olyan hangon, hogy ez a suttogó panasz mélyen belemarkolt a kis tanítónőbe:

- Mán megint ivott valahun, tán a kulcsárnénál... Istenem, mi lesz velünk ebbe a szegénységbe!

Amire Mudrony Józsefné újból a szobába nyitott volna be, férje már az asztalnál ült. Kedvetlenül szólt:

- Mi lesz a vacsora, asszony?

- Paszuly - felelte a fiatalasszony, ölbeeresztett kézzel.

Mudrony József a fogait kezdte csikorgatni:

- A teremtésit ennek a paszulyának, három nap óta mindig csak azt eszek! A végin még ki tanál hajtani bennem!

- De mikor tudod, hogy semmi pénzem sincs a szegénységünkbe - próbált védekezni riadtan a szerencsétlen teremtés.

Mudrony Józsefnek azonban akkor már egészen másutt járhatott az esze, mert maga elé könnyökölve nézett föl sokáig a függőlámpa gyér világába. Nagy-nagy hallgatás után így kezdte:

- Menjél át Groszmann Jakabhoz s hozzád tőle két liter pájinkát, mivelhogy ma estére beszélgetésre híjtam meg több régi barátomat és jóemberemet...

Szegény Mudrony Józsefné itt már könyörgésre kulcsolta össze a keze ujjait:

- Ember! Ember! Dehát hogy hozzak a zsidótul, amikor Groszmann mán a mult héten szemembe mondta, hogy nem ad többet hitelbe! Majd elsüllyedtem szégyenembe...

- Csitt, azt mondom és ne világolj itt nekem összevissza! - rántotta rá a félszemöldökét Mudrony József, aki kapatosnak látszott. - Ha én valamit megmondok eccer, akkor az úgy van! Mán szóm volt Jankellel, mánmint Groszmann Jakabbal s ő helyeselt mindent. Tuggya, hogy ledógozom nála... No, indujjál csak békességgel!

Mudrony Józsefné magára kapta virágos ködmönkéjét, melyet az édesapjától kapott tavaly ilyenkor, visszatartotta serkedő könnyeit s a boglyakemence hátából előkeresett két üveget. Az ajtóban állt már, amikor visszaszólt félénken:

- Kik gyönnnek majd hozzánk, hogy tuggyam?

- Többen - mondta Mudrony József az asztal lapjára nehezdedve - mivelhogy meg kell beszélni a dógokat. Meghíjtam Csalma Mátét, mer tizenkét katonaesztendőt szógált ki, azonfelül meg háborúba járt, hát okos ember; el fog gyönnni Lukács János, mer ő szaladt a multiba az elől a kosz Tóth Antal elől, amikor megkergette a temetőből; szóltam Párnahaj komának, úgyszintén Bacsiknak, mer ők szomszédok ketten. És akkorára meg kell gyönnie Szopkó Mihály leendőbeli sógornak is, mivelhogy ma kaptam tőle levelezőlapot, a postán, hogy este kilenc körül itt lesz Vinkócrul. Tudod, hogy megkérte az Erzszi hugod kezit, hát mielőtt bekötné a fejit, előbb megtisztel a látogatásával minket is. Merha ösmerjük is mán Szopkó Mihályt, de így hozza azt a becsület! Azonkívül szóltam még vagy kettőnek... No, indujjál csak meg békességbe, Groszmann Jakabnak pedig mondd meg, hogy barátsággal vagyok irányába...

A szegény asszony elsietett s lépései csakhamar elvesztek a sötétben.

Mert nagy hallgatás neszelgetett már odakint s egyetlen lélek nem haladt végig az utcán. Olyan pillanat volt ez, amikor ijedten érezte mindenki, hogy a temetődombon megmozdultak immár mély fekhelyeiken a holtak s fölemelkedvén koporsóikból, rövidesen a falu felé kezdenek majd aláereszkedni.

Mudrony Sanyi megszeppenve maradt vissza az édesapjával, akivel szemben már ebben az apró korában is idegennek érezte magát. Péterke aludt már a kucikban. Édesapja rossz kedvvel fordult néhányat a szobában, majd fújva ült le a hosszú ládára s tenyerébe hajtotta a fejét. Nem szólt semmit s ezért Sanyi is hallgatott, szorongva.

Hosszú, igen hosszú idő múlt el attólfogva. Lehetett másfél óra is talán. Mudrony Sanyi alig bírt ráeszmélni magára, mert már ebben a korában is sejtette, hogy nagy bajok vannak a kis családban, csak azt nem értette, mi lehet az a baj, amely miatt annyit epesztí magát az édesanyja? Közben álmos lett és elaludt s valószínű úgy tette föl apja a boglyakemence melegedőjére, az összegbújt Péterke mellé.

Egyszer aztán (nagy éjszaka lehetett már!) hangos szóbeszédre ébredt föl és nézett körül a szobában. Édesanyja a hátulsó ágyra dült le ruhástól, úgy párnára hajtott fejjel s jóideje szendereggetett már. Az apja éppen akkor fejezhette be fontos közölnivalóját, mert így kiáltott fel:

- A szájjára kéne ülni minden nemesnek, mer csak hányják magokat, oszt nem dógozik egy se!

Siket csönd következett erre a kijelentésre. És akik a szobában üldögéltek, az asztal körül és az első ágy mellé támasztott három széken, valamennyiöknek lebukott a feje.

De kevés időre csak. Mert ugyanakkor így kezdte Csalma Máté:

- Én pedig azt állítom, Józsi barátom, hogy kár nekünk vesződni a nemesekkel, a helyett lássunk a magunk dóga után. Úgy is nehezen vackolódunk el ebbe az életbe, minek hozzá még ez a háborúság is?

Ittak csöndben.

Ámde ahogy letették volna poharaikat, Csanak András cipész csattant föl, pulykavörös nyakkal:

- Én pedig aszmondom, mint született nemes, hogy rá kén mán mászni a képire minden vacok úrfélének. Engem is lenéznek, mer hivatalomnál fogva csizmadia vagyok... De a teremtésit, ha méregbe gyövek egy nap, úgy belemártom valamelyikbe a dikicset, hogy hótszaga lesz tüle!

S nagy felindultságában forogtak a szemei Csanak Andrásnak, amin nem is lehet csodálkozni, lévén köztudomású, hogy legtöbb hazai cipészünk turbulens hajlamoktól van telítve.

Az indulatos cipész hangja már inkább tetszett Mudrony Józsefnek, mert többször is rábólintott a szavaira:

- Ez az igazság, András barátom!

Mudrony Sanyi lélekzethalva figyelt oda minden szóra és noha alig nyiladozott még az esze, nem tudott szabadulni a nyugtalanító érzéstől, hogy az apja, mihelyt megszűnt reá nézve a komolyabb munkaalkalom, megint nem fér a bőrébe. Fölfelé lázadozni szeretett volna, lefelé azonban megfojtotta volna a nálánál tehetlenebbeket. E természete miatt maradt aztán szerencsétlen egész életére.

Hanem ugyanakkor letette pipáját Lukács János útkaparó s egyszerre elhallgattak mind. Mert sok tapasztalat volt jellemző vonása Lukács Jánosnak. Mint útkaparó számtalan emberrel, gyalogutassal s egyéb vándorlegénnyel vetődött össze az országúton, szóbaereszkedett velük, kicserélték nézeteiket, leszűrték az idevonatkozó tanulságot s ez okból bölcs embernek tartották az útkaparót. És méltán! Mert noha valóságos király volt azon az országútszakaszon, amelyet neki kellett rendbentartani, soha nem bírta el magát.

Meggondolt értelemmel kezdte most is:

- Amondó vagyok én, mint Csalma Máté bátyám... Mit kezdjünk ki mink a nemesekkel, amikor nekik is van elég bajok magoknak? Ha hányják magokat, hát csak hányják! Nem azért mondom ezt, mintha félnék tőlök, mer egész életembe csak eccer szállt csizmaszáramba a bátorság, mikor Tóth Antal elől szaladtam... Dehát a szent hitte vóna, hogy még a mai világba is feltámad valaki hóttábul!

Itt közbeavatkozott Mudrony József és feltartotta poharát annak jeléül, hogy szólni akar. És szólt is:

- Tóth Antalról, errül a bélpoklosról jut eszembe, hogy minek is híjtalak ide ma éccakára. Nem is a nemesek végett, akikre köpök magamba, hanem a miatt a kosz Barczali Gábor végett. Mert úgy tesz a szemtelennye, mintha az egész falu zsiványokbul állna, oszt csak ő vóna a jó ember...

És mert a többiek mind érdeklődéssel függesztették reá szemeiket a maró pipafüstben, Mudrony József így beszélt tovább, egyre fokozódó méreggel:

- Mer tuggyuk mind, barátaim, hogy amikor Tóth Antal visszagyött a temetőből, oszt odahaza ellopva tanálta mindenit, nagy szégyenbe esett a falu, ezt mán nem lehet tagadni. Oszt amíg méreg ett itt mindenkit, hogy minek gyött vissza, amikor aznap délután lett vóna a temetése, hát ez a pizok Barczali Gábor szaladt hozzá elsőnek, hogy mindenki jó embernek tarcsa őt, oszt ő járt házrul-házra, hogy mindenki aggya vissza azt, amit ellopott Tóth Antal házábul, amíg Tóth Antal kinfeküdt a temetőbe, a butykába. Vissza is adtak mindent, csak az az ing nem került meg, amit valami disznó alak húzott le Tóth Antalrul. Akkor oszt odaadta neki a saját ingit ez a tolakodó pofa... De mi köze neki a falu dógaihoz, mikor itt a községi bíró, nemes Boldizsár Menyhért úr?! Hát azért híjtalak össze ma éccakára, hogy megtanácskozzuk a tennivalót. Mer amilyen méreg esz, ha ezt a farizeus-pofát látom, hát eccer még igen rá tanálok mászni a képire...

Itt elhallgatott Mudrony József, a dologban mindazáltal nem határoztak ezen az éjszakán. Mert mialatt Mudrony Sanyi a kucikból fülelgetett a szobában egybeverődött nyolc-tíz szegény emberre, váratlanul közeledő lépésekre figyelt föl a kiskapu felől... S két másod-perccel később, mielőtt apja és társai fölkaphták volna a szemöldöküket a lépésekre, már be is lépett Szopkó Mihály. De nem jött egyedül. Mert vele érkezett Sanyi nagybátyja, Balogh János, a fiatal ácslegény is, aki a tavaszon inas volt még és akit senkisé sem látott másként, csak bizakodó kedvben.

Hangosan köszöntek az ajtóban, egyszerre mind a ketten:

- Dícsértessék a Jézus Krisztus!

- Szervusztok! - köszönt vissza Mudrony József, aki kálvinista hiten volt. És míg barátai kíváncsian néztek a két messziről érkezett, hetyke kiállítású legényre, Mudrony József eléjük lépett s kezet rázott velük keményen.

- Jani bátyám... Kedves Jani bátyám... - suttogta magában a kucik felől Sanyi. Mert édesanyja öccsénél alig ragaszkodott bárkihez is több szívvvel a világon.

Édesapja katonamódra fordult Szopkó Mihályhoz:

- Nem vót bajotok a setét úton?

- Nekünk? - feszítette ki a mellét sok önérzettel a katonaságot kiszolgáló, fiatal Szopkó Mihály. - Ki merne velünk szembeszállni? Mindössze a Mária-tanya alatt láttunk egy olyan

kutyát, hogy keresztbeért az országúton - és itt már leengedte némileg a hangját. - Igaz, kitértünk neki, mer tisztába vótunk vele, hogy másvilági lélekkel van dógunk. De azért megmarkoltuk a bot végét...

Az idegen hangra hirtelen fölcődött mély álmából Mudrony Józsefné is, felült az ágyban, úgy ruhástul, megdörzsölte a szemét s felkönnyezett:

- János öcsém... János öcsém...

S csak a nyakában állt meg, mialatt nedvesre sírta a legényke vállát, aki - szokása ellenére - elkomorodott erre. Az érzékeny jelenet elől észrevétlenül kihúzódtak a szobából Mudrony József ivótársai s egyszerre csak négyen maradtak a szobában, a két gyereket nem számítva. Szopkó Mihály így intézte ekkor a szót Mudrony Józsefhez:

- Józsi sógor, elgyöttem hozzád illendőségből, mivelhogy becsületes szándékban vagyok. Mivelhogy be akarom kötni a fejét a János sógor hugának, Erzsébetnek, mánmint a te kis sógornődnek. Evégbül vagyok itten!

- Jani bátyám... Jani bátyám... - suttogta maga elé a melegedőn csaknem szívszakadtan Mudrony Sanyi.

De a fiatal nagybácsi még mindig nem vette észre.

Akkor így válaszolt Mudrony József Szopkó Mihálynak, miközben újból megrázta a kezét:

- Isten hozott benneteket, Mihály sógor!

A két sógor, névszerint Szopkó Mihály és Balogh János, körülnézett erre a pusztá szobában. De mikor látták a nagy szegénységet, egy mélyet sóhajtottak.

IV.

Néhány nap mult el aztán.

Akkor már hótól volt szelídfehér a táj, mindössze a falu alatt elterülő széles völgy közepén húzódott végig egyetlen szürkés csík: a Ronyva-patak folyása volt az ottan.

Előzően négy napig tombolt a hóvihar s mint a faluig vergődött utasnépek beszéltek, északabbra, valamivel Tavarna fölött, egy fordulót úgy befűtt a szél, hogy a személyvonatot is belepte az utasaival együtt, akik Homonna felé törekedtek, a nagy hegyek irányába. Azóta azonban napszámba fogott tótok lapátjai már kiásták a megrekedt vonatot. Ha igazat lehet adni a szállongó híreknek.

Azóta Szopkó Mihály meg Balogh János útnak kerekedtek rég, néhány órával az ítéletidő kitörése előtt még s ez oknál fogva nem látszott lehetetlennek, hogyha - valahol Barancs és Jesztreb táján - bele találtak keveredni az orkánba, esetleg farkasok ették ki őket a csizmáikból. Igaz ugyan, hogy a farkasok elsősorban a tótokra szoktak utazni, ezzel szemben Szopkó Mihály és Balogh János magyaroknak vallották magukat. Különösen Szopkó Mihály, aki a honfoglaló ősök ivadékain kívül fitymálva intézett el minden más nemzetiséget.

Hogy nem időztek túlon túl a Mudrony sógorék házában, oka lehetett ennek nemcsak a riasztó szegénység, hanem az a körülmény is, hogy a sokat szenvedett fiatalasszony, miközben Mudrony József házon kívül tartózkodott, kisírta magát János öccse és leendő sógora, Szopkó Mihály előtt. A két sógor úgy döntött erre, hogy a legelső kínálkozó alkalommal felgyalogolnak a Vihorlát alá, Vajda György számadókanász sógorhoz s neki mondják el a dolgokat. Hihető volt, hogy Vajda György figyelmeztető szavaira észretér majd Mudrony József is. Vajda Györgyben ugyanis oly hajmeresztő erő lakozott, hogy ő előtte mukkanni sem mert Mudrony József.

Balogh János nagybátyja és Szopkó Mihály bácsi látogatásának Sanyi örült legjobban. Mert a két rokon látogatása - egy-két napra legalább - elverte a ház nyomasztó hangulatát. Kis falovat is hoztak Péterkének, Sanyi pedig új sapkát kapott tőlük. Mudrony Sanyi igazi öröme az volt azonban, ha a nagybátyját faggathatta ki az emberek és a világ dolgairól meg arról, hogy micsoda kalandokban volt részük, amíg idáigverték magukat Vinkócról. Balogh János különben némi pénzt is adott át a néjének, melyet a szülei juttattak el hozzá. S Mudrony Sanyi édesanyja megenyhült valamit, amikor látta, hogy legalább a szülei-házban gondolnak rá... És míg a fiatal nagybácsi távoli dolgokról és idegen országutakról mesélgetett fáradhatatlanul mosolyogva, észrevétlenül a Sanyi haját simogatta. Mert ő is szerette a nyilteszű kisöccsét s édesanyja előtt nagy jövőt jósolgatott neki.

Hanem ez is elmúlt!

Harmad- vagy negyednapon, jókor délelőtt, fölszedelőzködött Szopkó Mihály meg Balogh János, miután előbb Szopkó Mihály a lakadalmába hívta meg Mudrony József sógort és Mária sógorasszonyt, mármint a feleségét. Lett volna pedig az esküvő az elkövetkezendő év februárius havának harmadik hetében, ha odáig valamennyiöket életbentartja az Isten... Azzal elindultak, úgy számítván, hogy oszonnatájt Vinkócon lesznek. Egyelőre azonban kétséges maradt, el tudták-é verni magukat hazáig, mivel félni lehetett, hogy útközben érte el őket a hófúvás... Akkor pedig nyomorult vége lehetett Szopkó Mihálynak is, Balogh Jánosnak is. Különösen ha a Nagyerdőnek vették az utat, amelyben toportyánoknak volt szokása üvöltözni hasonló fergetegek idején.

De hogy elmúlt volna a hóvihars szelíd fényben simult ki a tájék, Mudrony Sándor elunván magát kissé, így szólt anyjához:

- Édesanyám, elmennék játszódni keveset Stefán Jancsiékhoz, ha el tetszene engedni. Vigyázni fogok magamra.

- Nem bánom, kisfiam, - szólt rá halkán az édesanyja - csak vedd fel a ködmönkédet és gombold be jól. És ne maradj el sokáig, mert tudod, hogy ketten vagyunk csak Péterkével, hát nincs, aki érted menne majd...

Sanyi komoly szemmel mondta rá:

- Még este előtt itthon leszek, édesanyám. A fiatal mama rásegítette ekkor Sanyira a kisködmönt, aki lehajolt és az asztal lábánál lovacskázó öccsének megcsókolta a homlokát. Péterke fölnezt a bátyjára s szippantott egyet az orrán:

- Hozzáj netem szutjot!

Két perc múlva a nagyutcán baktatott már lefelé Mudrony Sanyi behúzott nyakkal, mert csípős volt a levegő. Édesapja újból nem tartózkodott odahaza, mivel jókor hajnalban fuvarba ment el Gálszécsre vagy hova is... Fehér volt a világ, mert azóta, hogy tegnap estétájt elpihent a hóvihars nagy pelyhekben szakadt a hó délig... Ez a hó frissen hersegett az apró csizmái alatt s alig találkozott valakivel. Ahogy azonban a református paplak elé ért volna, nyílt a kapu s éppen Kónya János tiszteletes úr nézett ki rajta, mintha elmenőben lett volna valamerre. Ámde amint megpillantotta az előtte elbaktató gyereket, nagyot kiáltott:

- Hóha-hopp, barátja az erénynek, sohasem jöhettél volna jobbkor! Hogy is hívnak barátocskám?

- Mudrony Sanyi vagyok - állt meg tisztelettudón.

A tiszteletes úrnak szemlátomást kedvére volt a válasz:

- Ahá, tudom már! Tehát a Mudrony József fuvaros fia minden föltevés szerint s ebben az esetben hihetőleg te is az Evangéliom szerint reformált keresztyén Anyaszentegyház hívei közé számítasz... Nemde?

Sanyi nem értette a kérdést, zavartan topogott a hóban. A tiszteletes úr erre egyszerűbb alakjában adta föl ugyanazt a kérdést:

- Református vagy, úgy-e bár?

- Igenis, pap bácsi, kérem szépen, református vagyok, csak az édesanyám katolikus - felelt illemtudón Mudrony Sanyi.

Kónya tiszteletes úr, a rab-prédikátorok utóda, itt felszisszent:

- Elég baj, hogy híveink - megfélelkezve az elődök szenvedéseiről - ily könnyűszerrel állnak össze a pápistákkal, de most úgyis másról van szó, barátja az erénynek... Arról van szó jelesül, hogy szaladj le a postára s hozd fel az újságot. Egy krajcárt fogsz kapni! Napilap hiányában tudniillik képtelen tájékozódni az ember, hogy micsoda komisszágon török a fejüket már megint azok a kótya szélbaliak!

Az utóbbi szavakat inkább sajátmagához intézte Kónya tiszteletes úr. Sanyi is hallotta ugyan ezeket a szavakat, de nem értette őket. Inkább sejtette csak, hogy a tiszteletes úr nincs megelégedve bizonyos szélbaliakkal.

Kónya János református lelkész úr, aki járhatott ekkor a negyvenedik esztendeje táján, most már határozott formában szólította föl a gyereket, aki a hidegtől pirosra-festett arcocskával állt előtte:

- Hát leszaladnál az újságomért, barátom?

- Igenis, pap bácsi, kérem szépen - válaszolt szolgálatkészen Mudrony Sanyi.

Már szaladni akart éppen s közben észrevette, hogy a dombon álló iskola felől ugyanakkor a lelkészlak irányába ereszkedik alá Szikora tanító úr. A tiszteletes úr egyébként utánakiáltott még:

- Csak a tiszteletes úr napilapját kérd, a többit már érteni fogják a nélkül is! Ha szerencsésen jársz utadban, egy krajcár lesz a jutalmad!

De Mudrony Sanyi aligha hallotta ezt, mert akkor már a Gulyvász-köz táján trappolt lelken-dezve. A gondolat ugyanis, hogy egy krajcárt adhat át ma az édesanyjának, mélyen meghatotta. Örömmel vágtatott le tehát az alvőre, ahol a postaépület volt. Ott lihegve kérte el a pap bácsi újságját, aztán aló, visszafelé! Amint lábujjhegyen benyitott volna a pap bácsi szobájába, fujtatott, akár egy kis masina s a verejtéktől nedves volt a halántéka.

Lábujjhegyen nyitott be s talán ezért volt, hogy nem vették észre. Mert akkor már ketten voltak a szobában rajta kívül.

Az asztaltól jobbraeső szobarészben a tiszteletes úr járkált föl és alá, hátul összefogott kézzel, míg a szoba másik felében Szikora tanító úr járkált föl és alá. A tanító úr azonban a hasán kulcsolta össze a kezét s malmozott a hüvelykujjával...

Kónya János tiszteletes úr folytatta:

- Mondom, meg kéne házasodni, tanító úr. Harminckettedik esztendejét túllépte immáron: itt a végső ideje, hogy bekösse a fejét valamely házias erkölcsök szerint nevelkedett kálvinista hajadonnak!...

- Hiszen feleségül kellene venni valakit, ezt magam is érzem, - szisszent föl a tanító úr. - De kit, tiszteletes uram, kit? Ezt mondja meg énnekem!

Kónya tiszteletes úr maga elé merengett félpillanatra, miközben állát a markába fogta, tokáját viszont a gallérjába mélyesztette:

- Hát megmondom tanító úrnak, kit vegyen el! Annyira itt van, hogy csak a kezét kell kinyujtania utána s akár a kebelére is zárhatja tüstént. Annuskára gondolkodok, a kis tanítókis-asszonyra... Boér Annusra, no!

- Nem megy az olyan könnyen! - forgatta a nyakát kimelegedve Szikora tanító úr. - Tapogatózom én szüntelenül olyan irányban, ámde minél tovább gondolkozom, annál élesebben vagyok kénytelen belátni, hogy elháríthatatlan akadály meredez szándékaim elé...

És míg a tanító úr az asztal egyik oldalán járkált föl és alá, a tiszteletes úr az asztal másik oldalán járt ugyanúgy. Az utolsó szavaknál Kónya János tiszteletes úr fölkapta a fejét, szemöldjeit viszont a homloka közepéig húzta föl:

- S ugyan mi lenne az az akadály?

Szikora tanító úr azonban, akinek szándékai halálosan komolyaknak látszottak, nem folytathatta, mert ennél a pontnál közbeszólt az ajtóból Mudrony Sanyi, aki időközben ráunt a várakozásra:

- Pap bácsi, kérem szépen, elhoztam az újságot...

- Igaz is, barátja az erénynek! - eszmélt föl a tiszteletes úr és kikapván a gyerek kezéből a lapot, az asztalra helyezte.

Aztán másodszor adta föl ugyanazt a kérdést:

- S ugyan mi lenne az az akadály?

- Megmondom! - kezdte most a tanító úr és az asztal tulsó oldaláról szembefordult a tiszteletes úrral. - Az a baj, kérem, hogy a szóbanforgó hajadonra szemet vetett az erdész úr Pál nevezetű fia, maga is erdészgyakornok s amennyire ki tudom venni, a leány sem idegenkedik a fiatalember jelenlététől. Én viszont, mint az életbe belekomolyodott ember, udvarlási képességek tekintetében távolról sem vehetem föl a versenyt Fekete Pál nevű fiatal ellenlábassal...

Itt megállt a tanító úr, Kónya tiszteletes úr viszont nem mondott semmit, ahelyett gondolkozni próbált. Tudniillik másodszor is markába fogta az állát, miközben többször hümmögött. De akkor így törte meg a hallgatást Szikora tanító úr, miközben gúnymosoly rezgett a bajusza végében:

- És én mégis azt mondom kérem, hogy komiszkodó ellenlábassomat ki fogom vetni a nyeregből!

- Hogy-hogy? - kiáltott föl Kónya tiszteletes úr.

A tanító úr nem késett sokáig a magyarázattal:

- Úgy kérem, hogy legközelebb megvizsgáltatom magamat a tisztiorvossal s idegkimerültség címén szabadságoltatni fogom magamat erre az esztendőre. Arról persze szó sem lehet, hogy az állami elemi iskolában folyó oktatás fennakadást szenvedjen az elkövetkezendő szeptember haváig, minélfogva helyettesre van szükség. Mást mondok! Méltóságos képviselő urunknál minden befolyásomat latba fogom vetni, hogy hasson oda illetékes helyen, miszerint Annus kisasszony állíttassék be helyettesemül. Óméltósága előtt természetesen föl fogom tární helyzetemet és megmásíthatatlan szándékomat...

- Értem, értem - bólogatott Kónya tiszteletes úr.

Szikora mester folytatta:

- Már most mi következik ebből? Megmondom! Én idehaza fogok pihenni, miután üdülőhelyekre nem telik egy tanítónak, Annus kisasszony viszont egész nap a közelemben (nem is említvén irántam érzendő háláját) s így előbb-utóbb csak meg fog szokni, később megkedvel... Arra pedig külön gondom lesz, hogy Fekete Pál nevezetű ellenlábassom ne botorkálhasson túlsokat az iskola körül. Végső esetben ki fogom utasítani! Nos, tiszteletes úr, mit szól a tervezetemhez?

Kónya János református lelkész maga elé gondolkozott néhány szünetig és akkor így felelt, halálos komolyan:

- Szent meggyőződésem, hogy tanító úrnak nyert ügye van. Egyebekben, ami a dolog meritumát illeti, magam is szívesen közbevetem magamat a méltóságos képviselő úrnál...

Itt azonban másodszor is közbeszólt az ajtóból Mudrony Sanyi:

- Pap bácsi, kérem szépen, tessék ideadni már a krajcárt, amit meg tetszett ígérni az újságért!

És míg a tanító úr idegesen kapta fejét az ajtó irányába, hogy ez a gyerek, akit annyira kedvelt a kis tanítónő, most kihallgatta minden szavát, a tiszteletes úr lelkesen kiáltott fel:

- Hahó, barátja az erénynek, ebben tökéletes igazad van! Ám a vita leghevében rútul meg találtam feledkezni erről a legelemibb kötelezettségemről! Mondhatom, felette sajnálom!

S azzal átadott neki egy fényes krajcárost. Sanyi pedig elindulhatott végül Stefán Jancsihoz és öccséhez, Bélához, akiknek apja kertész volt a méltóságos képviselő úrnál.

Különös érzések közt vágott neki a falu nagyutcájának.

Mert a gondolatra, hogy ma este egy krajcárt adhat át az édesanyjának, melegség kezdett támadozni a szíve körül, ámde ugyanakkor megijedt attól, amiket a tanító úr beszélt. Mert ha nem értett is meg minden szót, érezte mégis, hogy valami baj fenyegeti Annus nénit, mivel a tanító úr a Pali úrfitól el akarja venni az iskolába. S föltette magában, hogy mihelyt a szép tanítónéni legközelebb átjön hozzájuk, mindent el fog mondani neki... Csak el ne felejtse addig!

S a havas nagyutcán súlyos gondjaitól búsítva igyekezett a kertészék lakása felé.

Ott állt ez a ház a méltóságos képviselő úr zúgófás kertjének északi kőfalához ragasztva s hogy ismét erre a házra tért a szó, a szerző maga is sóhajt egyet, mert a néhai emlékekre ismét megkönyékezi a régi bú... A kertészlak bizonyára egykori helyén áll ma is, de hová lettek régi lakói, akik oly közel álltak valamikor a Mudrony Sanyi szívéhez? És hová sodródott el azóta Zehernye faluból Mudrony Sanyi?... Áll a kertészház ma is, de nem az akkori bútorokkal és képekkel... Ezek közül a képek közül már abban az időben kettőt örökre a szívébe zárt Mudrony Sanyi. Az egyik a vadász esküvője volt, mely képen a vadász maga terített asztalnál ült fehérruhás leányfeleségével és éppen koccintott vele. De koccintottak az erdő szarvasai is, melyek testületileg jöttek el a lakodalomra. Az alatt nagybögön játszott a medve, a prímet a róka húzta, őzikék és nyulacsákák viszont kecsesen táncoltak...

Annál lehangolóbb volt a melléje akasztott másik kép, amelyen temették a vadászt!

Itt koporsóban vitte a derék embert négy gyászoló szarvas, a medve volt a pap, özecskekéből telt ki a siránkozó gyászmenet, nyulacsákák jajgattak, egy mankón bicegő róka pedig keserves könnyeit törölgette zsebkendőjével.

Négyen laktak a barátságos két szobában, mely fölött a titokzatos üvegház következett már: Stefán kertész, a felesége, akiről olyasmit pletykáltak, hogy erősen iszik s ott volt a házban a két gyermek is: Jancsi és Béla. Jancsi egy évvel volt idősebb Mudrony Sanyinál, Béla pedig, akinek a képe tele volt hányva rozsdaszínű szeplőkkel, éppen egyidős vele. Stefán Jancsi első osztályba járt ezen a télen... Mudrony Sanyi később, mikor már növekedni kezdett s még azután, amikor messzire verte el az élet, nagy megindultsággal álmodta vissza magát sokszor a kertészlakba, melyhez annyi boldog emléke kötötte... Ámde amint hervadozni kezdtek ezek az emlékek, idővel csak annyi maradt meg benne, hogy származására rusnyák volt a kertész és neje. Hiszen csak rá kellett nézni a kertészre, hogy mindenki tisztában legyen vele: ősei Koriatovics Tódor vezérrel ereszkedtek alá magyar földre, mely tárt karral ölelte őket magához, Stefán kertész mindazáltal, akinek jámbor arca maga a jóság volt, váltig az ellenkezőjét erősítgette. Azaz hogy kisorosz voltát nem tagadta föltétlenül, csupán azt igyekezett bizonyítani, hogy nagyapja a magyar ügy védelmében fogott kaszát és feszítette ki egyenesbe, amikor meg talált szorulni Kossuth Lajos és nagy bajában segítségül hívott magyart, tótot meg rutént egyaránt... Haj, de régen volt! Stefán kertész egyebekben magyar-rusnyák keverékkel beszélt és valahányszor hazafiságról esett szó, öklével döngve ütött egyet a mellére:

- Ja szom magyarszki zember!

Nagy, igen nagy volt lelkesedése mindenkor a nemzeti ügy mellett.

Ahogy - a hidegtől kicsípett pufók arcával - benyitott volna Mudrony Sanyi, s köszöntötte a kertésznénit, aki ezúttal is pityókosnak tetszett, Stefán Jancsi és Stefán Béla örvendezve sietett eléje. Megölelték mind a ketten:

- Hogy vagy, Sanyi? De rég nem láttunk, Sanyi!

- Megvagyok - mondta kissé elfogódottan Sanyi. Levertsége amiatt való volt, mert valahányszor a kertészekhez lépett be, látnia kellett, milyen más itt az élet, mint az ő házukban. Itt sohasem volt baj a kulcsárné miatt. Igaz ugyan, hogy ezzel szemben elég gyakran volt kapatos a kertész felesége s ezen a hátrányos helyzetén aztán - mély filozófiával! - úgy igyekezett átsegíteni magát a kertész, akinek valami ok folytán szakadatlanul könnyezett a szeme, hogy olyankor ő is felöntött a garatra.

Ilyen apró kisiklásoktól eltekintve azonban nagy nyugalom volt a kertész háza. Különösen unalmas délutánokon szeretett itt tanyázni Mudrony Sanyi s gyerekszívében olyankor nagy-nagy szájalommal gondolt az édesanyjára.

Stefán Jancsi és Stefán Béla a közben kész volt az indítvánnyal:

- Mit csinálunk most, Sanyi? Játszunk vagy mesélünk egymásnak?

- Meséljünk! - válaszolt Mudrony Sanyi.

A nagyobbik Stefán-fiú kérdezte most fiatalabb barátját:

- Aztán miről meséljek, Sanyi?

- Csonkatehenfiáról - válaszolt egészen nekilelkessedve.

Mert a Csonkatehenfiáról való csodálatos világ volt vágyainak mindene abban a korában, amikor csaknem betöltötte már hatodik esztendejét. Általában az idegen világok érdekelték, az elérhetetlen távolságok és az álomszerű szépségek. Őszi estéken, mialatt apja messzi utakon zöröghetett el a szekérével, édesanyja pedig a gazdasági udvarba ment át, hogy megfesse riskatehénkéjükét, ő a keskeny tornácon várakozott. Péterke akkor már - Sanyi ölébe hajtvva buksi fejét - mélyen szuszogott és míg varangyosbékák ugrándoztak az udvaron, Mudrony Sanyi olthatatlan vággyal sóvárgott el a pálházai és mikóházai hegyek irányába, amelyek oldalain pásztortüzek csillogtak az őszben. Nyári betyároknak kellett tanyáznia a tüzek körül, ha igaz és szalonát piríthattak minden föltevés szerint. Mert elkövetkezvén a hűvösebb napok, ők is a meleg kuckó felé kezdtek húzódni, a hegyifalvak irányába. Így mondta ezt neki egy alkalommal Szopkó Miska bácsi, aki teméntelen sokat hányódott mindenfelé, különösen katonakorában a nagy manővereken. Miska bácsi tudta azt is példának okáért, hogy túl a pásztortüzekén, valahol a telkibányai és regéci erdők legmélyén van egy üveghuta, abban az üveghutában egy üvegfurulyát csináltak egyszer, a furulyába belefűjt valami fiatal legény s a tébolyító hangoktól megbolondult valamelyik gróf leánya. A grófkisasszony szomorú sorsa olyan hatással volt Ferenc József királyra, hogy valamennyi országában egyszerre mindenkorra betiltotta mindennemű üvegtilinkónak gyártását... Ó, ezek a távoli pásztortüzek későbbi életében is gyakran készítették merengésre és búra Mudrony Sanyit, amikor idegen tájakon hányódván, nem láthatta többé viszont feledhetetlen szülőföldjét...

Stefán Jancsi mesélt-mesélt a közben Csonkatehenfiáról s Mudrony Sanyi és Stefán Béla tátott szájjal hallgatta. Olykor-olykor megállt a varázslatos történetben s azt kérdezte:

- Mondjam még?

- Mondjad! Mondjad! - sürgették azok ketten.

Az okoszemű Stefán Jancsi mély lélekzetet vett ilyenkor az enyhe melegű szobában s folytatta a csodálatos mesét, mialatt édesanyja a másik szobában varrogatott szótlanul.

Ilyen késő őszen, amikor már meleg mellé hajtotta őket az idő s még inkább téli délutánokon legszívesebben mesélgettek egymásnak avagy történeteket mondtak el, melyeket a felnőttektől hallottak félfüllel és amelyeket gyermekképzületük szerint átalakítva adtak tovább. A nagy játékok ideje azonban leginkább a nyár volt...

Az volt a világ!

Olyankor bekalandozták a méltóságos úr kertjét keresztül-kasul és csak akkor szeppentek meg, ha a méltóságos urat pillantották meg a kert valamelyik utacskáján, amint fényes botjával feléjük fenyegetett. Lehetséges volt persze, hogy azért kiáltott feléjük, mert magához hívta őket, a három lurkó azonban ilyen alkalommal esze nélkül kezdett trappolni s nem is álltak meg, csak a bokrok sűrűjében, ahol zakatoló szívvel lestek, reájuk talál-e a méltóságos úr, aki ősztől tavaszig Pesten lakott. Más alkalommal a kis kápolna táján futkároztak, amelynek déli oldalát piros rózsza futotta be ereszig és amelynek rossz híre volt a faluban. Többen is látták éjfél körül, amint a kápolna ajtaja előtt egy nagy fehér liba térdepelt s aközben félhangon imádkozott maga elé. A kis kápolna közvetlen környékében egyébként egy barlangszájú üreg is volt, amelyről azt állította Lukács János útkaparó, hogy Rákóczi Ferenc, mielőtt lengyel-földi bűjdosásra adta volna sokszor meggyötört fejét, abba ásta el minden aranypénzét és egyéb vagyonát... E titokzatos pince barlangszája dohos levegőt lehelt s ettől rémüldözött oly gyakran a két Stefán-fiú meg Mudrony Sanyi. Ismét egyéb napokon elkóboroltak a kert északkeleti szegletéig, hol már a falu dombjának volt a legteteje... Innét látni lehetett már a tavarnai zúgó erdőt meg a széles tavarnai országutat. A tavarnai országúton sűrűn bukkantak föl karavánok az ekhós szekereikkel, amelyekben oláh cigányok igyekeztek Galicia felé s aközben élesek rikoltottak. De a tavarnai országúton éppúgy láttak egyéb vándorlegényeket is, amint kalapjaikat lengetve integettek egymásnak távozóban. Mert távolodtak, mindig távolodtak egymástól... És Mudrony Sanyit elmondhatatlan vágyakozás csüggesztette el, valahányszor a tavarnai fehér országútát pillantotta meg. Hisz tudta, hogy az az országút vezet Vinkóc falu felé, ahol ő is született s ahol anyai nagyapja, a híres ács lakott. Azon az országúton gyalogolt el legutóbb Szopkó Mihály bácsi, meg anyai nagybátyja, Balogh János bácsi...

Stefán Jancsi akkor már befejezte a Csonkatehenfiáról való csodálatos mesét s ahogy végül megállt volna, Mudrony Sanyira nézett:

- Szép volt-e, Sanyi?

- Nagyon szép volt - felelte álmodozó szemmel. Mert mintha egy tündérvilágból kellett volna visszaébrednie a valóságra.

Eljátszadottak még darabkát s Mudrony Sanyi vette akkor a ködmönkését, hogy most már muszáj hazamenni. Mert ezt igen szívére kötötte az édesanyja, odakint pedig esti árnyék kezdett ráereszkedni immár a falu zugaira.

Ahogy áthaladt volna a másik szobán, illendő módon köszönt a kertésznének:

- Minden jót kívánok, Hanka néni!

- Isten veled, fiam! - szólt vissza a kertészné, pillanatra föltekintve a varrásból. - Mondd meg édesanyádnak, hogy rég nem volt már nálunk. Bizony lelkemből sajnálom azt a jó teremtet.

A két Stefán-fiú elkísérte Sanyit a kertkapuig, ott kezét fogtak vele, előbb azonban meg kellett ígéرنie, hogy legközelebb megint eljön hozzájuk.

Azzal nekivágott a nagyutcának s ködmönkéjét összébb vonta a nyaka körül. A nyugati ég első negyedében meglátszott a holdsarló, amint üvegfényben lengett, legalább két embermagosra a mikóháza Hallgatóhegy fölött. A kertészházzal szemközt, hol a nagyutca tulsó oldalán, mély gödörben, a kút állt, jószágot itattak éppen s olykor-olykor egy állat bógte el magát, hosszan elnyújtott bánattal.

Tél volt, hó világított az alkonyatban s Mudrony Sanyi szaporán szedegette apró lábait. Mert odahaza nyughatatlan lehetett már hosszú távolmaradása miatt az édesanyja.

A tiszteletes úr lakása előtt szinte belebotlott Barczali Gáborba, a Setéth tekintetes úr igazlegényébe. Valami idegen emberrel haladt lefelé Barczali Gábor, miközben fújva kiabált és fenyegetődött:

- Még most se került elé az ingi annak a vacak Tóth Antalnak, akit a temetőbe húztak le rula!... Teremtésit az ilyen piszok falunak!

Mudrony Sanyi észrevétlenül surrant el az igáskocsis mellett, akinek, noha elvétve fújt is, jószívét költötték mindenfelé s édesapja, már mint Mudrony József, még sem állhatta ki soha. A helyett megvetette és gyűlölte... Látta már a lakásuk ablakának sárga fényét is, aztán benyitott a pitvarba s pillanattal reá a szobába lépett, lábujjhegyen.

Hanem az ajtóban megállt.

Édesanyja ugyanis valami ruhát foltozgatott a függőlámpa beteg fénye alatt s aközben egy könnyfakasztó dalocskát dúdolgatott nagy reménytelenségében:

*Elrepültek már a darvak,
Isten tudja, merre vannak!
Ifjúságom, ifjúságom,
Elrepültél, mint az álom...*

Az ajtóban álldogált Mudrony Sanyi s az édesanyja bánatára könny esett ki a szeméből. Péterke öccse azalatt az egész világról megfeledkezve játszadozott a kucikban.

V.

Néhány nappal később Mudrony Sanyi fölfelé baktatott a falun. Ott, a felvég felé már, állt a Setéth tekintetes úr nemesi háza, oda vitt el valami három és fél koronát, amelyet édesanyja kért kölcsön a tekintetes asszonytól, amikor nemrégiben igen meg találtak szorulni a haranglábbal szemközt meglapult paticsfalú házacskában.

Koradélelőtt volt ez s Mudrony Sanyi csaknem elérte már a Setéth-portát, mely előtt két topolyfa hallgatott a karácsonyt megelőző enyészeti csöndben, amikor pillanatra megállt s tovább siklott szemével, a felvég irányába.

Mert a falu északi vége táján egy szekér állt s éppen Szücs pátri akart felszállni a szekérbe. Oldalvást és létrán. Szücs pátrinak szemlátomást az volt a szándéka, hogy Újhelybe fog hajtani a Szinyéri Márton szekeren.

Mudrony Sanyi megállt tehát, de nyomban utána meg is indult sietve, hogy szem- és fültanuja lehessen Szücs pátri szekérbeszállásának, amelyről annyit hallott már a nagyobbak évődő beszédeiből.

A falu legfeltűnőbb alakja gyanánt lehetett tekinteni Szücs pátrit.

Igazság szerint Szücs István lett volna, Patakról költözött ide nyugdíjba s a „pátri” becenevet a híres diákvároskából hozta magával. Ha olykor, nyögő járásmódjával meg egy kampós bottal végiglépegetett az utcán, a gyerekek leesett szájjal kezdték bámulni. Nem azért, mert állandóan kékszínű magyar ruhában és pörge kalapban járt, hanem mivel olyan hájas volt, hogy ekkora szélességről még mesékben sem hallottak az emberek. Magyar szabású csizmájának félszára akár egy megfordított kupa, a hasa kerülete meg akkora, hogy két szíjat kellett összevarni, valahányszor nadrágszíjat rendelt a gálszécsi szíjgyártónál... A faluban nagyjából annyit tudtak róla, hogy ifjabb éveiben a szépírástan professzora volt a pataki kollégiumban s aki nem tudott kerek és kövér betűket kirajzolni az általa diktált taktusra, annak léniával sózott egyet a két lapockája közé. Néha azonban kettőt is... Legnagyobb élménye az volt a falubelieknek, ha szekérbe készült felülni Szücs pátri, mivel egy ilyen fölszállás minden esetben létrának igénybevételeivel és sűrű nyögésektől kísérve ment végbe, amin valamennyi szemtanu mulatott titokban. Mert, sajnos, ilyen gyatra hajlamúak ma az emberek.

Most is, miközben a szekér közelébe ért volna Mudrony Sanyi, megállt úgy öt lépésről, miután a professzor úr legalább negyedszer próbálkozott már neki a létrának. De mert recsegni kezdett a létra, Szücs pátri keserűen nyögött fel, szünetlen szuszogása közben:

- Barátim, ti latrok, csak nem akartok időnekelőtte átsegíteni a túlvilági nyugdíjba?

- Csak türelem, tanár úr, - biztatgatta fuvarosa, az enyhe humorú Szinyéri Márton - Istennek segítségével és a saját megtámasztásunkkal sikerül fölsegíteni majd a tanár urat!

Szücs István pátri sok bútól környezve emelte most a szemeit Szinyéri Mártonra:

- Márton barátom, te lator, megvasalttad-é a hátsó ülést, amint azt legutóbb meghagyám teneked? Mert ijesztő mérvben hajladozott alattam minden adandott alkalommal...

Szinyéri Márton fidélisen kanyarított bele a levegőbe a behomorított tenyerével:

- Az ülés meg van pántozva: Nadzon verhói kovács fél napig dolgozott az erősítésén. Akár el is alhatik rajta a tanár úr... No, gyerünk csak!

Ez az utóbbi biztatás a körötte nekigyürkőzött embereknek szólt.

Abban a pillanatban a bal-hónalja alatt ragadta meg Szücs pátrit Polyák András, ugyanakkor a jobb hónalja alatt Párnahaj János feszült neki a tanár úrnak, mialatt Futó Mihály meg Szinyéri Márton minden inának megerőltetésével kezdte tolni a hátuljánál fogvást... Recsegett a létra, fújtak az emberek, veresre dagadt ki a Szücs pátri kerek képe, nagykabátjában gyöngyözött a halántéka... Akkor egyszerre nagyot kiáltott Szinyéri Márton:

- Hó-rukk!

S ugyanabban a szempillantásban sikerült a szekérbe lendíteni föl Szücs pátrit. Az emberek egy fölszakadt sóhajjal csattintották össze a tenyereiket, amelyek mindegyikébe húsz fillért olvasott le a tanár úr, amiért segítségére voltak a fölszállásnál. Akkor már a pántozott hátsó ülésen dagadozott Szücs pátri s morózan szólt oda a humorizáló fuvarosnak, Szinyéri Mártonnak tudniillik:

- Ne komizkodj, Márton barátom, te lator, hanem suhints a füle közé ennek a két patkánynak! Mert elszállt az idő, életünk pedig rövidremért köztudomás szerint...

Szinyéri Márton hirtelen az első ülésbe ugrott föl s megrántotta a gyeplőt. Egyet döccent a szekér s megindult Újhely felé. A három ember sokáig nézett a szekér után, sűrű fejcsóválgatások között, később pedig maguk is kiléptek a Groszmann Jakab italmérése felé, hogy beigyák az egy hatost.

Mudrony Sanyi darabkát ott maradt még, mert a tanár úrral végbevitt inaszakadt erőlködések megdöbentették. Majd megfordult visszafelé, különös gondolatok közt, hogy a három korona és ötven fillér kölcsönt átadja Setéhné tekintetes asszonynak.

Setéth Miklós földbirtokos úr öreg háza ott áll bizonyára ma is még az akkori helyén, mikor maga a tekintetes úr sem él már többet. Nagy úrnak számított a faluban, mivel volt vagy háromszáz hold földje, amelyet akkor vett át, amikor édesatyja halála után hazajött a nyíregyházi huszároktól... Sanyi annyit hallott mindössze addigi rövid életében, hogy a falubeli emberek gyakran beszéltek a tekintetes úr jószívéről, amellyel nem egyszer lehajolt a megszorult szegénységhez, meg hogy az egész vármegyében senki úgy nem tudná járni a magyar táncokat, mint ő... Alig mult három éve, hogy megházasodott, feleségül vévén valami másodunokahúgát s ebben az időben egy kis lányuk totyogott már a régi ház szobáiban. Márta kisasszonynak szölongatták a cselédek s lehetett úgy másfél éveske.

Mudrony Sanyi eközben, összébvonva magán kopottas ködmönkáját, befordult a tekintetes úrék portájára s a verandán át rányitott a nappali szobára. Éppen a tekintetes asszonyt találta odabent, amint a pohárszékben rendezgetett valamit.

Bátran kezdte:

- Keziccsókolom, elhoztam kérem szépen a pénzt, amelyet édesanyám küldött, meg azt is mondta az édesanyám, hogy köszöni szépen és hogy keziccsókolja Setéth néninek...

A tekintetes asszony eléje jött s annyit mondott csöndes hangon:

- Szívesen, máskor is, Sanyi.

Az álla alá nyúlt, magához emelte az arcát s annyit kérdett résztvevő szívvel:

- Aztán hogy vagytok odahaza?

- Péterke meg én megvagyunk, - mondta Sanyi okos szemmel - csak sokszor rí az édesanyám...

A tekintetes asszony, még mindig fogva a Mudrony Sanyi állát, elsóhajtotta magát:

- Szegény!

Mert tiszta szívvel volt mindenkor a fiatal Mudrony Józsefné iránt, akinek szenvedései sokszor meghatották.

Így maradtak jóideig (Sanyi a tekintetes asszonyra csüggesztett arccal), amikor így törte meg a hallgatást a tekintetes asszony:

- Várj csak, Sanyi, mindjárt adok két darab kalácsot. Az egyik a tied lesz, a másikat majd Péterkének vidd haza!

- Köszönöm szépen a jóságát Setéth néninek - mondta illendőséggel Mudrony Sanyi.

És míg a tekintetes asszony a kalács után keresgélt, a szomszéd szobából piros szattyán-topánkáiban csak betepegett a ház szemefénye, Márta kisasszony. Körülbelül abban a korában volt, hogy megtanulta egyik lábát a másik elé rakogatni.

Szép apróság volt. Gesztenyeszínű a lenge haja s piros fülönfüggő csillant meg a fehér fülcimpáin. Bátran tipegett oda Mudrony Sanyi elé s ráemelte szürkés-kék, nagy szemeit:

- Hod híjnat?

- Sanyi - mondta a fiú.

A merész kisasszony a következő kérdést adta föl ekkor:

- Szani, mit hosztál netem?

Mudrony Sanyi kínos zavarba jutott, mert hiába tapogatta a ködmönkéje zsebeit, a tekintetes asszony meg boldogan mosolygott föl, mialatt két darab kaláccsal tért vissza:

- Látod, fiam, ilyen haszontalan követelődző ez a kis semmiházi. A kalácsot pedig neked hoztam...

Sanyi megköszönte a kalácsot, a harmadfélesztendős Setéth Mártához pedig így szólt:

- Legközelebb egy igen-igen szép madarat hozok magának, kisasszonyka!

Márta kisasszony tovább selypített:

- Madajat?... Szép madáj jesz?

- Aranymadár - mondta találomra Sanyi. Az apró kisasszony rábólintott, halálos komolyan:

- Az jó jessz...

S eltipegett Mudrony Sanyitól, mintha valami sürgős és semmi körülmények között el nem halasztható tennivalója akadt volna. Édesanyja mosolyogva nézett utána:

- Számontartó felesége lesz ez még valakinek valamikor!

És Mudrony Sanyi, miközben a tipegő apróságon mosolygott maga is, ahogy gondolt volna rá, hogy jöhet idő egyszer, amikor ő messzire elkerül szülőföldje tájairól és nem lesz szabad visszatérnie majd arra a szülőföldre. És a régi-régi kedves alakok közül nem marad körülötte akkorára senki más, mint Setéth Márta... Dehogy jutott volna az eszébe akkor, hogy neki magának is nagy-nagy utat kell megtennie addig és hogy akkorára számtalanan fognak meghalni békés módon, mások csatákon hullanak el, hogy megtér majd őseihez Setéth tekintetes úr is és Mudrony Sanyi, - messzi városokban élven életét - ha elnéz egyszer maga körül, nem fog látni senki mást, egyedül Márta kisasszonyt, amint tesz-vesz körülötte, néha lehajlik hozzá s megsimogatja a homlokát. Mert a hites felesége lesz akkorára Setéth Márta.

Az apró kisasszony akkor már a másik szobába totyogott vissza, Mudrony Sanyi pedig elköszönt a tekintetes asszonytól, aki utána szólott még:

- Mondd meg édesanyádnak, hogy minden jót kívánok neki! Igazán megérdemelné már szegény asszony a jobb napokat...

Az utóbbi szavakat azonban inkább sajátmagának mondta.

- Köszönöm szépen Setéth néninek, - hálálkodott a gyerek - át fogom adni édesanyámnak a jókívánságot.

Hazafelé indult.

Odakint felhőtlen volt az ég s a napocska minden erejével sütött. Ezt a fényt azonban alig-alig lehetett érezni csak. Mert igen messze járt ekkor a nap: alig három embermagasra tudott fölerőlködni a távoli Bodroγκöz határkarimája fölé... A falu is olyan ünnepváró hangulatban volt, karácsony előtt: ember, asszony alig mutatkozott a nagyutcán. A Boldizsár Jánosék kertje alatt ugyanakkor mintha Tóth Antal bukkant volna föl egy szempillantásra, amint leszegett fejjel halad-haladt a kertek végében, félszemű lovát vonszolva maga után kötőféken. Mudrony Sanyi arra gondolt éppen: ugyan mit kereshet a hótól belepett mezőkön a boldogtalan Tóth Antal, kit a halálból való feltámadása óta valósággal kivetett magából a falu, amikor merengéséből Barczali Gábor riasztotta föl:

- Teremtésit a sok piszoknak, még most sincs annyi becsület a zsványba, hogy visszaadná az ingit, oszt evégett az én ingemet viseli!

Barczali Gábor igazlegény tudniillik épp az alacsony félszer előtt veszködött a zsákokkal, mely alacsony félszer szorosán simult hozzá a Boldizsár Jánosék házatájához s így szintén meglátta a kertek alatt tévelygő Tóth Antalt, aki egy idő óta mintha nem lett volna egészen az eszénél. Ugyanakkor észrevette az utcán baktató ködmönkés legénykét s odaszólt neki:

- Ugyi, meggyött mán az apád?

- Tegnap este gyött meg, Barczali bácsi - válaszolt bátor-okosan Mudrony Sanyi s megállt tiszteletudón.

S hozzátette még:

- Azt hiszem, Isztáncson járt valahol.

- Hát azt mondom én neked, fiatal öcsém, hogy eccer még rosszul tanál járni velem az apád, az a híres!

És míg Sanyi a lábát váltogatva álldogált az út szélén, Barczali Gábor így beszélt tovább, azzal a nyilvánvaló célzattal, hogy sajátmagát biztassa meg:

- Hogy mér mondom ezt? Azér mondom, mert kutya-ember az apád, akinek Isteni nincs és csak hányja magát, a helyett, hogy meghúzódná a vackába. Engemet is fenyeget, hogy majd elláttya a bajomat... Oszt mér? Azér, mer nemes létemre törődök ezzel a kivetett Tóth Antallal. Ez mérgesíti ötet... Ő pedig csak parancsolni akarna minden magánál kisebb embernek, felfele meg hajladozik, oszt a méltóságos úrnak a talpát nyalja mindig, ha tanálkozik vele és leveszi előtte a kalapját. De a háta megett rosszakat mond a méltóságos úrra is, mer ilyen piszok természettel verte meg a Teremtő... Hát csak aszmondom én neked, fiatal öcsém, hogy az apád, ha belém akar kötni, ne feleljese el, hogy marhaerő van a vállaimba...

És itt már öklét rázta fenyegetőzve.

Mudrony Sanyi pedig elnézte a zötyögőhasú, meredtszemű és kurtalábú szolgálégényt, amint az ökleit emelgette és néha szorongott tőle egy kicsit, mégis mosolyogni volt kénytelen. Mert érezte, hogy apja félkézzel árokba hajítaná Barczali Gábort, ha arra kerülne egyszer sor. Nagyerejű ember volt Mudrony József, sárgaszínű csalé magyar bajusszal, aki egyetlen embert tekintett csak többre magánál: vótársát. Vajda György számadókanászt a Vihorlátban. Igaz másfelől, hogy Vajda György a két hüvelyk- és mutatóujja között szétrepesztette az ezüst egyforintost.

Mudrony Sanyi épp azon volt, hogy köszön és továbbmegy, amikor így szólt hozzá Barczali Gábor, ezúttal már engedékenyebb hangon:

- Te persze nem felelhetel az apád disznóságaiért... Hanem láttál-e már fehér egérkét, fiatal öcsém, amelyek táncolnak, ha fütyölök nekik?

- Nem láttam, Barczali bácsi - válaszolt megszeppenve Sanyi.

Megszeppenése érthető volt, mivel fehér egérről soha nem hallott addigi életében, azt pedig még álmában sem merte volna hinni, hogy ezek a fehér kis egerek táncolni is tudjanak.

Barczali Gábor igáslegény ezúttal már csalogatón kacsintott feléje:

- No, gyere csak be!

Mudrony Sanyi ugyan mindig tartott keveset a különös embertől, mindazáltal nem tudott ellentállni a kíváncsiságának. Az egyik liciumnyíláson át túltette magát a kerítésen s megindult Barczali Gábor után, akinek - úgy látszott - akad ráérő ideje e téli napon, mert az istálló felé indult meg. Ahogy beléptek volna az ajtón, kissé csípő, lószagú meleg csapta meg őket. A lovak háta mögötti térköz tisztára volt seperve, az egyik sarokrészben pedig föl lehetett fedezni a Barczali Gábor fekvőhelyét. A fekvőhely mellett nagyobb ládika, melyben - szemlátomást - az alsóféhérműje lehetett berakva, a fekvőhely fölött viszont, a falról, szögön csüngött az ünneplóruhája. S abban a pillanatban olyan érzése lett Mudrony Sanyinak, hogy rendszerető ember lehet Barczali bácsi.

Barczali bácsi akkor már - a nagyobb ládika mögöl - alig észrevéve csinos kalitkát húzott elő s a kalitkában ugyanakkor két fehérszőrű, pirosszemű egérkét látott meg Mudrony Sanyi. És csaknem felkiáltott, miközben Barczali bácsi halkán felkuncogott:

- No, mit szólsz hozzájuk, fiatal öcsém?

- Jaj Istenem, de szépecskék! - ujjongott föl magafeledten Sanyi.

Barczali Gábor elmerengve bólogatott maga elé:

- Azt meghiszem! Igaz is, hogy egy komédiás a tajtpipámat vitte el értük, akit az apámtul örököltem...

És akkor, a nélkül, hogy törődött volna többé a gyerekekkel, furcsa danát kezdett kidünnögni az orrán Barczali Gábor, mialatt jobb-mutatóujjával az egyik orrcimpáját ütögette. A két egérke váratlanul fölfigyelt, a két hátulsó lábára ágaskodott és úgy tetszett akkor, de álomszerűen csak, mintha az egérkék forogni próbáltak volna körbe. Barczali Gábor továbbdünnyögött, a két egér ugrált-ugrált s olyan különös volt minden, de minden az istállóban. A lovak furcsa felhorkanása, a Barczali bácsi dünnyögése és az egérkék önfeledt tánca.

Sanyi egy mélyet lélegzett:

- Istenem, de szép!...

Ám Barczali Gábor ezt már nem hallotta többet.

Mert akkorára otthagya a kalitkát a két fehér egérkével, akik abban a pillanatban abba hagyták a forgolódást, a helyett két első lábukat a kalitka oldaldrótjainak támasztották és így - álló állapotban - piros szemmel kezdték figyelni, mit csinál a gazdájuk? Legalább is így hitta Mudrony Sanyi.

Barczali Gábor azt cselekedte azalatt, hogy valami szívfájdító dallamot dünyögött tovább az orra alatt, miközben egyhelyt topogott, majd nekilendült a lovak mögötti szabad térnek, oldalra tartott lankadt karokkal, akár a fürjmadár... Táncolni kezdett sajátmagának, azalatt egyre hangosabban dünyögött, oldalt-tárt két karral, már fel-felrikoltott nyersen, nekifutott a szabad térnek, himbálva magát, visszahátrált káprázatos ügyességgel, zötyögött a hasa, kurta lábaival dobantott néha s ilyen pillanataiban hátravetette a fejét olyan furcsa mosollyal, hogy Sanyi ijedezni kezdett... Ám új dallam következett ugyanakkor, amelynek félig-meddig ki lehetett venni a szövegét is:

*Késő éjjel nem jó citerázni,
A lányokkal dubogósan járni...*

S már járta is, dobogva a talpaival. Lábait hol kivágta oldalt, hol toporzékolni kezdett velök, majd ismét nekilendülve szaladt neki darabkát nesztelenül, akár a fürj, mintha kifeszített karjaival a mennybolt alá igyekezett volna fölszállni... Később dünyögésbe halkult át újból a különös dalocska. Mindez oly álomszerűen hatott, akár csak alvás alatt s amikor végül abba hagyta volna Barczali Gábor s még egy utolsót toppantván, megfordult, mintha másvilági nehéz álomból tért volna magához Mudrony Sanyi.

Akkor az igáslegény először helyére vitte vissza a kalitkát a két egérkével, majd Sanyi elé lépett s vállára eresztvén le széles és kemény markát, így szólt hozzá négy szemközt:

- Hiszem, fiatal öcsém, amiket most láttál, hallgatni fogsz haláloed napjáig...

- Igenis, Barczali bácsi - válaszolt elszorult szívvel Mudrony Sanyi, reménykedve, hogy most már szabadulhat a fojtogató levegőjű istállóból, ahová igazán akarata ellenére jutott be.

S indult is már, amikor az igáslegény utánaszólt:

- Tudod, fiatal öcsém, jókedvembe tanáltam lenni keveset nagy szomorúságomba... Apádnak pedig mongyad meg, annak a híresnek, hogy ne igen hányja a hátulját, mer nem ijedek meg tüle... Komisz kutya az apád, csak hogy nekem is marhaerő van a vállaimba!

Az utcán sietett már lefelé Mudrony Sanyi s összegombolta magán a ködmönkét, mert az idő nekikomorodott időközben s úgy tetszett, hogy talán már ebédidőre felsikong a hóvihar. Az idő is elhaladt aközben, lehetett már féltizenkettő délelőtt s ez okból külön is sietett lefelé Mudrony Sanyi. Mert gondolta, hogy odahaza esetleg aggódni talál miatta az édesanyja.

Varnyuk rikoztak a kertek alatt s nem is találkozott senki mással az utcán, csupán Pék Imrével meg Toronyival. Pék Imre épp azt magyarázta Toronyinak, hogy azért nem tudták elfogni azt a nagy szürke nyulat, mely az elmúlt héten tévedt be a falu utcájába, amelyet ők ketten nyomban üldözni kezdtek, mivel a nyúl, noha fáradtnak látszott már, többízben meglepően felpaklizott előttük s ilyenkor ők ketten, akik a nyúl farkában lihegték közvetlenül, szintén fordultak az oldalt cikkant nyúl után, ámde egymásnak, miközben csúnyán összeütötték a fejüket. Valami háromszor egymásután... A nyúl előnyt szerzett ilyenformán, végül is átszaladt az egyik udvaron, a kerítésen át neki a mezőségnek s ez volt közvetlen oka, hogy Pék Imre meg Toronyi aznap nem ehetett nyúlpecsenyét.

Toronyi - fölfelé menet a nagyutcán - egy szörnyűt sóhajtott:

- Nem is lesz mán nekünk szerencsénk soha ebbe a kutya-világba, aszmondom én teneked, Imre!

Pék Imre rásóhajtott:

- Így ver minket az Isten!

Mudrony Sanyi jól hallotta ezt az eszmeváltást s aközben elbaktatott már a Kigyóssyné háza előtt is. Szeretett volna otthon lenni minél előbb Péterke öccsénél, aki bizonyára várhatta már odahaza. (Ám az is lehetséges lehetett éppen úgy, hogy mindenről megfélekedve játszadozott rongyhuszárjával a kucikban.) De akkor mégis visszafordult s benyitott a Kigyóssyné háza kapuján. Mert napok óta nem látta Annus kisasszonyt, a szép és okos tanítónénit, már pedig terve volt, hogy elárulja neki mindazt, amit vele kapcsolatban Szikora tanító úr mondott Kónya tiszteletes úrnak. Persze a maga szavaival s már amennyire meg tudta jegyezni magának. Olyan érzése volt ugyanis, hogy veszély fenyegeti Annus kisasszonyt.

A pitvarban letopogta csizmájáról a havat s akkor kopogott illedelmesen. Kigyóssyné asszony megint nem volt odahaza, de bent volt a szobában senki más, mint éppen Szikora tanító úr.

Lefogott lélekzettel állt meg az ajtóban, mert meglepetésében még köszönni is elfelejtett.

Az első pillanatban annyit látott mindössze, hogy a tanító úr elől összefogott két karral járkálgat föl és alá a szobában, Annus néni pedig az egyik utcai ablakban áll szótlanokodva és lehajtott fejjel. Mintha nagy-nagy tanácsalanságba esett volna, avagy mintha attól remegett volna, amit a következő pillanatban kell majd hallania.

A tanító úr megállás nélkül beszélt, szembetűnő izgatottsággal:

- ...Egyszóval oda szeretnék kilyukadni igazság szerint, hogy nem várhatok tovább! Betöltöttem immár a harminckettedik életévetem s feleség nélkül olyan a férfi, mint felfutó paszuly nélkül a karó, hogy népi hasonlattal fejezzem ki magamat...

Annus kisasszony állt az ablakban és hallgatott.

Szikora tanító úr észrevehető irgalmak között kiáltott fel:

- Beláthatja Annus nagysád is, hogy ilyen állapotban nem bírhatom ki tovább lelki egyensúllyal. Muszáj asszonyt keríteni a házhoz!...

De itt már beleszólt Mudrony Sanyi is:

- Kezicsókolom, Annus néni!

Mert hatesztendős értelmével megsejtette valahogyan, hogy újabb veszély fenyegeti a szép tanítónénit, akihez annyira ragaszkodott. Ezért kottyantott közbe.

S a legjobb pillanatban!

Annus kisasszony ugyanis fölrebbent váratlanul s már sietett is az ő kis barátja felé, mintha a megmentője lett volna:

- Isten hozott, Sanyika!... Teremtőm, de rég nem láttalak!

Nem folytathatta azonban, mert a tanító úr akkor már levette kalapját a fogasról, a sarokból előkereste az ernyőjét (télen, nyáron esernyővel járt!) s odaállt a leány elé:

- Beláthatja Annus nagysád, hogy fölösleges harmadik jelenlétében, - legyen bár éretlen gyermek az a személy! - egyelőre el kell ejtenem a fölvetett téma fonalát... Ajánlom magamat gráciájába!

S a kis tanítónő nem marasztalta a tanító urat, akinek szemlátomást nagyon komolyak lehettek a szándékai. A helyett mintha föl szabadult volna egyszerre s a tanító urat feltűnő feszeltséggel kísérte ki a pitvarba. Ott a kezét adta neki:

- Isten vele, tanító úr!

Két pillanattal később a szobába libbent vissza Annus kisasszony s mindenekelőtt azt cselekedte akkor, hogy lehajolt Sanyihoz s megcsókolta az arcát. Kétfelől is:

- Sanyika, Sanyika, sose jöhettél volna jobbkor!

- Annus néni, kérem szépen, - fogott bele hadarva a gyerek, miközben forróság öntötte el minden tagjában - azért gyöttem, mert a tanító bácsi beszélt valamit Annus néniről...

- Ugyan mit, te buksi? - s megcsapkodta kedveskedve az állát.

S Mudrony Sanyi beszélni kezdett ekkor, a maga módja szerint persze. Hogy négy vagy öt nappal előbb újságot vitt a pap bácsinak, ott volt a tanító bácsi is és a tanító bácsi azt mondta akkor, hogy nem sokáig fog már tanítani, hanem Annus nénit veszi tanítani az iskolába...

- S ugyan minek? - kérdezte föl behajolva a szép leány, miközben csöndben kacagott föl.

- Annak, - hadarta Sanyi - hogy akkor az iskolába nem ereszti be Pali bácsit, aki erdészúrfi... Ennyit hallottam.

S Annus kisasszony nem kacagott többet, még csak nem is mosolygott. A helyett ráborult Mudrony Sanyi buckó fejére és sírni kezdett, de nagyon. Égő könnyei végig folytak a gyerek arcán, akit újabb forróság bódított el. Végül kinyögte valahogy:

- Bántotta valaki Annus nénit?

Annus néni azonban nem felelt, csak sírdogált-sírdogált. És Mudrony Sanyi, bármint jártatta is az eszét, nem tudta, mit gondoljon magában a dolog felől.

VI.

A falunak, melyben apró és jelentéktelen történetünk lejátszódik, Zehernye a neve, amint azt már érintettük is talán futólag. Domb oldalában feküdt, úgy a magasság kétharmadában, református tornya pedig a legtetőn állt. A dombhát északi vége egy még kiemelkedőbb magaslathoz végződött, melyen a temető terült el, ahol mindazok feküdtek és hallgattak érthetetlen módon, akik életükben oly sokat civódtak egymással... Ennek a dombnak háttal volt a templom, inkább egy középső dombháton, mert ugyanennek a dombvonulatnak egy-egy déli csúcsát is lehetett fölfedezni: a Hecksét. Ezzel szemben a templom a Sután állt és nyújtogatta nyakát a falu fölé, míg a temetőt a Szentandrásán lehetett megtalálni. A Szentandrásától észak felé szélesebb völgy mélyedt ki, ezen haladt hosszában az újhely-kassai vasútvonal, a vasútvonalon túl dombok, s még a dombokon is túl, de szemmel alig megfogható messzeségben, a Vihorlát gerincéle rajzolódott ki a menybölt első harmadáig. Nyugati irányba közeli hegyek, kelet felé szintén hegyek tele sűrű erdőkkel, csak déli irányban volt szabad a határ: Bodroglak szélesedett ottan, amely fölött délibáb játszott melegebb napokon.

Nemesi falu volt Zehernye, ámde erre az időre alaposan kikezdték már a tótok, miután aggasztóan apadtak a nemesek. Úgy ötven esztendővel előbb kálvinista bocskoros nemeseken kívül nem akadt idegen a faluban, amelyet akkor zengő erdők öveztek még mindenfelől. Hanem ez régen volt: azóta alig fél-falunak számítottak már a nemesek. Két okból pedig... Először, mert nem akartak szaporodni, hogy ne darabolódják tovább a törpebirtok, ámde mivel érthetetlen gögjükben irtóztak mindennemű munkától, a tótok gondoskodtak róla, hogy kihúzzák alóluk a pokrócot... Ezek a tótok Amerikát járták meg előbb, volt némi kis pénzük és mert Zehernye földjeinek híre volt messze határban, észrevétlenül, de annál szívósabban nyomultak be a faluba. Nyelvük szerint magyarokká váltak ugyan az idők folyamán, ámde hitükben megmaradtak római katolikusoknak s ez okból tartózkodóan viselkedtek irányukban a kurtanemesek. Sőt bizonyos tekintetben le is nézték őket. Ámde az egykori tótok épp ezzel a jelenséggel törődtek a legkevesebbet: ahelyett túrták a földet és szaporodtak.

A falu közepetáján, a tetőnek lendülő oldalon nyúlt ki a méltóságos képviselő úr kertje és állt ódon kastélya. Maga a méltóságos úr csak nyaranta mutatta magát odahaza: egyéb évszakokban Pesten élt, ahol is, mint képviselő, az ország dolgait intézte. Utána Setéth Miklós tekintetes úr következett vagyon és rang tekintetében, jöttek aztán a magukat hányó nemesek nyolc-tíz holdacskáikkal és a tótok, akik szünet nélkül dolgoztak. Legvégül álltak a grófi bányában járogató munkások, a napszámosok és zsellérek. Ez utóbbiak közé tartozott Mudrony József is a szilaj természetével. Legislegutolsónak a cigánykovács számított volna, ha kívülről nem lett volna a faluban Tóth Antal, meg a félszemű lova. Tóth Antal azonban, mióta visszajött a túlvilágról, nem is jött emberszámba, annyira megvetette mindenki. Kivéven Barczali Gábort.

Mudrony Józsefet alacsony származása ingerelte mindenekfölött. Mert nagy indulatok lobogtak benne, ámde nem tudta, mit kezdjen velök? A hétszilvafásokhoz hiába dörgölözött, azoknak nem kellett, mint nem az ő rendjükből való. A tótokat viszont ő intézte el egyetlen vállrántással. Már ez a semmilyen-állapot is idegesítette. De mert állhatatlan volt a libegő szoknyával szemben, otthon állandóan sirdogált a felesége, ami szokatlan durvaságra ragadtatta nem egyszer. Duhaj, féktelen őseinek vére dolgozott benne, ámde a szegénység mindig lehúzta magához. Nyughatatlanságának egyik jele volt például, hogy sokszor minden jögcím nélkül beleavatkozott a mások életébe.

Ezt tette egy idő óta Barczali Gáborral is!

Bosszantotta, hogy - a közfelfogással szemben - az igazlegény egyesegyedül mert pártjára állni az ágrólszakadt Tóth Antalnak, attól pedig valósággal felbőszült, hogy Barczali Gábor fittyet hányt neki is, sőt fenyegető üzeneteket küldözgetett a számára. Föltette magában, hogy adandó alkalommal le is számol ezzel a nemesi eredetű nyavalyás alakkal... Odahaza pedig egyre gyűltek a bajok ezalatt. Hozzájárult mindehhez, hogy Mudrony Józsefnek - a szállongó hírek szerint - legutóbb igen-igen kedvében járt a méltóságos úr kulcsárnéja. Beszéltek mindenfelé, hogy valósággal eteti Mudrony Józsefet, aki pedig nem vetette meg a jófialatot.

...Két vagy három nap választott már csak el a karácsonyi ünnepektől, amikor - egy késő délelőttön - Mudrony Sanyi az urasági kerten vágott keresztül, hogy minél hamarabb lehessen otthon. Valami félórával előbb édesanyja küldte el Csalma Mátéhoz, akinek keskeny portája ott lapult meg a méltóságos úr kertjének déli kőfala mentén... Küldte pedig az édesanyja nagy titokban és azzal az üzenettel: nem szállítaná-e el őt és két fiát, Sanyit és Péterkét a szüleihez, Vinkócra? Persze olyan valamelyik napon, amikor férje nem tartózkodik odahaza, hanem távoli országutakon zörög céltalanul a szekérével. A fehérarcú szép asszony ugyanis meg-unván a folytonos nélkülözéseket, meg a férje legutóbbi fenyegető bánásmódját, eltökélte magában, hogy az első kedvező alkalmat kihasználva s a dunnát, meg egy-két párnát magához szedve, Vinkócra szökik vissza a szüleihez. Lesz, ami lesz!

Mudrony Józsefnek azonban még álombeli sejtelme sem volt a felesége titkos készülődéséről.

Tehát kevéssel a karácsonyi ünnepek előtt, Mudrony Sanyi az urasági kerten haladt el, az istállók táján, ahonnet jól lehetett látni a kastély meg a kulcsárlak feljáróját. Mudrony Sanyi után néhány lépésre a vén Tománé totyogott száraz galyfával a hátán, melyet a tavarnai erdő táján szedegethetett össze. De mert csizmája nem volt, rongyokba bugyolálta a két lábfejét s így porzott a vékony hóban, Sanyi után igyekezve szaporán, mialatt fel-felköhécselgetett.

Mudrony Sanyi elhaladt már az istállók mögött, mikor a kulcsárlak felől a kulcsárné kiáltása vert ki:

- Jozsi!... Jozsi...

Mert tótos volt a kiejtése a köpcös asszonyságnak.

A vén Tománé abban a pillanatban utána szólt az értelmes fiúcskának:

- Hallod-e, fiam? Az a piszok nőszemély apádat hívogatja be, azt a hírest!

Mudrony Sanyi meredt lábbal állt meg egyszerre s mély bánat sujtotta szíven. Mert azt meg kellett értenie már ebben a korában is, hogy édesapja a kulcsárnét szereti, ámbár egyes jó lelkek azzal igyekeztek vigasztalni kétségbeesett édesanyját, hogy a kulcsárné körül csak a jó koszt miatt legyeskedik Mudrony József... Megállt tehát Mudrony Sanyi, mérhetetlen keserűséggel a szívében, de megállt a vén Tománé is, mialatt egyet lökött magán, hogy feljebb igazítsa a galyfát. És látták ekkor, hogy a kulcsárné a kinyitott ablak félszárnyán kidugja a fejét s úgy kiált másodszer is:

- Jozsi!... Jozsi...

És meglátták ugyanakkor Mudrony Józsefet is, amint lefelé haladt a kulcsárlak lépcsőin. Holtbizonyos volt tehát, hogy a kulcsárnétól jött kifelé. A kulcsárné azonban - szemlátomást - mondani akart neki még valamit s ezért kiáltott ki utána az ablakon. Mudrony József megfordult erre a lépcsőn, visszafelé indult meg s félszempillantás mulva újból eltűnt a kulcsárné lakásának ajtajában.

Sanyi pedig, megzavarodván fejében, úgy állt ott az urasági istállók táján, mint a szélütött.

Akkorára - aprózott totyogásával - utolérte őt a vén Tománé s kaján tekintettel kapta föl fejét a gyerekre:

- No, fiam, most mán magad is láthatod, micsoda Zsobri ez a te apád! Hanem azt a hordóhasú asszonyt se lenne kár tűzön égetni meg! Mert boszorkány a szemtelennye vagy még annál is piszkosabb alak!... Node, érjek csak haza!

Sanyi maga sem tudta, mint botorkált el szegényes lakásukig, ahol már várt reá az édesanyja. Persze föltette magában előre, hogy arról, amit most látott, hallgatni fog egész életében. Péterke a boglyakemence melegedőjén játszadozott most is a rongyokból készített huszárral (egyéb játéka nem volt a legénykének!) édesanyja krumplit hámozott.

Ahogy kipirult arcával belépett volna Sanyi, édesanyja ráemelte fehér arcát:

- Mit izent vissza Csalma bácsi, kedves fiam?

- Azt izente vissza, édesanyám - fújta el egyetlen lélekzetre Sanyi -, hogy most nem gyöhet, de ünnep után el fog gyönni velünk s újesztendőre Vinkócon lehetünk nagyapáéknál. De csak abban az esetben gyön, ha nincs hófűvás. Mert ha hófűvás van, ordasfarkasok kószálnak a Nagyerdő körül. A farkasok pedig megeszik a magyar embert is, ha tót nem akad. Ezt izente Csalma bácsi.

A mama ölébe engedte ekkor a két vánnyadt karját s nem tudott mit szólni. Ezzel az üzenettel ugyanis egyelőre kútbaesett minden olyan számítás, hogy titokban szüleihez szökhessen el az urától. Igaz, akadt volna egyéb fuvaros is a faluban, csakhogy valamennyi előre követelte volna a fuvardíjat: ezzel szemben Csalma Máté bizton belement volna az utólagos elszámolásba is. Testi-lelki barátja volt - a régi világból még! - a sokat szenvedő fiatalasszony édesapjának, Balogh Györgynek, aki - mint többen tudni fogják immár - nevezetes ács volt Közép-Zemplénben, a legutóbbi évek óta azonban az egyik Andrassy grófnak lett elsögazdája a hardicsi molyván, akit tiszta értelméért s józan életéért fölötte kedvelt nem csupán a tisztartó úr, hanem maga a gróf is. Az utólagos fizetést illetőleg nyugodt lehetett hát Csalma Máté. Tudta, hogy Balogh Györgynél jó helyen van a pénze.

Mudrony Józsefné úgy ült még mindig a karosládán, ölébehullt karokkal, mert nem tudta, mitévő legyen mostan? Igazság szerint azzal sem volt még tisztában, meglesz-e benne a bátorság, hogy szüleihez menjen vissza a hardicsi molyvára? Mert amilyen szemérmes lélek volt rövidreszabott földi élete alatt, irtózott a botránytól. Igaz, igaz: ha egyetlen szót üzen csak az apjának, ez az istenfélő ember nyomban megsegítette volna. Csakhogy a sokat gyötrődött asszony szégyenkezett egy ilyen lépéstől. Legszívesebben meghalt volna, ha vissza nem tartja anyára szoruló két kislfia.

Ült-ült a fiatalasszony, tehetetlenül a karosládán, Mudrony Sanyi pedig lélekzetét visszafogva álldogált a szoba közepén, miközben báránybórsapkáját zavartan forgatta az ujjai között. Mert érezte, hogy tehetetlenné vált az édesanyja, akit úgy szeretett. Akkor azonban hozzádöcögött Péterke öccse s rongyokból összetákolt huszárját nyujtotta föl neki:

- Szani, cinájd med, mejt jossz!

Sanyi kezébe vette a megtépázott magyar királyi lovaskatonát, hogy rendbehozza valamennyire, amikor - kisebbik fia hangjára - fölrévílt a fiatalasszony:

- Hát most mit csináljunk, Sanyi fiam?

- Nem tudom, kedves anyám - mondta Sanyi és könnyek fojtogatták a torkát. Soha olyan szerencsétlennek nem érezte magát, mint ebben a pillanatban, amikor tanácsért fordult hozzá az édesanyja és ő nem tudott segíteni rajta.

De akkor belobbant a vén Tománé, hogy még nagyobb kavarodást idézzen elő.

Belobbant s megállt a szoba közepén. És amint megállt volna, két szál szoknyája csüggedten hullt alá az élettől kiszívott lábszárain. Akárcsak karón a vitorla. Körülnézett a szobában s nem látván Mudrony Józsefet, diadallal kiáltott föl:

- Lelkecském, lelkecském, engem az Isten küldött magához, hogy megsegítsem a bajába! Mer láttam azt a komisz embert, amint a kulcsárnétól gyött ki, vagyishogy megint betért hozzá...

Mudrony Józsefné - a karosládán ültében - összerezzen s barna szemeit rebbenten emelte a vén Tománéra, aki lihegett az izgalomtól:

- Mi történt megint. Toma néni?

- Mi? - nézte végig a szerencsétlen teremtést az ujjongó Tománé. - Majd rátérek mindjárt! Mert meglestem azt a két betyárt, amint épp rőzsét hoztam a hátamon a grófi erdőből.

Sanyi feszülten figyelt oda. Remélte ugyanis, hogy ezúttal többet sikerül megtudnia a dolgokból, mint amennyit idáig sejtegetett. Tománé viszont köténye sarkával végigtörülve a száját, elmondhatatlan élvezettel fogott bele:

- Gyövek, lelkecském, a grófi erdőből a hóba, rongyokba bugyált lábbal, mer a bakancsot, kit a vöm hozott haza eccer katonáéktul, elnyűttem mán s hogy megkurtícsam az utat, a méltóságos úr kertye véginek vágtam neki. Gyövek az istálló alatt, amikor csak hallom hirtelenyébe, hogy az a polyák boszorka kifele kijátoz a kulcsári ház ablakából: Jozsi!... Jozsi!... Míngyár tudtam, mirül van szó, megálltam vigyázva, hogy mi lesz most? Hát az vót, hogy az a veszett ember, mán mint a maga férji, lelkecském, épp akkor lépett ki a kulcsári ház ajtajából, de mer a nevit kijátozta az a pizok asszony, megfordult és bement megint hozzá. Biztosan valami jó tortát akart még neki adni, azér, hogy szerelmeskedik és jáccik vele...

Szegény Mudrony Józsefné halkán sírt föl e szavaknál s mialatt szeméhez emelte a zsebkendőjét, megsemmisülten ismételte maga elé:

- Istenem, mit csináljak? 'Sz csak ne vóna ez a két porontyom, már rég a Ronyvába öltem vóna magamat, a lóusztatóba...

Siket csönd állt be hirtelenül, miközben Sanyi szinte kővévált. Mert most értette meg először életében, hogy édesapja - az édesanyja dédelgetése helyett - a kulcsárnét kedveli inkább. Meredt állapotában mintha a nyelve is megbénult volna...

Mudrony Józsefné másodszor is felzokogott, magatehetetlenül:

- Istenem, Istenem, mitévő legyek ebbe a nagy szomorúságomba? Csak a szüleim meg ne tuggyák valahogy, mer akkor én meghalok szégyenembe...

A vén Tománé itt már aszalt csípejére rakta a két tenyerét, a fejét meg rosszalón forgatta, mint akinek egyáltalán nincs ínyére az ilyen nyavalyás tehetségtelenség. És a fejét csóválgatta akkor is, mikor felvisított a méregtől:

- Hogy mit csinájják vele? Megmondom én, csak maga ne vóna olyan mamlasz, lelkecském! Először is telekijátozza a falut, hogy tuggya mindenkí ezt a disznóságot! Akkor oszt elmenni a méltóságos úr feleségéhez s bemártani mind a kettőt, de jól, hogy dobja ki azt a csúnyaerkölcsű asszonyt! Ha oszt nincs több tortasütemény, nincs szerelem se! Én mondom ezt, a vén Tománé, aki három uramat tettem mán a sírba, most oszt nem szagolászhatnak a más szoknyája körül!

A fiatalasszony sírdogált az alatt, ami csak dühítette Tománét. Továbbcsattogott a nyelve:

- Szét kell ütni a szemtelennyeik között! Ha majd a méltóságos asszony kirúgta ezt a gömböchasú nőt, maga, lelkecském, nem nyugszik meg, hanem elláttya a baját annak a kosz urának is! Levelet ír a szüleinek, akkor oszt meggyön az édesapja a fiával, meg a leendő vejével s tán magával hozza a másik vejit is, azt a kanászfőszámadót, akirül azt beszélik a faluba, hogy fejszével hasítja ketté a vadkan fejét, merhogy olyan erő van benne... Az majd elintézi a drága urát, hogy esne reszketés a lábába!...

Abban a szempillantásban kivágódott az ajtó s olyat ordított valaki, hogy beléremegett a szoba négy paticsfala:

- Kuss!!

A kivágódott ajtóban ott állt Mudrony József, fújva a böszülettől. A szeme forgott. Úgy látszik, lábujjhegyen nyitott be a pitvarba, ott megkapta fülét a vén Tománé uszítása belülről s szórul-szóra kihallgatott mindent.

S Mudrony József veszett ordítására olyan csönd állt be a szegényes szobában, hogy hallani lehetett a szívek rémült zakatolását. A rákövetkezett szempillantásban egyet dobbant Mudrony József, vasmarkával fölkapta a vén Tománét, egyet forgatott rajta, kidöngött vele a pitvar ajtajáig, kinyitotta a pitvarajtót s akkor olyan-egyed rúgott rajta, hogy Tománé lobogó szoknyában repült egy hosszút s keményet zöttyent az udvar közepire, egy hókupac szélén. És akkor köpött utána Mudrony József:

- Ánciusát a banyájának!

Tománé ijesztő jajveszékésbe kezdett odakint, mert úgy látszott, megroppant valami csontja:

- Emberek! Keresztények! Megölt ez a gyilkos!

Éppen akkor haladt el az utcán a zötyögőjárású Barczali Gábor s meghallván a vénasszony jajkiáltozását, besietett a kapun s átfogván Tománét a hónalja alatt, biztatgatni kezdte résztvevő szándékkal:

- Mi történt magával, Toma néni? No, ájjék fel csak a lábára, kedves Toma néni!

Tománé még élesebben kezdett jajgatni ekkor, hadd értesüljön az egész falu az őt ért szerencsétlenségről:

- Az a lator vágott ki az ajtón, Gábor fiam! Jaj-jaj, végem van, ropogok minden tagomba!

Barczali Gábor a pitvarajtóra pillantott vissza. És a pitvarajtóban, de kissé behúzódva, meglátta ekkor Mudrony Józsefet, amint ökölbeszorított kézzel nézett farkasszemet a gyűlölt és megvetett igazlegénnyel, akinek minden bűne az volt, a szemében, hogy jót szeretett volna tenni mindenkivel a világon. Szembenézett Barczali Gáborral s azon gondolkozott éppen: menjen-é neki s ne üsse-é le ököllel? De akkor megtorpant! Mert Barczali Gábor is halálos elszántan, ugyancsak ökölberoppant marokkal nézett vissza reá, miközben ijesztőn fénylett föl a szeme... Ez lehetett az oka, hogy mégis betette maga mögött az ajtót, nem törődve vele, mint szállítja el Barczali Gábor a szomszéd házig a vén Tománét. Ahelyett benyitott a szobába...

Benyitott!

Itt már nem bírt többé a féltelenségével. Olyat kiáltott, hogy a falon hangot adtak reá a tányérok:

- Hát ti utánam leskelődtök? A fene vitt vóna el, ahányon vagytok!

S szikrázó szemmel nézett a feleségére.

Hanem a sokat szenvedett fiatalasszony nem ijedt meg. Ez egyszer bátran nézett vissza az urára:

- Én nem leskelődök, csak mindenki aszmongya, hogy összeadta magát azzal a pohos kulcsárnéval... A szemem ég ki a gyalázattul!

Mudrony József úgy tett azonban, mintha semmit sem hallott volna. A magáét vitte most is, miközben öklével olyat sujtott az asztalra, hogy a falon másodszor is megcsörrentek a tányérok:

- Te meg Csalmát hívod, hogy vigyen át benneteket szekérral Vinkócra?! Vigyázzál fattyú, merha az apád ellen vagy kitekerem a nyakadat!

Ezt már Sanyi felé üvöltötte véres szemmel.

Mudrony Sanyi két válla közé húzta be a fejét s rémületében úgy érezte, megszűnik verni a szíve. Attól félt, hogy szét találja tépni az apja...

Hanem ekkor az történt, amit álmában sem mert volna elképzelni: édesanyja, ez a félénk teremtség, odalobbant nagyobbik fia elé s vakmerőn vágta föl fejét az urára:

- Nem hagyom a fiamat, mer én küldtem el Csalmáékhoz! Igenis, tuggya meg, hogy haza fogok menni a két apróságommal, maga pedig mehet a kulcsárnéjához! Hogy nem ég ki a szeme!

S zokogni kezdett keservesen.

Mudrony József olyan lett, mint a paprika: a zavartól is, a szégyentől is, hogy így rajtakapták. Két ütőere kidagadt a nyakán, mint két kötél. Gyűlölettel nézte végig a feleségét:

- Kuss, te béka, mer széttaposlak!

...Közeledett a karácsony: alig öt nap választott el tőle. Minden portán a Szent Estére készülődtek: bobálykát sütöttek az asszonynépek, mialatt a férfiak és legények suttyomban egy-egy pirinyó fenyőfácskát igyekeztek kivágni a grófi erdőből. Ismételjük: suttyomban csak, mert jaj lett volna nekik, ha valamelyik kerülő vagy éppen a kertész kapta volna tetten bármelyiküket! De ha nehezen is, mégis csak került elő annyi karácsonyfa, hogy minden szegény háznak jutott belőle egy... Mert nem szabad, hogy a kis Jézus megfélemedkezzen a reménykedő nebulókról, akár magyarok, akár tótok legyenek az istenadták!

Csak a Mudrony-ház maradt rettegett csöndben.

Édesanyjuk nekilátott mindazáltal, hogy némi lisztecskéből bélest s valami bobálykát készítsen, mialatt Sanyi ijedezve üldögélt a karosládán. Mert nem tudott szabadulni a félelemtől, hogy előbb vagy utóbb össze fogja verni az apja, aki hol fújva tűnt el valamerre, hol dühtől reszketve jelent meg ismét a házban, amikor...

Amikor váratlan vendégek érkeztek!

Az ünnep előtti nap délelőttjén meglepetésszerűen bekopogtatott Mudrony Józsefné édesapja, Balogh György s vele jött második leányának férje, Vajda György is, aki sok-sok kondának volt főszámadója a lazonyi erdők alatt meg a Vihorlátban és akinek iszonyatos erejéről legendák keltek útra. Ahogy Balogh Györgynek, ennek a feddhetetlen életű ácsmesternek és Andrassy gróf első gazdájának sárgabajuszos és magas, tiszteletreméltó alakja fölmerült volna az ajtóból, a fiatalasszony fölsikoltott s aztán zokogva vetette magát e tisztaéletű ember mellé:

- Apám!... Édesapám!...

Balogh György mögött nagyerejű veje lépett be, hangos dicsértessékkal. Középmagas, szélesvállú ember volt, rézgombos tüszővel a hasán.

Sírdogált-sírdogált Mudrony Józsefné, amire szelíd szóval kezdte simogatni haját az édesapja:

- Semmi az, kislányom, semmi. Majd jóra fordul minden.

Akkorára Mudrony József is felállt az asztal mellől, ahol valami maradékszalonnát eszegetett éppen s alig takargatott zavarral lépett az apósa elé:

- Isten hozta, apám!

Apósa a régi nyugalommal nyujtotta neki a kezét:

- Szervusz, fiam!

De nem volt nyugodt Vajda György. Mert ahogy eléje is odaállt volna Mudrony József, a nevezetes főszámadó arccsontjain fényesre feszült ki a bőr s akkor úgy kezdte csikorgatni a fogait, hogy attól lehetett tartani, szilánkokba morzsolódik össze valamennyi foga. Recsegett az állkapcsa Vajda Györgynek... Mert ha erős embernek ismerték is Mudrony Józsefet, Vajda György még erősebb volt nála is és ha kedve szottyant volna hozzá, félkarjával hajítja át maga fölött a sógorát... Érezte ezt Mudrony József is és ez okból lélekzetét visszafogva állt-állt vőtársa előtt. Vajda György pedig, miután lefojtotta volna nagynehezen a belsejében lázongó indulatot, annyit mondott Mudrony Józsefnek, de olyan hangon, hogy mindenki érthetett róla:

- Aszmondom én neked, Józsi sógor, hogy mátul fogva igen vigyázzál te magadra! Merha megkaplak eccer, úgy törlek össze, hogy az Isten se rak vissza többet! Hát ehhez tarcsad magadat!

És Mudrony József nem lázadozott. Nem mert. A helyett megbékélt lélekkel biztosította Vajda Györgyöt:

- Tudom, Gyuri sógor és ahhoz fogom tartani magamat...

Kezet fogtak egymással.

Csak akkor került rá a sor, hogy lekerítsék a nyakukból fehér gubáikat s lehúzzák báránybőr-kesztyűiket. Hódarától csillogtak a gubáik, mert odakint szitáltak a havas fellegek. És Mudrony József, miközben zavartan viselkedett, azon kezdte törni a fejét: ugyan ki értesíthette az apósát meg a sógorát, hogy ilyen szokatlan időben toppantak be? Mert bizonyos, hogy üzent nekik valaki... Először Csalma Mátéra gyanakodott, de később elvetette magától ezt a föltevést. Suttymban tovább törte hát az eszét.

Akkorára a két gyerek is előmerészkedett. Sanyit összecsókolták mind a ketten, mialatt Péterke a hátában türelmetlenkedett s egyre azt selypítgette:

- Mit hoztál, nadapa?

Kiderült, hogy sokmindent hoztak magukkal: falovacskát és cukorfütyülőt a két gyereknek, azonfelül két sódort, ünnepi kalácsot, füstölt szalonnát, miegyebet. Mert megrakott tarisznya domborodott a gubája fölött úgy Balogh Györgynek, mint Vajda Györgynek. És Mudrony Józsefné, mialatt az ünnepi elemózsiát rakosgatta ki, rég fölenyhült már... De nem maradt el a karácsonyfa sem. Mert Vajda György sógor térülvén-fordulván a ház körül, fejszét keresett, eltűnt az egyre tornyosodó hóviharban s két óra múlva apró fenyőfácskát húzva maga után sompolygott be óvatosan a pitvarba. A zsidótól került aztán cukorka is a Jézuska fájára...

S elkövetkezvén a Szent Este, mikor faluszerre gyermekek kántáltak a sikongó hóban, ők hatan is fölengedett lélekkel ülték körül az asztalt. Először imádkoztak. Az imát Balogh György mondta előre fennhangon, egymásba kulcsolt kézzel s a többiek mélyen megilletődve mondták utána az áhítatot. Még Péterke is. Utána karácsonyi énekeket zengedeztek a mennyből leszállt angyalról meg a betlehemi jászolról. Mélyen benne voltak már a vacsorában, amikor komoly szóval szólalt meg Balogh György:

- Sose felejcsétek el, gyermekeim, hogy e világon nincs nagyobb dolog a békességnél. Az Isten előhozott bennünket erre az életre, hogy küszködjünk itten és ércsük meg egymást. Mer e nélkül nincs szeretet. És ne felejcsétek el azt se, hogy minden lépésünkér felelni fogunk eccer a másvilágon!

Utána újból néhány szent éneket fújtak el.

...Mudrony József a közben azon törte a fejét, ki lehetett az a pizok alak, aki írt az apósának, hogy siessen, de rögtön, a leánya segítségére. S egyszer csak a homlokára ütött észrevétlenül:

- Barczali Gábor volt az a ganaj!

S elhatározta magában, hogy most már le fog számolni vele. És pedig a legelső kínálkozó alkalommal.

VII.

Elmult aztán jó idő.

Mudrony Sanyi anyai nagyapja, akihez annyira ragaszkodott, az istenes életű ácsmester, úgyszintén Vajda György főszámadó, akit Sanyi szájátva csodált meg minden újabb találkozásnál a nagy erejéért, akkor már rég útnak kerekedtek hazafelé. Úgy volt, hogy Vajda György előbb a hardicsi molyváig kíséri el az apósát és ha útközben, mondjuk: a Nagyerdő táján, csikaszkok fordulnának velük szembe, Vajda György majd elbánik velük a kurtanyelű fejszével. Mert ijesztő ügyességgel kezelte a kurtanyelű baltát. A hardicsi molyvától aztán magános szerrel kellett tovább vergődnie Vajda Györgynek Cseb faluig, ahol is családja bizonyára sűrű aggodalmak között lesett már reá a hófúvások miatt.

Mert második hete sepepte már a havat a szél. Azért is vártak jó néhány napig Sanyiéknál a visszaindulással. Hat napig vártak éppen, hetednapon kitisztult a tájék. Akkor oszt megmarkolták a füttykösök bunkós fejét, annak jeléül, hogy most már itt az idő visszavonhatatlanul.

A búcsúzás pillanatában Balogh György észrevétlenül némi pénzt csúsztatott a leányának, hogy ne maradjon fillér nélkül, ha újból meg találna szorulni esetleg. Megcsókolták Péterkét és mert a gubát már előzően a nyakukba kanyarították, most felhúzták báránybőrkesztyűiket is és akkor kiléptek a friss hóra. Megegyeztek, hogy Mudrony József és Sanyi fia elkísérik őket a temetődombig, ahonnét látni lehet már a rutén hegyeket, melyek Rákóczi-havasoknak is mondatnak közönségesen. Az udvaron álltak már, mikor a pitvarajtóból apja után könnyezett fel a Sanyi édesanyja:

- Isten álgya meg, kedves apám! És álgyon meg mindenkit odahaza!

Balogh György komoly arccal fordult meg és úgy mondta:

- Álgyon meg téged is, kedves lyányom!

Azzal megindultak négyen.

Szótlatlanul haladtak egy darabig a református templomnak felhajló közön át. Elöl Vajda György Mudrony Józseffel, valamivel mögöttük nagyapa az unokájával. Így értek föl a tetődombig, ahonnét tisztán lehetett látni a Vihorlát fogazott hátát s még azon is túl a Beszkideket. Foga volt a hidegnek s mindenféle alakzatú hófuvatagok húzódtak el más-más irányban. Vajda György oda is vetette, hogy ha tartósnak bizonyul a jég, akkor a hardicsi molyvával átellenben kelnek át az Ondaván, ellenkező esetben azonban kénytelenek lesznek letérni a nagyerdei hídig, ami fél napi idővesztést jelent legalább. S megállván a Szentandráska-dombon, a temetőnél, búcsúzkodni kezdtek egymástól. Balogh György komoly szóval intette állhatatlan természetű vejét:

- A jövőben jobban gondold meg magadat, Józsi fiam!

- Tudom, apám - válaszolt észrevehető bátortalansággal Mudrony József. Mivelhogy az oldalában ott áll Vajda György is.

A száldermetű ács így folytatta:

- Erzsí lyányomnak lakadalmára pedig gyertek el a farsangon, mer ezt igen lelkemre kötötte Szopkó Miska. Szeretném, ha Csalma Matyi szekeren gyönnétek. Kedves barátom ő énnekem...

- Ott leszünk, apám - mondta Mudrony József másodszor is, ugyanazzal az elfogódottsággal. - Csalma bácsival pedig még ma beszélek, hogy ő vigyen majd bennünket a lakadalomba...

- Legalább kitáncolom magamat - avatkozott bele évődő hangon Vajda György. - Úgyis csak bosszúság emészt egész évben a bojtárokkal.

Azzal kezét adott sógorának, már mint Mudrony Józsefnek:

- Hát csak aszmondom én neked, Józsi sógor, nagyon vigyázzál te magadra! Meg ne hallyam, hogy komiszkodni tanálsz ezut is avval a szegény asszonnyal. Mer igaz, hogy marhaerő van a te vállaidba is, de jól tudod, hogyha én kaplak meg eccer a nadrágod kötésinél, olyat vágok veled, hogy falat fogsz düteni...!

És Mudrony József még csak tiltakozni sem próbált, mert Vajda Györgytől mindig tartott. Csöndes szóval mondta a helyett:

- Megnyugodhacc, Gyuri sógor, mer nem bántok én mán senkit többet...

Magában mindazáltal egyebet gondolhatott. Hisz elhatározott terve volt, hogy Barczali Gábort tisztességre tanítja minden körülmények között. Mert most már holtbiztosra vette, hogy a mindenbe belekotnyeleskedő igáslegény a vén Tománéval való előzetes megbeszélés után értesítette az apósát s ez a levél zúdította most a nyakába úgy Balogh Györgyöt, valamint Vajda Györgyöt.

Hanem itt volt a búcsúzás ideje!

Kezét ráztak kölcsönösen, megölelték egymást, Sanyit pedig megcsókolták többször is. Akkor aztán megmarkolták a fütykösöket a bunkós végüknél s nekivágtak az éles fényben hersegő hónapnak.

Mudrony József, a fia kezét fogván, sokáig, igen sokáig nézett utánuk s azok többször visszafordultak s báránybőrsapkáikkal intettek feléjük még egy utolsó Istenhozzádot. Mert ha ezúttal némi véleménykülönbség csúszott is be Mudrony József és az atyafiság többi férfitagja közé, azért becsületben tartották egymást és összefogtak minden időben. Jól tudván, hogy kölcsönös megértés nélkül még jobban el lennének hagyatva a világban. Balogh György és Vajda György akkor már túljárt a Mária-majoron is s a tavarnai dombon kapaszkodtak fölfelé. Olyannak tetszettek már csak, mint két szürkésfehér, mozgó bogár a vakító havon, mígnem végül eltakarta őket a tavarnai erdő egy kiugró csücske.

Akkor aztán ők is megindultak.

...Azóta másfél hét mult el legalább s azóta újabb esztendőbe léptek az emberek. Mudrony József - úgy szemre! - nyugodtan tett-vett az ólban meg a ház körül, titokban mindazáltal éles méreg égette s csak az alkalomra lesett, hogy beleköthessen Barczali Gáborba. Mert semmi kétsége nem volt többé, hogy ez a farizeus-alak avatkozott bele az ő családi dolgaiba is... A szép és szomorú mama alig hallatta szavát aközben, legfeljebb itt-ott ha sóhajtott egyet. Különösen oly esetekben, ha Sanyi össze talált különbözni Péterkével. Édesanyjuk olyankor nehéz bánattal nézett okosszemű nagyobbik fiára:

- Szeressétek egymást, bogaraim... Merha el talállok menni e világból. Isten a megmondhatója, kinek a kenyerére kerültök majd!

S könnyek gyűltek a szemébe.

Az alatt a másfél hét alatt, mióta elment a nagyapa és Gyuri bácsi, Mudrony Sanyi egyetlenegyszer nézett csak át Stefán kertészék házába. Jancsi, a nagyobbik fiú, iskolában volt éppen és így csak Béla, az öccse fogadta, hanem ez aztán annál határtalanabb lelkesedéssel. Úgy

játék közben különös újság ütötte meg a fülét Sanyinak. Stefán kertész mesélte épp a feleségének (mind a ketten pityókások voltak némileg!), hogy Fekete Pali, az erdészgyakornok fizetésemelést meg lakást fog kérni a gróftól s e végből tegnap kérte ki a méltóságos képviselő úr tanácsát is. Ez az időelőtti sietség pedig azért van, mert feleségül akarja venni Annus kisasszonyt. Az erdészgyakornok sietsége érthető, miután Szikora tanító sátáni tervet kovácsolt azzal a számítással, hogy közelebb jusson a csinos leányhoz...

Mudrony Sanyi elejétől végig kihallgatta a beszélgetést és noha azt magától is sejtette körülbelül, hogy Annus kisasszony szívesen van együtt Pali úrfival, az újság mégis meglepte és elszomorította. Mert megérezte, hogy ha asszony lesz egyszer Annus kisasszonyból, Pali úrfi magával fogja vinni (alighanem a máriamajori erdészlakba, mely tavaly óta üresen állt) s akkor ő csak elvétve fogja látni azontúl Annus nénit, akihez annyira vonzódott.

Nem is maradt sokáig, hanem azzal az ürüggyel, hogy édesanyja mindössze egy órára engedte el, felhúzta ködmönkéjét, fülébe nyomta hegyes kis báránybórsapkáját és akkor - aló! - trappolni kezdett hazafelé. Otthon lihegve állt meg az anyja előtt:

- Édesanyám, Pali úrfinak a felesége lesz Annus néni!

- Ki mondta ezt neked? - nézett le reá alig rejtett mosollyal a szép és sokat bánkódott mama.

Mudrony Sanyi kézzel-lábbal kezdett magyarázni erre, saját szavaival persze. Hogy a tanító úr is akar valamit, hát most már muszáj nagyon sietnie Pali úrfinak...

- Ki mondta ezt neked, fiam?

- Stefán bácsi beszélte Stefán néninek, hát kihallgattam - lelkesedett Sanyi. - Meg láttam oszt, hogy Stefán néni császárkörtét ivott egy üvegből, utána meg Stefán bácsi is ivott...

Mudrony Józsefné fölemelte a mutatóujját, komolyan figyelmeztetve a gyereket:

- Az ilyent sose szabad meglátni, kisfiam! Ha pedig meglátnád mégis, akkor hallgatni kell róla örökre... Megértetted?

- Igenis, édesanyám.

Azontúl nem esett szó többé Annus kisasszonyról. A helyett azonban - annyi idő után - bekopogtatott Annus kisasszony maga. Alig hogy készen lettek volna az ebéddel.

Zavartnak látszott, de annál szebb volt így:

- Jónapot, Mudrony néni!

- Isten hozta, kedves! - sietett eléje a fiatal asszony s helyel kínálta meg a szeretnivaló vendéget. - Valami újságot hozott?

A csinos leány elmosolyodott, kicsike ügyetlenséggel:

- Újságot mit hoztam, Mudrony néni? Ahogy vesszük. Először is azért jöttem, tessék elengedni hozzám Sanyit ma délutánra. Nem akarnék egyedül lenni a házban, mert Kigyóssy néni most mindjárt Sebeőkékhez készül át valami gazdasági dologban...

- A tanító úr meg a kisasszonykához készül, úgy-e, lellem? - mosolyodott el Mudrony Józsefné.

Annus kisasszony komolyan bólintott, mint aki nagy bajba került újból:

- Eltalálta, Mudrony néni. Szikora tanító úr, úgy látszik, megneszelte valami módon, hogy megint egymagamba leszek otthon. Mindig olyankor jelenti be előre a látogatását, amikor Kigyóssy nénit elszólítják hazulról a dolgai... Csakhogy más baj is van!

- Mi az a baj, Annuska? - mosolygott rá még mindig a Sanyi mamája. De nem csupán mosolyogva nézte, hanem valami szeretetreméltó gyanakvással is, mintha nem hitt volna egészen a fiatal leánynak.

Annus kisasszony sóhajtott egyet, kedves kis gonoszkodással:

- Az a baj, Mudrony néni, hogy Pali is nálunk van s megsejtette valahogyan, hogy a tanító úr ma délután el fog jönni hozzám „múlhatatlanul nagyjelentőségű ügyben”. Nem szeretném, hogy ő is jelen legyen a beszélgetésünknel, dehát - Istenem! - mit tegyek, ha nem tudom kituszkolni a házból! Nálunk volt ma ebéden s hiába mondom neki, menjen már: eszeágában sincsen. Egyre azt hajtogatja, hogy ma délután Szikora tanító úr jelenlétében meg fogja kérni a kezemet. Istenem, de szerencsétlen vagyok ezekkel a férfiakkal! - fakadt ki olyan szenvedő arccal, hogy annál inkább nem hitt neki az ember. - Mudrony néni, mondja meg igazán, mitévő legyek mostan? Maga olyan jó volt hozzám mindig!

Mudrony Józsefné egyre mosolygott még:

- Megmondtam már ötvenszer, kisasszonykám, de ha eccer se akar rám hallgatni! Legyék a felesége Pali úrfinak, úgymint egymáshoz valók!

Itt felcsillanó szemmel vágott közbe Annus kisasszony:

- Hallotta-é, Mudrony néni? Pali már beszélt a gróf úrral, aki a szomszéd Tavarnán lakik s a gróf úr megígérte neki a fizetésemelést, meg a két szoba-konyhás lakást az erdészlakban, a Máriatanyán... De csak szeptembertől kezdve! - tette hozzá elszontyolodva.

Mudrony Józsefné biztatgatni próbálta:

- Hát akkor nyárvégeig várni fog Annuska. Legalább elkészül a staffirungjával. Meg addig, ha tanítani is fog az iskolába, mint hallom, pénzt is teccik keresni...

- Hiszen épp e miatt van az én bánatom, Mudrony néni - keseredett el halálosan a kis tanítónő.
- Mert Szikora tanító úr alighanem ebben a dologban akar tárgyalni velem ma délután, Pali pedig nem akar menni. De majd kiszorítom a házból Isten meg a két karom segítségével... Akkor azonban egyedül maradnék egy idegen férfiúval, már mint Szikora tanító úrral. Hát ezért kérném át Sanyit ma délutánra. Legyen megint a lovagom!

Mudrony Józsefné jószívvel bólintott reá:

- Nagy örömmel, Annus kisasszony. Magánál igazán a legjobb helyen van.

Tovább beszélgettek aztán, egymás füléhez hajolva, Mudrony Sanyi pedig maga elé gondolkozott azalatt. Azt tudta már, hogy Pali úrfi szereti Annus nénit, érezte azonban, hogy a tanító úr is Annus nénit akarná feleségül. Ezt még értette úgy ahogy. De az már sehogy sem fért a fejébe, hogy ha Annus néni a Pali úrfi felesége lesz, minek áll szóba akkor a tanító úrral és minek akar tanítani az iskolában, míg a tanító úr betegszabadsága tart? Sehogy sem tudta helyeselni Annus néninek ezt a dolgát s föltette magában, hogy ezt meg is mondja neki majd. Végül is annyira összezavarodott, hogy nem tudta, miket gondoljon magában a nagyok dolgai felől.

Elmult talán egy óra is ilyen suttogó traccs közben, amikor végül magára eszmélt Annus kisasszony:

- Istenem, egészen megfeledkeztem az időről! Pali egymagában vár vissza s talán meg is ver, ha most hazamegyek...

Ámde olyan volt a hangja, miközben magamagát ijesztgette, hogy senki sem hitte volna el neki: Pali úrfi annyira tudjon vetemedni, hogy kézzel nyúlna hozzá egy ilyen szép és finom kisasszonyhoz.

Mudrony Sanyi akkor már fölvette kopott ködmönkéjét, fejébe nyomta nehéz báránybőr-sapkáját s abban a pillanatban kézen is fogta Annus kisasszony. Az ajtóban voltak már, amikor utána szólt Péterke, akit csak Maszatos Palinak szólított az édesanyja:

- Szani, hosszal netem szutjot!

- Hozok, Péterkém, hozok - nyugtatta meg visszafordulva Sanyi.

Az utcán voltak. Hideg járt, a természet didergett s ember alig mutatkozott az utcán. Varnyú-csapat kóválygott a metsző levegőben s úgy tetszett, hogy rövidesen havazni kezd megint, mert kormos felhők fedték el a Dargóhegy tetejét, meg a szalánci várhegy kúpját. Elhaladtak a nagyutca egy részén, a Kigyóssy-házban mindazáltal nem mentek föl mindjárt a feljárólépcsőn, hanem a pincelakásba nyitottak be először, ahol Bájnnak lakott népes családjával, ez a kurtalábú és nagyszakállú gyűrűs-zsidócska, akit füttyölősnek is mondtak és akinek állandóan kikandikált a csizmája füle.

Nehéz levegő és páraszag csapta meg őket odalent s összevissza a szobában legalább kilenc apróbb-nagyobb Bájnnak játszadozott, avagy rágta a szentjánoskenyeret. Volt olyan is köztük, aki medvecukrot szopogatott. Bájnnak, ez az alig másfél méter alacsony zsidó odahaza volt éppen, mert füttyölője csak melegebb évszakokban sírt föl faluszerte, mialatt a világon mindent tudott adni a gyerekeknek rongyok és csontdarabkák ellenében.

A kis zsidó és szikár felesége ugyanegy pillanatban ugrott fel:

- Teccik valami a tekintetes kisasszonykának?

Annus kisasszony jókedvű volt:

- Ennek az én kis barátomnak szeretnék venni valamit... Mi legyen az, Sanyika? - nézett le a gyerekekre s megcsapkodta kedveskedve az állát.

- Medvecukrot kérek, Annus néni - mondta szerénykedve Mudrony Sanyi.

S szomorúnak látszott.

Ez a rövid nekibúsulása a miatt való volt, mert arra gondolt megint (s nem először addigi életében!), hogy csak olyankor kap medvecukrot, ha Annus kisasszony megtraktálja. Édesanyjának nem telik az ilyesmire, apjának pedig soha eszébe nem jutott volna, hogy vegyen valaha valamit a két fiának. Csak fillérszerű értékűt is.

A kis tanítónő néhány szót váltott még Bájnnal asszonysággal, aki fél méterrel lehetett magasabb az ő kukac-uránál s a keze után nyúlva apró lovagjának, indulni akart éppen, amikor így szólt hozzá Sanyi:

- Péterkének is tessék venni valamit, Annus néni!

- Jó! - csodálkozott el a leány. - Erről valóban megfeledkeztem. Derék fiú vagy, te buksi, hogy gondolsz a kis öcsédre! - s barackot nyomott a fejbűbjára.

Majd odaszólt Bájnnak asszonyságnak:

- Kérek még egy másik medvecukrot is, Bájnnak asszony!

Amikor megkapták, Sanyi ködmönkéje zsebébe rejtette el az öccse részét s akkor aztán megindultak végérvényesen, hogy benyissanak a lakásba. Az udvaron voltak már, amikor Annus kisasszony összedidergett s annyit mondott, mintegy a saját ijesztésére:

- Most nagyon ki fogok kapni... De, úgy-e, Sanyika, te meg fogsz védeni Pali úrfival szemben?

Sanyi egyet szítt az orrán:

- Én mindig meg fogom védeni Annus nénit, csak azt hiszem, hogy Pali úrfi sokkal erősebb, mint én vagyok... Hát akkor mi lesz?

A szép tanító kisasszony csöndben kezdett kacagni ezen s ezzel a lefojtott kacagással nyitott be az elsőházba:

- Hallja csak, Pali! Ez a tökmag-ember hajlandó szembeszállni magával is, ha csak félujjal merne nyúlni hozzám. Csak attól fél, hogy maga erősebb talál lenni nálánál...

De itt abba is hagyta Annus kisasszony s kedves arca halottfehérre vált. Pali úrfi ugyanis, ez a szélesvállú és daliás barna legény oda se nézett Annus kisasszonyra, a helyett fújva járt föl és alá súlyos csizmáiban. Annus kisasszonyon látszott, hogy ezúttal komolyan megrettent, mert mialatt Sanyit fogta a kezénél, a gyerek érezte, hogy Annus néni összeremeg, kontyocskától cipőhegyecskéig. De azért úgy tett, mintha neki lenne oka haragudni. Fel is csattant:

- Mondja, mi van magával megint? Pali, maga annyi fejfájást okozott már nekem, hogy sokszor azt hiszem, nyomban el fogok ájulni, valahányszor váratlanul kerül a szemem elé!

De itt már szembenézett vele a fiatalember is. Megállt, keresztberakott két karral a mellén s érzett rajta, hogy alig-alig tudja magát fékezni többé:

- Mondja, kedves, hol járt oly kivárthatatlan ideig s rólam volt szíves megfélekedni újból? Ilyen kitüntetésben egyébként nem először van részem... Most feleljen, ha tud!

Hanem ennél a pontnál Mudrony Sanyi sem bírta többé önuralommal. Összehúzódva hátrált vissza a sarokig. Mert látta nyomban, hogy Annus néni alighanem meg fogja verni Pali úrfit. Legalább is fölötte valószínűnek tetszett. Amikor ugyanis az úrfi annyira megfélekezett magáról, hogy parancsolni akart a kisasszonynak, különös fordulat történt. Annus kisasszony tudniillik ökölbe fogta a két keskeny kezét s szembefordult Pali úrfival:

- Hallja-e, kérem, mi címen mer ilyen hangon beszélni velem és számonkérni minden lépésemért, amikor jól tudja, hogy magával mennék a mártírhalálba is?! Ezt a viselkedést én kikérem magamnak és nem tűröm meg a jövőben!... Megértette?

- Meg - mondta rá szolgáltkészen és egészen csöndes hangon az úrfi.

Mudrony Sanyinak leesett a szája. Képtelen volt felfogni alig hatesztendő értelmével, mi módon lehetséges, hogy az erős Pali úrfi így megalázkodik a gyöngé Annus kisasszony előtt? Sok, nagyon sok víznek kellett elfolydogálnia a Ronyván meg a Bodrogon, amikor rájött és zokszó nélkül tette magáévá a tényt, hogy miután úgyis mindig a gyöngébb nemnek van igaza, asszonyokkal és leányokkal szállni vitába egyértelmű a legvadabb tébollyal! S felnőtt korában ezért adózott szakadatlan bámulattal a papucsférjeknek, akik a legnagyobb bölcsességgel voltak megtöltve. Meg tudták őrizni haláluk napjáig a lelkiharmóniájukat, mert mindig - hallgattak.

És akkor siket szünet állt be.

Álltak egymással szemközt szótalánul és nézték egymást sokáig. Mudrony Sanyi annyit látott mindössze, hogy Pali úrfi igen-igen el van búsulva, de azért nincs kedve mukkanni, Annus kisasszony pedig mintha megbánta volna már, hogy annyira heves volt. Úgy tetszett, hogy minden pillanatban el találja sírni magát, amikor...

Amikor lépések hallatszottak az udvar felől.

A fiatal és szép tanítónéni hirtelen az ablakhoz libbent s lenézett. Aztán izgatottan kiáltott fel:

- Jön Szikora tanító!

Abban a szempillantásban megváltozott az úrfi. Mert nem mozdult a helyéből, a helyett keményen mondta a kisasszonynak:

- Nem megyek! Tudni akarom, mit akar magától?

Itt már kérlelőre fogta a kisasszony, hisz a tanító úr az előszobában csoszogott már s hihetőleg a nagykabátját vetette le, hogy fölakassza a fogasra. Annus kisasszony akkor már az úrfi előtt állt, először összekulcsolta a kezét, majd simogatni kezdte az úrfi haját:

- Palika, Palika... tegye meg, amire kérem... Hiszen az ajtón át úgyis hallani fogja minden szavunkat... Nézze, aranyos Pali, így nyiltabban beszél velem Szikora tanító úr s ne felejtse el, hogy mégis átmeneti elhelyezkedésemről van szó... Édes Pali!

S úgy kérte, de úgy, hogy Mudrony Sanyinak könnyes lett a szeme, amint a kályha melletti sarokban szorongott. Annyira sajnálta Annus nénit.

Az előszobában másodszor is hallatszott a csoszogás. Fekete Pál úrfi így szólt ekkor Annus kisasszonyhoz, de olyan nyugodt hangon, mint aki akár estig is ráér:

- Megteszem, amire kér, de csak egy föltétel alatt...

- Ha...? - remegett a leány.

- Ha megcsókol!

Annus néni a két fehér karjával már át is ölelte az úrfit s megcsókolta. Amiből ismételten gondolta Mudrony Sanyi, hogy Annus néni alighanem felesége lesz Pali úrfinak... Pali úrfi akkorára már át is ugrott lábujjhegyen a szomszédos szobába s igazán a legislegutolsó másodpercben. Mert a pitvar felől már nyílt is az ajtó s belépett rajta Szikora tanító úr, vakító zsakettben és hócipőben. Azonfelül nyakában maradt a sál is, amelyet csak odabent bonyolított le magáról. Valószínűen azért nem a pitvarban már, mert tartott tőle, hogy ott meghülhetne esetleg. Szikora tanító úr ugyanis nagyon-nagyon vigyázott az egészségére.

Csak azután köszönt, hogy készen lett volna a sállal, a hócipőjét azonban nem vetette le:

- Tiszteletemet óhajtottam nyilvánítani Annuska nagysádnál...

- Igazán kedves volt a tanító úrtól - mondta tettetett fesztelenséggel a leány. Mert csöpp ijedtség látszott a felfényesült szemeiben.

Annus kisasszony az asztal mögött állt e közben, mintha védelmet keresett volna. Mudrony Sanyi akkor már a magastámlájú díványon húzta össze magát s kíváncsian várta, hogy mi lesz most? Szikora tanító úr először kezet fogott Annus kisasszonnyal, majd helyet foglalt, köhintett a markába kétszer egymásután s akkor belefogott:

- Eredeti ügyben teszem tiszteletemet Annus nagysádnál s remélni merem, hogy propozícióm minden valószínűség szerint el fogja nyerni helyeslő tetszését...

- S mi lenne az, tanító úr? - nézett rá mosolyogva s édes-kíváncsian a leány. Pedig akkor már körülbelül tudott mindent.

Szikora tanító úr először a tubákos pikszist szedte elő, szippantott belőle s akkor a jobb alsó mellényszobájába csúsztatván vissza a pikszist, másodszor is belefogott:

- Eredeti, sőt sajátlagos ügy hozott ide... Valóban a „sajátlagos” kifejezés állja meg inkább a helyét. Úgy érzem jelesül olykor, mintha fáradt lennék keveset...

Annus kisasszony úgy tett, mintha meglepődött volna:

- Talán csak nincs valami komoly baja tanító úrnak?

- A világért sem! - válaszolt fanyar mosollyal Szikora tanító úr. - Legszebb férfikorom előtt állok, hála Istennek! Arról van szó mindössze, hogy mivel futó fáradság érzete fog el olykor, e végből szeptember haváig kiható szabadságot kérelmeztem nemrégiben a tanfelügyelőségtől, amelyet - s ezt örömmel jelenthetem - meg is kaptam négy nappal ezelőtt... Van valaki az oldalszobában, Annus nagysád? - s idegesen kapta fejét az oldalajtó irányába.

A tanítókisasszony megnyugtatta:

- Senki... Csak ketten vagyunk most idehaza a kis Sanyival. Meg a cseléd a konyhában.

- Hát kérem - kezdte Szikora tanító úr újból, de némi zavarral immár, mintha nem hitt volna egészen a leány szavainak. - Hát kérem, úgy gondoltam ennél fogva, hogy helyettesítésemre Annus nagysádot hivatnám meg és - hogy meglepetéssel szolgáljak - erre vonatkozó ajánlatomat be is terjesztettem immár a tanfelügyelő úrhoz, aki pártfogóm és barátom nekem. A tanfelügyelő úr, úgy tudom, rokonszenvvel fogadta beadványomat...

- Köszönöm, nagyon köszönöm - hálálkodott kis pironkodással Annus kisasszony.

A tanító úr mosolygott, a boldogság zavarával:

- Szívesen hallom ezt, Annus nagysád. Hozzáfűznivalóm csupán annyi lenne mindehhez, hogy én mindazonáltal nem utazom el arra az időre, hanem az iskola épületében lévő lakásomban és annak közvetlen környékében fogok tartózkodni. Hiszem azonban, hogy jelenlétem nem fog zavaró momentumként hatni nagysád kedélyvilágára...

- A világért sem, tanító úr! - nyugtatta meg még egyre mosolyogva a leány.

Szikora tanító úrnak, miután ily simán végezte a dolgát, egy kérdése volt még hátra:

- Egyszóval beleegyezik Annus nagysád...

Ámde mielőtt felelhetett volna a leány, váratlanul kitárult a szomszéd szoba ajtaja, teljes szélességében, belépett rajta Fekete Pál erdészgyakornok s hangosan mondta:

- Beleegyezem!

Szikora tanító úr elmondhatatlan zavarba jutott. Először Pali úrfira nézett rá, hogy mi akar lenni már megint ez az okvetetlenkedés, azután Annus kisasszonyra nézett rá, hogy miért nem mondott neki igazat az imént, majd szóltanul bebugyolálta nyakát a sálba s fogván az esernyőjét távozóban annyit mondott, leírhatatlan keserűséggel:

- Annus nagysád, a jövő héten mindazáltal elfoglalhatja helyettesi minősítésű megbízatását...

És mielőtt mondhatott volna neki valamit a leány, Szikora tanító úr kiment. Annus kisasszony most szinte kővé válva fordult szembe a fiatalemberrel s hajatövéig nekipirulva annyit mondott:

- Istenemre, de hiszen maga féltékeny!

Fekete Pál erdészgyakornok hallgatott.

És hallgatott Mudrony Sanyi is, összehúzódva a díványon. A látott és hallott dolgok összevisszafolytak a fejében s valami olyan érzése maradt az egészből, hogy sok baja van egymással a felnőtteknek.

VIII.

Hanem egyszer mégis csak föl kellett kerekedni, hogy résztvegyenek a Szopkó Mihály lakodalmán.

Ekkor már különös fényei lettek a napnak, mert észrevétlenül a tavasz kezdett előnyomulni délibb tájak felől s valamivel szelídebb szellőcske lengett.

Tóth Antalnak, aki történetünk kezdetén félmezítelen állapotban trappolt haza a temetőből, egyre a határban kóborolt még, kötőféken fogván félszemű lovát. Először abban a szándékban volt, hogy pert indít ösmeretlen tettes ellenében, akiben volt szemérmertlenség s lehúzta róla a halotti inget. De aztán hagyta mégis. Barczali Gábor, e résztvevő szívű igazlegény világosította föl, hogy nem érdemes belefogni. Az illető elvetemült alak, ha kinyomoznák is a csend-örök, letagadná az eget, sőt játszi elmével mondaná el a nagyesküt is a törvény előtt.

Így hát a határban kóborolt az árva Tóth Antal. Olyan volt, mint a kiközösített.

Mert abban az egyben összefogtak ellene kálvinista nemesek és bocskoros tótok, hogy Tóth Antal igen rápirított a falura. Ha már meghalt, nem volt illő feltámadnia és ha mégis feltámadt, nem kellett volna olyan feltűnően csinálnia a dolgot. A helyett, hogy az inge után kiabált, helyesebben tette volna, ha megindulván a temetődombról, nekivág Mihályinak, esetleg Tavarna községnek, Zehernyén ellenben nem mutatkozik többé második életében. Azóta lenézték és kinézték a faluból. Ilyen körülmények között érthető, ha Tóth Antal bús lelkiállapotban bolyongott ide-oda a lovával, mindig a falu körül.

Hanem abba a lóba is hálni járt már csak a pára!

Ebben az esztendőben ugyanis kemény tél szakadt le a határra s a mély hó miatt semmi rágni-valót nem tudott kikaparni a Tóth Antal féligvak lova. Estetájt, ha visszavetődtek a kalyiba elé, amelyben Tóth Antal lakott, a kiéhezett gebe utolsó erejének összeszedésével kezdte rágni a fagyott paticskerítést, avagy az ajtófélfát s fogainak ropogása elhallatszott olyankor a harmadik szomszédig. Hogy Tóth Antal maga mit evett ezenközben avagy hogy evett-é egyáltalán valamit, talány maradt örök időkre.

Igen-igen elszomorító látvány volt Tóth Antal, amint össze-vissza csatangolt félszemű lovával.

És ahogy fokonyként szelídebben lengett a szél, s villogóbb fények kezdtek fölfényleni a Ronyvapatak kiöntése fölött, a legutóbb megjuhászodott Mudrony József is készülődni kezdett, hogy családja tagjaival ott lehessen Szopkó Mihály sógor lakodalmán, a hardicsi molyván.

Először is személyesen szólt Csalma Máténak, hogy most már szalmasugárt fonhat a két remonda sörényébe. (Kénytelen volt az öreg Csalmát fogadni meg fuvarba, mert neki legutóbb lesántult az egyik lova s különben is a lakodalmon passziózni akart egy kicsit.) Külön megalkudta Csalma Mátéval: úgy spóroljon a két ló erejével, hogy gőzölögve hajtsanak be a hardicsi molyvára, hadd bámulja meg őket a lakodalmas népség! Sanyi fia csizmáját újrapatkoltatta Mudrony József, nem kisebb embernél, mint Csanak Andrásnál, akit nem kell méltatnunk bővebben, miután úgysis tudja mindenki, hogy ami Csanak András keze alól került ki egyszer, azt minden ember megcsodálhatta. Péterke topánkát kapott Újhelyről, mely topánka orrában sárgarézlemez csillogott tompán. Sőt azt is megtette Mudrony József - (esztendők óta elsőízben!), - hogy selyemkendővel lepte meg a feleségét, amire felkönnyezett a fiatalasszony. Mert eszébe jutott asszonyéletének teméntelen keserősége.

Akkor aztán indulhattak!

Az előre kialkudott reggelen előállt Csalma Máté szekere a két macskalóval, melyek sörényébe szalmasugar volt már befonva akkor. Csalma Máté maga setétszín zekében jött, nyakában csokornyakkendővel. Szürke pokróccal terítette le már előzetesen a hátulsó ülést, a fejébe viszont pörgekalapot tett. Mudrony József, amint először fogtak volna kezét, meg is jegyezte:

- De mi lesz a fülivel, Máté bácsi, ha megfordul az idő és Barancs vagy Kazsu táján hófúvásba tanálunk belekeveredni?

- Akkor lekötöm a zsebkendőmmel, Józsi fiam - mondta Csalma Máté és felnézett a kék levegőbe. - Különb dolgokat is kiálltam katonakoromba!

Azzal el is volt intézve a dolog.

Úgy tervezték meg idejében, hogy Péterkét maguk közé veszik a szülők a hátulsó ülésbe, annyira bebugyálva, hogy csak a csöpp orrának hegye fog kiveresleni, Sanyi pedig Máté bácsi mellett fog helyet foglalni majd elől.

Csalma Máté először Péterkét emelte be a szekérbe, aki szakadatlanul azt motyogta maga elé:

- Ló hússza a tocit... Ló hússza a tocit... Sanyi ugyanakkor az első ülésbe kapaszkodott föl, Csalma Máté viszont a felvég felé nézett el pillanatra s annyit mondott, mintegy magának:

- Szücs pátri Újhelybe indul...

És ez úgy is volt, legalább a jelek arra vallottak. Szücs pátrit nevezetesen a nyugdíjba vonult pataki szépírástanárt épp akkor próbálták a szekérbe föllendíteni többen. De nem ment, sehogysem ment! Innét annyit lehetett látni csupán, hogy a Szinyéri Márton fuvaros szekere keresztbeáll az utcán, a felvégen, a szekérnek létra van nekitámasztva, a létra pedig recseg és ropog Szücs pátri súlya alatt, miközben ő maga vörösredagadt ábrázattal szuszog fölfelé.

De nem volt ráutalva csupán a saját erőfeszítésére.

Mert míg a hónaljánál fogva Szinyéri Márton maga, úgyszintén Futó Mihály húzta in-szakadásig, hátulról Polyák András meg Párnahaj János tolt lihegve, mely szolgálatkészség fejében egy-egy hatost kaptak mind a négyen. A tanár úr aközben, akin kék nadrág feszült ezúttal is, fölfelé való kapaszkodása közben egyre gyakrabban nyöszörgött:

- Barátim, ti latrok, legyetek vigyázással, mert reped a nadrág!... Avagy ily álnok fondorlattal akartok a másvilágra küldeni időnek előtte? No, gyerünk csak!

Szinyéri Márton meg Futó Mihály elől. Párnahaj János meg Polyák András hátul összeszedte minden erejét s abban a pillanatban nagyot kiáltottak mind a négyen:

- Hó-rukk!

S ugyanakkor sikerült a szekérbe gömböriteni a tanár urat.

Akkorára Mudrony József s kissé megenyhült felesége is fönt ült már a hátulsó ülésben, maguk közé fogva a tehetetlen Péterkét. Mudrony József odaszólt az öregnek:

- Mehetünk, Máté bácsi!

Csalma Máté megrántotta a gyeplőt:

- Gyi!

S nyomban meg is fordult a szekérrel, hogy lefelé zörögve a nagyutcán, a falu alatt rátérhes-senek a tavarnai széles országútra.

Selyemkékben ujjongott a mennybolt, itt-ott barna foltok ütődtek ki már a hótengerből s csönd hallgatott a világban. Olyan megható volt a táj hangulata, mintha ünnepnap délelőttje lett volna. Sütött-sütött a délről visszatérő napocska, fehérben villogott a hó, csak az országút vonulatának volt árnyalattal barnább a színe. Messzi északról pedig a Beszkidek szikráztak fel ugyanakkor, melyeket Rákóczi-havasoknak is szokás mondani.

Mudrony Sanyi annyira meg volt illetődve, hogy könny tolakodott a szemébe. Az örömtől is, hogy ismét látni fogja a nagybátyját, névszerint Balogh Jánost, de az elfutó búsongástól is, hogy miért nem él kis családjuk mindig ilyen meghitt egyetértésben?... Most azonban nem volt idő az ilyen eltűnésekre! Mert mialatt apja és édesanyja nagy közökben váltott egy-két szót, váratlanul csak megszólalt Péterke a hátsó ülésben:

- Szani, vannat fajtaszot asz ejdőbe?

A farkasokkal tudniillik többször ijesztgette Sanyi a kisöccsét, különösen, ha helytelenkedni próbált odahaza. Sanyi nem is válaszolhatott még, hogy minden valószínűség szerint a Mária-tanyán túl, a tavarnai erdő széléből fogják rájukvicsorgatni a fogaikat, amikor észbekapott végül Csalma Máté is és belefogott:

- Igaz is: eccer a döglésig verekedtem egy vadkannal a kisztei erdőbe. Nekemgyött agyarostul, hogy felhasíccsa a hasamat, én meg csak neki a fejszével!...

Ettőlfogva eleje-vége nem volt a csudásabbnál-csudásabb meséknek, amelyeket elandalodva hallgatott Mudrony Sanyi. Valóban, másnap estig is el lehetett volna hallgatni Csalma bácsit! Szólt a Szentandráska-dombról, amelynek elpusztult klastromában vörösbarátok laktak valamikor, ámde kutyavégük lett! Mert a helyett, hogy a másvilági idvességükkel törődtek volna, a kolostorból levezető alagúton ki-kiszökdöstek a tavarnai országútra s az arrahaladó leányokat és menyecskéket kezdték elkapdosni. - De elbánt velök a király, már mint Ferenc József őfelségének a harmadik nagyapja visszafelé számítva - fűzte hozzá Csalma Máté. - Mer amikor fülibe jutott a sok csintalanság, a kolostort tövig hanyatta ki, a barátokat pedig világgá kergette... Hát így vót!

- Tán igaz se vót, Máté bácsi - szólt oda Mudrony József hátulról, kötekedve.

Csalma Máté bosszankodva szólt vissza ilyenkor:

- De igaz vót! Mer a nagyapám bátyjától hallottam még apró koromba, a pedig nem szopott semmit az ujjából, mint a mai emberek!

Szép, elmondhatatlanul szép volt ez az utazás!

Máté bácsi szót ejtett később Kossuth Lajosról meg Kinizsi Pálról, akik híres emberek voltak mind a ketten. Kossuth a nagy eszével tűnt ki s e miatt neheztelt meg reá a király is egész életére. Kinizsinek viszont olyan marhaerő volt a karjaiban, hogy meg tudta állítani a vízimalom kerekét. Itt kíváncsian kotyogott közbe Mudrony Sanyi:

- Oszt hová valók voltak Máté bácsi?

- Mind a ketten zemplénavármegyei illetőségűek voltak, egyetlen öcsém - mondta rá Csalma Máté, félig felfuvalkodva a gögtől. - Kinizsinek az apja itt volt ácsmester a közeli Isztáncson, ha jól emlékszek rá...

Mély hallgatás támadt e kijelentés nyomán.

Zörögtek, egyre zörögtek a szekeren, ámde a Beszkidek ormai oly messze voltak tőlük, hogy úgy látszott, mintha mindig egyhelyben álltak volna. A Tót Kánaán, amelyet délről a Latorca s kelet felől a Laborc határol, s amelyet északról egyenesben szel ketté a Tapollyal egyesült

Ondava, - a Tót Kánaán fehér palást alatt szunnyadozott ugyan, ám itt-ott barna szakadások látszottak már azon a paláston. Az út két partja mentén magasra torlódott fel a hó, mely itéletidők fuvatagjainak volt a maradványa. E hótorlaszokat állandóan sütötte a nap s ez okból szinte óráról-órára soványodtak.

És hogy merre jártak a Csalma Máté két vékonyhasú lovacskájától húzva?

Először Tavarnát érintették, mely alacsony völgykatlanban fekszik s túlnyomórészt erdők szegik be. Itt, a kocsmajtó fölött ezt a csalogató fölírást silabizálta ki Mudrony Sanyi: „Hó, megállj, itt a jó bor, itt igyál!” Két-három parasztszekér ácsorgott ezúttal is a korlátlan ital-kimérés földbehuppant épülete előtt, ám ugyanakkor lassítani kezdett Csalma Máté is, miközben hátraszólt a Sanyi apjának:

- Józsikám, talán öntenénk valamit a nyelvünk alá...

- Én is arra gondoltam épp - szólt vissza a hátulsó ülésből Mudrony József s máris készülődni kezdett, hogy leszálljon a szekér oldalán.

Betértek hát az ivóba s ott hörpöntettek egyet. És míg kifelé jöttek volna, maguk elé bólogatva s tenyerük visszájával a bajuszukon simítottak végig, Csalma Máté így szólt:

- Vérré válik az emberbe...

- Az - bólogatott rá mély hittel Mudrony József.

Felesége, ez a szép fiatalasszony, nem szólt semmit. Zehernyéről indulóban ugyan mintha fölenyhült volna keveset, most azonban nagy szótlanságba esett vissza megint. Magában azt gondolta szegény, hogy mi lesz itten estére, ha már Tavarnán megkezdtek?

Az út közbeeső szakaszán, mely Barancsig nyúlt el, fokozódott a hangulat. Mudrony József katonaemlékeit kezdte előszedegetni, amitől egész valójában föllelkesült Csalma Máté. S dalokat kezdtek dünnyögni olyan világból, mikor Majlandban szolgáltak még a magyar gyalogosok. E közben Barancs felé tértek le az útról s mindinkább elnyelte őket a termékeny Tót Lapály. Barancs innenső végében szintén kocsmá tapasztalható s amint közeledőcögtek volna már hozzá, Mudrony József így tett:

- No, Máté bácsi?

- Majd Bodzásujlakon, Józsikám - szólt hátra Csalma Máté.

S kifejtette a továbbiakban, hogy a barancsi pálinka túlvilágra előkészítő nadragulyalé és nem magyar gyomorba való ital. Mert míg a Tavarnán felöntött síma geberdusz zsbongón bizsergetti végig az embert minden tagjában, a barancsi nyakzsír valóságos drótszeg.

- Majd Bodzásujlakon - jelezte ismét a szemével.

Fényben fürdő tájakon zörögtek előre, melyekre tűnő merengéssel néznek vissza a nagy hegyek. Közben rázós lett az útnak egy szakasza, amelyre megjegyezte Csalma Máté, akit régi baráti kötelékek fűztek Balogh Györgyhöz, a Sanyi anyai nagyapjához, hogy ez a rázás jót tesz az emésztésnek. Ámde épúgy jót tehetett nekik a Tavarnán felöntött meszely pálinka is, mert Csalma Máté egyszerre csak balfümlére csapott a tenyerével és akkor rákezdett nyekergő hangon:

*Háromféle szőri van a lovamnak,
El kell menni maholnap katonának...*

A hátulsó ülésből hirtelen csak beleavatkozott Mudrony József is az érces torkával:

*Jaj de félek én a gyalogrukkolástól,
De még jobban a szeretőtartástól...*

Nekihevülten érkeztek meg Bodzásujlakra s megállapodván az első csapszék előtt, betértek. Odabent kértek a zsidótól nem egyszer, de háromszor is talán olyan pálinkát - Mudrony József gégeolajnak mondta jókedvében! - amelynek tetején töröttbors úszkált. Csalma Máté simán öntötte föl az itce tartalmát mind a háromszor, Mudrony József ellenben így tett hozzá minden alkalommal: brrr... S mintegy magyarázatképpen annyit szólt:

- Kapar kicsit az ádámcsutkám körül...

Amire ismét kászálódni kezdtek volna a szekérbe, arccsontjaikon fényesre feszült ki a bőr. Körülbelül jele volt ez annak, hogy most már nem tanácsos kikezdeni velük senki emberfiának... Először Bodzásujlakon hajtottak át, hol minden második háztetőn megvolt még a tavalyi gólyafészek s a falu aljától egyenesen Garanyra vették az irányt. Mert Garanyon túl kellett következnie az ondavai átkelőnek, azonfelül Garanyban lakott Balogh András is, Sanyi anyai nagyapjának édesbátyja, népes családjával. Balogh András valami grófnál volt szintén az elsőgazda, ugyancsak szálmagas ember, mint Balogh György és soha életében nem káromkodott. Akár az öccse.

Balogh Andrásékat azonban már nem találták odahaza. A szomszédok mondták el aztán, hogy még jókor reggel fölkerelkedtek valamennyien s átmentek a hardicsi molyvára. Azóta rég belesodródhattak a lakodalomba egytől-egyig.

De ha már Garanyban volt Csalma Máté meg Mudrony József, a kocsmá előtt itt is felhangzott a lovak felé: hóóó-hopp!... Mudrony Józsefné szemrehányón pillantott az urára:

- Kedves férjem, elég is lenne tán!

Mudrony József nem neheztelt meg a figyelmeztetésért, a helyett hűvösen válaszolt:

- Csak egy félpohárával hajtok fel magamba. Mer ne felejsd el, Mária, hogy mikor a sógorom lakadalmába megyek, mégse ihatok ciberét. Utolsó komisz ember lennék akkor!

Odabent két-három szót válthattak legfeljebb a csaplárossal, mert kifelé jöttek hamarosan. Pofacsontjaikon szinte repedt a bőr, kezök visszájával itt is letörölték a bajuszukat.

Garany községen túl az Ondava nyílegyenes gátjára kapaszkodott föl velük a két lovacska s innét számítva vagy félórát kellett zörögniök észak felé a széles gáton. Ott volt az ondavai átkelő s az átkelőn túl kőhajításra a hardicsi molyva. Zörögtek-zörögtek a gáton, de nem szóltak egymáshoz egyetlen szót. A gát aljában pedig sűrű füzesek sorakoztak a végtelenségig.

A jég eltakarodott már az Ondava hátáról s ezúttal tengerzöld volt a színe a máskor kender-színű víznek. Különös gondolatoktól körülzsongva gubbasztottak a szekérben valahányan.

Jobbfelől sugáregyenesben nyúlt ki északról délnek a tót folyó!

(Fiatal legényke korában sokat kószálgatott az Ondava gátjai mentén Mudrony Sanyi s örök időkre szívébe zárta a táj minden fájdalmas szépségét. Sokszor megállt egy-egy alacsony halmon, a ligetes szélén s nézte-nézte, amint nagyapja egy másik alacsony halmon álldogál s egyetlen kezeintésére harminc béres fordult meg a tábla végén s abban a pillanatban harminc pár ökör feszült neki az ekével a tavaszi szántásnak... Máskor a messzi dombvonulaton elhúzózó Vinkóc felé merengett el, mialatt a katolikus templom keresztje s mögötte a református templom csillagos-buzogánya lángot vetett a tavaszi napban... Ismét máskor a tisztartói lak kertje kerítésénél leskelődött s eltöprengett rajta véghetetlenül, hogy a lakás virágos ablakán miért könyököl ki olyan hosszan a tisztartó-kisasszony s mi baja lehet, hogy az Ondavából

felgőzölgő fekete párákon mereng el?... Messzi világokba hányódott el később Mudrony Sanyi a hardicsi molyvától, de pillanatra még akkor is elszorult a szíve, ha az Ondava-menti kisasszonyok apró bánkódásaira gondolt vissza. Pedig azok a kisasszonyok régen, igen régen mamák lettek azóta!)

Az Ondava átkelője fölött álltak már, a gát tetején. Itt Csalma Máté ügyes negyedfordulót tett a gáton s azzal - neki!... A szekér nagy csörömpöléssel zörgött lefelé, a gát belső oldalán.

Abban a pillanatban fölébredt Mudrony Péterke is, aki Tavarna óta aludt egyvégben s abban a pillanatban kétségbeesve kapaszkodva bele az édesanyja nyakába, selypesen sikoltott föl:

- Mamuta, medhajunt a viszbe!

- Dehogy is halunk meg, kisfiam! - nevetett föl hosszú idő múltán Mudrony József. - Trotykos alaknak kell lennie, aki még az ilyen víztől is megijed!

S csakugyan, alig térdig ér e tájon az Ondava. Széles ugyan, de sekély a medre.

A szekér akkor már benneállt a vízben. Alig hogy a kerekek agyát nyaldosta a folyó, amely búsan ballagdál errefelé. Csalma Máté megjegyezte:

- Hagy iganak keveset a lovak!

Mudrony József a közben a hardicsi molyva felé hegyezte a füleit. Mert nagy magárahagyottságnak tetszett minden az Ondava két partján, ámde a hardicsi molyva felől mintha szakadatlanul így tett volna valami: dü... dü...

- Már húzza odaát a banda - jegyezte meg Mudrony József és egyet csuklott.

Csalma Máté hátrafordult:

- Melyik bandát fogadták meg?

- A berettőit - mondta rá a fiatalasszony.

Csalma Máté csettentett:

- Vén legény vónék mán, de ha csakugyan a berettői cigányok muzsikálnak, akkor magam is talpat köszörülök a tánc elibe... Legalább megforgatom valamelyik öregasszonyt.

Egyszer aztán ott voltak a molyván. És ámbár az esküvői szertartás nem ment végbe még, azt az urasági házat, amelyikben Balogh György lakott, majdnem fölvetette a tánc, a cigányok hegedülése, a cimbalom pengése meg a brugó morgása...

Táncoltak az elsőszobában, a közbeeső pitvarrészen, úgyszintén a kisebbik hátsó szobában. Sőt táncosok dobogtak a fatartó körül is, mert odakint szinte lángolt a télutói nap. Kavargó forogtag volt minden.

Aki azonban figyelmesebben szemlélt volna körül, közvetlenül a primás előtt okvetlenül föl kellett fedeznie a vőlegényt, Szopkó Mihályt magát, amint menyasszonyával, született Balogh Erzsébet hajadonnal rakta. Halálos komolyan táncolt Szopkó Mihály, mintha szakmánba járta volna, mialatt orra hegyéről verejtékcseppek potyogtak alá. Ezúttal nem csuhajozott Szopkó Mihály, ami annyira szokása volt egyéb alkalmakkor: a vőlegényhez ünnepi magatartás illik. Ez okból mély eltűnések között forgatta leendőbeli csinos hitvesét. Igaz másfelől, hogy a berettői zenészek szolgáltatták a talpalávalót és nem holmi kocabanda. Épp azt a siralmas szépet húzták, amely valósággal örökölt nótája volt már a széleskörű familiának. Muszáj volt meghatódni rajta keveset:

*Azér adtam három pengőt,
Vegyél rajta bécsi kendőt...*

Itt már többen a fülök körül kezdtek mórrikálni a tenyereikkel, menyecskék és leányok meglegették csipkeszélű zsebkendőiket, miközben ugyanegy pillanatban kiáltottak fel a férfiak:

- Hej-haj!

S akkor rávágta a kissé már hervadt külsejű zenészek:

*Sej-haj, huncut a babám,
Szeret is ő engem igazán...*

Soha-soha olyan hangulatot!

A kavarodásban fel-feltűnt szempillantásra Vajda György sógor, a vihorláti számadókanász is, amint - rézgombos tüszővel a hasán - hol lehuppant a földre, hol a magasba pattant s össze-csattogtatta bokáit, majd felkapta táncosnőjét s úgy megforgatta maga körül, hogy lobogott. Majd dobantott a talpával olyat, hogy a falakon megcsörrentek a tányérok. És akkor nagyot kiáltott Vajda György:

- Szűz Máriám, micsoda kedvembe vagyok!

Ott bokázott Purzsi János is, akiről tudta mindenki, hogy potyázni jött csak, mivel nem volt, aki főzzön neki odahaza. Tudniillik még karácsony után faképnél hagyta a felesége, hámból való szakadatlan kirúgásainak következtében. Purzsi Jánost azért fogadta mindenki bizonyos feszélyező érzéssel, mert néhány pohár bor után minden esetben azzal hányta magát, hogy ott volt Boszniában a maglaji huszárvéregzés napján. Persze, mint huszár maga is... Ámde katonaviselt falusiak rég kiszámították, hogy Purzsi János akkoriban tizenhárom esztendősen lehetett legfölbjebb, tehát minden valószínűség szerint malacot őrzött a vinkóci határban. Purzsi János azonban épp e lényegtelen körülménnyel törődött a legkevesebbet. A helyett lekapdosott sunyi arccal a táncosnője lábához, mire a táncosnője visítózni kezdett:

- Ne nyulkájjék mán, Purzsi!... Hogy lehet ennyire szemtelen?

Purzsi János úgy tett ilyenkor, miután felsült a tolakodó kísérettel, hogy jobbtenyerével a balcsizmája szárán kezdett csattogni, taktusra.

Mindjárt Purzsi János mellett föl lehetett fedezni Balogh Jánost, a menyasszony fiatal bátyját, amint leendőbeli menyasszonyával járta élénken, váratlanul meglepő cifrázásba kezdett s a közben óvatosan kellett vigyáznia a lábának pergőgyors keresztbe való vetésénél, mert szélesen lengő sarkantyútarajak pengtek a csizmáin. Valamivel odébb Hovanyec József húszköblös gazda törölgette magáról az izzadtságot. Hovanyec József feltűnő rátartisággal rakta ki az ütemet, ám erre a rátartiságra meg is volt minden jogcíme. Őt tudniillik semmiféle uraság sem tartotta ki, ellenben ő alatta szolgált egy igás meg egy béres... És mielőtt körülnézhetett volna még az ember, ott forgott és döngött posztópantallonjában Mudrony József. Ugyanis pantallonnadrágot húzott föl erre az alkalomra, jeléül annak, hogy nem bocskoros paraszt. Sógorasszonyával, Vajda Györgynével táncolt Mudrony József, miközben ezüstforintost hajított oda a cimbalomra, hogy éleset pendültek rá a húrok. Öntelten kiáltott oda a cimbalmosnak:

- Cifrázd, rücskös!

A rücskösök cifráztak s nyomban rá hegyezni kezdtek. És a pergőgyors ütemekre csak dobálni kezdte magát senki más, mint a csontjaiban élemedő Csalma Máté, a fuvaros. Ostorral a kezében dobantott a csizmáival Csalma Máté, mert annyi ideje sem volt, hogy letegye azt az ostort. A helyett táncoló kedvének hevében fölkapta az örömanyt, már mint Balogh György-nét, egy krumplitermetű asszonyt, aki viszont a fakanalat is kezében felejtette. Mert mint az összes szakácsi tudományok tudornője ezúttal is a konyhában parancsnokolt s ez okból

felejtette kezében a fakanalat. És Csalma Máté megpillantván azonközben a sarokasztalnál az örömapát, Balogh Györgyöt, éleset rikkantott feléje, sűrű csizmacsattogtatás közben:

- Meggyöttem mán én is, legkedvesebb barátom e világba!

Mert a hosszú asztalnál ott ült a tisztaéletű Balogh György, miközben poharát összeütötte néha a bátyjával, Balogh András Garanyba való urasági elsőgazdájával. De époly komolyan koccintott egyéb régi barátaival is, akik messze vidékről sereglettek össze e napon, hogy tisztességtételére legyenek... És Balogh György meghallván a Csalma Máté ujjongó kiáltását, felállt az asztalnál s Csalma Mátéra emelte poharát:

- Az Isten hozott téged, régi barátom!

...Mudrony Sanyi akkor már fent ült a boglyakemence melegedőjén s mellette ott evegetett Péterke öccse is. Túrósbélest nyomott valaki a markukba, talán a Zsuzsi nagynénjük, hogy csak legyenek békében! Sanyi mindent látott a magasból s elszédült a dobogó kavargástól, amelybe bele-beleremegett a ház. A táncosok ugyanis nem csupán az elsőszobában rúgták az agyagot, hanem - mint érintettük már - a hátsó szobában, meg a pitvarrészen is cifráztak a csizmáikkal s csapkodtak tenyereikkel a csizmáik szárain, mialatt a legfiatalabbak odakint hejhujjázta a fatartó körül, ahol már a tölgyerdő kezdődött.

És Mudrony Sanyi, miközben Péterke többször is ijedezni kezdett a zenészekről, e szurtosoktól, mindinkább kezdett szédülni a forgatagban.

Hanem ami azután következett még!

Előálltak a szekerek, mert esküvőre kellett menni. Pántlikák libegtek a lovak fején s fel volt díszítve valamennyi szekér... És míg Péterke visítózva kapálózott a nagyanyja kezei között, hogy ő is a többiekkel akar menni, Sanyit maguk közé kapták a legények, a hátsó ülésbe. És akkor megindult vagy tizenkét szekér csörgő lovakkal, nagy énekszó között, Vinkóc felé. Tömegek álltak mindenütt a vinkóci nagyutcán... Sanyi úgy emlékezett vissza később, hogy először a jegyző úrhoz mentek, akinek széles nemzetiszín szalag volt átvetve a vállán s utána a mennyei szépségű katolikus templomba vonultak föl valamennyien. Erzsi néni, a menyasszony, csöndesen sírdogált, Szopkó Mihály bácsi meg komolyan nézett a földre, amikor elibük lépett volna a tisztelendő úr... Arra is visszaemlékezett sokáig, hogy mintha apja meg Vajda Gyuri bácsi lett volna a násznagy, ámde ezt a szót nem értette még akkor... Aztán, amint a templomból visszajövet, a vinkóci nagyutcán vágattak volna végig a tizenkét szekéren, a vinkociak hamuval-tele drótozott fazekakat kezdtek vagdosni a szekerek kerekeihez. Magas hamufelhő tornyosodott a nyomokban, a vőfélyek ugyanakkor püstölyeiket kezdték sütögetni a levegőbe, mialatt csiklandozó dalokat zengett az egész násznép. A szekerek kint porzottak már a mezei úton, az enyelgő dalok szálltak a határban s e vakmerő száguldásuk közben valósággal repült feléjük a hardicsi molyva.

Hanem ezzel még nem volt vége!

Mert másodnap, harmadnap is húzta még a berettői banda, melyet az örömapa fogadott meg erre az alkalomra. Dühödten táncolt már mindenki, hogy a dobogó és remegő talpak súlya alatt reszketni kezdett a ház. Komoly arccal verte ki a lábával a taktust Szopkó Mihály a cimbalmos előtt, mintha napszámot kapott volna érte s karján fáradhatatlanul libegett ifjú leányfelesége... Le-lebukott a sarkára s mélyet huppant Vajda György... Ott komiszkodott Purzsi János, amire fel-felvisítottak a menyecskék... Szakadatlanul pengtek a Balogh János sarkantyúi, aki maga is házasodni szeretett volna egyszer s rozmaringszál hajladozott a kalapja mellett... Mind-többször összecsapdosta bokáit Mudrony József, mialatt Csalma Máté öregesen bár, mindazáltal elég könnyedén forgott... Leginkább a szakácsnéval.

Harmadnap is járták még!

A saroktól-sarokig elnyúló hosszú asztalnál azonközben az örömapa borozgatott régi barátai-val. A zsvajon át is köszöntőt mondtak egymásra, köszöntők végén fölálltak valamennyien az asztalnál, összeütötték poharaikat s olyankor annyit mondtak fennszóval:

- Az Isten tartson meg mindnyájunkat, hogy még sokszor örvendezhessünk egymásnak!

...Harmadnap délelőtt is zengett a ház. E délelőttön, mialatt Péterke szelíden szunyókált a kucikban, Sanyi kilopózkodt a házból s nem állt meg, csak a tölgyes túlsó szélén.

A tölgyes szélén zsbongó fejjel andalodott el sokáig. Mert előtte feküdt a Tót Lapály ezer tél-utói szépségével...

Fehér volt a táj, egészen a munkácsi hegyláncig, mely - félig a láthatár alá süllyedve - szunyókált a végtelenségben. És a fehérben vakító táj legtávolabb északi pontján a Vihorlát ugrott ki és ormlott a felhőkön túlra.

A csúcsok hósapkái szikráztak.

IX.

Észrevétlenül tavaszodni kezdett azért. S erre az időre esett Mudrony József csúf összecsapása Barczali Gáborral.

Mert előbb is fenekedtek már egymásra. De ami ezután következett még! Erre az összecsapásra nyilvánvalónak tetszett mindenki előtt, hogy előbb vagy utóbb, az egyiknek azonban pusztulnia kell a másik elől.

Ámde addig sok minden esett még, amit annak rendjében szeretnénk elmondani.

Amint tavaszodó levegő lengett volna be a Bodrogköz felől, napközben vidáman sütött a napocska, estétájt pedig különös alakzatú párák szálltak föl a Ronyva kiöntései fölött. Itt-ott fel-felbukkant egy magános gólya is, amint nevetnivaló komolysággal lépkedett a vasúti őrházon túl. A nagyutcán száradó gyalogutacska támadt a népek járáskeleése nyomán s a gyerekek megpróbálták, hogy mezítláb futkossanak fel és alá a gyalogösvényen. Mudrony Sanyi is lerántotta egyszer a csizmáit, de hideg volt még talpainak a gyalogút. Különben is meglátta az édesanyja s kérlelő hangon mondta neki:

- Húzd fel a csizmácskádat, fiam, mer meg tanálsz fázni alulról s akkor beteg leszel. Mán pedig tudod magad is, hogy sokba kerül a patika.

Mudrony Sanyi visszahúzta hát az apró csizmákat.

Tetemes idő telt el a Szopkó Miska bácsi lakodalma óta, amely olyannak tünt föl már csak Sanyi előtt, mint egy fakult álomkép. Szopkó Miska bácsiról azóta is annyit hallott mindössze, hogy az esküvő után nyomban igásnak állt be a hardicsi molyván s olyan kedve volt, hogy szakadatlanul dalolgatott a tavaszi szántás közben.

Mert megjött a tavasz. Visszavonhatatlanul pedig!

Pacsirta trillázott a kertek alatt s fúrta magát egyenes irányban a kék mennyei magasságba. És ahogy déli irányból egyre sűrűbben lehelt befelé a tavasz, a Setéth Miklós földbirtokos úr fogatai is mind a mezőre vonultak ki, ugyanakkor a tótok is tavaszi munkához sereglettek föl a határban. Csak a bocskoros nemesek nem dolgoztak semmit, akik fenhéjazva vallották magukat reformátusoknak s ez okból lenézték a tótokat.

A bocskoros nemesek, ámbár nyolc-tíz holdacskájukon meg a hét girhes szilvafán kívül alig volt egyebük e világban, az egyetlen szolgálóemberükkel végeztették a munkát, ők maguk pedig naphosszat a tornácon üldögéltek pipázva avagy nagyhencegve álltak ki a kapujokba s ott lopták a napot, nem bírva az úrhatnámságukkal. Mudrony József sem igen dolgozott ezidőtájt, de pusztán azért, mert nem akadt munkája. Ő viszont a kurtanemesek ellen forrt, akik származásra fölötte álltak, de épúgy megvetette a parasztokat a faluban. A helyett egyre inkább érezte sürgető szükségét, hogy azt a kis számadást elintézzze Barczali Gáborral. Először csak a magányos szolgálóegény jószíve ingerelte, egy idő óta azonban valósággal forrt benne a méreg, amiért Barczali Gábor karácsonyra rázúdította az apósát, úgyszintén Vajda Györgyöt, aki előtt mukkanni sem mert. Mert ahogy azóta is többször átgondolta magában a dolgok összefüggését, napnál világosabban látta, hogy csak a lenézett igáslegény lehetett, aki titokban levelet írt a hardicsi molyvára, hogy siessenek a segítségére Mudrony Józsefnének, ennek a szerencsétlen és elhagyott léleknek, amíg nem késő.

De egyébként is kezdett visszaváltozni ismét Mudrony József, hiába fogadkozott annyira Vajda György sógorának.

Hetek multak el a Szopkó Mihály menyegzője óta s még több ideje múlt, hogy Mudrony József végleges javulást ígért az apósának. Újabban híre volt megint, hogy mindsűrűbben bukkan föl a kulcsárné lakása körül s egyszer azon kapta valaki, hogy miközben lefelé haladt volna a lépcsőkön, kezefejevel a bajuszát törülgette óvatosan, mintha előzően jól beevett volna a kulcsárnénál. Aki azonban alaposabban átgondolta a dolgokat, nem ütődött meg rajta, ha Mudrony Józsefet a kulcsárné kosztja húzta maga felé, miután odahaza aligha kapott egyebet paszulycuspájznál.

Sanyi egyszer csak arra riadt össze és pedig fájdalmas szomorkodással, hogy a vén Tománé, aki botra támaszkodva járt, mióta Mudrony József úgy kivágta a házából, ami miatt görbe szemmel nézett reá Bacsik Mihály is, már mint a Tománé veje, szóval, hogy Tománé újból besántikál a házuk pitvarába s ott ingerülten sugdos a sajnálatraméltó fiatalasszony fülébe:

- Hallgassék rám, lelkem-galambom, a vén Tománé ojan asszony, aki már három urát dugta föld alá, tehát nem szopja az ujjábul, amit mond. Haggya itt azt a cudar alakot avval a pizok nőszeméllyel együtt! Egy ijen szép fiatalasszony, mint maga, lelkem, kaphat akár tíz különb férjet is...

S a közben óvatosan sandítgatott kifelé a pitvarból, hogy valamelyik égtáj felől nem közeledik-e Mudrony József a magábafojtott indulatával? Mert abban az esetben bizonyos lehetett: úgy rúgja ki a sziszegő Tománét, hogy lapáttal sem tudják többé fölszedni a földről.

Tománé ilyen lázításai mind gyakoribbak lettek az utóbbi időben. Mudrony Józsefné, szegény, nagy szerencsétlenségében könnyes szemmel sóhajtott föl ilyen alkalmakkor:

- Hisz ne vónánk csak annyira földhöz ragadva ebbe a nyomorúságba... De így mozdulni se tudok! Itt van oszt ez a két apróság is! Meg ha itthagynám ezt a magával nem bíró embert, az egész Vinkócon meg a hardicsi molyván mindenki csak énrólam beszélne... Meghalnék szégyenembe!

Tománé azonban lebirhatatlan méreggel rázta a fejét:

- Vigyázzék, lelkem-galambom, aszmondom én magának! Mer az a hitvány ember még nagyobb komizságot fog csinálni magábul... Van szeme a vén Tománénak, de esze is van!

- Istenem! Istenem! - sírdogált Mudrony Sanyi édesanyja. - Csak el tunnám szánni magamat valamire ebbe a nagy bajomba...!

Sanyi azonban mindritkábban lehetett csak szem- és fültanuja ezeknek a besurranó látogatásoknak, mert azon a tavaszon az iskolába járogatott már el. Nem volt még rendes elsőosztályú tanuló, mindössze Annus kisasszony vitte magával reggelenként kézenfogva. Hogy ne tétlenkedjen odahaza!

Ez pedig így történt.

A szép tanítókisasszony két hete járhatott már föl az iskolába, ahol is teméntelen türelem s még több jóság között igyekezett a tudományok alapelemeiből a kemény kis kobakokba beleverni valamit, amikor egy délután, könnyű vállkendővel a nyakában, átszaladt Sanyiékhoz:

- Jónapot kívánok, édes Mudrony néni! Hogy vannak? Rég nem jártam maguknál, de tudja, most igen el vagyok foglalva, mert én tanítok az iskolában. Szikora tanító úr ugyanis betegszabadságon van őszig... Mi az újság, édes Mudrony néni?

Mindezt kipirultan, egy lélekzetre mondta el. Mudrony Józsefné a közben kötényével letörölte a hosszú faládát s helytel kínálta meg a kedves teremtest:

- Tessen leülni nálunk, Annuska! Hogy mi az ujság? - s felsóhajtott. - Istenem, semmi jó... Hát oszt, hogy esik Annuskának a tanítás?

- Köszönöm, Mudrony néni, nagyon jól - mondta leírhatatlan boldogsággal. - Mindennap tízszer is benyit hozzám a tanító úr s a legnagyobb mértékben meg van velem elégedve.

A fehérarcú mama kötekedve fenyegette meg a mutatóujjával:

- Nono, oszt mit szól hozzá Pali úrfi?

- Mulat magában a tanító úron - felelt mosolyogva a leány. - Tetszik-e tudni, Mudrony néni, hogy Kisasszony-napkor meglesz az esküvőnk?

Mudrony Józsefné örült a hírnek:

- Hála Istennek, csakhogy! Hát Pali úrfi beszélt mán a gróf úr öméltóságával?

- Beszélt! - bókolt rá Annus kisasszony. - A Mária-tanyán fogunk lakni, az erdőmérnöki lakban, meg a fizetését is fölemelik akkorára. Csakhogy ez most még nagy titok, hát lakat legyen a száján, kedves Mudrony néni! Nem szeretném, ha időelőtt tudná meg Szikora tanító úr...

A fiatalasszony egyszerre komolyra vált:

- Nyugodt lehet énfelőlem, Annuska... Hát mégis igaz lehet, amit a népek beszélnek, hogy a tanító úr szerelmes Annuskába? De mér nem néz ki magának idősebb lyányt?

Annus kisasszony ártatlan rosszalkodással kulcsolta össze a kezét:

- Tehetek én róla, Mudrony néni? Különbén azért jöttem, tessék ezentúl velem engedni az iskolába Sanyit. Legalább tovább is tanul valamit mellettem, aztán nem leszek annyira egyedül. Ő az én legkitartóbb lovagom, aki mindig készen áll a védelmemre... Hát jössz-e, Sanyika?

- Megyek, Annus néni - szólt alig takargatott örömmel Sanyi, akit az aggasztott csupán némileg, minek szereti Annus nénit a tanító úr, amikor Annus néni Pali úrfinak lesz a felesége...? Sehogysem ment a fejébe.

Péterke ott játszadozott eközben az asztal lába mellett. Amikor hallotta, hogy iskolába készül a bátyja, fölnezzett rá és annyit mondott, halálos komolyan:

- Cat mennyél az isztolába, ott mindid vejni fodnad téded!

- Mit mondtál, te buksi? - nézett rá meglepetve Annus kisasszony.

Péterke megismételte:

- Az isztolába mindentit cat vejnet a pájszavaj...

- Jaj, te babszem! - kacagott a leány és össze-vissza csókolta a legényke haját. - Nőjj nagyra, kisfiam! De hiszen te is jární fogsz majd iskolába, ha nagyobb leszel valamivel!

Péterke összehúzta a szemöldökét:

- Én szohasze nem fodot menni isztojába, mejt ott mindid cat vejnet... Én jatatosz jeszet!

- Lakatos leszel? - s a nagy és szép leánynak könnyes lett a szeme, annyira kacagott. S másodszor is összecsókolta a legényke kócos fejét.

Ilyen előzmények után történt, hogy Mudrony Sanyi járogatni kezdett az iskolába, mely dombon állt, közel a református templomhoz, egymagában.

Áll ma is az iskola még, de üres a kopott és kicsi tanterem! Elmentek belőle a régi elemisták, elment egyszer a tanító úr is, mert olyan szerencsétlenségbe esett Magyarország, hogy zokogni kezdett minden ember... Új hódítók szállták meg a falut, új iskolát emeltek az alvégen, ahonnét egy új nemzet dalai csendülnek ki, ha énektanítás van. A régi iskola pedig áll-áll a tetőn, a szű egyre dolgozik a mestergerendában s egyszer kettéroppan a mestergerenda, aláomlik az egész épület. Az egykori nebulók és az egykori tanító úr pedig soha-soha nem fognak megtérni a régi iskolába...

Jaj, Magyarország!

Attól a naptól kezdve, hogy először fogta kézen és vitte magával Annus kisasszony, minden délelőtt ott ült Mudrony Sanyi az első fiú-padban, szélről s komoly szemmel figyelt az Annus kisasszony minden szavára. De volt is mit hallania! Minden délben megzavarodott fejvel tért meg haza, mialatt a szép tanítónéni fogta a kezét s úgy adta át odahaza az édesanyjának... Annus néni egész délelőtt föl és alá járkált a kicsiny tanteremben, a táblánál magyarázott avagy mesét mondott az apróságoknak. A kisfiúk elbáméskodtak olyankor, a pöttöm-leányok viszont, akiknek kurta kis varkocsba volt fonva a se-színű haja, bele-beleketnyeleskedtek az előadásba s olyankor fel-felmosolygott rajtuk Annus kisasszony. Máskor énekbe fogtak s ugyanegy pillanatban visított fel mind az öt osztály:

*Este van már, késő este,
Pásztortüzek égnek messze...
Messze tájon, más határon,
Az alföldi rónaságon...*

Mudrony Sanyi is ott dűnnyögött olyankor szélről. Annus kisasszony vezette a dalocskát csengő hangon s az apróságok utána. Kis fekete pálcika volt az Annus néni jobbkezeiben, fehér csontfoglalat a végén, azzal vezényelt. És olyan, de olyan szép volt ilyenkor Annus kisasszony, hogy Sanyi érezte: majdnem úgy szereti őt, akár az édesanyját. Annus néni az első dalszakocská után továbbénekelte s a kicsinyek vitték utána, de hogy:

*A faluban minden csendes...
Még az éjmadár sem repdes...
Nyugodalom lakik benne,
Mintha temetőhely lenne...*

Mudrony Sanyira elmondhatatlan varázssal volt ez az árva dalocská... Olyankor látta magát képzeletben ismét, amint kis házuk agyagtornáckáján üldögél az őszeleji estében s a pálházai hegyek oldalából pásztortüzek csillognak feléje lankadatlanul... Olyankor égő vággyal sóvárgott el a pásztortüzek után... De hová lettek akkorára a tavalyi pásztortüzek?

A közben megérkezett a tavasz is!

Most már mezítláb futkosott minden gyerek, ha az egyes tanórák végén tízperces szünetek következtek. Mudrony Sanyi is levetette a csizmáckát. Ő azonban keveset szaladgálhatott a többiekkel, mert a legtöbbször kézenfogta Annus néni s úgy vitte sétálni magával. És Sanyi ebben az emberke korában is megérezte, hogy Annus néni azért hurcolja őt, mert mintha védelmet keresne nála. Mintha félt volna keveset a tanító úrtól.

Hisz alig volt tízperces szünet, hogy Szikora tanító úr hozzá ne csatlakozott volna Annus kisasszonyhoz. A tanító úr beszélt többnyire, Annus kisasszony pedig hallgatott, sőt nem egyszer lehajtotta hozzá a fejét is. Mintha nem mert volna ránézni a tanító úrra, avagy mintha egészen máshol járt volna égő gondolataival. Szikora tanító úr különös dolgokról beszélt ilyen alkalmakkor. Egyszer azon merengett el például, hogy ma már rég házasember lehetne, ha

meg merte volna kérni azt a grófkisasszonyt és ha feleségül ment volna hozzá Clarisse kontesz, akibe szerelmes volt... Erről a konteszről előbb is hallott már Mudrony Sanyi s minden esetben bosszankodott, miért nem kérte meg a grófi leány kezét a tanító úr s miért nem lett felesége a tanító úrnak? Most legalább békében hagyná Annus nénit!

Mert azt látta, hogy Annus néni bánatos lesz, valahányszor együtt kell sétálnia a tanító úrral. Dehát úgy látszott, kénytelen volt beletörödni... Rendszerint az iskolakert oldalában járkáltak föl és alá, melyet példánykertnek is mondtak. A pázsiton járkálgattak, miközben Annus kisasszony maga elé szótlankodott.

Hanem egyszer mégis megszólalt. És ahogy kitérte volna a szívét, Szikora tanító úrnak annyira melege lett, hogy akkor az egyszer feltűnő hamar ment vissza iskolai lakásába, miközben szokatlanul élénken kapkodta a lábát.

Ez pedig így történt.

Meleg tavaszi délelőtt volt éppen s Szikora tanító úr, Annus kisasszony meg Mudrony Sanyi valamivel messzebbre találtak elsétálni, mint egyébként. Egészen a templomdomb legtetéjéig, ahonnét elragadó kilátás nyílt eléjük. Kelet felől a rejtelmes tavarnai erdő szegte be a láthatárt, a mögött - dél felé némileg - a legmagasabb iharosi hegycsúcs rajzolódott ki az égre, melynek tetéjéről valami ceruzahegy-féle szűrő dolog bökött ki. Sanyi tudta már hallomásból, hogy a hegy neve Csókás és hogy valami messzelátó van rajta. A parasztok így mondták legalább... Északon a kassai hegyek vonulata nyúlt ki s lábuk alatt, a tavarnai völgykatlanban, a Mária-tanya pihent békén. A lebergi nagy országút haladt el a Mária-tanyánál, köröskörül ritkás vadkörtefák voltak szerteszórva, széles tisztásokkal. A tanya túlsó oldalából előkandikált az erdészlak piroscserepes tetőzete, félig már az erdő szélébe rejtve el...

Tavaszi volt, ujjongó tavasz. Pacsirták trilláztak a vetések fölött.

Ahogy megálltak volna a templomdombon, a tanító úr átszellemülten tekintett körül s kissé patetikusán szólalt meg:

- Nincs magasztosabb Istenháza, mint a Természet nagy temploma! Minden egyes alkalommal újra meg újra tapasztalni vagyok kénytelen ezt az örök igazságot!

Itt azonban abba is hagyta. Rájött ugyanis, hogy Annus kisasszony nem figyel oda, ahelyett jobbtenerét a szeme fölé ernyőzve, mélyen meghatva néz a Mária-tanya irányába, miközben balkezével a Sanyi kezét fogta. Szikora tanító rosszat sejtethetett abban a pillanatban, mert kemény pincskalapját méginkább a szemébe húzta le, aztán olyan ingerült mozdulatot tett, hogy két lapockája között repedésig feszült a fényesre kopott zsakett. S alig tudta türtőztetni magát, ahogy megszólította a leányt:

- Mit néz annyira, Annuska nagysád?

- Az erdészlakot nézem, tanító úr - mondta Annus kisasszony a nélkül, hogy kimozdult volna előbbi helyzetéből. Mintha megbabonázták volna: nézte-nézte azt a pirosan kikandikáló tetőzetet.

Sanyi megfigyelte ugyanakkor, hogy a tanító úr még mélyebben húzza szemébe azt a keménykalapot s a hangja is mintha gúnyba fordult volna némileg:

- S miért nézi annyira azt az erdészlakot, Annuska nagysád?

A leány nem felelt.

Szikora tanító úr várt két pillanatig s akkor egyre fokozódó izgalommal ismételte meg a kérdést:

- S miért nézi annyira azt az erdészlakot, Annuska nagysád?

Itt már a gyöngyvirágarcú kis tanítónő sem tette magát többé. Szembeállt a tanító úrral. Nem dacoskodva, inkább alázattal. Összekulcsolta a két kezét és míg könnyek csillantak meg a szemében, meg-megremegett hangja Szikora tanító úr felé:

- Azért, tanító úr, mert szeptembertől ott fogok lakni: Kisasszonynapján lesz az esküvőm Palival... Istenem, Istenem, én leszek akkor a világ legboldogabb fiatalasszonya!

- Á, hát ennyire vagyunk már? - kiáltott föl ingerülten a tanító úr. - Hisz akkor részemről komikumba fülő cselekmény minden további erőlködés! Ajánlom magamat!

És sarkonfordult.

Sarkonfordult s faképnél hagyta Annus kisasszonyt meg Mudrony Sanyit. S nevetségesen ható lábkapkodással sietett a lakása felé, miközben bús hevély feszítette belülről a mellét.

Annuska visszamaradt Sanyival s először úgy maradt állva, mintha szélütés érte volna. De aztán megtörölte zsebkendőjével a szemét s kézenfogva apró lovagját, lehajtott fejjel indult meg visszafelé a tanteremnek.

Új óra kezdődött odabent!

Szikora tanító úr azonban nem sokáig maradt el. Mert úgy félóra múlva - ami pedig ritkán volt szokása - benyitott a tanterembe. Éppen a harmadik osztály felelt számtanból. A tanító úr arcán tagadhatatlan szigor látszott s így kezdte, hivatalos hangon:

- Kedves kartársnőm, kíváncsi lennék a tanulmányi előmenetelre!

- Kérem - hajtotta le a fejét a megrebbent leány.

Szikora tanító úr mintha megbánta volna előbbi rideg fellépését, mert valamivel enyhültebben szólt:

- Csak folytassa, kérem, kedves kartársnőm!

A kis tanítónő folytatta tehát s egy szösze kislányt próbált feleltetni éppen, miközben meg-simogatta az apróság haját. Meglátta ezt a simogatást Szikora tanító úr s hivatalos hangon jegyezte meg:

- Több szigort kérnék, kedves kartársnőm... Több szigort!

Annus kisasszonynak lecsüggedt a kiskontyos feje erre a hivatalos korholásra s nem szólt semmit. De talán nem is mert...

...Ebbe az időbe esett, hogy Mudrony József csaknem vasvillára ment Barczali Gáborral, aminek előzményei is voltak természetszerűen.

Enyhe tavasznapok következtek s egy ilyen tavaszi délutánon Mudrony Sanyi a méltóságos képviselő úr kertjén haladt át barátjával, Stefán Bélával, aki másodszülött fia volt a kertésznek, mint tudjuk. Stefán Béla magától csatlakozott Mudrony Sanyihoz, akit valami ügyben Csalma Máté bácsihoz küldött az apja... Most már tudom! Azért küldte le az apja, hogy Csalma Máté bácsi nem tart-é velük harmadnap az újhelyi vásárra? Sanyit földöntúli boldogság öntötte el e napon ...Mert úgy beszéltek meg a szülei, hogy őt is magukkal viszik a városba, amelyet soha még nem látott és hogy olyan úrfis ruhát vesznek neki is ezúttal, amilyenekben a nemesi gyerekek jártak...

Álmainak álma volt: meglátni egyszer a várost!

Hisz a messzeségből látta nem egyszer, ha felmászott a gyümölcsösük végében kiugró nyakas-körtefára. Ott feküdt a város a kúpalakú hegyek tövében, három tornyával, sejtelemszerűen és

ha sütött a nap, ezüstös fények játszottak a házaival s templomtornyaival... Mudrony Sanyi egy mélyet sóhajtott olyankor s félóráig is elnézett egyfolytában abba az irányba, ahol színek és fények kergetődtek a város épületeivel. S olthatatlan vágy fogta el ilyen esetekben, menni-menni nagy messzeségekbe, ismeretlen városokba, idegen népek közé s baktatni távoli országutak vándoraival... Reménytelen álma volt, hogy közelebről is meglássa egyszer a várost, mikor a szóbanforgó napon így szólt hozzá az apja:

- Ugorj csak le Csalma bácsiékhoz, hogy holnapután nem mennek-é be ők is az újhelyi vásárba? Mer most te is velünk fogsz gyönni, ruhát veszünk neked... Péterke Párnahajéknál marad addig.

És mert Sanyi édesanyja éppen nem volt bent a szobában, apja így fűzte tovább a gondolatmenetet félhangon, inkább csak magának:

- Legalább elbeszélgetnék keveset a Nyúlban.

A beavatottak sejtették körülbelül, hogy az ilyen beszélgetés ivást jelent a valóságban.

No, nem kellett Újhelybe sem sietni s mégis ivott rövidesen... Feszt pedig!

...Sanyi tehát a méltóságos képviselő úr kertjén haladt át legjobb barátjával, Stefán Bélával, aki önként csatlakozott hozzá, hogy elkíséri Csalma Máté bácsiékhoz és onnét vissza, hazáig. Ámde a szivattyúskútnál, mely a kert egy elhagyatottabb részén állt s csak ritkán használták már, meg kellett torpanniok...

Visszatorpantak, mivel egy piszkos zacskó hevert a lábuk előtt. Első tekintetre látszott, hogy nem üres a zacskó.

Stefán Béla kapott lélekzethez először, fél-lépést tett előre, lehajolt s fölemelte a zacskót. Ránézett Sanyira s annyit mondott ijedten:

- Van benne valami, mer nehéz...

Dobogó szívvel ültek le a kút mellé s kioldották a zacskó száját. De elhültek attól, amit találtak! És csak pillanatok mulva tudtak magukhoz térni:

- Mennyi pénz!

Mert tele-volt pénzzel a zacskó. Volt ott fehér pénz meg barnászörös pénz annyi, hogy azt talán nem is lehetett volna összeszámolni! Mudrony Sanyi és Stefán Béla abban a tanulatlan korában nem tudta még, melyik pénzdarabnak mi lehet az értéke s ezért tanácstalanul néztek össze az első pillanatban...

- Mit csináljunk most? - kérdezte Sanyi.

Stefán Béla praktikusabb gondolkozású lehetett már, mert így válaszolt:

- Megosztozunk rajta!

S meg is egyeztek testvériesen, hogy amennyi pénzt kap az egyik, ugyanannyit kap a másik is. Egyformán fehéret és barnászöröset. Mivel pedig a fehér pénzek között különböző nagyságúak akadtak, volt annyi eszük, hogy kétes esetekben mindig két egyformát illesztettek össze s az egyik lett ilyenkor az egyiké, a másik a másiké. Sokáig, igen sokáig húzódott el ez a munka, de megfelezkedtek testvériesen. Már éppen föl akartak állni, mikor a bokrok mögül közeledő lépéseket hallottak az utacskán. Abban a szempillantásban - rosszat sejtve! - az oldalbokrok közé surrantak ők is és dobogó szívvel kezdték figyelni: mi lesz mostan?

Az lett, hogy míg a bokortól eltakarva kuksoltak ketten, a kút körüli terecskén hirtelen csak felbukkant Barczali Gábor. Olyan maga elé bukó fejjel jött, mintha keresgélt volna valamit a

földön. A két gyereknek a torkáig vert föl a szíve s megrettent, nagyranyílt szemmel leskelődtek, hogy mit akar itt Barczali Gábor bácsi, aki vagy nagy búsulása miatt görnyesztette le oly mélyen a fejét vagy pedig - s ez látszott valószínűbbnek - inni talált előzően a kocsmában s ezért járt olyan botorkálva. Körüljárta a kutat, lábával belerúgott néhány nagyobb rögbe, szerencsére azonban nem nézett föl. Mert ha körülnézett volna kissé, az alig pattanórügyű bokrok között bizonyára észrevette volna a két gyereket, akik akkor már vacogtak a félelemtől.

Egyszer aztán maga elé dűnnyögött Barczali bácsi, olyan homlokkal, amelyről nyilvánvaló volt, hogy nagy szorulásban lehet.

- A teremtésit neki, hun ejthettem ki azt a zacskót? Pedig ember alig jár a kertnek ezen a részin!

Mudrony Sanyi és Stefán Béla rémulten nézett össze. Most már tudták, hogy Gábor bácsi a pénzt keresi a kert utacskáján végig s érezték, hogyha megkapná most őket a bácsi s kettejük-nél találná a sok pénzt, talán ott helyben beléjük fojtotta volna a lelket.

Moccanni sem mertek. Csak a fogaik kocogtak.

De szerencsájük volt megint!

Barczali Gábor ugyanis - nagyratágult szemeivel, hosszú és hasas törzsével, kurta lábaival és szuszogó orrával - továbbotorkált a kert utacskáján, ellentétes irányba, ők ketten pedig először óvatosan, négykézláb kimásztak a bokrok közül s akkor kipattantak és - aló!

Csak a kert déli kőfalánál álltak meg, hogy fűjjanak egyet. Holtfáradtak lettek a futásba, mert kabátjuk két zsebét nagyon húzta lefelé a sok fehér meg vörös pénz. Sanyi most már nem mert Csalmáékhoz menni, mivel tartott tőle, hogy Máté bácsinak föltűnik esetleg a két lehúzott zsebe s ezért, miután falevél alá kaparták el az üres zacskót és miután megfogadták egymásnak, hogy a dologról az apjukon kívül senkinek nem szólnak a teremtett világon, újból nagy kerülőt tettek a kert hátában, hogy észrevétlenül surranhassanak el hazáig.

S ekkor újabb meglepetés érte őket!

A kert északi kőfalához közel ugyanis, az üvegház előtt ugyanegy pillanatban vették észre apjukat. Mudrony József és Stefán kertész mélyen elmerülve tárgyalt éppen valamiről... A két legényke futva érkezett el az üvegházig s ott kifúltan kezdték hadarni:

- Édesapám, sok pénzt találtunk, oszt megosztzkodtunk rajta egyformán!

- Oszt Barczali bácsié lehetett a pénz, mert kereste a szivattyúskútnál, mi pedig elbujtunk a bokrok közé! - darálta a másik.

Össze-vissza lihegett a két fiú, ám annál nagyobb hidegvérrel ítélte meg a helyzetet Mudrony József meg barátja, Stefán kertész. Mudrony József ugyanis a Sanyi fia két zsebébe nyúlt bele s valami három teljes marékkal szedvén ki a pénzt, a saját nadrágzsebébe helyezte át. Szó szerint úgy tett Stefán kertész is a fiával.

Akkor megszámozták a pénzt s csodálkozásuknak adtak kifejezést, hogy a két gyerek, aki még nem ismerte a számjegyeket, mi módon tudott megosztzkodni annyira egyenlőn? Akkor aztán komolyan nézett Mudrony József a Sanyi fiára s megfenyegette szelíden:

- Oszt hallgassál, fiam, még az anyád előtt is! Merha el tanálna járnai a szád, hátrafordítom a két lábadat! Megértetted?

- Igenis, kedves apám - válaszolt szorongva Sanyi. Mert az édesanyjának is szeretett volna adni a pénzből. Ezek után tudta azonban, hogy hallgatni kell örökre és hogy édesanyja soha semmit nem fog hallani a dologból.

Stefán kertész ugyanakkor Béla fiához intézte komolyan a figyelmeztetést:

- Oszt hallgassál te is az anyád előtt, oszt pszt maraggyál haláloed napjáig! Merha eljárna a szád, a falhoz tanállak odakenni!... Iszik az anyád a nélkül is eleget!

Stefán Béla szintén örök hallgatást fogadott meg apjának.

Akkor aztán Mudrony József meg Stefán kertész megindult a kerten át, egyenes irányba, a Groszmann Jakab korlátlan italkimérésének.

A virágágyak körül megpillantották Cser Mihályt, a Bodrogeközből fölkerült lingár hetest. Nagy piják volt Cser Mihály, olyan katonasor előtt álló dologkerülő mihaszna, akinek fél fogsora máris hiányzott, mivel löccsel verték ki Lukán vagy hol is.

Mudrony József magához intette Cser Mihályt:

- Gyere csak, Miska!

- Tessék, Józsi bácsi - sietett hozzá Cser Mihály, akinek ha inni kellett egyszer, olyan nyeletei voltak, hogy akár malomkereket hajtottak volna meg.

Mudrony József így szólt ekkor a heteslegényhez, mialatt Stefán kertész hangtalanul helyeselt hozzá a fejbólintásával:

- Tarcsál velünk! Felhajtunk egy kis drótszeget.

- Egy vasam sincs, Józsi bácsi - hebegett Cser Mihály.

Mudrony József fölényesen intette le:

- Ne töröggyél azzal, ha híjlak!

Ilyen előzmények után történt, hogy - ők hárman - nem álltak meg előbb, csak a Groszmann Jakab kocsmájában. Mudrony Sanyi és Stefán Béla kívül maradt persze.

Mi lett ebből aztán!

Nagy lingár volt ez a Cser Mihály. Most is, a helyett, hogy hazamenetelre nógatta volna Mudrony Józsefet meg Stefán kertészt, még hízelgett nekik, hogy jókedvükben járván, minél többet fizessenek.

Azok pedig fizettek!

Mudrony József akkor már azt a fenyegető dalt fújta, hogy még ma este zsandárvérben füreszti az bicskáját, mi közben jobbkeze mutatóujjával kedélyeskedve integetett belé a levegőbe. Fahangon kísérte őt s kissé le-lecsúszva a taktusról Stefán kertész, minthogy fahangja volt. A kertész különben inkább kedvelte rusnyák szülőföldje bánatosan csengő dalait, Mudrony József azonban nem tűrt meg egyebet magyar nótánál és így Stefán kertésznek is - kénytelen-kelletlen - alkalmazkodnia kellett.

Éppen azt a legénykedőt vitték, a mestergerendáig:

*Engem hívnak Fábián Pestának,
Kiálllok én tizenhat zsandárnak...*

Hej, micsoda kedvük támadozott azután még! Mert ittak feszt. Mudrony József újabb liter bort rendelt, miután a pálinkáról borra tértek át, szódával. Az alantas számítású Cser Mihály, hogy minél inkább tehesse a szépet a két gavallér úrnak, így kezdte váratlanul, Mudrony József felé fordulva:

- Hát azt hallotta-i, Józsi bácsi, hogy eccer belefujtam az üvegfurulyába?

- Hagy hallom! - intett neki a szemével Mudrony József, miközben kidüllesztette a hasát s újabb kurtaszivarra gyújtottak rá. Mert akkor már füstöltek ők ketten, Cser Mihálynak viszont drámacigarettát rendeltek a zsidónál.

- Tavalyelőtt tavaszon történt, mikor a Hegyközbe jártam...

S el akarta hitetni a két emberrel, hogy mikor a Hegyközben járt, megfordult a Három-Hutában is, ahol éppen akkor készítették el az első üvegtilinkót nagysuttymban, mivel az ilyen tilinkók gyártása köztudomás szerint tiltva van Magyarországon Mátyás király uralkodása óta. Nos, - állította Cser Mihály - ő maga ott helyben belefujt az üvegfurulyába, de bár ne tette volna a számár fejivel! Mert oly fájdalmas és szivetszomorító hangok jajgattak föl a furulyán, hogy annak a hutatulajdonos grófnak a kisasszony-leánya, aki az apjával együtt történetesen jelen volt a próbánál és akit reménytelen szerelem apasztott, az észvesztő hangokra nyomban megbolondult. Úgy kellett felszállítani Pestre, a leghíresebb doktorokhoz...

- Magam is majd megvesztem attul a furulyátul - fejezte be előadását Cser Mihály. - Azótátul oszt megint tilos üvegfurulyát gyártani Magyarországon, mer rendeletbe adta ki Ferenc József őfelsége...

De itt már kifakadt Mudrony József is:

- Pizkok hazug vagy, te Miska! Mer van nekem egy sógorom, tán ismered is, Szopkó Mihálynak híjják. Ez a sógorom beszélt nekem eccer errül az üvegfurulyárul... A szemibe mondtam neki, hogy lódít... hát még te!

Cser Mihály esküdözni kezdett, hogy nyíljon meg alatta a föld, ha hazudott volna, ámde akkor újra töltött a poharakba Mudrony József s rászólt Stefán kertészre meg Cser Mihályra:

- Igyunk!

Ittak hát, letörölve kétfelől a bajuszukat... Ámde akkorára híre futott mindenfelé a nagy vigadozásnak, senki nem tudta megérteni azonban, honnét szerzett ennyi pénzt Mudrony József meg Stefán kertész? Cser Mihályt nem vették számításba, mivel róla sejtették körülbelül, hogy csak potyázik.

És így történt, hogy egyszer csak belobbant az ivóba Stefán kertész felesége, aki nem vetette meg a tüüt és saját két szemével látván, hogy laposan pislog immár a férje, rántott egyet a vállán:

- Ha te úgy, én is úgy!

S intett Groszmann Jakabnak, hogy adhatja. S nyomban nyelve alá öntött a keserűből. Nem egyszer, de háromszor s akkor, mint aki legjobban végezte dolgát, fesztelenül szólt oda az urának:

- Csak folytasd, te feneketlen hordó!

S kilibbent az ivóból.

Azok hárman tovább beszélgettek. Stefán kertész meg Cser Mihály már-már azon gondolkozott, hogy hazafele készülődik el, de akkor leintette őket Mudrony József, miközben egyet csuklott:

- Minek sietnének annyira? Az ember olyan ritkán gyöhet össze a jóbarátaival, hogy meg kell becsülni az alkalmakat.

S odaszólt a kocsmáros felé, aki a pult mögül hegyezett fület minden szavukra:

- Aggyék még egy üveggel, Groszmann! Szódát is hozzá!

...Alkonyati színek kezdtek már lilásodni az iharosi hegyek lába alól, a Ronyva tocsogói fölött viszont tavaszi párák kezdtek felgyülekezni, fantasztikus alakzatokban. Nagy elvétve keservesen kinyújtott kakasszó hallatszott a felvég irányából. Csend volt, nagy csend, különösen az elhagyatott templomdomb táján.

S ezt a csöndet hallgatta Mudrony Sanyi meg Stefán Béla is, rémüldöző füllel.

Mert azóta, hogy mindkettőnek édesapja a kocsmába tért volna be Cser Mihállyal, nem mertek hazamenni. Nem tudták, mitévők legyenek? Először a méltóságos képviselő úr nagy kertjében csatangoltak össze-vissza s arról suttoztak félhangon: szóljanak-e a talált pénzről legalább az édesanyjuknak? Hosszú tanácskozás után abban állapodtak meg, hogy hallgatni fognak egész életükben. Még Stefán Jancsinak, a Béla bátyjának sem árulják el nagy titkukat. Egyelőre azonban nem mertek lemenni még tájékára sem a nagyutcának, mert attól remegtek össze minden pillanatban, hogy találkozni találnának esetleg Barczali Gáborral s Gábor bácsi, akinek félévi keresete veszett oda, arcukról olvasná le a valóságot... S talán meg is fojtaná őket akkor!

Így hát össze-vissza kalandoztak a nagy kert görbe utacskáin s akkor rezzentek össze, mikor a fenyvesbe értek föl, mely már a dombon feketedett. Mert a fenyves felé panaszosan elnyújtott jajgatás szállt koronkint a vágóhíd felől, mintha gyilkoltak volna valakit azon a környéken... Úgy gondolták mégis, hogy valami eltévedt vándorlegény ordíthat ottan jószívű keresztények segítségével, akinek halálos baja támadott az úton... Valamivel később kimásztak a kertkerítésen s dobogó szívvel nézték az alkonyati színekbe takaródzó tavarnai erdőt, amelynek legsűrűbb rejtekében állítólag zsványok tisztogatták a flintáikat, hogy adandó alkalommal beleduplázzanak velük a zsandárokba... Negyedóra mulva a Sutadombon kóvályogtak, a református templom körül s itt újabb ijedtség várt reájuk. Hallomásból tudták ugyanis, hogy valahányszor be van csukva a templom, valaki lábujjhegyen járkál a templomtorony lépcsőin. Az illető nyughatatlan lélek olykor ki-kitekint a kerek toronyablakon is, óvatosan pislantva körül a határban.

És akkor eszük nélkül kezdtek vágatni, egyenest a dombon álló iskola udvarának. Ott azonban kifúló lélekzettel kellett megtorpanniok. Mert az iskola agyagtornácából éppen akkor lépett ki Kónya János tiszteletes úr és vele Szikora tanító úr. Szemlátomást azon voltak, hogy a paplak irányába mennek tovább, amiből gyanította a két nebuló, hogy a pap bácsi előbb valami ügyben meglátogatta a tanító bácsit s a tanító bácsi most egy darabon - illendőségből - elkíséri a pap bácsit.

Ahogy azonban a két nekipirult arcú legényke megtorpant volna az iskolaudvaron, a tiszteletes úr meg a tanító úr is visszafordult. A tanító úr, aki - látásból - ismerte Sanyit, gyanakodva húzta össze a szemét:

- Hát ti mit kószáltok erre, ifjú barátim?

- A méltóságos képviselő úr kertjében játszottunk, tanító bácsi, kérem szépen - válaszolt a sapkáját lekapva és tisztelgő állásban Mudrony Sanyi.

Kónya János tiszteletes úr végignézte őket, aztán fejet csóvált:

- Lurcones impudentes!

A két gyerek visszafogott lélekzettel állt ott s újabb szívdobogás fogta el őket. Mert fogalmuk sem volt, micsoda nyelven szólhatott a pap bácsi, aki - latinul - haszontalan lurkóknak minősítette őket.

Kónya János lelkész és Szikora tanító úr akkor már - ügyet sem vetve a két apró legényre - megfordult és a paplak felé indult el a dombról, miközben valami abbamaradt beszélgetést folytattak. Mudrony Sanyi és Stefán Béla önkéntelenül a nyomukba szegődött s így minden szavukat hallhatták.

Kónya tiszteletes úr kezdte:

- Egyszóval, tanító úrnak az a benyomása, hogy a tanítókisasszony feltűnő vonzalommal viseltetik a Pali öcsénk iránt? No, remek egy fickó, azt már nem lehet tagadni!

Ezt az utóbbi mondatot azonban már csak magának mondta a tiszteletes úr.

A tanító úr, miközben hátul s különösen a lapockarészekén tükör gyanánt villant meg rajta a hétköznapi zsakett, legyintett:

- Fekete Pál ifjú barátom személye iránt nem csupán határozott vonzalommal van az Annus kisasszony, hanem megmondta nekem áperthe, hogy szeptember havának első felében törvényes hitvese is lesz Fekete Pál ifjú barátomnak... Mi lehetne itt a tennivaló, tiszteletes uram?

A tiszteletes úr annyit mondott rá:

- Akkor kampec mindennek, tanító úr!... Én, mint agglegény, nem igen ösmerem a női lélek mélységeit, mindazonáltal az az érzésem, hogy valóban kampec itt a tanító úr további erőlködéseinek!

Pillanatra megállapodtak. Szikora tanító úron halálos elszántság látszott:

- Egyszer azért beszélek még Annus kisasszonnyal. Jelesül: fölfedem előtte mindamaz előnyöket, amelyek joggal kecsgetnék őt, ha nekem nyujtaná a kezét...

- Na! - tette hozzá a tiszteletes úr.

A Ronyva kiöntései fölött szálltak, egyre szálltak a párák. Valahonnét kolompszó hallatszott az estében.

...A paplak előtt Sanyi kezét fogott Stefán Béla barátjával s gyorsan igyekezett hazafelé.

Hanem a haranglábnál, mely szemközt állt a házukkal, egész csődület várta. A tömegben ott lehetett látni Bácsik Mihály szomszédot is, amint jobbkezevel élénken hadonászva magyarázott valamit, balkezeiben meg vasvillát tartott. Ugyancsak magyarázott a másik szomszéd, Párnahaj János is: neki meg ásó volt a balkezeiben.

Sanyi is megállt a tömeg szélén s az izgatott szóbeszédéből kivette, hogy Mudrony Józsefet meg Barczali Gábort úgy kellett szétverni, miután vasvillával mentek egymásra. Valahogyan úgy esett az egész (a dologban egyelőre senki sem látott tisztán!), hogy az a haszontalan Cser Mihály ittas állapotában össze talált botlani Barczali Gáborral és hogy, hogy nem, eljárt a szája a nyavalyásnak... E szerint valami olyat fecsegett volna, hogy teméntelen sok pénzt látott Mudrony Józsefnél meg Stefán kertésznél: őt is abból a pénzből itatták egész este előtt.

Barczali Gábor felbőszült erre az értesülésre s elhatározta, hogy - lesz, ami lesz! - most már szembe fog menni Mudrony Józseffel, aki ellen méreg fűtötte minden tagjában.

Nem teketóriázott sokat!

Hazament, az istálló sarkából elékapta a vasvillát s fújva és fenyegetődözve indult meg a harangláb irányának. Épp a harangláb előtt álldogált Mudrony József s egyet-kettőt csuklott, mialatt fesztelenül váltott néhány szót két szomszédjával: Párnahaj Jánossal és Bacsik Mihálllyal. Bacsik Mihály azelőtt neheztelt ugyan Mudrony Józsefre, amiért oly csunyán repítette ki házából az anyósát, a vén Tománét, az utóbbi időben azonban tetemesen enyhült a

kettejük közötti feszes viszony. Ámde amint vérbenforgó szemmel közeledett volna Barczali Gábor, s Mudrony József elkapta félfüllel, hogy őt keresi halálra az igazlegény, annyit mondott:

- No, megájj!

Befutott az udvarra, a tenyérnyi istállóból, hol a két patkánylova állott, elékapta ő is a vasvillát, s miután előbb megnyálazta a két markát, kiállt a kiskapuba, úgy várta Barczali Gábort:

- Te kutya!

De ezt már nem nézhette tétlenkedve Párnahaj János sem, Bacsik Mihály sem. Látták nyomban, hogy emberhalál lesz itten, ha közbe nem lépnek. Abban a szempillantásban ők is beugrottak a portájukra s az egyik ásót, a másik ugyancsak vasvillát markolt meg s már pattantak is vissza ketten Mudrony József meg Barczali Gábor közé, mikor a két veszett ember épp egymásra igyekezett vetni magát... Nagynehezen szétverték őket, miután Polyák András, az éppen arra vetődött Lukács János útkaparó, úgyszintén Szinyéri Márton fuvaros is közbevetette magát... Mindkettejük markából kicsavarták a vasvillát és míg Barczali Gábor izzadságtól lucskosan kotródott a felvég irányába, Mudrony Józsefet úgy kellett erőszakkal elcipelni a lakásába. A szomszéd házáig elhallatszott fogai csikorgatása.

Akkorára azonban egyetlen csődület volt már a harangláb tájéka.

A tömeg szélén ott álldogált Sanyi is és ahogy értesült a meghiusult vasvillapárbajról, elszorult a szíve, a fejét pedig maga elé hajtotta. Az emberek találgatták, mitől vadulhatott meg annyira Barczali Gábor, de az igaz okot csak ő tudta. És szorongva érezte, hogy fékezhetetlen apja egyszer csak végleg össze fog csapni Barczali Gáborral, de egyikük akkor nem fog fölkelni többé a földről.

És megindult befelé.

Odabent a szobában valami négyen csillapítgatták az apját: Polyák András, Szinyéri Márton, Párnahaj János meg Bacsik Mihály. Éppen Párnahaj kérlelte:

- Vasvillának mindig börtön a vége...

Mudrony József azonban nem figyelt oda. A helyett rátehenkedett két könyökével az asztalra, két tenyerébe belefogta a fejét s tovább csikorgatta a fogait, hogy recsegett.

Sanyi tanácstalanul állt meg a szoba közepén. Láttá Péterkét, amint kerekretágult bagoly-szemmel csodálkozott a kucikban az asztal körül hangoskodó öt emberen, később pedig szomorúan oldalgott ki a pitvarba. A tűzhelynél szipogva készítette édesanyja a vacsorát. Egyszer felsóhajtott:

- Csak tunnám, honnét vette megin a pénzt?

Sanyinak a száján volt már, hogy elkottyantja magát. De eszébe jutott, mit ígért ma délután az apjának s ezért hallgatott tovább is.

Negyednapra ezután a városba indultak. Mert országos vásár volt éppen.

Négy süldőmalacuk volt az ólakban, kettőt azok közül a városban készült eladni a Sanyi édesanyja, hogy némi pénzecskére tegyen szert. Rég takargatott álma volt, hogy vagy két pengőért olyan úrfiruhát vesz Sanyinak, amilyenben a nemes-családok iskolásfiai jártak ünnepnapokon. Ezért készült bevinni a két malacot.

Az indulás előtti estén Sanyi könyörgő szemmel állt az édesanyja elé:

- Édesanyám, igen szépen kérem, tessék venni nekem holnap egy kis tülköt meg két bocskorkát. Akkor a két malackát, amelyik visszamarad, minden nap őrizni fogom a Hecksén...

- Ha csak tehetem, megveszem, kisfiam. De tudod, minden krajcár kell, mert nagyon szegények vagyunk.

Sanyi elszontyolodva mondta rá:

- Tudom, kedves anyám...

Kérésével nem először áll az anyja elé. Mert titkos vágya volt, hogy kondás lesz a két visszamaradó malac mellett, a kondás pedig nem járhat másként köztudomás szerint, mint sárga bocskorkában. Ámde tülök is kell a malacok mellé... És Sanyi látta magát nem egyszer, hogy amint a Hecke nevű dombról, mely az alvég fölött emelkedett, belefúj abba az apró tülökbe, fölfigyel rá az egész táj...

Másnap reggel indultak aztán!

Feledhetetlen út volt az tagadhatatlanul.

Alig mult néhány perc, hogy valami gyalogutassal ne találkoztak volna, avagy hogy a városba igyekvő vásárosokat ne érték volna utól. Mudrony József ilyenkor lelkesülten kiáltott oda az illetőnek, - ha ismerős volt - mire az illető meglengette feléje a kalapját. A falu alatti dombtetőn jártak már, amelynek déli oldalát akácsor szegte be a messzeségig, mikor Lukács János útkaparóval találkoztak a tetőn, amint az árok szegélyét igazítgatta. Lukács János kiáltva köszönt feléjük a kalapjával, amire Mudrony József túlkiáltott a szekérgézen is:

- Két ártányt viszünk befele!

Még nem érték el a verhói vasúti őrházat, hol a sínek fölött haladt el az országút, mikor egy szekeret mellőztek el. Zötyögőhasú ember ült az első ülésben s fogta a gyeplőt. Mudrony József átkiáltott neki:

- Szervusz, testvér!

- Jó napot, testvér! - intett vissza a nagyhasú paraszt. - Ebéd fele majd tanálkozunk a Veres Jóskába!

Mudrony József a szemöldökével jelezte, hogy megértette:

- Ott leszek, testvér, mihent eladódik a két ártány!

A hangulatos reggelben Sanyi fehérarcú édesanyja is mintha megenyhült volna s a hátsó ülésből kíváncsian hajolt előre az urához:

- Ki vót e?

Mudrony József kifejtette erre, hogy régi barátja neki ez az ember. Csodálkozik a feleségén, hogy nem ismerte föl, mert náluk is járt már egyszer, ám akkor még magázódott vele Mudrony József. Vircsiknek hívják s Kazsuba való paraszt. De nem közönséges paraszt, mert van vagy harminc köböl földje s mindig tréfát csinál mindenből, mert olyan esze van! Együtt szolgáltak három esztendőt a pesti tűzéreknél és már akkor örök barátságot fogadtak egymásnak. Sajnos, az élet szétvetette őket kissé...

S fejcsóválva tette hozzá:

- Igen figurás ember ez a Vircsik!

Zörgött velük a szekér, átmentek már a vasúti sineken, keresztülhaladtak Verhó falu déli csücskén - mert a falut csak épp az aljában metszette az országút - s itt, a kovács-szín alól Nadzon kovács kiáltott utánuk, amint éppen lovat patkolt. Úgy üdvözölte őket elhaladtukban, hogy feljűk lengette párszor a kalapácsot:

- Hová-hová, Józsi öcsém?

- A vásárba, Nadzon bácsi! - kiáltott vissza Mudrony József. - Visszűk be a két ártányt, hátha sikerűl valami pénzt csinálni belőlűk!

A mindig fortyogó indulatű kovácsmester másodsor is kiáltott a szekér után:

- Jóegésűséget kívánok a kedves fiatal hugomasszonynak!...

Többi szavát elnyelte a kerekék zörgése.

Nadzon kovács nevezetes alak volt a környéken. Lázadásra nógatott mindenkit a fenforgó közjogi állapotok ellen. Rendűletlen hite volt, hogy Görgei Artűr két zacskó aranypénzen adta el a magyar szabadság ügyét Világosnál, de épűgy nem csinált titkot abbeli meggyűződéséből sem, hogy Turinban a grófok mérgezték meg Kossuth Lajost, azért halt meg négy esztendűvel azelőtt. A magyar mágnások - vallotta Nadzon kovács - egész életűkben kénkűves tűzet fűjtak Kossuth Lajos ellen, mivelhogy megesett a szűve a szegény jobbágnűpen s feloldotta ezeréves láncái alól.

Általában sok mindent tudott az öreg Nadzon. És amit tudott, nem szopta az ujjából!

Verhó után gesztenyefáknak kettűs sora között haladtak tovább s ez alatt egyre közeledett feljűk Újhely városa. Mert amint a határkocsmánál vége lett volna a kettűs gesztenyesornak, egyetlen szempillantás alatt eljűktárta magát a tájék minden vonzó szépsége... Jobbról, egészen közel, fűzbokrok árulták el a Ronyva-patak folyását, egy részen vízimalom kattogott, odébb valami három tanya sorakozott egymásután... Ronyván túl Kisbányácska község nyűlt ki alacsony halmon s itt közbevetette Mudrony József, hogy sok-sok esztendűvel előbb élt ott egy Kazinczy, - a keresztnevét elfelejtette már - aki annyi levelet írt életűben az okosabb magyar urakhoz, hogy utoljára is megmeredt a jobbkezének valamennyi ujja... A Ronyván túl a Sátorhegyek kupolái magasodtak az ég egyharmadáig s a zsendűlű tava szben olyan volt a fák szűne, mint a gyenge libácskák pihéje... Balfelől alacsony hegyvonulat szegte be a keleti határt, a hegylánc déli ereszkedűje alatt, de már a síkon, karcsű jegenyék közű valami falucska volt elbűjtatva. Mudrony József megjegyezte, ostornyelűvel a falu felű mutatva, hogy ott szűletett Rákóczí, aki úgy utálta a németet, hogy pusztá említésűkre reszketés állott valamennyi testrészebe...

Egyebekben hozzáfűzte még, hogy Rákóczí szűlűfalujától, Borsítól tudniillik alagút vizű el a Bodrog alatt Patakig, Patakról viszont a kollégium jutott eszebe s itt azt a nézetét fejtette ki, hogy abban a kollégiumban van legalább ötven tanár s ezek a tanárok Magyarország leg- okosabb emberei...

S elragadtatással kiáltott föl, baltenyerűvel egyet csapva a térdére:

- Megáll az emberi ész, honnét veszik azt a teméntelen eszűket!

Azalatt mindközeelebb jött feljűk a város. Nem egyszer úgy látszott, mintha kézzel is meg lehetne fogni, olyan közelinek látszott... Három tornya fölött rezgett és táncolt a levegű, a tornyok bádogtetűi csillogtak a napzűzűnben, a házak mindnagyobbaknak jötték elő s a kűpalakű hegyek félmagasságáig bogárhátű házacskák voltak elszűrva a szűllűk közűt... Mudrony Sanyi dobogű szűvvel merengett el rajta, hogy miminden csoda fogja majd várni a városban?

Hát csak átdobogtak egyszer a Ronyva fahídján s kevéssel utána megálltak egy házikó előtt, ahol három krajcárt kellett lefizetnie Mudrony Józsefnek. Amikor Sanyi aziránt faggatózott volna, kié lesz az a három krajcár, Mudrony József gondolkozás nélkül mondta rá:

- Abbul pótolják az alispán fizetésit... A szegény ember meg csak döglődik tovább!

Feledhetetlen maradt az a nap sok tekintetben.

Amire magáraeszmélt volna Mudrony Sanyi, magas házak között döcögtek már lépést. Voltak pedig oly magasan e házak ereszei, mint otthon a jegenyék csucsai. Aztán az a sok fényes bolt és kirakat! Aztán az a sok ember a vásárban! És hozzá a zajongás, hogy Sanyi nem hallotta tőle többé az apja szavát.

Elszorult a szíve attól, amit látott és hallott e napon! Merthogy miket ért meg a kora-délutáni órákig, nem is lehet azt elmondani...

Egyszer csak ott találták magukat a széles vásártéren, ahol fülsiketítő volt már a zshivaj. Édesanyjától tudta meg, hogy Hecskének hívják a hegy oldalában szétterülő vásárteret, mint odahaza is a falu fölötti egyik dombtetőt... Látott nyomorék koldusokat, amint különös énekeket jajgatva, tárták ki könyörögve a két tenyerüket, hogy segítsék meg őket valamivel az irgalmas keresztények... Sűrűn forogtak ott alkuszok öt vármegye földjéről s nagyhangon beszéltek valamennyien... Egyszer medvetáncoltató oláh előtt állt meg félpillanatra. Tompa dobot zörgetett ujjával az oláh, sárga pánt fénylett a medve pofáján s aközben földet döngetve dobálta magát a barna állat... Hogy mi mindent lehetett ott látni, felsorolni azt nem lehetne talán másfélnapig sem!...

Déltájt lehetett (a nap élesen sütött), amikor sikerült túladni a két kis malacon, amelyet ráadásul el is kellett hajtaniok a vevő-asszony lakásáig. Mert úgy volt kialkudva, hogy ott fogják megkapni a vételárat. Mudrony Józsefné hajtani kezdte ekkor maga előtt a két süldőt, Sanyi szintén veletartott, Mudrony József pedig utánok-kiáltott a szekérből:

- A Kispiacon leszek a Vörös Jóska előtt! Ott fogok találkozni Vircsik komával Kazsuból!

A sokat zaklatott fiatalasszony keseregve, de csak félhangon mondta maga elé:

- Istenem, megint inni fognak!

Amiből sejtette Sanyi, hogy Vörös Jóska biztosan zsidó lesz s kocsmája van a Kispiacon.

Sokáig-sokáig botorkáltak a két malac után, melyek előtt az öregasszony igyekezett, aki megvette őket. Hegynek lihegtek fölfelé egy bukdácsoló és keskeny sikátoron, aztán olyan skatulyaházacskák következtek, melyek félig a hegybe voltak beépítve, mialatt remegni lehetett, hogy az apró házakra minden pillanatban rászakadhatnak a fölibük kihajló kormos sziklák...

Itt megkapták a pénzt s amikor édesanyja megszámolta volna az egészet, zsebkendőjébe kötötte s egy szívszakasztót sóhajtott...

Hogy mi-minden történt azon a napon!

Először a Kispiacig gyalogoltak vissza. A szekeret megtalálták a Vörös Jóska előtt, Mudrony József azonban akkor már rég odabent legénykedett az ivóban. Ahogy rábukkantak volna, épp Vircsik komával koccintott az egyik sarokban s csukladozott. Azzal rázta le a feleségét:

- Kérlek, Mária, csak vegyél meg mindent, ami kell, én is hamarosan utánadnézek!

Keresztbefeküdt már a szeme, Vircsik komáé ugyanúgy. És a szegény asszony megint sóhajtott. Sanyinak nem egyszer eszébe volt, hogy édesanyja élete talán nem is egyéb egyetlen szívremegtető sóhajnál.

Ahogy újból a szekérről lettek volna, Sanyi könnyörögve emelte a szeméit fehérarcú édesanyjára:

- Kedves édesanyám, nagyon kérem, vegyen nekem egy kis bocskort, olyat, mint a Boldizsár-fiúknak van! Meg vegyen egy kis tülköt is, oszt azontúl mindig őrizni fogom a dombon a két malackát, amelyik otthon maradt!

- Ha futja, megveszem, fiam - mondta csöndes búval a szegény asszony s közben elmélázva nézett sokáig a földre, mintha magában számolgatott volna valamit.

Meglett azért minden. Legelőször a Behyna Testvérek boltjába tértek be, ahol több apróságot vásárolt a fiatal mama. (Istenem, mennyi ember fordult meg a Behyna Testvérek boltjában ama régi országosvásár óta!) Megvették Sanyinak az úrfis-ruhácskát is, amelyet Sanyi nyomban felhúzott, hogy most már így fog visszautazni hazáig. S egyszercsak olyan üzletbe tértek be, amelyiknek kirakatában kékszalagos sárga bocskorkák voltak kirakosgatva. Meglett a bocskorka, megett a kicsiny tülkök, melyen nikkelpánt fénylett s párját Péterkének vásárolta meg a mama.

Mudrony Sanyinak abban a pillanatban könnyekben csillant meg a dióbarna szeme:

- Édesanyám... Kedves anyám...

Nem tudta folytatni. Az örömtől sírdogálni kezdett csöndeskén.

Édesanyja megsimogatta a fejét:

- Csak jók legyetek mindig, bogaraim! Tán minket is megsegít eccer az Isten...

Minden kikerült azért a két süldőcske árából. Pirinyó bocskorkát kapott Péterke is. Mert különben lett volna felfordulás odahaza!

Jó-délutánba lépett már az idő, amire haraptak volna valamit a szekér mellett a magukkal hozott elemőzsiából. Akkorára széledezni kezdett hazafelé a vásári sokaság is. Szekérszörgés, ostorpattogás, nóta és kiáltozás volt minden utca. Végül elszánta magát Mudrony Józsefné és Sanyi, hogy benéznek az öregért a Vörös Jóskába.

Odabent, az ivóban, a mestergerendáig tornyosult akkorára a jókedv. Mudrony József és Vircsik koma szemközt ült az egyik sarokasztalnál, egymásra fenyegetőztek mosolyogva és tréfásan s daloltak torkukszakadtából. Különösen azt a szépet fújták lelkesen:

*Én vagyok a petri gulyás,
Én őrzöm a petri gulyát,
A bojtárom vízen-sáron,
Én meg a paplanos-ágyon a
Babámmal.*

Félórába telt legalább, amire Vircsik komától ki tudták könnyörögni az öreget. Mert a koma is akadékoskodott. Végül is megölelték, megcsókolták egymást, fogadkozva erősen, hogy legközelebbi kedvező alkalommal ismét meg fogják újítani a barátságot. Mert sírigvaló volt ez a barátság.

...Hogy aztán mint vetődtek haza, Sanyi nem tudott volna számot adni róla magának. Feje belezsibbadt a napi élményekbe. Most már apja az édesanyjával ült elöl, ő maga pedig a hátsó ülésben színesítette tündérszép álmait. Az úrfi-ruhában volt, lábán az apró bocskor, nyakában a piciny tülkök, amelybe többször is belefújta óvatosan.

Ahogy a falu aljához közeledtek volna, Sanyi a jobblábát kitette a szekér oldalán. A kis bocskort ilyenformán hamarosan fölfedezték rajta a nagyutcán futkosó zsellégyerekek s gúnyolódva kezdtek kiabálni utána:

- Úrficska! Úrficska!

Erre megszégyenülten húzta vissza a lábát. Szomorú volt már s a szíve fájni kezdett.

XI.

Mudrony Sanyi számára új világ született meg ettől a naptól kezdve!

Délelőttönkint nem jött már érte Annus néni, hogy az iskolába vigye magával, mert kis-kondásnak csapott föl. A fiatal tanítónő, amikor megtudta, hogy egyelőre meg kell válnia az ő apró lovagjától, mivel ez az apró lovag ezentúl két kis malacukat fogja őrizni a Hecksén, eltűnődött kissé, majd így szólt Sanyi mamájához:

- Úgy érzem, Mudrony néni, hogy előbb-utóbb mindenki el fog hagyni s egyszer egészen magamra maradok...

- Ugyan mán! - csitítgatta a fiatalasszony. - Hiszen Sanyit is csak azért engedem ki a dombra, hogy teljék kedve egy kicsit! Úgyis utósó szabaccsága ez, minthogy őszől fogva mán be kell íratnunk az iskolába. Osztán hogy mondhat olyat, Annuska, hogy magára lesz majd egészen. Én úgy látom, hogy mindig többen vannak Annuska körül... Mer mindenki szereti.

A szép lány összekulcsolta a két kezét, úgy a kontya alatt, mialatt két alma-mellecskéjén megfeszült a blúza:

- Hisz épp az a baj, Mudrony néni, hogy sokan szeretnek nagyon is. Legjobban mégis Pali szeret, a vőlegényem. Nagyobb baj ennél, hogy a tanító úr sem hagy békén... Istenem, mitévő legyek?

- Ugyan mán, Annuska! - kötődött vele a Mudrony Sanyi édesanyja s hosszú-hosszú idő óta mintha először próbált volna felmosolyogni. - Tán nem is bánja olyan nagyon, Annuska, hogy annyira szeretik! Csak persze az a fontos, hogy Annuska kit szeret a legjobban?

A kis tanítónő összetette a kezét, mintha imádkozott volna:

- Palit szeretem csak, Mudrony néni... Istenem, pünkösdkor lesz a jegyváltásunk! Csak az a baj, hogy legutóbb egyre-többször megszorít. Most is besúgta neki valaki, hogy a tanító úr sűrűn sétálgat velem az iskolakert körül, amikor tanítási szünet van s két nappal ezelőtt azt üzent a tanító úrnak, hogy igen-igen vigyázzon a zsakettjére, mert ha megkapja egyszer, ki fogja rázni belőle! Hát hallott már ilyen féltékenységet, Mudrony néni! Amikor jól tudja, hogy csak őt szeretem ezen a világon...

Mudrony Józsefné szakadatlanul mosolygott. Mert látta már, hogy nem szabad komolyan venni a csinos kisasszony zsörtölődését... Bizonyosnak tetszett, hogy neki-magának van kedvére leginkább, ha mindenfelé szeretik.

Annus kisasszony különben azért nézett át e jókor-reggelen, hogy - mint valamennyi más napon - ezúttal is magával vigye Sanyit az iskolába. De mivel Sanyi a két kis malaccal készült ki a Hecksére, lehajolt hozzá s megcsókolta:

- Úgy-e, Sanyi, azért nem fogsz elfelejteni ezután sem?

- Nem fogom elfelejteni, Annus néni - mondta komolyan Mudrony Sanyi, aki akkor már felhúzta a sárga bocskorkákat s nyakába akasztotta az apró tülköt is.

Annus kisasszony megcsókolta másodszor is:

- Aztán, ha kevés ráérő időm lesz, kinézek majd hozzád magam is...

- Jó lesz, Annus néni - mondta mégkomolyabban a gyerek.

Aznap indult, jókor-délelőtt!

Már nyakába kerítette a karikást is, melyet előző napon estén csaknem éjfélig font az apja s akkor kiengedték a két kis malacot is. És a két süldőcske, mintha csak tudta volna, miről van szó, aprózott lépteivel megindult az alvég irányába. Sanyi pedig a nyomukba szegődött. Apja, édesanyja, meg Péterke a kiskapuból néztek utána hosszan. Édesanyja még utána is kiáltott:

- Majd az ebédet kivisszük neked Péterkével, fiam!

- Igenis, kedves anyám! - kiáltott vissza Sanyi.

Büszkén szedegette lábait a két futosó malac után, mint az olyan ember, aki egyszerre teljes önállóságra tett szert. Groszmann Jakab kocsmája előtt utólérte a métermázsánál nagyobb súlyú Szücs pátrit, a nyugdíjba vonult pataki szépírástanárt, akinek - haskerületénél fogva - tudvalevően olyan nadrágszíjra volt szüksége, hogyha elszakadt volna a régi, külön kellett újat rendelnie a gálszécsi szíjgyártónál. Kék magyar ruhában, pörge kalapban szuszogott lefelé most is Szücs pátri, valószínűen a posta irányába, mert valami levél-félét tartott a balkezeiben, mialatt másik kezével a görcsös botjára támaszkodott. Amint elsietett volna mellette Mudrony Sanyi, a tanár úr ránézett apró szemével s akkor utána szólt:

- Hát te mi rosszban sántikálsz, lator öcsém?

- A két malacunkat hajtom ki a Hecksére, mert én vagyok a kanász! - kiáltott vissza lázasan a gyerek.

Szücs pátri megállt, komoly fejszóválással s egyet fűjt előbb:

- Másszóval iskolakerülő lettél, te lator...

- Nekem még nem kell iskolába járni, mert csak szeptemberben fog beíratni az édesanyám - nyelvelt vissza Sanyi.

A tanár úr másodszor is fejét csóválta:

- Lurcones paniperdae!...

S lépést csoszogott tovább, széles törzsének és nagy hasának teméntelen súlya alatt.

Mudrony Sanyi szerencsésen leért a falun s az alvégen balra terelte a két malackát, hol a vágóhid mellett állandóan vérszaga volt a levegőnek s onnét neki a Heckske oldalának! A méltóságos képviselő úr birtoka volt a falu déli vége fölött emelkedő dombhát kopár fűvel s a méltóságos úr bizonyára nem szólt volna semmit, ha ott találja is Mudrony Sanyit a két süldőcskével.

Micsoda délelőttje volt az Sanyinak! Szébb a legsodálatosabb tündérmesék világánál!

A domb tetejére érve megállt, mire a két kis malac is megállapodott s nekifogott orrával a turkálásnak. Sanyi mindenekelőtt a gyenge fűre terítette le ködmönkéjét, miután előbb leakasztotta a nyakából térdigérő tarisznyáját s ledülve a ködmönkére, először a vajaskenyeret ette meg, melyet édesanyja dugott a tarisznyájába, mikor nekivágott volna élete első önálló vállalkozásának. Vizet nem kellett magával hoznia, mert a domb túlsó felén forrás fakadt, melynek vize cérnavékony erecskében csoronkált a Sikolya-patak felé, a Sikolya-patak vizével együtt pedig továbbcsietett a Ronyva oldalába...

Ledült a ködmönkére, előbb azonban kondított néhányat a karikással s kongása végigcsattant a táj fölött. Amint aztán a ködmönkére heveredett volna, elővette az apró tülköt s belefűjt hosszan. És erre a tülökszóra mintha fölfigyelt volna a táj...

Mert innét, a Heckske tetejéről, igéző kilátás nyílt a vidékre. És Mudrony Sanyi soha szébb kilátást nem ért meg sem addigi, sem azutáni életében.

Tőle alig száz lépésre a falu szélső házai s legfeljebb ha háromszázra a széles poros országút, amelyről azt mondta egyszer Sanyinak az apja, hogy Pesten kezdődik s még Lengyelország túlsó határán sincs vége, mert messze, igen messze benyúlik muszkaföldre is... Kelet felé a tavarnai erdő. Bánya is volt abban az erdőben, abba a bányába bányászemberek jártak ki reggelenként a faluból és csak késő este tértek meg, a napi munka után. Néha olyan dörgés tört fel a bánya irányából, mintha égiháború zengett volna végig a tavarnai erdőn. Mudrony Sanyi tudta már hallomásból, hogy a bányászok nagy sziklákat robbantottak olyankor s ő maga hosszan elgondolkozott minden ilyen dörgés után... A falu felső vége fölött kopaszodott a Szentandráska-domb, az alatt - kies völgyben - a Mária-tanya, ahová Annus kisasszonynak kellett férjhezmennie Kisasszonynapján... Nyugat felé, alig háromszáz lépésre a falu alatt, sok-sok vonat zörgött el naponként s még azon is túl, de igen távol, kék hegyek lánc szegte be a nyugati határt. Őszeleji estéken azokból a hegyekből csillogtak ki a pásztortüzek reszketeg fényei... Déli irányban és messze a Bodrogköz ezüstös lapálya látszott, attól valamivel jobbkéznek a Sátorhegyek kúpjai rajzolódtak ki az ibolya-mennybolt félmagasságáig s alatta a városka házainak palatetői csillogtak. És Mudrony Sanyi mélységeset sóhajtott, valahányszor a messzeségen merengett el... És sokszor, igen sokszor gondolt rá, vajjon, ha megnő egyszer, útrakelhet-e ő is a távoli világok felé, hogy hírnevet és sok pénzt szerezzen? S maga sem tudott volna számotadni magának, miért, de az ilyen gondolatainál mindig szomorúság verte le a lábáról s utána csöndesen fájni kezdett a szíve...

De legmegragadóbb volt a kilátás az északi határhegyek irányába!

Mert távol, igen távol voltak azok a hegyek, amelyeknek még a nevét sem tudta. Messzebb a gondolatnál is talán...

Kissé közelebb is látszott egy hegység, melynek egyik kúpjáról a szalánci vár nézett el az éghatár széléig egészen. Amikor azonban vége lett volna ennek a hegyvonulatnak, túl-túl a messzeségen, egy másik hamuszínű hegylánc sejlett föl, de olyan halaványan és álomszerűen, mint a legtítkosabb vágyunk. Ez álomszerű hegyek vállain itt is, ott is fel-felcsillant valami. Csillogott lankadatlanul.

Eszkendők mulva tudta meg csak, hogy a Rákóczi-havasok azok ottan s arrafelé kell keresni valahol a magyarok országának legszélét.

Hanem voltak egyéb elmondhatatlan szépségei is ennek a malacórzésnek a Heccsén!

Az ibolyaszínű égbolt alá például trillázva emelkedett a pacsirta, olyan függőlegesen, mintha láthatatlan cernán húzta volna föl egy Mennyei Kéz. Mudrony Sanyi félkönyökre dült meg a ködmönkén s - így heverve - mély áhítattal andalodott el a jó Isten madárkáin, akik hálát fújtak a Teremtőnek, hogy egyetlen lehelletére elolvadt végül a tél... Túlnan az országúton szelíd halom emelkedett, az iharosi határban már, a halmon báránycák legelészték s a báránycák mellett furulyáját fújta a pásztorfiú. Sírt a tilinkó, ámde amire idáig hatott volna el, olyan volt csak ez is, miként az álom.

Mudrony Sanyi olykor-olykor felállt, elnézett a környéken, hogy nem fenyegeti-e valami veszély az ő két kis tudatlan malacát, ugyanakkor belefújt a tülökbe. A Sikolya-patak partján elhalt a tülökszó, Sanyi aztán visszadült a ködmönkére, továbbmerengvén rajta, hogy milyen szép is ez a világ!

Később fölfedezte Lukács Jánost is, az útkaparót.

Ott állt Lukács János a verhói dombtetőn, az országúton s tenyerét a szeme fölé ernyőzve, sokáig nézett el a vidéken, miközben megtámaszkodott a kapája nyelének. És Mudrony Sanyi, amint elbámult a magánosan álló Lukács Jánoson, olyan érzés lett fölötte úrrá, hogy az

útkaparónál nagyobb úr nincs a tájon, csupán maga a király. Csakhogy messze tartózkodott a király, Lukács János viszont itt lakott helyben s addig életében annyi sok minden dolgot látott, hallott és megfigyelt, hogy a faluban bátran őt lehetett tekinteni a legokosabb ember gyanánt.

És Mudrony Sanyinak, amint mindezt végiggondolta volna magában a pacsirtáktól zengő égbolt alatt, elmondhatatlan öröme gyulladt ki a szíve. Ebben a nagy örömeiben, hogy ő is a világon van, hirtelen-csak felpattant, fújni-fújni kezdte az apró tülköt, ugyanakkor táncolni kezdett, a tülökszó ütemeire. Bocskoraival pontosan vágta ki a taktust, megfordult maga körül, dobantott a talpával s egyszerre csak azt vette észre, hogy a két kis malac is táncol. Körbeforogtak megmosolyogni-való ugrádozással s hozzá-hozzáröfögtek keveset. És Mudrony Sanyinak kiesett a könnye, mikor a két südőcske örömét látta... Váratlanul abbahagyta a táncot, egyet lihegett s az ég felé kulcsolta össze a kezét:

- Istenkém!... Istenkém!...

Azt szerette volna hozzámondani még: „de szép az élet!” Ámde nem tudta befejezni a fojtogató meghatottságtól, ahelyett örült, mint soha még kurta életében.

Így telt el az egész délelőtt.

Ebédidő lehetett már, mert érezte, hogy éhes. És attólfogva sűrűn nyujtogatta nyakát a másik dombon álló templom felé: onnan kellett felbukkannia az édesanyjának, ha majd az ebédet hozza ki neki a szilkében.

S egyszer csak megpillantotta a fehérarcú mamát, amint a méltóságos képviselő úr kertje hátában, a Sutadombról igyekezett lefelé. Még ekkora távolságból is meg lehetett figyelni, hogy a mama hoz valamit a balkezében. A szilke lehetett csak. De lépést jött csupán, mivel jobbkezevel a Péterke kezét fogta, aki ott tipegett az oldalán.

Édesanyja közeledtére nagy önérzet töltötte el Mudrony Sanyit, mint az olyan embereket általában, akik önállóan keresik meg a kenyerüket. Kondított hát néhányat a karikással, kettőt-hármat terelt a két malackával, mintha reggel óta állandóan így lett volna elfoglalva. Akkor belefűjt a tülökbe.

Azalatt közeledett, egyre közeledett a mama és Péterke.

Már-már érintették a domb tetővonalát, amikor Péterke gyorsabban lódult neki kurta lábaival s már messziről kiáltozni kezdett selypecske hangjával:

- Szanyi, én isz tjombitájni fodot!

Sanyi eléjement, lehajolt, megcsókolta az öccsét s odaadta neki a tülköt. És Péterke fújni kezdte abban a pillanatban.

Odaért aztán az édesanyja is és megcsókolta az ő kenyérkereső fiát. Majd kifejtette a kantárból a szilkét, Sanyi ölébe helyezte, aki akkor már ült a gyenge fűvön s odaadta neki a kanalat is:

- Megéheztél, úgy-e, kisfiam?

- Egy kicsit, de nem nagyon, kedves anyám - mondta felnöttekhez illő komolysággal Sanyi.

S enni kezdett azzal a mohósággal, mint a nagyok, ha el találtak fáradni, már a munkában. Mudrony Józsefné pedig nézte-nézte az ő nagyobbik fiát. Addig nézte, hogy egyszer csak semmit sem látott. Mert könnyei elfedték előle a világot. S ezzel a könnyes szemével mondta:

- Ősszel mán iskolába iratunk be, fiam. Ha kitanultad a négy osztályt, be fogunk adni Patakra, a kollédiomba. Inkább kódulni megyek, de összekaparom azt a pénzt. Ott is kitanulsz, híres

ember leszel, bíró vagy pap... Én elvénülök akkorára s gyenge lesz mán a szemem... Úgy-e, magadhoz veszel akkor, kedves fiam?

Mudrony Sanyi annyit bólintott rá, evés közben:

- Magamhoz veszem, édesanyám. Még Péterkét is, de őt én fogom taníttatni... Csak azt nem tudom, mi lesz akkor apámmal?

A sokat meggyötört mama erre már nem tudott mit szólni. Isten tudná, miket gondolhatott össze magában e napon! Alig huszonnégy órával előbb futott át hozzá az élemedett Tománé s azzal a keserves ujsággal lepte meg a boldogtalan fiatalasszonyt, hogy az urát többen is látták megint, amint a kulcsárnétól jött lefelé a lépcsőn s a száját törölgette kétfelől. Biztosan jóltartotta megint az a rossz asszony...

Eljött azért a délután is!

A mama ekkor már rég hazament Péterkével, miután előbb nagyon a lelkére kötötte Sanyinak, hogyha valami gyanús ember találja feléje közeledni az országút felől, a két malackát nyomban kergesse maga előtt a legközelebbi ház felé: annak az udvarán biztonságban lesz már. Sanyi ezt meg is ígérte az édesanyjának, aki megjegyezte még, hogy a délután folyamán aligha meg nem látogatja Annus néni is. Ahogy aztán elbúcsúztak volna egymástól s édesanyja meg Péterke távolodni kezdett tőle a templom irányába, Mudrony Sanyi koronkint belefújt a pirinyó tülökbe. A mama és az öcsike visszafordult olyankor s a kezükkel integettek feléje. Mudrony Sanyi kénytelen volt érezni minden ilyen visszafordulásnál, hogy ő is van már valaki a világon!

Lefelé indult a nap villogó szekere s a faluvégi bokrok árnyékot kezdtek kibocsátani magukból, miközben Sanyi tétlenül heverészve álmodozott a ködmönkéjén. Mert soha még annyi gondolata nem jött, mint ezen az egyetlen napon, amely valóban csodálatosan nyílte volt. S megfoghatatlan maradt szinte, hogy csaknem kihalt volt a széles országút: szekér, vándorutas avagy egyéb kóborlegény alig jelentkezett rajta. Lukács János még mindig a verhói dombtetőn látszott, de most már nem tekintett el hosszan a vidék fölött, hanem a kapája nyele fölé görnyedve serénykedett.

Tündérvilági álmok kergetőztek erőtlen képzeletével s újjongásában szeretett volna fölkiáltani, valahányszor arra gondolt, hogy estefelé kijön hozzá Annus néni is. Mert szülei, kisöccse és legközelebbi atyafiai után őhozzá ragaszkodott legőszintebben.

Hanem akkor nagyot dobbant a szíve!

Mert az országút hajlatából váratlanul kibukkant Tóth Antal, amint kötőféken húzta maga után nyomorult lovát. Mudrony Sanyi nem tudta hirtelenében: ne kezdjen-e segítség után kiáltozni?

De aztán úgy maradt.

Tóth Antal maga után bukó fejjel jött az árokparton, mint az olyan boldogtalan ember, akinek semmi keresnivalója többé a földön. S mit akart volna még Tóth Antal e világban, mikor az egész falu megvetette és kinézte magából?

És Mudrony Sanyinak abban a pillanatban mélységes részvét támadt föl a szívében. Gyermekekösztönével megérezte, hogy Tóth Antalnál nincs árva alak sehol.

Az pedig jött azalatt, lépést. Néha megállt félszemű lovával, a gebe olyankor harapott egyet az árokrészen s ekkor megint húzni kezdte maga után a kötőféknél. A ruha rongyokban libegett rajta s ez okból úgy hatott hirtelenében, mint egy madárijesztő. Anélkül is oly meglepetés-szerűen volt szokása felbukkanni a határban Tóth Antalnak, hogy pillanatra mindenkinek

hangosan ütött fel a szíve... Sovány és hegyes orra élesen állt ki keszeg képéből; arcának színe, mintha hamuval hintették volna meg előbb s még mindig az a piszkos ing volt rajta, amellyel Barczali Gábor ajándékozta meg, amikor tavaly novemberben hazatrappolt a temetőből. De cafat volt már az az ing is.

Ahogy egyvonalba ért volna Mudrony Sanyival, megállt, ránézett s a gyerek halálrémült ettől a nézéstől. Mert sárga volt a szemfehérje, mint a kísérteteknek szokott lenni... Pillanatig rámeredt a fiúra, aztán továbbment a falu felé, maga után vonszolva a kehes állatot. De kehes volt már ekkorára Tóth Antal is. Alig volt lépése, hogy ne köhögött volna szárazon és olyan különösen, mintha egy sikethangú kutya ugatott volna belőle.

Nyilvánvalónak tetszett, hogy nem sokáig húzza már e földi-mivoltában Tóth Antal. Csak az volt az aggodalmatkelő, nem jön-e vissza megint? Mert akkor csúnya dolgokat fog mívelni, eziránt nem lehetett kétség.

És Mudrony Sanyi fájdalmas érzéssel nézett el sokáig a falu legszomorúbb alakja után.

Újból magára maradt vissza a két süldővel a Hecskén, olyan boldogságban, hogy többször csaknem felkiáltott. Elmondhatatlan egy délután volt ez!

A két malac nem turkált többet, ahelyett - jóllakva immár - féloldalt feküdt és csak elvétve röffent egyet. Öt óra felé lehetett, mert Újhely felől Kassa felé jött a személyvonat. Még nem bukkant ki a távolabbi akác-sor mögül, a zörgése sem hatott el idáig, csak a pöfögő füstje látszott. És Sanyi ezen is sokáig eltűnődözött magában. Nem tudta elképzelni, mint mehet a vonat, ha lovak nem húzzák elülről, de még csak emberek sem tolják hátulról. Soha vonaton nem utazott s ez okból megfelelőbbnek hitte a szekéren vagy a saját talpon való közlekedési módot. Végző esetben tudniillik el tudott gondolni olyan lehetőséget is, hogy egyszer esetleg megbokrosodik a személyvonat s akkor összes utasaival együtt ki talál szaladni a világból.

Ilyen gondolatok közt heverészett a ködmönkén s a tájék fölött is nagy volt a hallgatás. Az országúton a túli domboldalról nem sírt föl többé a pásztorfiú tilinkója, mivel Iharos irányába távolodott el a báránykával... A verhói domb tetején, az országút oldalában abbahagyta kissé a munkát Lukács János útkaparó s kiegyenesedvén egész testmagasságában, sokáig figyelt el a vidék fölött. Bizonyára azzal az érzéssel, hogy nagy úr lehet az országban a király, de a Zehernyét környező határban ő is van valaki!

A két süldőcske röffentett még olykor, amidőn is Sanyi - félkönyökre dültében - fölemelte a fejét s a templomdomb irányába tekintett el. És úgy tetszett neki ekkor, hogy a templomdomb felől mintha egy úrikisasszony-formájú nőszemély sétálna le s éppen őfeléje...

Piros lett az arca s zavartan suttogetta magában:

- Annus néni jön hozzám...

Hogy azonban ne úgy lássék a dolog, mintha az egész napot heverészve tétlenkedte volna át, felállt s a két kis malacot is fölverte lustálkodásából. Először tetemes kerülőt tett velük, miközben többször kondított a cifra karikással s az alatt bele-belefujt a tülökbe. Minden tülökszó után még nagyobb hallgatás kezdett neszelgetni le, egészen a tavarnai erdőig, másik oldalon pedig le, egészen a Ronyva lapályáig... Ezt a tülökszót bizonyára meghallotta Annus kisasszony is.

Akkorára azonban a szép kisasszony ott is állt már a Hecske tetején.

Ott állt Boér Annus néni mennykék szoknyájában, a tavarnai erdő irányából szelecske sétált errefelé éppen s ez a kis szél fodrozni kezdett a szoknyája szélével. Jobbkezét ellenzőnek tartotta a szeme fölött a nap ellen s amint - valamivel lejjebb - megpillantotta Sanyit, olyan hangon kiáltott le hozzá, hogy a hetedik esztendejében járó gyerek beleremegett:

- Sanyika! Sanyika! Egész nap szomorú voltam miattad!

Mudrony Sanyi nem kiáltott vissza, mint aki nagyon el van foglalva a tennivalóival. A helyett visszafelé terelte a két malacot s belefujt a kanásztülokbe. Annyi komolysággal csinálta mindezt, hogy - míg ködmönkéje a félvállára volt fellökve - a tanító néni felkacagott csengve, összecsapta a két kezét, a szeme pedig könnyekkel telt meg:

- Sanyika, sose láttam még olyan helyes kis bojtárt, mint amilyen te vagy! Gyere már ide, hadd csókoljalak össze!

Ámde Mudrony Sanyi ezúttal sem sietett. Összevont szemöldökkel terelgette a két vékony süldőcskét, mint akinek komolyabb dolga van annál... Ezen aztán olyan jókedvre fakadt Annus kisasszony, hogy könnyei lefolytak az almaszín arcán:

- Jaj, Sanyi, te haszontalan!... Hát így szeretsz te engemet?

Csak ekkor ért Sanyi a kisasszonyhoz. S komoly kis arccal dörmögte maga elé:

- Most nem lehet sietni, mert a két malacra vigyázok.

Nem folytathatta azonban kifogásait, mert Annus néni abban a pillanatban ölébe szorította s így, átölelve, össze-vissza csókolta. És Mudrony Sanyinak, miközben Annus néni a remegő melléhez szorította arcát, olyan érthetetlen forrósága lett ezúttal is, hogy forogni kezdett vele minden.

Annus néni akkor már leült a kurta fűre s maga mellé ültette le apró lovagját is. Ugyanakkor kis csomagot vett elő a táskájából s ozsonnához terített a fűvön:

- Ezt mind neked hoztam. Látod, hogy gondoltam rád!

- Igen szépen köszönöm Annus néninek - motyogta magában Sanyi, mert még mindig igen meg volt zavarodva.

S enni kezdett.

Valami tortafélét hozott neki a szép kisasszony, aki egyfolytában beszélt az alatt, ámde Sanyi úgy érezte valahogyan, mintha csak kötődne vele Annus néni:

- Jaj, Sanyika, ha tudnád, mennyire hiányoztál nekem egész nap! Alig tudtam kivárni a delet: mindig te jártál az eszemben... Mihelyt hazaértem aztán, nyomban nekiláttam a sütemény-sütésnek, mert mondta az édesanyád, hogy igen vigyázol a két kis malacra... Add csak ide azt a karikást!

Jókedvében felugrott, hogy pattintson vele, de az ostor, amikor visszacserdítette, a gyöngeszép karjára csavarodott s a vége jót csípett a mezítelen testén... Sanyi komolyan jegyezte meg:

- Embernek való az ostor és nem lyánynak!

Annus kisasszony először a megcsípett karját simogatta végig, Sanyi szavaira azonban kacagni kezdett, akkor újból átkapta a gyerek fejét s az apró melléhez szorította:

- Jaj, te bumfordi!... Hát már te is embernek számítod magadat!

Hanem ugyanakkor megállt, kiegyenesedett egész karcsúságában és a templomdomb felé nézett. Mert a templomdomb felől egy úrfikülsejű valaki igyekezett ebbe az irányba. Boér Annus annyit mondott, megrebbenve:

- Az a haszontalan Pali jön utánam. Biztosan számon fog kérni, miért nem vártam meg odahaza. De úgy-e, Sanyi, te meg fogsz védeni engem? - kérdezte, tettetve a félelmet.

Sanyi komolyan bólintott:

- Meg fogom védeni Annus nénit.

Annus néninek még a szeme is nevetett. Attólfogva azonban nagy szótlanságba esett a tanító-kisasszony, mire az apró bojtár is hallgatott.

Esteledni készült. Hosszúra nyúltak már a faluvégi árnyak s kolompszó hallatszott, a Ronyva völgye felől. Bizonyára a Setéth Miklós tekintetes úr teheneit terelték hazafelé abból az irányból.

Így mult el jó idő, mikor egyszerre csak Pali úrfi alakja bukkant föl a Hecske tetővonalán.

Megállt a tetőn délceg fiatalásával, kedves-hányavetin, de azért némi bosszankodással, amelyet alig tudott takargatni:

- No, én ugyan mehettem magukhoz tisztelgő látogatásra! Még arra sem érdemesített, hogy legalább megvárt volna! Pedig üzentem idejében...

- Nanana, csak semmi duzzogás! - csöndesítette le egyetlen tiltakozó mozdulattal a leány. - Elvégre úgy illett, hogy meglátogassam az én leghűbb kis lovagomat is... Kevés ozsonnát is hoztam neki, mert gondoltam, hogy azóta megéhezhetett szegény.

S csókra emelte föl hozzá a kezét.

Pali úrfi megcsókolta azt a kezét, amelyért bizonyára gyilkolni tudott volna minden pillanatban s annyit dörmögött félhangon:

- Előbb-utóbb féltékeny leszek még erre a kis bojtárra...

Ezt azonban aligha mondhatta neheztelve, mert ugyanakkor megbarackolta a Sanyi fejét.

Ott álltak hárman a Hecske tetején, a két malac megint turkálni próbált. És amint a templomdombnak néztek volna föl, Pali úrfi egyszerre izgatottan kiáltott föl:

- Ott jön Szikora... De most megmondom neki a magamét!

- Ne legyen hozzá indulatos, Pali, nagyon kérem - könyörgött Annus kisasszony s vőlegénye karjába öltötte a karját. - Hisz úgyis csak másfélhónapig helyettesítem már!

Fekete Pál erdészgyakornok úr nem válaszolt, csak összeharapta a fogát. Mudrony Sanyi pedig dobogó szívvel állt az Annus néni szoknyája mellett s várta, hogy mi lesz? Megveri-é Pali úrfi a tanító urat vagy sem?

Szikora mester aközben jött-ment, de szemlátomást lassúbbodó léptekkel. Egyszer aztán annyira volt már csak, hogy köszönhetett a leánynak:

- Kezétcsókolom, Annus nagysád!

Annus kisasszony szívesen bólintott vissza, de a karját nem húzta ki a vőlegénye karjából:

- Isten hozta, tanító úr!

Ám a tanító úr mintha megzavarodott volna.

Hanem akkor megszólalt Pali úrfi is. A hangja kemény volt:

- Mondja, tanító úr, mit mászkál még mindig a menyasszonyom után, amikor megtiltottam magának?! Vigyázzon, mert rosszul talál járni, ha a zsakettjánál kapom meg egyszer!

De itt már kiegyenesedett a tanító úr is:

- Bocsánatot kérek, ma nem a nyers erő számít, hanem a szellemi fölkészültség dönti el, ki a külön ember!

Sarkonfordult s gyors kaptatással indult meg visszafelé:

Annus kisasszony könnyörögve szólt:

- Pali, minek csinált ilyen szégyent?

Pali úrfi azonban nem felelt, hanem - karjában a leány karjával - megindult lépést a templomdombnak. Ugyanakkor Sanyi is terelni kezdte a két malacot.

Hallgattak azontúl. Elöl ment a két süldőcske, utánuk ők hárman. A Ronyva felől esteledett.

XII.

Szélsebesen érkeztek és szálltak a napok. Szokatlan magasságokba húzódott föl a szétfeszült égbolt, legalább is úgy tetszett azoknak, akik megfigyelték.

Azon a tavaszutón történt, hogy Nagy János bányászra rászakadt a szikla s szegény Nagy Jánost magát faágakból összetákolt ágyon cipelték hazáig, miután szivárgott belőle a vér. És a fia, Nagy Jancsi, elsőosztályú elemista keserves jajgatásban tört ki akkor. Ez azonban csak valami négy héttel történt azután.

Ebben az időben Mudrony Sanyit megint magával vitte Annus kisasszony reggelenként az iskolába. A két kis malacot nem hajtotta ki többé a Hecskére, mert nem volt mit kihajtani.

A két süldőcske ugyanis odalett.

Oly szívfacsaró eset volt az, hogy nem is időzünk hosszabban nála. Mert még reagondolni sem jó.

Valami malacbetegség ért el a faluig. Mudrony Sanyi azt látta egy délelőtt, hogy a két kis malac lefekszik egymás mellé a fűre és nem röffen többet. Igen álmosaknak látszottak. Stefán Béla is kijött kis kanász-pajtásához ezen a délelőttön s gondtalanul játszadoztak. Sanyinak feltűnt azonban, hogy gyanúsán hallgat a két süldőcske, amire hozzájuk sietett, hogy megnézze őket. Ámde egyikük sem mozdult s amikor Sanyi a másik oldalukra akarta fordítani őket, merevek voltak. És abban a pillanatban nagy könnyek kezdtek potyogni a Mudrony Sanyi szeméből, miközben a pajtását hívta segítségül:

- Béla, Béla, meghalt a két malacka! Szaladj el hozzánk, hogy gyöjjön mindjárt az édesanyám! Istenem, Istenem, mi lesz most velünk?

Stefán Béla lélekzetfúlva kezdett trappolni ekkor a falu felé, meg sem állt a Mudrony Sanyiék házáig, ahol is fölverte Mudrony nénit a gyászeset hírével. A szegény asszony Péterkét nyomban a vén Tománé felügyeletére bízta reá s maga a Hecske irányába sietett, ahol Sanyi kétségbeesve tördelte már a kezeit, miközben fájdalmában körültáncolta a két malacot. És Mudrony Józsefné, amint odaért volna, zokogni kezdett szintén, két karját pedig az égre tárta föl:

- Istenem, te is csak a szegénységet tudod meglátogatni!

Mudrony József éppen fuvarban járt ekkortájt s amire hazajött volna a munkából, a két süldőt már be is kaparták annak a régi bányának szélén, mely a Hecske keleti oldalában állt elhagyatva.

Abban az időben egyéb dolgok is keserítették Mudrony Sanyi édesanyját.

Mert férje mintha végleg elfelejtette volna apósának és vőtársának, a nagyerejű Vajda Györgynek tett fogadkozását. Ha valami kis pénze akadt, Groszmann Jakabnál itta be, a Cser Mihály társaságában rendszerint, aki legalább hetedszer adta elő már neki, - minden alkalommal új változatban - hogy néhány esztendővel előbb mint evett meg fogadásból egész bornyút az egyik miskolci közösbaka...

De más dolgok is búsították a sajnálatraméltó fiatalasszonyt.

Jó emberek innét is, onnét is besúgták neki, hogy Mudrony József olyan pillanataiban, amikor azt hiszi, senkisémet látja, észrevétlenül be-besurran a kulcsárnéhoz. És pedig csaknem minden második napon. S szegény Mudrony Józsefné komolyan kezdte forgatni magában ezen a

tavasztón, hogy az első alkalommal, amikor a férje újból elszekerezik valamerre, kevéske bútorával s a két kisfiával átszökik az apjához. És nem is fog visszatérni többet.

Sanyi egy délután a falun ment lefelé, amikor Barczali Gáborba botlott bele. Ezt megelőzően azonban Setéth Márta, a Setéth Miklós földbirtokos úr apró kisasszony-lánya állította meg az utcán. A pirinyó kisasszonyt éppen kézenfogva sétáltatta a pesztrája s a szemfüles kislány, aki akkor már abbahagyta a selypítést, odaszólt a mellette elhaladó legénykének:

- Hová mégy, Sanyi?

- Egy kis dolgom van a felvégen, Mártácska - fordult vissza meglepetve Mudrony Sanyi, akit Magyar szabóékhoz küldött titokban az édesanyja, hogy kérjen tőlük ötven krajcárt kölcsönbe. Egy héten belül okvetlenül vissza fogja fizetni.

Setéth Márta kisasszony Sanyira emelte most kékesszürke szemét:

- Sanyi, mikor jössz játszodni hozzám?

- Legközelebb átmegyek magukhoz, Mártácska, - védekezett Sanyi meglepetve - s akkor majd sárkányt fogunk eregetni. Jó lesz?

- Jó lesz - mondta rá a csöppség komolyan s azzal továbbment a cselédleánnyal.

Magyar szabóéknál megkapta Sanyi az ötven krajcárt s visszafelé baktatott a falun. Enyhe májusi délután volt, a jegenyék hosszú árnyékot vetettek át a nagyutcán s az éles délutáni fényben annál setétebbeknek látszottak ezek az árnyékok. A Setéth tekintetes úrék régi kőháza elé ért már, mikor az oldaltelő kisebbik magtár felől feléje szólt Barczali Gábor:

- Gyer csak ide, fiatal öcsém!

Mudrony Sanyi megrebbent váratlanul. Mert visszaemlékezett arra a régi napra, amikor egyszer az istállóba csalta be Gábor bácsi, a két fehér egerkét táncoltatta előtte, majd maga is táncolni kezdett nesztelen nekilendülésekkel. S olyan nyomasztó és olyan különös volt akkor minden...

De azért bemerészkedett a magtárig.

A magtár előtt aztán így szólt hozzá Barczali Gábor bácsi, kissé leeresztett hangon, hogy senki más meg ne hallja:

- Tennapelőtt beszéltem az édesanyáddal s megígértem neki, hogyha nem változik meg most se apád, az a piják, akkor zártlevelezőlapot írok Csebbe Vajda Gyuri bátyádnak, hogy siessen alá azonnal s törje össze az apádat... Akkor majd megtuggya, mi a tisztesség!

- Igenis, Barczali bácsi - szólt rá megszeppenéssel Mudrony Sanyi.

Barczali Gábor sokáig nézett a földre ekkor, később így intézte a szót meggondoltan az értelmesszemű gyerekhez:

- Gondoltam valamit magamba, fiatal öcsém. Ha úgy fordulna a sor, hogy ti hazamentek innét Vinkócra, apád pedig, ez a csiszlik, összeállna a kulcsárnéval, neked adom a két egerkét. Örökbe!

Sanyi csaknem felkiáltott az örömtől. De aztán, amint szóhozjutott volna, annyit mondott kis meghatottsággal:

- Igen szépen köszönöm a jóságát Gábor bácsinak. Egyik egerke az enyém lesz, a másikat pedig Péterkének fogom odaadni...

Barczali Gábor a szemével jelezte csupán, hogy helyesli a dolgot. Utána nyomban kuncogni kezdett a markába, amitől újra félni kezdett Sanyi. Mert ilyen furcsa volt már a természete Barczali Gábornak.

De nemcsak Barczali Gábor fenekedéséről tudott már ekkor Mudrony Sanyi, hanem az apja készülődéséről is. Hallotta, amint egyszer így tört ki az öreg, látszatra akaratlanul:

- Ha a két markom közé kaphatom meg eccer azt az igást, belefojtom a lelket!

Úgy látszott, ő is leskelődik Barczali Gábor után.

...Több hete mult már, hogy Sanyi megszűnt kiskanásznak lenni. Apró tülkét azóta Péterke vette birtokba, a pirinyó karikás sutba került s a bocskorkát is levetette. Minden gyerek mezítláb futkosott már ekkor.

Reggelenként átjött érte Annus kisasszony s magával vitte az iskolába, bizonyára azzal a számítással, hogy így kevesebbet lát és hall odahaza a búsító dolgokból. Valahányszor hazakísérte Sanyit, sohasem szűnt meg biztatni a fehérarcú mamát, aki akkoriban többször fájta a fejét:

- Nagy az örömöm, Mudrony néni, hogy Sanyit velem engedi mindennap. Igen okos fiúcska s néhány hét alatt megtanult legalább annyit, mint akármelyik elsősztályos tavaly ősz óta. Ha továbbtanítatják, sokra viszi még az életben...

A megtört asszony olyat sóhajtott ekkor, hogy bele kellett remegnie, aki hallotta egyszer:

- Köszönöm a sok szívességit Annuskának, hogy olyan jó szívvel teccik lenni irányunkba... Sanyi fiamat, mihent kitanulta a falusi iskolát, beadjuk Patakra, ha apámtul meg a rokonoktól kell is köcsönbe kérni azt a pénzt... Mer amikor alig három hónaposka vót még a születése után, elmentem vele a nézpesti jósasszonyhoz, aki egy vaskönyvből jósolta, oszt késheggyel forgatta a könyv leveleit... Akkoriba azt jósolta nekem az az okos asszony, hogy Sanyi híres nagy katona lesz eccer és sokan fognak hallgatni rá és menni fognak utána... Hát ebből én azt gondolom ki magamba, hogy tán püspöknek fog kitanulni és ha prédikálni fog, mindenki neki engedelmeskedik majd...

Egy másodikat sóhajtott:

- Mégis nem bírónak, hanem papnak fogom taníttatni. Legalább nekem is jut nála egy szobácska, ha elerőtlenedek vénségemre. Tán nem kell kódulnom akkor az utcán...

Az iskolában ekkortájt sokat kellett tanulnia minden gyereknek, mert közeledett a vizsga napja. Ez a vizsga a református templomban ment végbe, amelyre a katolikusok is elmentek olyankor, de még a zsidók sem maradtak ki. A jutalomdíjakat is e napon osztotta ki a méltóságos képviselő úr, melyeket a saját pénzéből adott.

Olyan szép volt az, akár a tündérmese!

Ezeken a májusvégi napokon az iskola körül meg a templomdomb környékén osztályonként tanultak a gyerekek. Zsongó fenhargon.

És míg a többiek szanaszét zsongtak volna, belemerülve a könyvekbe, Mudrony Sanyi a példánykert bokrai alá bujt meg, mert megizzadt a kergetőzésben. Le akart hűlni keveset s elandalodott lélekkel hallgatta kisfiúk és kislányok döngicsélését.

De nem sokáig hallgatta.

Mert a méltóságos képviselő úr kertje felől hangok közeledtek: Kónya János tiszteletes úr meg Szikora tanító úr hangja. Valószínűnek tetszett, hogy a méltóságos úr parkjában végezték

délelőtti sétájukat, hová a képviselő úr egyszersmindenkorra meghívta őket. A tanító úr idegeskedve beszélt, ezzel szemben a tiszteletes úr a bölcs mérséklet szavával igyekezett csillapító hatást gyakorolni a tanító úr idegeire.

Úgy látszott azonban, ezúttal eredménytelenül. Mert abban a pillanatban ingerülten csattant fel a tanító úr, miközben régi-régi zsakettje - különösen a lapockarészeknél - felvillant a májusi napban:

- Kérem, kérem, tiszteletes uram, tüntessen ki félpercre a figyelmével!... Legutóbb már meg is fenyegetett az a kiforratlan elméjű ifjúember, hogyha a jövőben is közeledni próbálok önagsága felé, egyszer megkap a galléromnál fogva...

- No és tanító úr mivel vágott vissza erre? - tartotta föl a fejét kissé fontoskodva a tiszteletes úr. - Mert remélem, visszavágott!

Szikora mester lankadtan legyintett ekkor, mintegy jeléül annak, hogy itt már minden mindegy:

- Hát igenis, visszavágtam! Azt mondtam jelesül Fekete Pál úrnak, úgyis, mint fejletlen értelmű tacsónak, hogy a tizenkilencedik század végén nem a brutális erő, hanem a szellemi fölény dönti el, ki különb tényező a hazai kultúra előbbrevitelében... A mihaszna úgy tett, mintha nem is hallotta volna!

- Akkor itt egyetlen tennivaló van csupán! - kezdte kurta gondolkodás után Kónya tiszteletes úr.

- S ugyan mi lenne az, kérem?

A tiszteletes úr lehalkította a hangját:

- Régi tapasztalat, hogy valamennyi hajadon csupán addig nem hajlandó menni, amíg nem viszik. Tanító úr is legyen valamivel agresszívebb föllépésű, hogy úgy fejezzem ki magamat! Ez okból karolja át derekát meglepetésszerűen s csókolja meg... Akkor majd nem hancúrozik többé azzal a tiszteletlen föllépésű ifjúval!

Mudrony Sanyi jól látta a bokron át, hogy e szavaknál elsötétül a tanító úr tekintete:

- Ilyen orvttámadásra semmi körülmények között sem adhatom rá magamat, tiszteletes uram. Először meggondolandó, hogy az ilyen föllépés nem fér össze higgadt jellemmel s másodszer meggondolandó, hogy egy ilyen föllépés konzekvenciája gyanánt a nyers erőre támaszkodó ifjú ellenlbasom esetleg tetteleg bántalmazná személyemet...

Továbbhaladtak aztán ketten, elhalt a hangjuk s Mudrony Sanyi semmit sem hallott azontúl.

Hanem ez is elég volt neki!

Mihelyt eltűnt előle a tiszteletes úr meg a tanító úr, lélekzetét visszafojtva futott-futott Annus nénihez s egyetlen fuvásra ledarálta neki, mit hallott a bokor mögöl. Annus kisasszony kétszer is megismételtette vele s amikor megértette végül, miről is van szó voltaképpen, csöndes búval annyit suttogott:

- Szerencsére nem tart már sokáig...

Mert táltoslábakon közeledett a vizsga napja... Hanem a vizsga napjáig két olyan esemény adódott elő még, amelyekről meg kell emlékeznünk, ha futólagosan is. Az egyik Nagy Jancsi elsősztályú elemista apjának szerencsétlensége a bányában, a másik a tanító úr ijesztő kitörése a törvényesen uralkodó Császári és Királyi Ház ellen. Ez utóbbi momentumról

szerencsére sohasem értesült Kónya János tiszteletes úr. Mert jaj lett volna akkor a tanító úrnak!

Nagy Jancsi apjának szerencsétlenségére sokan feljajgattak a faluban.

Tudni kell, hogy a szegényrenden lévő emberek közül minden nap tizenöten-huszan jártak el a grófi bányába, mely a tavarnai erdő szélén rejtelkedett. Emberemlékezet óta jártak ki már így: télben és nyáron egyaránt s fizetésüket ezüstpénzben kapták minden szombat este. Ott fejtették és törték a követ inszakadásig... Olykor-olykor mély dörgés húzott át a tavarnai erdő sötétje felől: ilyenkor pillanatra mindenki magábaszállt a faluban. Hisz nem lehetett tudni, hogy a sokmázsás sziklák robbantása közben nem leli-e ott a halálát valamelyik bányász?

Egyszer aztán bekövetkezett, amitől emberemlékezet óta remegett minden jótét lélek.

Egy kora-júniusi délelőttön fülszaggató robbanás rázta meg a tájat a tavarnai rengeteg irányából s abban a pillanatban a bányászokra gondolván, keresztet vetett magára minden jószándékú ember. Az iskola körül meg a templomdomb táján zsbongtak a gyerekek, Annus néni maga is a pázsitra ülve ügyelt az egyes osztályokra, mellette az ABC betűivel viaskodott Mudrony Sanyi, mikor a tavarnai erdő irányából egy asszony rohant elő lobogó szoknyában. Talán Pikor Zsuzsi lehetett s már messziről libegtette a fejkendőjét:

- Jancsi!... Nagy Jancsi!... Hozzák mán az apádat!

Halotti csönd támadt abban a pillanatban. Nagy Jancsi elemiiskolai elsőosztályú tanuló hirtelenül kivált tanuló társai közül s halottfehér lett az arca. De fehér lett Annus kisasszony is. És siket csöndben vártak... És a tavarnai erdő felől idáig vezető dombhajlatból váratlanul csak különös menet bukkant ki a tetőn... Zöld ágakból hevenyészett hordágyra fektetve bányászok hozták szerencsétlen társukat, a hallgatag természetű Nagy Jánost, akinek - mint halkan adták szájról-szájra - szikla roncsolta szét a jobblábát, térden alul... Nesztelen menetben hozták Nagy János bányászt, akinek élettelenül hullt alá a két karja, az arca sárga volt már, két szemét behunyta... És véres rongyokba volt bugyolálva a jobb lába. És Nagy Jancsi elemiiskolai elsőosztályú tanuló, apjának nagy szerencsétlenségét látva, haját tépve kezdett jajveszékélni, a hordágy mellett táncolva nagy tehetetlenségében:

- Apám!... Édesapám!...

Akkor már kisfiúk és kisleányok is hangosan sírtak s nagy könnyek potyogtak ki a szemeikből, Annus kisasszony pedig zsebkendőjével törülgette a kedves arcát. S ezt a halk zokogást, ahogy lépést haladtak volna tovább a bányászok, átvette az egész falu és sírdogált már mindenki, akiben csak mákszemnyi emberség volt... Nagy János életben maradt ugyan, ámde úgy tudta mindenki, hogy keresetképtelenné válik egész életére. Ekkor azt találták ki az emberek, hogy Nagy János családja írjon folyamodványt a tavarnai grófhhoz s kérjen tőle valami segítséget. A segédjegyző tüstént vállalkozott rá, hogy ingyen fogja megszerkeszteni azt a kérvényt. A jegyzőbojtárnak ez az önkéntes lépése mindenfelé jó hatást keltett.

Napok és hetek tűntek a messzeségbe aztán. Nagy János feküdt-feküdt magatehetetlenül, egyszer az orvos is meglátogatta Bodzásujlacról s az emberek észrevétlenül napirendre tértek a dolgok fölött. Mert olyan gyatráknak jöttünk erre a világra, hogy idővel mindent és mindenkit elfelejtünk.

Alig egy hét választott csak el a vizsgától. Akkoriban esett, hogy a tanító úr kirobbant s a lázadásig tüzelt I. Ferenc József törvényes uralkodó és elődei ellen. Ha ez a zendülése kitudódott volna csak egyszer is, bizonyos, hogy a tanító úr állását veszítette volna, de a nyugdíjával együtt.

Szikora tanító úr felhorkanása ha nem is volt menthető sok tekintetben, mégis méltányolni lehetett ebbeli föllépését. Mert soha nem volt rá módja és alkalma, hogy kiönthesse a szívét. A méltóságos képviselő úr az országházban tudvalevően azzal a párttal tartott mindvégig, mely a királyt támogatta, Kónya János tiszteletes úr pedig majdnem kicsattant az indulattól, ha csak a nevét hallotta is a szélbali-pártnak. Így a tanító úr sohasem fedhette föl senki előtt hazája jövőjét illető politikai aggályait.

Úgy történt a dolog, hogy az iskolásgyerekek a vizsgai verseket tanulták fenhangon a templomban körül meg az iskolakert csemetefái között. Annus kisasszony a templomajtó körüli pásziton üldögélt s az elsőosztályos kislányokkal veszködött, miközben Szikora tanító úr a templom hátában álldogált összefonva karral s hosszú ideje nézett-nézett a kassai hegyek irányába.

Nem messze a tanító úrtól Mudrony Sanyi hasalt tétlenkedve s mellette ugyanúgy Stefán Jancsi, aki a vizsgán elszavalandó versét tanulgatta éppen. De soha még olyan különös és szomorú verset! Sanyi már vagy huszadszor figyelt oda s fokról-fokra búsabb lett:

*Egyedül hallgatom tenger mormolását,
Tenger habja felett futó szél zúgását,
Egyedül, egyedül
A bujdosók közül
Nagy Törökországban...*

Egyszer csak megszólalt Sanyi, de nagyon elnehezült szívvel:

- Jancsi, te, mondd meg énnekem: ki hallgatta a tenger zúgását és miért hallgatta? Mert nem tudom, milyen vers az a vers?

- Valami baja volt valakinek Törökországban - vélte szintén lesujtva Stefán Jancsi. - Talán megkérdezem a tanító urat... Ő tudni fogja biztosan.

Szikora tanító úr ott álldogált a templom hátában s a kassai hegyek irányába merengett el szótlánul, negyedóra óta legalább. Csak arra rezzent össze, amikor tisztelettudóan állt meg előtte a két nebuló.

Stefán Jancsi kezdte, mert ő volt az idősebb:

- Tanító úr kérem szépen, nem tudjuk, hogy az én vizsgai versemben mért hallgatja valaki a tenger mormolását és hogy mért hallgatja egyedül?

- Ahá! - szippantott egyet a levegőből a tanító úr, úgy az orrán át s a közben leplezetlen gúnnyal mosolygott. - Sejttem már... Alighanem Mikestről van szó, amelyet hazafias költőnk, Lévay szerzett...

És míg Mudrony Sanyi értetlenül állt oldalvást, Stefán Jancsi rámondta a tanító úr szavaira:

- Igenis, tanító úr kérem szépen...

Szikora tanító úr azonközben maga elé gondolkozott jó darabig, majd siető lépésekkel az iskola felé indult meg, mi alatt odaszólt a két nebulónak:

- Gyertek csak ti is utánam!

Amint a templom elé ért volna, hol Annus kisasszony oktattatta apró tanítványait, mély tisztelettel szólalt meg a tanító úr:

- Annuska nagysád talán maradjon idekint a leányokkal, mert olyan dolgok következnek, amelyek nem valók a gyöngébb nem füleinek!

Annus kisasszony egyetlen biccentéssel vette tudomásul a tanító úr intézkedését, aki ugyanakkor kettőt csattintott a tenyerével s az erre következett csöndben így kiáltott szét a templomdomb körüli téren, hogy mindenki hallhatta a hangját:

- A leányok a szabadban maradnak vissza, a fiúk ellenben jöjjenek be a tanterembe! Mind az öt osztály!

...Három perc múlva Mudrony Sanyi is ott nyujtogatta már a nyakát az első padban. Zsibbadt csend volt odabent, mintha csak megéreztek volna valamennyien, hogy nagy dolgokat fognak itt hallani hamarosan.

S úgy is volt!

Mert a tanító úr, aki azalatt idegesen járkált föl és alá az udvaron, egyszerre csak szélesen nyitott be a tanterembe. Már akkor is méregtől lihegve sietett az asztalhoz. Ott megállt s miközben alig bírt uralkodni magán, fojtott hangon szólt oda Szinyéri Gyurkának, egy már nagyobbacska iskolásfiúnak, aki unokaöccse volt Szinyéri Mártonnak, a fuvarosnak:

- Gyurka fiam, állj ki lesbe a tornágra és nagyon vigyázz, nem jön-e valamely égtáj felől a tiszteletes úr? Mert ha jönni találna, azonnal benyitsz és jelented nekem a dolgot!

- Igenis, tanító úr, kérem szépen - válaszolt engedelmesen Szinyéri Gyurka és kiment a tornágra, hogy őrt álljon ottan.

A tanító úr a siri csöndben végignézett ekkor az osztályon s így kezdte, alig-alig győzvénytűrtöztetni magát többé:

- Fiaim! Arról, amit most fogtok hallani, örökre hallgatnotok kell, különben zsandárok hurcolnak el innét Kufsteinba vagy Olmützbe... De akadni kell végül egy embernek, aki odadörgi a hatalmasok felé: eddig és ne tovább!

Hanem ebben a pillanatban kirobbant! Halántékain pattanásig feszültek az erek, öklével az asztal sarkára sujtott le, miközben visításba vezett a hangja:

- Hitszegés, árulás, becstelenség, magyar hazafiak ártatlan vérének kiontatása: ez rövidesen a velünk ma is erőszakoskodó Habsburg-Lotharingiai Ház véres útja a magyar nemzet történelmében!

Alig bírt magával:

- Históriaink legnemesebb alakjaira börtön és bitó várt avagy menekülniök kellett, túl a haza határain s nyomorult idegenben kellett lehajtaniok utoljára fáradt fejüket! Átok legyen rajtuk, akik ezt tették dicső nagyjainkkal s üldözött nemzetünkkel!

Ekkor már olyan lelkiállapotban volt Szikora tanító úr, hogy izzadságcseppek jelentkeztek a halántékán:

- De minden merényletüket tullicitálták azzal a gázságukkal, amit szegény Rákóczi urunkkal szemben követtek el!...

Mudrony Sanyinak a félelemtől lúdbőrös lett a háta, amikor a tanító bácsi féktelen indulatkitörését látta. Az egészből alig értett valamit, de annyit mégis fel tudott fogni fakadozó értelmével, hogy egy bizonyos Rákóczi fejedelem Rodostó városában élt rabkenyéren s amikor már minden száműzött bújdosó meghalt a fejedelemmel együtt, csak Mikes maradt vissza tehetetlen bújával s erről a Mikesről szólt az idézett költemény.

Itt elcsendesült Szikora tanító úr s halk szóval jegyezte meg:

- Most pedig elszavalom nektek a verset, mely a költő legszebb szerzeménye.

A gyerekek ijedt csöndben húzódlak össze, mivel igen-igen megzavarta a fejüket, amit ezen a délelőttön kellett hallaniok, A tanító úr aközben mélabúsan mondta el az első szakaszt s ugyanakkor hullani kezdtek a könnyei:

*Peregnek a fákról az őszi levelek...
Kit erre, kit arra kergetnek a szelek
S más vidékre száll a
Csevegő madárka
Nagy Törökországból...
Hát én merre menjek, hát én merre szálljak,
Melyik szögletébe e széles világnak
Idegen hazámból?*

Ahogy végigmondta volna a szívfájdító verset, olyan dühre fakadt Szikora tanító úr, hogy ökölberoppant a két marka, mint két buzogány. S ezt a két öklét belerázta a levegőbe:

- Most pedig megmondom néktek, mit érdemel a jelenlegi uralkodócsalád?... Idehallgassatok!
S átokra emelte a két tenyerét. Ámde abban a pillanatban berontott Szinyéri Gyurka s elkiáltotta magát:

- Gyön a tiszteletes úr!

Mudrony Sanyi látta, hogy a tanító úr egyet csuklik. Majd izgatottan letörölvén halántékáról a verítéket, fáradtan emelte föl a mutatóujját:

- Aztán arról, amit most hallottatok, pszt legyen, gyerekek!... Nem szeretném megülni az osztrák börtönt...

S kifelé indult meg a fényeshátú zsakettben, mely - elsősorban a lapockarészeknél - olyan volt, akár a tükör...

A fiúk kitódultak a teremből s eloszlottak a templomdomb környékén. Sanyi, mint legkisebb, leghátul jött, szédelegve a hallottaktól.

Amint a tornácra ért volna ki, Kónya János tiszteletes úr épp akkor fogott kezét a tanító úrral. Ujságot tartott a balkezében s egyszerre ingerülten fakadt ki:

- A szent érti e széltoló szélbaliak arcátlanságát: nyiltan lázítanak a legbölcsebben uralkodó törvényes császári és királyi urunk ellen! Megfoghatatlan előttem, meddig túri ezt a kapcskodást I. Ferenc József őfelsége!

Szikora tanító úr nyöszörgő mosollyal mondta rá:

- Hát igenis, kérem... Különös ez... különös...

Megjött egyszer a vizsga napja is!

A vizsgát nagy pompával és fénnel tartották meg a kálvinista templomban, vasárnap délután. Ott voltak természetesen a római katolikusok is, sőt a zsidók sem maradtak el. Mert az ő gyermekeik is jártak iskolába.

Mudrony Sanyit, noha nem volt még iskolaköteles (csak az ősszel kellett beiratni első osztályba), soha nem álmódott kitüntetés érte a vizsgán. A méltóságos képviselő úr, aki szép beszédet mondott ekkor a gyerekekhez, ezüst egyforintost adott neki s külön is megdicsérte.

Szegény Mudrony Józsefné hangosan sírt föl e pillanatban.

De Annus kisasszonyt is dicsérettel halmozta el a méltóságos úr. Annus néni különben másnap csomagolt, mert úgy volt, hogy nyárra a szüleihez megyen vissza és csak szeptember elején kerül ismét a faluba. Az esküvőjére.

Pali úrfi vitte ki az állomásra könnyű kocsiban és kíséerte el hazáig. Annus kisasszony az utolsó negyedórában átszaladt még Sanyiékhoz. Cukrot hozott Sanyinak és Péterkének. Összecsókolta őket, Mudrony Józsefnét pedig átölelte.

- Mikor is lesz az esküvője, Annuska? - kérdezte búcsúzóul Mudrony Józsefné.

Annus kisasszony oldalt nézett:

- Kisasszonynapján, Mudrony néni s a szüleim is itt lesznek. Istenem, én úgy sajnálom szegény tanító urat...

S szeméhez emelte a zsebkendőjét.

XIII.

Hogy elröppent az a nyár!

Az utca porában futkostak ketten s építettek várat a porból, avagy - ha az édesanyjuk is otthon volt - Stefán Jancsiékhoz mentek át Péterkével. Mert ezen a nyáron édesanyjuk a mezőn dolgozott túlnyomórészt, mialatt az apjuk valami nagy-nagy kastélyhoz fuvarozott téglát. Messze-messze, Varannó fölött. Annus néni többször írt azalatt Sanyinak, egy alkalommal a szépséges fényképét is megküldte neki. Ezt a képet egy képes árjegyzékben helyezte el Sanyi és vigyázott rá, akár a saját szemére.

Legtöbbször azonban Péterkével voltak együtt, miután édesanyjuk késő délelőttönként vállára tette a kapát s megindult ki, a mezőre. Előbb azonban kioktatta Sanyit, hogy gyufával ne játszadozzanak, hogy a pitvarajtót csukják be, ha a szobában vannak ketten, de akkor is zárják be, ha az udvaron vagy a kert végében meghúzódó kis gyümölcsösben tartózkodnának. Külön is lelkére kötötte Sanyinak a mama, mit egyenek majd ebédre s mielőtt távozott volna, minden alkalommal beszólt Párnahajnéhoz vagy a vén Tománéhoz, a Bacsik Mihály zsellérszomszéd anyósához, hogy koronként nézzenek át a két gyerekhez: nem történt-e valami bajok?

Még az utcáról is visszaszólt Sanyinak:

- Fiaskám, vigyázz a kisöcsédre! Ha vihar találna jönni, zárkózzatok be a házba! Ne féljetek a mennydörgéstől, mer akkorára magam is visszatérek biztosan!

- Igenis, édesanyám, csak tessék nyugodtan menni, mert igen fogok vigyázni Péterkére - mondta ilyenkor Sanyi.

De a szegény fiatalasszony zaklatott maradt mégis. És amint ment-ment volna az alvég irányába, sokszor megfordult és olyankor aggodalmas szemmel tekintgetett visszafelé.

Mert messze, igen messze volt a kevéske földjük, melyet a méltóságos képviselő úrtól béreltek: a falu határának egy szélről-való sarkában. Ott volt a krumpliföldjük meg a kukoricatábla.

Sanyi híven betartotta édesanyja utasításait, kivéven azt az egyetlen jókor-délutánt, amikor - több nagyobb fiú után - ők ketten is fürödni mentek a Ronyvára.

Egész életükre nem felejtették el azt a napot! Hisz csaknem odavesztek az orkánba...

Napfénytől szikrázó kora-délután volt pedig, mikor az idősebb iskolapajtások után útrakeltek ők is. Mert tetemesebb idő óta olthatatlan vágya volt Sanyinak, hogy egyszer ők is megfürödni a Ronyvában. Közel volt a patak, alig ezer lépésre: csak épp a vasúti vonalon kellett átmenniük. Azonkívül el is kérezkedtek Toma nénitől. A vén Tománé éppen varrogatott házuk tornácában, mikor Sanyi meg Péterke azzal ment át, hogy odahaza jól becsukták az ajtót s kicsit fürödni szeretnének ők is. Nem ereszkednek a mély vízbe s hamarosan vissza fognak sietni.

A vén Tománé így szólt hozzájuk ekkor:

- Nem bánom, lelkecskéim, csak oszt vigyázzatok egymásra! Ha meg vihar találna gyönni a szalánci hegy felől, szaladjatok be a vasúti bakteros házába!

A két lurkó trappolt is már, egymás kezét fogva.

Végighúzódtak a Gulyvász-közön s a községi úton a vasúti vonal felé futottak. Azon túl alig száz lépésre volt csak a Ronyva fahídja. A hídtól kissé lejjebb, Verhó irányának lehetett megtalálni a pataknak azt a részét, ahol fürödni szoktak a zehernyei gyerekek. Akkor már - fiúk,

leányok vegyest! - legalább húszan paskoltak az övigérő vízben. Néhány perc múlva ők ketten is ott lubickoltak szélről. Péterke hasratámaszkodott a sekély víz szélén, úgy kezdett pocsolni a lábaival, miközben éles kacagással kiáltott át a bátyjának:

- Szanyi! Szanyi! Én isz tudok má! úszni a vízbe!

Jó sokáig maradtak a vízben s azalatt nem figyelték meg, hogy tenyérszíni kerek és feketeszíni felhőcske bukkant ki a szalánci várhegy kúpja fölött. És ha látták volna is, bizonyára nem sokat adtak volna rá az apróságok!

Jókedvűen öltöztek föl (Sanyinak előbb Péterkére kellett ráadni a ruhát!) s akkor futva indultak a vasúti őrháznak, mert a nagyobb fiúk azt kiáltották:

- Gyön a vonat Újhely felől!

Ha ugyanis jött a vonat, akkor a vasúti híd alá álltak be mind s dobogó szívvel lesték odalent, mikor zörögnek el fölöttük a vasúti kocsik. Mert olyan vad zúgás támadt olyankor, hogy nem lehetett hallaniok az egymás szavát. S azalatt dehogy is jutott volna eszükbe, hogy a szalánci hegy fölött ijesztő feketeség áradt szét a pirinyó felhőből s ez az ijesztő égiháború sötét homlokkal vágat, egyenesen neki a zehernyei határnak.

Ők a vonatot lesték csak, mely a verhoi határkocsma táján fordult be az egyenesbe... Messze, igen messze járt még az a vonat s olyannak látszott mindössze, mint egy szürke foltocska az elvesző sinek legvégén s a szürke foltocska fölött kevés füstöcske lengett eldőlv. De szemlátomást nőtt a vonat mozdonya, nem sokkal reá különösen kezdtek zörögni és zengeni a sinek, erre valamennyien a vasúti híd alá bujtak el. És össze-összeremegtek, amint fokrólfokra érezték a titokzatos zúgás közeledését.

Ez a zúgás most már szilajon nőtt s egyszerre csak földöntúli zengés töltötte be a világot, ez a zengés átrepült fölöttük, miközben nyögött és recsegett a vashíd.

Amire elő mertek volna bújni sáppadt arcaikkal, a vonat egyre kisebbedő háttal siklott el a távoli hegyek irányába... Hanem ugyanakkor elrémülve kiáltott fel valamelyikük, talán Dudás Jancsi:

- Meggyött a vihar! Szalaggyunk!

Mert akkor már csüngő feketeség volt az ég s ijesztő feketeség a határ. Fiúk, leányok kétségbeesve kezdtek menekülni a falu felé, Mudrony Sanyi azonban visszamaradt az öccsével. Mert Péterke két gyöngye lába nem bírta el az iramot... De menekülni kezdtek azért ők is, az egymás kezét szorítva. Elhagyták már az őrházat s nem jutott eszükbe, hogy oda húzódjanak be... Az orkán korbácsütései alatt akkor már felkavarodott a mezei út pora, mennykövek csapkodtak az út két oldalán s mély rengések rázták meg a határt... Hirtelen nehéz esőcseppek kezdtek kopogni az út porába és Sanyi elrémülve kiáltott fel, mialatt hullani kezdtek a könnyei:

- Öcsém, mi lesz velünk?

- Szalaggyunk, Szanyi! - biztatta Péterke, aki akkor már alig tudta szedegetni egymás után a két kurta lábát.

Abban a pillanatban vak feketeségbe veszttek.

Minden erejéből kitört az Istenítélet!

Bacsik Mihály ebben a szempillantásban ott kuporodott össze a vasúti töltés mellett elhúzódo földcskéjén, gondolva, hogy csak elcsattog fölötte a fergeteg s akkor tovább dolgozik majd. Ekkor azonban észrevette a két menekülő fiút s azt is látta, hogy hirtelen elnyelte őket az égi és földi feketeség... Egyszerre félrevágta a kapát és ámbár belülről mindig neheztelt még

Mudrony József szomszédra, amiért oly rútul repítette ki házából anyósát, a vén Tománét tudniillik, most mégis, hallgatva a szívére, a két Mudrony-gyerek után kezdett vágatni, csattogó talpakkal a sárban...

...Mudrony Sanyi akkor már alig látott féllépést a dörgő és sivítő orkánban, csak a Péterke kezét fogta görcsösen. Néha szemvakító villámok lobbantak szét a feketeségbe süllyedt táj fölött, mennydörgető csattanásokba rendült bele a világ s az eső patakokban zúgott alá... Egyszerre csak felkiáltott Péterke:

- Szanyi, medfulok!

A sivítő szélben nem tudott lélekzeni szegényke. Alig pillanattal rá kétségbeesve kiáltott föl másodszer is:

- Szanyi, valami veli a hajamat!

Jégeső vágta őket. Mert akkor már jégdarabok zörögtek alá s mialatt Sanyi el-elálló szívvel húzta maga után Péterkét, kalapjaik elvesztek valahol s hirtelen csak megrémült Mudrony Sanyi, mivel Péterke arcán vér folyt alá. Fölsírt:

- Fáj valamid, kisöcsém?

- A hajamat veli valami! - sírt vissza a legényke.

De még akkor sem engedték el az egymás kezét.

Már jégszönyegen csúszkáltak a gyenge lábaikkal, mikor a sötét orkánon át valami fekete alak kezdett dobogni az úton. A hátukban. Minden lépéssel közelebb érte őket s úgy tetszett, hogy utánuk nyúl a két karjával. És Mudrony Sanyi félig eszmélet nélkül sikított fel:

- Anyám! Anyám!... Itt az ördög!...

Hát nem az ördög volt, mindössze Bacsik bácsi. És Bacsik Mihály abban a gondolatban elkapta a bőrigvert két gyereket, egy közeli búzakereszt alá vonszolta őket s ott búvóhelyet formálván a kévékből, úgy-ahogy védelmet szerzett a két alig élő legénykének. Maga pedig - meg-megvilágítva a mennykövek kékes lángjaitól - födetlen fejfel és összekulcsolt kézzel ereszkedett térdre s úgy kezdett imádkozni hangosan:

- Mi atyánk, ki a mennyekben Vagy, szenteltessék meg a Te neved...

Soha-soha olyan ítéletidőt!

Ámde amint jött, éppoly meglepetésszerűen el is csattogott a vihar. Bacsik Mihály most már kézenfogva s lépést vezetve hazafelé a két facsarnivaló ruhájú gyereket, akiknek véres volt az arca. Regéczyék előtt találkoztak bőrigázott édesanyjukkal, aki jajveszékelve futott hazafelé a mezőről. S ahogy nem találta odahaza a két gyereket, magánkívül zokogott fel az égre. Mert azt hitte, hogy azóta a Ronyvába vesztek oda mind a ketten.

Ahogy aztán most szembejöttek volna vele a Regéczy-ház előtt, a szegény édesanya ráborult Péterkére:

- Hát veletek mi történt, bogaraim?

Bacsik Mihály szóhoz sem juthatott még, amikor Sanyi kezdte meg a védekezést:

- Toma néni engedett el bennünket, édesanyám...

Mudrony Józsefné a kezét tördelte csak, mint aki az eszét vesztette, mialatt Péterke fejéből folydogált a vér.

...Soha-soha olyan szép nyarat, mint az a régi nyár volt, melynek végén Annus néninek kellett feleségül mennie Pali úrfihoz!...

Augusztusi estéken, ha Mudrony Józsefné nem tért még haza a mezőről avagy ha a tehenet megfejteni sietett át a méltóságos képviselő úr istállójába (mert ott állt az egyetlen tehénkék!), a két gyerek a ház agyagtornáckáján üldögélt összekuporodva. Péterke legtöbbször szendergett már, bátyja ölébe hajtva le a buksi fejét, Sanyi pedig a krumplinagyságú békák miatt ijedezett, amelyek kövér testüket dobálva ugráltak az udvaron s mind-mind a kert felé igyekeztek a tornác alól. S aközben remegő szívvel andalodott el a messzi pásztortüzeken, melyek a mikóházai és pálházai hegyek oldalából csillogtak feléje lankadatlanul. A hegyvonulat alig-alig derengett csak a kékszínű estében, fönt pedig nagy fénnel lobogtak a csillagok.

Ez is elmúlt.

Ezen a nyárutón sokszor esett szó róla, hogy Sanyit szeptember elsején elsősztályba íratja be az anyja, mert néhány hónap híjával el kellett érnie immár hetedik esztendejét. Mudrony Józsefné reménykedő szívvel sóhajtott fel olyankor:

- Tanujjál majd, fiacskám, hogy ember legyék belőled! Ha málét fogok enni mindennap, mégis be foglak adni a pataki kollédiomba s papnak tanulsz ki, hogy igaza legyék a nézpesti jövőmondásnak... Úgy-e, magadhoz veszel akkor, fiam s legalább enni adcs vénségemre?

- Jaj, hogyan venném magamhoz, édesanyám! - szólt ilyenkor érzékenyen Sanyi. - Péterkét is odaveszem harangozónak. Apám pedig a lovamat fogja hajtani...

Egy délelőtt aztán bakák, huszárok, tüzérek, meg szekereszek kezdtek aláereszkedni a kassai hegyek irányából s a vidéken minden erejével feltört a katonavilág.

Mert Zehernye környékén zúgott le a nagymanóver!

Nem is lehet azt elmondani... Olyan szép volt, mintha álmodta volna az ember. A gyerekek katonásdit játszottak az udvarokon meg a kertek alatt, a férfiak pedig katonaemlékeiket szedegették elő. Hiába, az a világ nem fog már megisméltódni soha!

A mezők, dombok, erdők szélei és a hegyek környéke mind-mind fegyvercsillogásban fénylettek. A faluban szédült fejjel bódorgott mindenki a sűrű katonajárástól.

Akármerre tekintett volna az ember, nem látott egyebet kéklő égnél és katonánál. Bakák lihegték és kergették egymást, nagyokat fújva és kemény káromkodások között, hogy dobogott alattuk a föld, miközben tompán fénylettek feltűzött szuronyaik. És míg a falu házainak udvarain fehér füstöt eregettek a tábori-konyhák s kapkodva sütöttek-főztek a katonaszakácsok, a mátyásházi megyei úton fekete lószőrforgós huszárok kocogtak el kivont karddal és kényesen. Egyszer meg vagy kétezer huszár vonult végig a falu nagyutcáján, valami bánatos katonadalt fújtak egyszerre mind s erre a dalra nótázni kezdett valamennyi menyecske és leány a faluban. Elvágycsozók voltak e dalok s Mudrony Sanyi leverten hallgatta őket... És soha-soha nem felejtette el ezeket a nehéz fájdalmú katonaelegeket!

Egy héten át lázban volt mindenki.

Hát még amikor az ágyúk is megérkeztek valahonnét! Látni nem látta őket senki, hanem amikor megszólaltak egyszer valahol a bistei erdők alatt és Kázmér határában!... Zúgásuktól megdörgött a levegő s zúgásban hömpölygött a világ... Három-négy napon át tartott ez az ijesztő dörgés, hol közeledve, hol távolodva Upor és Terebes irányába...

Minden legény katonának vágyakozott el...

Ezekben a lőporfüstös napokban Mudrony Józsefékhez is elszállásoltak két katonát, a pitvarba. Az egyik katonának négy csillag volt összesen a gallérján, a másiknak egy sem. Ez a másik katona annyira ügyefogyottnak látszott, hogy Mudrony Sanyinak csaknem a könnyei serkedtek ki a szegény bakancsos nyomorult voltán.

Mert igen-igen esett alak volt az istenadta!

Olyan görcs-legényke volt, kifelé csámpás lábakkal, hogy nem is értette senki a faluban, mint vehettek be fegyver alá egy ilyen semmi-embert. Sose ment ki a többivel, mikor hajnaltájt kivonultak a háborúsdiba... Igaz-igaz: ő is beállt a sorba, ámde az utolsó pillanatban egyet rúgott rajta valamelyik komiszabb katona, hogy a szegény kis bakancsos egyet puffant hátulról s azontúl nem törődtek vele... Így hát visszamaradt a Mudronyék udvarán s fel és alá ódöngött. Legszívesebben a konyha körül, mintha enni akart volna valamit avagy mintha fázott volna. Mert noha élesen süttött a nap, a szegény kis katona mindig éhesnek látszott és mindig didergett.

A többi gyalogos, huszár, tüzér és szekerész mind ezt az egyet lökdöste félre vagy rúgott bele egyet s a védtelen kis katona túrta. Tekintete annyira dúlt volt, hogy Mudrony Sanyit leírhatatlan szájalom fogta el, valahányszor ezt a mindenkitől megvetett apró katonát látta.

Valami vétke lehetett mégis, amelyet soha senki nem tudott meg a faluban.

Mert egy reggelen aranykeretes pápaszemű tábornok fogta vissza lovának kantárszárát a Mudrony Sanyiek kapuja előtt, maga elé parancsolta a didergő kis katonát és úgy kezdte piszkolni valami idegen nyelven, hogy a nyaka olyanra veresedett át, akár egy pulykának... A nyomorult katona pedig csak állt-állt ott lehajtott fejjel, szájalmasan, nem védekezve, ami végül is olyan dühre fakasztotta a tábornokot (mert igen fényes volt a ruhája!), hogy kihúzta a kardját s verni kezdte vele a szegény katona hátát meg a lapockáit. Csak úgy porzott a blúza!... És Sanyi sejtette mindjárt, hogy nincs apja és anyja a nyomorult katonának, aki pártját venné nagy árvaságában...

A generális fuldokolva kiabált:

- Ájncellareszt!... Ájncellareszt!...

Erre vasat tettek az alacsonytermetű és tehetetlen kis bakancsos lábaira s a Mudronyék tyúkóljába csukták be. Ott nyögött csaknem egész napig a szerencsétlen, hogy Sanyinak szinte a szíve hasadt meg a bánattól.

Aközben dörgött a világ, mivel az ágyúk szakadatlanul rengették a levegőget, most már a tavarnai, meg az iharosi erdő irányából is. Zúgásuk egybefolyt a levegőben s mindenki kóválygó fejjel ténfergett a faluban. Soha-soha annyi katonát: voltak talán százezren is!

A hetedik vagy nyolcadik napon aztán távolodni és gyengülni kezdett az ágyúk szava s bakák, huszárok, tüzérek, árkászok, szekerészek és sebesültszállítók is húzódni kezdtek a Bodrogló felé. S egyszerre csak úgy eltűntek, mintha a föld kapta volna be őket.

Mikor az utolsó csapat gyalogos masírozott kifelé a faluból, mindenki elkísérte őket a tavarnai útkeresztezésig. Ott bicegett, botra támaszkodva. Nagy János bányász is, de a bányába nem mehetett vissza többet, mert sánta volt az egyik lába, amellyel karikázva járt. A tavarnai gróf úr öméltósága, akihez segítségért fordult, mert a gróf úr volt a bánya, nem segített rajta. Azt mondta volna állítólag, mért nem vigyázott magára jobban? Pedig annyi pénze volt a tavarnai grófnak (a faluban így tudták), hogy akár lapáttal hányhatta volna a kastélyszobák egyik sarkából a másikba. Nem volt benne szív, hogy megesett volna a Nagy János szerencsétlenségén... Ám akkor felkarolta dolgát Kónya János tiszteletes úr, aki megfogadta harangozónak,

mivelhogy éppen üresedésben talált lenni ez a tisztség. A tiszteletes úr úgy gondolta nevezetesen, hogy sánta lábbal is föl lehet bicegni a toronyba és el lehet rángatni a harangkötelet...

Akkoriban toppant haza Mudrony József!

Csak épp hogy hazaugrott negyvennyolc órára, mert munkája volt ezúttal akár háromhónapi időre is. Amikor meghallotta, hogy csak két három nappal előbb itt zúgott le a kassai hadtest nagymanővere, sajnálkozva kezdte forgatni a fejét:

- De kár, hogy nem lehettem itthon! Legalább kibeszélgettem volna magamat egyik-másik katonapajtásommal, akit most fegyvergyakorlatra találtak behíjni...

(Igaz ugyan, hogy Mudrony József az egyik pesti tüzérlaktanyában szolgált azelőtt és nem Kassán, de olyan mindegy az!)

Akkoriban esett, hogy Mudrony József ölrement végül Barczali Gáborral.

Senki nem tudta, mint kezdődött.

Munkaszünet volt-e ezen a két napon, avagy Mudrony József egyszerűen bejelentette-e csak a munkavezetőnek, hogy szüksége van kétnapi szabadságra, mert haza szeretne menni a családjához, nem tudni. De egyébként sem fontos. Bizonyos csupán annyi, hogy kevéssel a nagymanőver lezajlása után otthontermett. Némi pénzt adott a feleségének, az összeg nagyobbik részét azonban magánál tartotta. S egész nap Groszmann Jakabnál ült. Vele volt természetesen Cser Mihály is, a korhely hetes és ittak, feszt.

Hogy, hogy nem, de ugyanazon a napon látott neki az ivásnak Barczali Gábor is. Ugyancsak feszt.

Szemközt ültek egymással az ivóban, a két ellentétes kecskelábú asztal mellett. Mudrony József Cser Mihállyal, Barczali Gábor egyesegyedül.

Végignézték egymást nem egyszer, de százszor talán. Éppen elég okuk volt rá, amelyeket nem akarunk felsorakoztatni ezúttal, lévén ezek az okok egytől-egyig köztudomásúak.

Így ültek szemközt, estig!

Estére kelvén az idő, a hold bádorgarca megmutatkozott már a tavarnai erdő fölött, amikor is Barczali Gábor fizetett, fölállt s nem törődve többet halálos ellenfelével, rövid lábaival, tágrameredt szemével s zötyögő hasával megindult lassan, fölfelé a falun.

Mudrony Józseffel egyáltalán nem törődött többet.

Ment fölfelé a falun Barczali Gábor s nem állt meg, csak a haranglábnál, szemközt a Mudronyék paticsfalú kis házával. A haranglábnál ugyanis, a holdas estében, a két Dudás-legényke játszott citerán s több pajtásuk hallgatta őket félkaréjban.

Itt állapodott meg Barczali Gábor is és sokáig, igen sokáig figyelt oda a citeraszóra, mely mélán pengett a holdvilágos estében. Talán saját árvasága ment szívére s ez talált hatni reá olyan érzékenyen. Azonkívül félnap óta ivott: furcsa zsongások keltek a fejében.

Ment a hold az égen, éjszaka volt már. A hold fehér szőnyeget terített le a világra. Lankadatlanul zöngött a citera.

Egyszer aztán üthetett valami a magános életét élő igáslegénybe, mert furcsa, félig-részeg mosollyal kiállt a citerások elé s tánchoz illegetvén a lábát, odaszólt a két Dudás-fiúnak:

- Miska! Jancsi!... Az enyémet!

Dudás Miska és Dudás Jancsi tudta már, mi kell Gábor bácsinak s abban a szempillantásban fölpengett a citerájok, mialatt hozzádalolták a szöveget:

*Késő éjjel nem jó citerázni,
A lányokkal dubogósan járni...*

Barczali Gábor először a harangláb előtti utcaszélen kezdett aprózni a lábaival s akkor neki-lendült. Oldalt tárta két karját, mint szárnyait a fürj, mikor a magasba akar kapni, miközben porzott a két bakancsával... Lélekzetüket visszafojtva álltak félkaréjban a legények, mert soha még ilyen fura és álomszerű táncot nem láttak addig... Élesebben zörrentek meg most a citerák, Barczali Gábor lihegni kezdett fokonkint, olykor-olykor lehuppant avagy kivágta féllábát kissé oldalt és nyalkán, mint a kuructáncban szokás. Elvértve kiáltott:

- Héj!

De oly szomorú volt a hangja, hogy a szívébe markolt mindenkinek, aki hallotta.

Zöngtek a citerák, kurjongatott Barczali Gábor s két lábával magasra kavarta a port. Zörögtek alatt a kavicsok, amikor - hazafelé menet a kocsmából - odaért Mudrony József is Cser Mihállyal. Megálltak a legények között, először gúnyra rándult le a szájaszéle Mudrony Józsefnek s akkor váratlanul az ördög bujhatott beléje, mert maga elé tartotta ki a jobblábát, az önfeledten táncoló Barczali Gábor nekifutott, belebotlott és akkor...

És akkor egy iszonyút puffant!

És utána egy még iszonyúbbat ordított!

És akkor talpraerőlködött keservesen... Minden legény érezte, hogy elkövetkezett kettejük közt a leszámolás pillanata.

Mudrony József akkor már sötéten állt az igáslegény előtt, aki egy csunya horkanással rávetette magát.

És akkor ölrementek oly irtóztató méreggel, hogy ropogtak mind a ketten.

Ropogtak vállban, ropogtak térdben... A legények oldalt takarodtak s megkövülten nézték ezt az élet-halálra szóló vad összerobbanást. De megkövült Cser Mihály is, mert ilyen acsarkodást nem ért meg emberfia még...

Azok ketten akkor fújtak már, mint a bivaly... Porzott és döngött alattuk a nagyutca, a falu azonban csöndes volt, mert mindenki lepihent már... Árnyékaik megnyúltak a sejtelmes éjszakában, alakjaik szinte földöntúliaknak rémlettek föl a hold különös világításában... Ők ketten akkor már ököllel vagdostak az egymás arcába, majd újból átkapták egymást derékban s nekilendültek a Mudrony József kertje kerítésének... Nagyot reccsent a kerítés, aládólt, ők pedig átgömbörödvén a kerítés fölött, ismét talpra-lihentek s olyan méregtölfúvó csapkodások következtek akkor, hogy dörgött alattuk a letaposott kertecske... Egyszer csak felüvöltött Mudrony József, mert a fülébe harapott Barczali Gábor. Hirtelenül elengedte kínzó fájdalmában az igáslegényt, kifutott az utcára, a kőrákához, felkapott egy almanagságú éles követ s kivágta teljes erejéből. Az éles kő fütyölve hasított át a levegőn s tompán csattant meg a Barczali Gábor vakszemén...

Nagyot üvöltött az igáslegény s döngve vágódott el a földön. Mint egy búzával tele zsák.

Két hét múlt el.

Barczali Gábor azon a napon kelt föl először az ágyból, még mindig bekötözött fejjel. Ott üldögélt az istálló falánál, a melengető napocska alatt s nyöszörögve sóhajtozott:

- Uramisten... Uramisten...

Gondolt ugyan arra is, hogy csendőrkézzre adja Mudrony Józsefet, eszébe jutott azonban, hogy akkor őt is megvasalják. Hagyta hát, érezvén, hogy mindenképpen valamit lenne a dologból. Nyomott lelkiállapotához hozzájárult, hogy arra az időre, míg ő holt-tehetetlen állapotban hevert istállóbeli vackán, Setéth tekintetes úr pótembert volt kénytelen felfogadni a helyébe. Most búsította az amiatt való gond, hogy a tekintetes úr tetemes összeget fog levonni csekély béréből.

Ott melengette magát a lábbadozó Barczali Gábor az istálló tövében, amikor arra figyelt föl, hogy Mudrony Sanyi baktat lefelé a nagyutcán. Intett neki. A gyerek észrevette az intést s résztvevő szívvvel ment oda a vénülő igáslegényhez:

- Tessék, Gábor bácsi!

- Honnét gyössz, fiatal öcsém? - kérdezte mostan.

- Magyar bácsiéknál, a szabóéknál voltam, Gábor bácsi - mondta Sanyi. - A pénzt vittem meg nekik, amivel tartoztunk.

- Hát az apád hun van, az a híres?

Sanyinak még inkább elkomolyodott a tekintete:

- Fuvarba van, a vármegye tót részébe, ahol valami nagy kastélyt építenek. Csak Szent András-napján fog megtérni...

Barczali Gábor elgondolkozott maga elé. Hosszú tünődés után a gyerekre emelte a szemét:

- Mennyél be az istállóba, tudod, hun áll a kalitka a két egérkével. Vidd haza, neked adom örökbe!

Mudrony Sanyi felujjongott:

- Nem kell visszaadni, Gábor bácsi?

- Mondom, hogy örökbe adom! - szakította meg ingerülten az igáslegény. - Magamnak úgyis a jár a fejembe, hogy elmegyek innét s más vidéken állok be szógálatba.

Mudrony Sanyi megköszönni is elfelejtette a fejedelmi ajándékot, olyan éles öröm hasított át rajta. S két pillanat múlva lelkendezve trappolt már hazafelé. A kalitkával.

De nem csupán Barczali Gábor állt gyenge lábón ezen a nyárutón, hanem Tóth Antal is igen-igen odalett ekkorára. Két hete múlhatott már, hogy ágyának dőlt. Mivel egyetlen jóakarójában, Barczali Gáborban nem volt annyi erő, hogy lemehetett volna hozzá és legalább megvigasztalhatta volna, elhagyottan és tehetetlenül feküdt nyomorult deszkaágyán.

Sárgán és lesóványodva hevert az ágyában Tóth Antal. Lukács János egyszer bement hozzá és csupor vizet adott neki, mert szomjasnak látszott ez a faluterhe. Az útkaparó jószívvvel fordult a boldogtalan alakhoz:

- Oszt ne tanájj visszagyönni mégeccer, ha meghóttál. Mer nem szeretnék szaladni megin...

Tóth Antal hallgatott.

Később eltávozott Lukács János azzal a tudattal, hogy nem sok vizet zavar már Tóth Antal a földi létben. Lábujjhegyen ment ki s lábujjhegyen tette be maga után az ajtót. Mert annyira elhagyta mindenki a szerencsétlen embert, hogy sírni lehetett volna rajta.

Az udvar földjén ott szaglászott és keresett valami harapnivalót a gazdátlan félszemű gebe. És mert semmit sem talált, rágni kezdte a paticskerítést.

A harmadik szomszédig hallatszott el fogainak ropogása.

XIV.

Megjött egyszer a nap is, amelyen Sanyit iratni vitte be az édesanyja. Péterke, amikor meghallotta, miről van szó, annyit mondott elgondolkozva:

- Az iskolába mindenkit velnek...

Szeptember első napján indult el Mudrony Józsefné nagyobbik fiával az iskola felé. Verőfényes délelőtt volt, mikor nekivágtak kézenfogva a dombnak. A tanító úr, mikor már beírta Sanyit, pincskalapját még mélyebben húzta a szemébe s aztán, mintha csak történetesen jutott volna eszébe, azt kérdezte Sanyitól?

- Nos, barátja az erénynek, hát aztán mikor jön vissza Annus néni?

A gyerek helyett azonban az édesanyja felelt:

- Kisasszony-napján lesz az esküvője, tanító úr, ami mához hét nap. Hát biztosan meg fog gyönni három-négy nap múlva. A szülők is velegyönnnek, mint ahogy írta nekünk a multiba...

Annus néni csakugyan megjött három nap múlva. Édesanyja, édesapja is elkísérte, ami érthető. Hisz ott akartak lenni, amikor Annuska utolszor int búcsút a leányságának.

Akkor már tudta mindenki a faluban, hogy Pali úrfit előléptette a gróf, az erdészlak pedig berendezve várta már őket a Mária-tanyán. A tavarnai erdő szélső fái között, a nagy országút mellett. Az esküvő előtti napon Annus kisasszony átfutott megegyeszer Mudronyékhoz: a szeme zavaros volt. Délutáni félhárom lehetett ekkor s a kis tanítónő, aki holnaputánra takaros erdészné lesz már, magával vitte Sanyit is a tanító úrhoz. Meg akarta kérni, hogy az esküvői szertartás alatt játsszon valami szépet az orgonán... Kinek tenné meg a tanító úr e világon, ha Annus kisasszonynak nem?

Ámde meglepetés várta a boldogságban úszó leányt.

A tanító úr épp az agyagtornácon üldögélt, mikor Sanyi fölért volna Annus kisasszonnyal. Szikora tanító úr észrevévén, miről van szó, közömbösen annyit mondott:

- Azt én nem tehetem!

A leány nagyot nézett, a tanító úr pedig folytatta ugyanazon a hangon:

- Azt én nem tehetem, tekintettel köztudomású lelkiállapotomra. Tudniillik nekem is szándékom volt megkérni Annus nagysád kezét... De talán hagyjuk ezt!

Erre az első nyílt vallomásra mély fájdalom ütötte szíven a leányt. Fölvetette almavirág arcát és míg harmatosak lettek a szemei, szinte könnyörögve szólalt meg:

- Akkor hát búcsúzzunk is s búcsúzásul csókoljon meg, tanító úr!

A tanító úr azonban nem mozdult. A helyett így szólt okosan, józanítón:

- Éppen ez az, amit sohasem tennék meg, Annus nagysád... Idegen férfiútól nem érintve kell megjelennie esküvő után a férje előtt...

- Igenis - mondta halk hangon a leány s lehajtotta a fejét.

S lehajtott fejjel indult meg Sanyival visszafelé, a nélkül, hogy kezet fogott volna a tanító úrral.

Másnap az egész falu ott volt a templomban.

Megjött Fekete Pál fiatal erdész úr is nyalkán: vállain szinte feszült a fekete ruha. Annus kis-asszony hófehérben volt s így indultak meg két tanuval Éliás jegyző úr elé, aki várta már őket kétarasznyi nemzetiszínű szallaggal a vállán s abban a föltétlen hiszemben, hogy őt is meg fogják hívni az esküvői ebédre. Ez a meghívás nem is maradt el!

Hanem mi volt még a templomban?

Senki sem maradt el, aki csak számított valaminek a faluban. Még a zsidóknak is helyet szorítottak. Szikora tanító úr öccse, Szikora Mihály iharosi kántortanító játszott az orgonán s Kónya János tiszteletes úr adta össze a fiatal párt. A tiszteletes úr esküvői beszédében a halálig való állhatatosság jelentőségét méltatta, tagadhatatlan hatással. A leányfeleség, már mint Annus néni, könnyes szemmel lépett ki az Istenházából. De könnyezett Mudrony Sanyi is, észrevétlenül megbujva édesanyja szoknyája mögé, a násznép hátában. Mert tudta, hogy ezentúl aligha fog találkozni többé Annus nénival.

Aznap délután találkozott vele még.

A kis menyecske ugyanis, mikor már előállt a férje könnyű bricskája, hogy új otthonába repítse, átszaladt mégegyszer Mudronyékhöz, hogy elbúcsúzzon a házbeliektől. Vele ment az ura is, ezúttal azonban alig maradtak néhány percig. Annus asszony megölelte Mudrony Józsefnét, aki sűrűn törülgette a szemét, össze-vissza babusgatta Péterkét s megcsókolta Sanyit:

- Úgy-e, sokszor jössz át hozzám a Mária-tanyára?

- Nem tudom! - vágta vissza dacosan Sanyi.

Itt már évődve szólalt meg a fiatal erdész is:

- Tyú, a kutyafáját, csak nem vagy féltékeny rám?

Ámde mielőtt bárki is mondhatott volna rá valamit, Péterke odatotyogott Fekete Pál úrhoz s megrántotta a kabátja alját:

- Bácsi, mit hoztál nekem?

- Nézd már a lurkóját! - nevette el magát az ujdonsült férj. S öt-öt krajcárt adott mind a két nebulónak. Cukorra.

Elmentek.

...Akkor már iskolába kellett járni s Mudrony Sanyi minden reggel és minden délután táskábarakott könyvvel és palatáblával nyargalt föl, a dombon álló iskola felé, sok-sok kispajtásával együtt. Sütött az őszeleji napocska s csodaverőfénye volt ennek az őszelőnek. Szálltak a pók-hálók, mindig szálltak s az iskolásgyerekek tanulásától zsongott az iskola meg a templomdomb környéke. Csak a tanító úr látszott nyughatatlannak. A tanító úr e napokban többször is meg-megállt a templomdomb tulsó tetőrészén s attól fogva talán félóraig is nézett-nézett a Mária-tanya irányába, mellén keresztberakott karral.

Ekkoriban esett, hogy másodszor is meghalt Tóth Antal. Amire észrevették volna, legalább két napja feküdt kalyibájában. Félmeztelen-holtan.

Mindenki föllélezett, hogy megszabadultak végül ettől a faluszégyenétől!

Akadtak azért könnyörületes lelkek, akik deszkából koporsót róttak össze a számára s annak rendje szerint behelyezvén Tóth Antalt, kivitték a Szent Andráska-dombra, a temetőbe s a koporsót leeresztvén a sírgödörbe, elhantolták. Polyák András, Bacsik Mihály meg Párnahaj János még temetés alatt is azt emlegette, hogy egy karóval oda kellene szegezni őt a sírba, úgy

azonban, hogy a karó a szívét fúrja át előbb. Ők hárman tudniillik sehogysem szívelhették Tóth Antalt, mióta visszajött első halálából.

Aznap este aztán, úgy félkilenc tájban, megfoghatatlan dolog történt.

Sejtelmes késő est borult a falu fölé meg a közeli dombokra s mindenki hazatakarodott, mintha érezték volna, hogy valami rendkívüli esemény fog végbemenni hamarosan. Vacsora körül lehetett s mindenki a házába vonult vissza, kivéven Polyák Andrást, Bacsik Mihályt, Párnahaj Jánost, úgyszintén Lukács János útkaparót. Ők négyen tudniillik egy korty italra Groszmann Jakabhoz tértek be, hogy a Tóth Antal másodszeri halálával kapcsolatos dolgokat megbeszéljék odabent, a kecskelábú asztalnál. S megállapodtak egyértelműen, hogy titokban mindenki örül Tóth Antal végleges elhunytának.

Lukács János hozzátette még:

- Ez a vacok alak valóságos átok volt mán a falun.

Aztán hazafelé szedelőzködtek, miután fizettek volna. A felvég felé indultak el, mert abba az irányba laktak mind a négyen.

Lehetett pedig félkilenc körül este. Gyászfelhők csüngtek az égen s tudná Isten, miért, miért nem, de valami különös nyugtalanságot éreztek.

Alig mentek azonban néhány lépést, mikor a felvég felől váratlanul másvilági üvöltés hasított végig a falun s ugyanakkor kapuk és ajtók kétségbeesett csapkodása hallatszott. De hallatszott egyéb is: egyre közeledő talpcsattogás a nagyutcán. És mire ők négyen is fejhezkaptak volna az iszonyattól, a Regéczyék háza táján, ahol fordult némit a nagyutca, váratlanul egy tüzes ember rontott elő az estéből.

Polyák András, Bacsik Mihály, Párnahaj János meg Lukács János abban a szempillantásban felüvöltött, mert ráismertek Tóth Antalra, aki széleseben csattogott feléjük a talpaival. Mielőtt azonban félreugorhattak volna az útjából, a kénkőszagú tüzes ember ott vágatott el már mellettük, ámde vágatásában is egy-egy pofont adott mind a négyüknek, hogy Polyák András meg Bacsik Mihály balra, Párnahaj János, úgyszintén Lukács János útkaparó jobbra bukfencezett, az utca árkába. Így bosszulta meg magát rajtuk Tóth Antal, amiért annyira áskálódtak ellene azelőtt. Amire föl mertek volna kukkantani a sáncból, a tüzes alak rég elnyargalt már az alvég felé.

Aznap éjjel alig aludt ember a faluban. A dolgot persze elmondták másnap Szikora tanító úrnak is, aki egyet legyintett mindössze:

- Babona és egyéb csácsogás ellen csak a tudás fegyvereivel lehet védekezni!

Ilyen nyomott hangulatban érkezett el Szent Mihály napja, amikor Mudrony Sanyi megkezdte nagy útját. Zehernyétől a hardicsi molyváig.

Vakító fényben fürdött a vénasszonyok nyara. Seregestül úszott az ökörnyál, olyan tömegekben, aminőre emberemlékezet óta nem volt példa a tájon. Fennakadtak a házak tetején, a jegenyék ágaiban s ott lengtek tovább, mint a zászlók...

Megjött tehát a kukoricatörés ideje. Mindenki kivonult a földjére, csak szegény Mudrony Józsefné nem tudott kimozdulni. Beteg volt, az oldalát fájhatta, Mudrony József maga pedig annyit írt haza néhány nappal előbb, hogy még vagy két hónapig lesz oda. „De leg Aláb lessz téllire Való, mária!...” - írta levele végén.

Mudrony Józsefné nem tudott kihez fordulni s kétségbeesve sóhajtott fel:

- A kis kukoricánk odavész a mezőn... Istenem, ha tudnák ezt odahaza jó apámék!

Mudrony Sanyi fölfigyelt az elszontyolodásából:

- Édesanyám, elmegyek én a hardicsi molyváig s elhívom segítségül Jani bátyámat meg Szopkó Miska bácsit...

A fiatal mama azonban hallani sem akart róla először:

- Fiam, fiam, hisz nem vagy még hétesztendős!... Valami bajod lehetne az úton...

- Jók az emberek, édesanyám! - válaszolt értelmesen Sanyi. - Ugyan ki bántana engemet? Legfeljebb a tavarnai erdő sarkánál teszek egy kis kerülőt, mert ott oláh cigányok szoktak lenni.

Mudrony Józsefné nem szólt ellene semmit, amire továbbberösködött Sanyi:

- Ha reggel elindulok hazulról, ozsonnaidőre a hardicsi molyván leszek. Jani bátyám meg Szopkó Miska bácsi éjszakára már ide is ér... Tessék csak adni valamit az útra!

Mudrony Józsefné nem ellenkezett többé. Kezdte belátni maga is, hogy kicsoda is nyúlna hozzá egy hétesztendős legénykéhez, aki segítségért siet a hardicsi molyvára?

S így történt, hogy másnap reggel, félnyolc óra tájban, útrakészen állt Mudrony Sanyi.

Lompos kanásztarisznyáját a kabátja fölé akasztotta, édesanyja vajaskenyeret, kevéske szalonnát helyezett el a tarisznájában s tett melléje vizet is, üvegben. Akkor Sanyi görbe botocskát vágott magának s odaállt a szülője elé:

- Isten áldja meg, édesanyám... Éjszakára itt lesz Jani bácsi meg Szopkó Miska bácsi... Ne tessék félni, vigyázok magamra! Az utat pedig tudom Hardicsának...

- Isten áldjon meg, kisfiam! - karolta át könnyes arccal az édesanyja. - Csak igen vigyázzál, ha valami vihar találna gyönni!

Megcsókolta Péterkét is és akkor rálépett a hardicsi molyváig tartó útra. Volt pedig ez a távolság húsz kilométer legalább.

Édesanyja, az oldalát fogva, kibicegett utána a kiskapuig, Péterke szintén, az anyja szoknyájába kapaszkodva. Mudrony Sanyi, pedig nekivágott a templomdombnak vezető közön. Többször visszanezett. Olyankor édesanyja a zsebkendőjét libegtette utána... Sanyi a sapkájával integetett vissza.

Az első fordulónál eltűnt a szülei-ház.

Ott állt a templomdombon s egy árvát sóhajtott. De megindult megint s bátran nyomult előre. Mert tudta, hogy sürgősen kell a segítség.

És hogy merre járt aztán?

Magános vándorokkal találkozott a tavarnai országúton, akik jószívvel érdeklődtek nála: ugyan merrefelé baktat ilyen babszem-alak léteire s ennyire egyedül? Amikor Sanyi megmondta, hogy segítségért megyen a hardicsi molyvára, fejüket csóválva kiáltottak fel:

- No, igazán derék fia vagy az apádnak, öcsém! Jobb egészséget kívánok az anyádnak!

Elérte aztán a Mária-tanyát. Itt épp az erdészlak udvarán álldogált Annus néni, de ahogy megpillantotta Sanyit, összecsapta a két kezét:

- Jé, Sanyika! Hát te hová indultál el?

Amikor megtudta, hová igyekszik, sírni kezdett. Úgy kellett maga után húznia Sanyit a lakásba s adott neki aztán almát, fehér kalácsot, vékony szalonnát meg egy pirinyó bicskát is. És Annus néni, aki szebb volt, mint valaha, csomagolás közben felsírt:

- Csak az uram lenne idehaza, elvitt volna kocsin az Ondaváig!

Az erdészlaktól a tavarnai erdő csücskéig, ahol állítólag cigányok szoktak tanyázni, Annus néni maga kísérté el. Ott megcsókolta, még mindig könnyesen. Ment-ment tovább Mudrony Sanyi, de sokszor visszanézett, mert Annus néni a dombtetőről még mindig a szagos zseb-kendőjét libegtette utána.

Elhagyta Tavarnát, el az ugrói malmot, már kitárult előtte a Tót Lapály... De ő csak szedegette a lábait Kazsu község irányába, amelyen túl Hardicsa fekszik. Onnét jó darab még az Ondava, amögött található a molyva.

A terebesi országúton vándorlegények jöttek szemközt vele. Megkérdezték, mi járatban van ilyen apró legény létére? Amikor megmondta, hogy segítségül megy hívni Jani bátyját meg Szopkó Miska bácsit, megdicsérték:

- No, derék fiú vagy, azt már nem lehet tagadni!

Végigment Kazsun is. Itt meg a sujkoló asszonynepek kiáltottak feléje, miért indult el egymagában? Amikor visszakiáltotta, hogy az apja messze idegenben dolgozik fuvarba, édesanyja pedig beteg, az asszonynepek abban a pillanatban keservesen sírtak föl:

- Istenem, Istenem, mi lesz veled, mire eléred a hardicsi molyvát?

Hardicsa alatt ebédelt, az út árkában. Bekattantotta az ajándékba kapott kis kést, ivott az üvegből s akkor nekivágott újból. Mert tudta, hogyha estére nincs Zehernyén Jani bátyja meg Szopkó Miska bácsi, édesanyja meghal a miatta való kétségbeeséstől...

A háta mögé került már Hardicsa is és ő a keményre tört uradalmi úton nyomult előre tovább, az Ondavának. De itt váratlan segítséget kapott Mudrony Sanyi. A mezőn serénykedő urasági cselédek felösmerték a kis Balogh-unokát s szájról-szájra adták a hírt, hogy Sanyi Jani bátyjáért meg Szopkó Mihály bácsiért siet a molyvára, mert bajba jutott a kis család Zehernyén... Repült-repült a hír, egyszer csak elérte Szopkó Mihályt is, aki az Ondava gátja alatt szántott... Nyomban elengedte az ekeszarvát s meghagyta a barátainak: mondják meg az elsőgazdának, már mint az apósának, hogy mennie kellett tüstént Zehernyére... S átsietvén a folyón a molyvára, fölverte a gyalupad mellől Balogh János sógorát, a fiatal asztalost s negyedóra mulva már úton is voltak, Zehernye irányába...

Mudrony Sanyi eközben, meg-megbotló lábbal, de azért lankadatlanul tört az Ondava felé... A gáton ugyanakkor észrevette Jani bátyját meg Szopkó Miska bácsit, amint dagadtra tömött tarisznyával, kezükben fokossal ereszkedtek le a gátról. Hetykélkedve, kevélyen. Dehát teheték is: a két kezük erejéből éltek és nem szorultak rá senkire sem... Ugyanakkor az egyik közeli halomról Balogh György elsőgazda ereszkedett lefelé az unokája elibe. És Mudrony Sanyi, amikor látta szembejönni két nagybátyját és anyai nagyapját, felsóhajtott:

- Nincs már baj, kedves anyám!

S kövérkés arcáról elsimult a busongás...

...Harangoz felém a mult s én megrendülve hallgatom. Tengermélyiségből konganak felém szegény gyermekkorom emlékei s ezek a gyermekemlékek szívensújtanak ma is... Felémszáll földettúró elődeim zokszava, amelyet soha senki nem hallgatott meg a világban... Látom anyai nagyapám bibliai-magas alakját, amint csöndre inti zúgolódó atyafiait... Hallom az apám hangját, midőn az urak ellen rikoltoz... Felbukkan elém a ködből Vajda György, aki földialakjában a Vihorlát valamelyik zúgában heverész most is a gubán... Felsóhajtok fehérarcú anyám nevére, aki a felhők fölül figyel most is minden lépésemre... És látom Mudrony Sanyi fiatal-bús arcoeskáját, amint mindenkitől elhagyatva rakosgatja egyik gyenge lábát a másik

elé, hogy alkonyatidőn ott lehessen a hardicsi molyván... Harangoz felém a mult harminc-három esztendő mélységéből s én megrendülve hallgatom ezt az egyre halkuló kongást...

Sanyit szekéren vitte haza a nagyapja. Az alatt a három nap alatt Balogh János meg Szopkó Mihály végzett a kukoricával s így hármásban tértek vissza a hardicsi molyvára.

Mindenki élte az életét tovább.

Barczali Gábor elköltözött a vidékről, Tóth Antal nem zaklatta tovább a lelkeket. A vén Tománé azonban át-átsurrant még Mudrony Józsefnéhez, aki mintha jobb napokat kezdett volna megérni s lankadatlanul bízatta:

- Lúgot nekik, lelkem! Lúgot!

- De most mán nincs semmi baj az urammal, nénike - védekezett Mudrony Józsefné.

Tománé legyintett:

- Úgyis megérdemlik mind a ketten!

Sanyi szorgalmasan járt az iskolába és míg tartott a vén nénikék nyara, a gyerekek a templomdomb táján zsongtak, fenhanganon tanulva. Mudrony Sanyi hetek multával úgy kezdett már csak visszaemlékezni Annus nénire, mint egy régi álomképre.

De nem felejtett Szikora tanító úr!

Szikora tanító úr, míg a gyerekek az iskola körül meg a templomdombon kergetődztek és leckéjüket ismételtették, a templomon túl megállt a tetőponton s onnan nézett-nézett a Mária-tanya irányába, a tanya túlsó szélén az erdőből kikandikáló erdészlakra, melynek kéményéből barátságos füst kanyargott. A tanító úr délelőttönkint egész órát is elálldogált így, mellén összefont két karral, miközben egyre a Mária-tanya irányába nézett. Nézett annyi búval, hogy...

Nem lehet azt elmondani!

- VÉGE. -

Különös utazás
Egy fiskális feljegyzései

ELSŐ FEJEZET,

melyben a szerző egy hétfő reggelen vonatra ül a pataki állomáson, hogy Újhelyben - mint ügyvéd - eljárván védői tisztében, délután kettőkor hazajöjjön; persze másként történik minden; a szerző el talál mulatni némileg, csak este nyolckor indul vissza, ám elalszik a vonaton, amiből komplikációk keletkeznek; e hétfői éjszaka története s általános elmélkedés a dolgok felett.

Nincsenek takargatnivalóim s azokból nem teszek úgy, mint a hivatásos írók, akik, ha sajátmagukat szerepeltetik elbeszélésük folyamán, álcát vesznek föl. Nyílt ember vagyok s megvallom őszintén, hogy sajátmagam személyéről van szó e vázlatos följegyzések során, arról a fantasztikus utazásról, mely pontosan hat napig tartott túlnyomórészt vonaton s az ötödik napon szégyenszemre kénytelen voltam szekérre ülni, ha egyáltalán haza akartam érní egyszer még e kurta földi életben. Hihetetlen utazás volt ez, melynek révén általános népszerűségre tettem szert a Hegyalján végig és az egész Bodroglközön.

Ám kezdjük az elején!

Mivel semmi okom rá, hogy elleplezzem a dolgokat és az események színterét, két tudnivalót szeretnék előrebecsátani. Az első az, hogy sárospataki ügyvéd vagyok, kit a kötelesség - hivatalos teendőinek során - gyakran szólít Újhelybe, miután ott székel a törvényszék. Másodszor tudni kell, hogy Újhely a trianoni határ mentén fekszik átmenetileg, olyan szerencsétlenül pedig, hogy a város egy szeletjét ki is metszették a csehek... Most azonban nem erről van szó! Ezúttal arra szorítkozom csupán, hogy megállapítsam az olvasó tájékoztatása végett, hol található Csonka-Zemplén székvárosa? Fölötte a Sátorhegyek szöknek ki a Bodroglköz szegélyéből, mert valamennyi csúcsa sátoralakú, nemcsupán a Koporsóhegy néven ismert magaslata. Tudni kell azonfelül, hogy Újhelytől délnek Patak a legközelebbi városka, mely három dologról nevezetes: négyszázszázötven kollégiumáról, Rákóczi váráról, valamint arról, hogy csintalanok benne a menyecskek... Nos, Sárospatak - vasúti számítással - kilenc kilométerre fekszik Sátoraljaújhelytől, de már Sátoraljaújhely - ugyancsak a vasúti távolságot véve alapul - tíz kilométerre Sárospataktól. Így konstatálható ez a Magyar Államvasutak hivatalos menetrendjében. Sárospataktól tovább délnek harminchat kilométert kell megfutnia a vonatnak, amíg Szerencsre ér s állapítsuk meg előzékenyen, hogy ezúttal visszafelé is ugyannyi távolságot találtak mérni a Magyar Államvasutak mérnökei, amikor a pálya kilométertávját számígtatták ki... Hogy Patak és Újhely közt az oda- és visszafelé való távolságban mint jött létre az egykilométeres differencia, titokzatos előttem. Okkult dolgok is vannak a földön.

Följegyzéseim sorát azzal kell kezdenem, hogy az Úr 1928-ik közönséges esztendeje egy május hétfői napjának reggelén a főiskola kertjén át aktatáskámmal a vasúti állomásra baktattam. Aznap délelőtt tárgyalásom lett volna az újhelyi törvényszéken, ahol is a védő tisztjét kellett ellátnom. Közbevetőleg említem csak, hogy ugyanakkor néhány apró bevásárlással bízott meg a feleségem. Tudniillik hat nap mulva, vasárnap délelőtt kellett végbemennie második leányom esküvőjének, aki tizenkilencedik esztendejét töltötte be ezen a tavaszon. Nagyobbik leányom menyecske volt már ekkor... Mit tudtam én azon a hétfői napon, hogy egy fantasztikus utazás előtt állok, amelyből csak minden lelki erőm megfeszítésével tudok majd kilábolni s épp a legutolsó pillanatban toppanok majd haza álmosan, mikor a lakodalmas házhoz gyülekezni kezdett már a násznép is. Ám Isten útmutatásai kifürkészhetetlenek lévén, ne zugalódjunk!

Rátérek a tárgyra!

Rendes időben ültem vonatra és semmi rendkívülit nem tapasztaltam sem az emberek magatartásában, sem a természet jelenségeiben. A rendkívüli és sok tekintetben megfoghatatlan események ugyanis csak akkor ragadtak magukkal, amikor már felöntöttünk a garatra a sátorlajújhelyi nagyállomás éttermében s ezt követőleg a „Szőrös Macská”-ban. Persze hegyaljai arányokkal mérve ezt a felöntést... A Gondviselés különös csodájának kell tekintenem azt a szövevényes utazást, amelyből ma sem értem, mint tudtam kimenekülni. Azóta ujjal mutogatnak rám az utcán. Nem ok nélkül.

Újhelybe tizenhárom-tizennégy perc alatt szokott beszaladni a vonat s így történt ezúttal is. Három-négy ügyvédtársam foglalt helyet a fülkében s elbeszélgettünk a sanyarú megélhetési viszonyokról, ami annál fájdalmasabb reánk, fiskálisokra nézve, mert köztudomású, hogy életpályánk célkitűzései a lehető legideálisabbak: szüntelenül az igazságot keressük. Nem áll tehát a laikusoknak az a cinikus tétele, hogy állandóan egymásra uszítjuk a békés polgári elemeket, mert ha nem veszekednének az emberek, nem lenne pör s akkor mi mehetnénk fát vágni. Ez a beállítás amilyen korlátolt, époly ellenséges indulatú. Hisz ilyen felfogás mellett azt is mondhatnók, hogy az orvosok létalapja az emberek beteggé nyomorítása. Mert ha nem lennének betegek, éhenhalna minden doktor s ezért az orvosok kizárólagos törekvése az, hogy lehetőleg mindenki betegeskedjék.

Banalitás!

Pontos időben szálltunk le Újhelyben s mivel időm elég volt, gyalogszerrel vágtam neki a városnak, mely egy kétoldalt hársfák árnyékába megbújt tetszetős utcával kezdődik. Itt-ott helybeli ismerőssel avagy vidékről berándult birtokos barátommal találkoztam, köszöntöttük egymást, esetleg megálltunk pár pillanatra s néhány szót váltván, kezet fogtunk s ment mindegyikünk a dolga után. Én - mint tudni fogják - a törvényszék irányába igyekeztem.

Erről a délelőtről kevés a mondanivalóm.

A pört megnyertem, védencemet fölmentették, ami jóleső érzéssel töltött el, miután tapasztalnom kellett megint, hogy van még igazság a földön. S ez az igazság előbb-utóbb kibúvik, akárcsak zsákból a szeg. Útközben megvettem azt a néhány holmit, melyre az esküvő miatt lett volna szükség és amelyet igen-igen lelkemre kötött a feleségem. Hej, ha tudta volna, hogy nem fog látni szombaton estig! Bizonyára mást bízott volna meg a bevásárlással.

Egy óra lehetett ebédajt, amikor gyalogosan visszabandukoltam az állomásig. A megnyert pör miatt jókedvem volt s különben is csak kettő után pár perccel kellett Patak felé indulnia a személyvonatnak, ráadásul élesen vágott a nap s ezek voltak az okok, amelyek mérlegelésével elhatároztam, hogy benézek a restibe. Egy korsó sörre csak, legfeljebb kettőre. Ez komoly szándékom volt.

Nem úgy lett... Nem úgy lett...

Mert alighogy felhajtottam volna az első kriglivel s megtöröltem volna kétfelől sörhabos bajuszomat, benyitott szélesen a helybeli félhivatalos lap szerkesztője. Megörültem neki, de hogy:

- Szervusz, Géza!

- Szervusz, Sándor bátyám! - örvendezett ő is élénk felkiáltással.

Helyet foglalt persze s ő is rendelt egy korsóval. Beszélgetni kezdtünk s amint az ilyenkor szokás, egymás családi dolgai iránt érdeklődtünk elsősorban. Géza barátom, aki szélesvállú, magas ember egyebekben, bevezetőül gratulált, mint néhány napon belül duplán leendő após-

nak, én viszont - pusztán udvariasságból - aziránt érdeklődtem nála, mi újság helybeli sajtóberkekben?

A megyei lap szerkesztője e kérdésnél kifeszítette a mellét és sok önérzettel kezdte:

- Hát, Sándor bátyám, ami engem illet, annyit megsúghatok, hogy lapom példányszámát sikerült négyszázhetvenre felrúgtatni... No, nem volt könnyű vállalkozás!

Itt megállt, szemlátomást a hatás kedvéért s akkor folytatta:

- Az eredmény meglepő megyei viszonylatban, különösen ha két konkurrensemet vesszük tekintetbe. A helybeli nemzeti frakció szócsöve alig piheg már s többször köhögni kezd a velem való kilátástalan versenyfutás következtében, hogy ne is említsem a liberálisok orgánusát. E mellbeteg sajtópalánta hasábjain egyik szeszkereskedőnk a helybeli Rákosi Jenő, aki valamennyi szám valamennyi vezércikkében fulmináns hangon követeli a konszolidációt, amelyben pedig fülig benne ülünk már. Az egész lap azért, existál csupán, hogy tulajdonosa megkaphassa a másodosztályú szabadjegyet. Ami viszont e demokrata orgánus nyilvánosságát illeti, elég legyen mondanom talán annyit, hogy utcai kolportázsban három példányt szoktak elsütönni. Jóidőben ezt a számot sikerült felvinniök ötre. Ma már mondhatom, hogy rivális nélkül állok a meg nem szállt északmagyarországi publicisztikában.

S egyet húzott a korszóból.

Ahogy aztán cigarettára is gyújtott volna s az első szippantást mélyen leszívta mellre, folytatta:

- Dehát mi ez az állapot a te városod sajtóviszonyaihoz képest, ahol mintha Baskiriában járna az ember!

Félfüllel én is hallottam rebesgetni valamit s nem bántam volna, ha egy-két intimitást sikerül elkapnom. Ezért ránéztem szerkesztő barátomra:

- Tudsz valamit rólunk?... Persze teljes diszkréció alatt!

A megye félhivatalos lapjának szerkesztője mindent kitergetett ekkor. Előrebocsátotta, hogy a diákvároska közvéleményének szócsöve csak tetemes kihagyásokkal jelenik meg immár, amit a felelős szerkesztő az áldatlan pénzügyi helyzettel szokott takargatni. Pedig a bajok kútforrása merőben más jelenség. A szóbanforgó sajtótermék ugyanis négy oldala közül harmadfelén hirdetést közöl, a fennmaradó másféloldalt viszont olyan vezércikk tölti ki, melyben a szerkesztő alaposan odamondogat egyszer Primo de Riverának, máskor a muszka szovjetnek, de soha eszébe nem jutna, mikor követelje egyszer már a város alagcsövezését?

S itt gúnyra húzta le a szája sarkát az én Géza barátom:

- Hja, Sándor bátyám, a lapszerkesztéshez szimat kell!

Elszomorított a leleplezés, mert saját városomról volt szó. Géza barátom azonban kegyetlen maradt ezúttal, s olyan szenzációkat tált föl, amelyek magamat is mehökkentettek:

- Tovább megyek: lapotok tehát csak kihagyásokkal lát napvilágot immár, havonta hol három számban, hol csupán kettőben. Sőt a megjelenési időpontot legutóbb, mint sikerült kipuhatolnom, attól tették függővé, idehaza tartózkodik-e a kerület országgyűlési képviselője avagy országos gondjai a fővárosban marasztalták-e még? A lap ugyanis száz pengő szubvenciót húz felsőbb helyről, ami azonban édeskevés az existenciához, mindazáltal szakadatlan lelkesedést kénytelen üzni a jelenlegi rezsimért. Valahányszor azonban hazalátogat a kerületbeli honatya, a lap köteles megjelenni, hogy a képviselő urat első helyen üdvözlje ebből az alkalomból. A képviselő úr a szombat déli gyorsal szokott jönni, ha jön s ez okból a lap

kiadóhivatali vezérigazgatója minden szombaton kilohol az állomásra s ha az elsőosztályú kocsiából nem száll ki a képviselő úr, végigszalad a vonat hosszán s bekiabál valamennyi ablakba: „Nem jött meg Zdenkó bácsi?” Ha aztán az utasok visszaszólnak, hogy nem jött meg, a vezérigazgató úr megkönnyebbülve lélekzik egy mélyet. Ilyen esetben lapszünet következik, vagyis az orgánium nem jelenik meg a legközelebbi hétfőn...

Legyintett:

- S ilyen lap akar rivalizálni énvelem, Sándor bátyám! Rana rupta.

Hallgattam. Mert noha különösebb érdeklődést eladdig nem igen tanúsítottam az otthoni sajtó kulisszatitkai iránt, ez a leleplezés mégis elkeserített. S föltettem magamban, hogy mihelyt hazaérek, mozgalmat indítok helybeli lapunk anyagi talpraállítása céljából, amely - ha szuszogva is - végső eredményben mindazáltal a mi szekerünket toltá.

A hazautazásból azonban semmi sem lett.

Sokan talán máris gyanakodni kezdenek rám, hogy valami takargatnivaló lesz alighanem, mert olyan dolgokra térek ki máris nagy kerülővel, amelyeknek valóban alig valami köze elmondanivalóimhoz. Körülbelül ez az igazság. Időközben ugyanis annyira bele találtunk melegedni a szóba (a negyedik kriglinél tartottunk éppen), hogy elment a vonatom s én az állomás restaurációjában maradtam vissza.

Belenyugodtam, hogy most már csak az esti nyolcóraival indulhatok.

Akkorára különben is új barátok érkeztek. Máig megfoghatatlan előttem, micsoda érzékszervük lehet e barátoknak, amellyel megérik, hogy egy jó komájuk le talált késni a vonatról. Gyültek-gyülekeztek, mint szagra a kondorkeselyű.

Mi lett ebből aztán!

Megjött a többivel együtt Ákos barátunk, aki a Vármegye Seprűjének nevezte önmagát, jelezni akarván mintegy, hogy nincs egyéb becsvágya, mint seperni a vármegyeháza szérűjén, ámde ebbeli jelentőségében alighanem túlbecsülte önmaga jelentőségét, mert nem törődtek vele. Ezt azonban egyedül ő nem vette észre mindmáig. Most is, ahogy belépett volna, megállt az ajtóban s felémkiáltott, de úgy, hogy megremegett a nyaka, vöröslő lebernyegje:

- Jó, Sándorkám, hogy találkozunk, mert agyorbáncom volt nemrég s a vármegyeház valamennyi nagyfejű alakja azért imádkozott naponként kétszer, hogy bár patkolnék el! De az Isten megtartott... Úgy látszik, szükség van még reám itten!

A cimborák harsogva nevettek, mert minden alkalommal tüntetőn viselkedtek az Ákos barátunk szimpatikus nagyzolásával szemben. Ő pedig folytatta, egyre ingerültebben, mialatt az asztalunk felé tartott:

- Hallgasd csak, Sándorkám, micsoda gazság esett itt legutóbb is!

- Ül már le! - szóltak rá többen is.

Ákos barátunk erre, aki szikár és villogószemű alak volt, felhajtott előbb egy fröccsöt s újból hozzám intézte a szót:

- Figyelj ide! Alig hogy lábraálltam agyorbáncom után, Nyiregyháza város úgynevezett vezérlő-vármegyénket is meghívta, csak persze azt szeretném tudni már egyszer, micsoda tücsökbenbogárban vezet ez a vármegye? Nyiregyháza városa ugyanis, amely pedig világítóoszlop gyanánt állhatna előttünk, bármennyire szeretik is Tirpákia gócpontjának csúfolni errefelé, jubileumot ült annak emlékezetére, hogy száz esztendővel ezelőtt szabadult meg a jobbágy-sorból. Az ünnepségre kiküldötte magát a vármegyeháza két vezérnagyfejű notabilitása is,

közkölségen persze, mialatt mi ketten: én s egy igazgató barátom, mint a misera plebs contribuens tagjai saját pénzünkön küldettük ki magunkat...

- Pedig senki sem hívott! - akasztotta meg ingerkedve a helybeli félhivatalos lap szerkesztője.

Ákos barátunk felfortyant s abban a pillanatban pulykavörös lett a nyaka:

- Fogd be a szád, jazig! Mert a jazigokban soha erkölcsi gerinc nem volt, hanem az Udvar talpát nyalták!

Akkor minden átmenet nélkül lecsillapult s szinte alázatosan fordult felém:

- Egyszóval ott hagytam el, Sándorkám, hogy megjelentünk Nyiregyháza városának ünnepi áldomásán. Mi ketten: én és igazgató barátom, kik a pór-réteget képviseltük, a saját zsebünk-ből. Két nagyfejű notabilitásunk a főasztalnál persze, mi - mint mob - a kijáráshoz közel helyezkedtünk el. Nohát megesett az a disznóság, hogy valamennyi vármegye kiküldöttje dikciózott, még Ungé is, amely két falut tesz ki mindössze, csak az úgynevezett vezérlővármegye két dignitása kukszolt, mint dinnye a fű alá lapulva. Másszóval: nem vehette tudomásul senki, hogy a világon vagyunk mi is... Potyáztak és hallgattak, akár a csuka. Állítom és bizonyítani merem én, aki lófő-székely vagyok!

Itt újból némi malíciával avatkozott közbe szerkesztő barátunk:

- Fenét vagy lófő-székely! őseid borszéki vizet szállítottak...

Harsogásba fult ez a találó oldalvágás. Ámde Ákos barátunk az indulattól robbanva kiáltott túl minden kárörvendő nevetést, hogy a jazigok világeletükben a mások kitartottjai voltak...

Lett ebből aztán, ami még nem volt!

A hangulat minden negyedórán növekedett s lehattunk már tizen az asztal körül. Félöt-tájt azt indítványozta a helybeli Turista-Egylet főtitkára, egy meszelőnyél-alak, hogy menjünk át a „Szőrös Macská”-hoz címzett intim kocsmahelyiségbe, mert ott mérik Sátoraljaújhely városában a legjobb bort, butéliában. Egyhangúlag fölkerelkedtünk hát, hogy rezidenciánkat áttegyük a „Szőrös Macská”-ba. Négyen két konflisra kapaszkodtunk föl, melyek éppen az állomás épülete mögött ácsorogtak, a többiek autóbuszra kapaszkodtak föl. Az újhelyi autóbuszokról csak annyit, hogy még az autóbuszépítő-technika hőskorából valók, ennél fogva zörögnek, mint az elevátor, port kavarnak, mely magasabbra száll a jegenyefák tetejénél s útközben gyakran megállnak, hogy kiköhögjék magukat keveset. Ilyen előzmények után érthető, ha mi négyen, akik konflisba ültünk, legalább háromnegyedórája koccintgattunk már a „Szőrös Macská”-ban, amikor végül az autóbusz is sikerült a kocsmá elé vonszolnia magát.

Hanem ami ott kezdődött még!

A hangulat olyan volt már, hogy... hajaj! De ittunk is feszt! S ezalatt a nagy Ég tudná, micsoda szimat révén, de vigyorgó ábrázattal csak besurrantak az ivószobába az egyik helybeli malacbanda tagjai. Jó volt az is! Fölhevülésemben, mert akkor már melegem volt, a primás felé tartottam fel a mutatóujjamat, mert én kommandíroztam:

- Az enyémet, rücskösök!

Odakiáltottam az első sort, mire a füstösök rázendítettek, szívfacsaró mélabúval. Én pedig rákezdtém, mert hangom, mint sokan tudni fogják, még van, hálaistennek:

Hej gazdúram, gazdasszonyom,

Az egekre kérem:

Ezt a kislányt feleségül

Adják ide nékem!

Ahogy feljajgattak a hegedűk s felsivített a klarinét, csaknem a könnyem potyogott. Mert olyan hatással van rám a klarinét, ha felrikolt valahol, hogy szívgyöngöseség fog el. Most már vittük mind, fel-fel a magasságig:

*Kelmed sem jött,
Kelmed sem jött,
Kelmed sem jött hat ökörrrel
E cudar világra...*

A mestergerendát verte.

Túlzás nélkül mondhatom, hogy ekkor igen-igen felcsapott a hangulat a „Szőrös Macská”-ban. Pedig volt részem már egynéhány hangulatkitörésben.

A morék húzták...

Igaz is, a morék! Ezen a sírvavigadáson, mely több hazafias nótával is volt kapcsolatos, szúrt szemet először, milyen lyukas öltönyökben cincognak a füstösök, a művészet e kiválasztottjai. Nótaközben meg is kérdeztem a félhivatalos lap szerkesztőjét, mi az oka a hangászok mai kedvetlenségének? Mert bármennyire rajta voltak is, hogy vigyorogjanak, határozottan megfigyeltem, hogy álmosak.

A válasz több volt, mint mellbesújtó.

Megtudtam ilyenformán, hogy a városban és környékén oly fokot ért már el a daloskedv hiánya, ami végül is töprengésre készítette a város vezetőembereit. Ez okból néhány héttel előbb az egyik illetékes tényező bizalmas utasításban hívta föl alantasai figyelmét, hogy hazafias szempontból is ajánlatos lenne, ha olykor-olykor kirúgnának a hámból s némi zajt csapnának a városka halottnéma éjszakáiban. Mellesleg az is közöltetett, hogy az illetékes tényező némi utcai virtuskodást sem venne rossz néven, mert a városnak ez a siket csöndje kezd már az idegeire menni... Az alantasabb megyei tisztviselők erre, elsősorban az iktatók meg a diurnisták megpróbálkoztak némi szolid duhajkodással, valami számkukac éjfél körül, le is ütött külön e célból magával hozott fokosával egy petróleumlámpát, ámde nem tudta megfizetni az árát, mire a kedélyek fölhangolása céljából kezdeményezett akció nyomban dugába dőlt...

Szerkesztő barátom itt sóhajtott:

- Pedig e nemesebb intencióból sugalmazott mozgalomnak volt egy rokonszenves mellékcélja is: népzene-szeink égbekiáltó anyagi helyzetének feljavítása...

Mint megtudtam, Újhely városában komolyan vették a cigányügy karitatív felkarolását, ha egyáltalán tudott még segíteni valaha valaki ezeken a nyavalyásokon.

Rövidesen megsúgták, miért szenvedtek oly nagyfokú álmatlanságban ezen a mai barátságos eszmeccserénken is, hogy minden második percben lecsukódott a szemük s olyankor egyre többször vétették el a taktust.

A megyei székvárosban és környékében az 1928-ik esztendő folyamán nem akadt senki többet a régi urak közül, aki itt-ott betévedt volna valamelyik kávéházba, hogy - jókedve kerekedvén - eldalolja magát keveset s feneketlen hangulatában legalább egy pengőt dobjon oda a bandának. Sőt ugyane napokban történt, hogy a Központi kávéházat is egyszersmindenkorra becsukta a bérlője, azzal a felkiáltással: „ez nem bót!” Elvértve ha akadt még egy-egy grófi sáfár a vidékről, esetleg egy veresre dagadt kupec, aki betérvén valamelyik városszéki csapszékbe, markába sülyesztette a fejét s dűnnyögni kezdett az orrából:

Ha bemegegyek a kocsmába bort innya...

Ilyen kísérteties viszonyok közt elhatározó lépésre szánták el magukat a népzeneészek helybeli alakulatai s különösen az alig tengő malacbandák. Mivel nem akadt többé emberi lélek, aki feléjük kurjantott volna, hogy: „a fülembé, bibások!”, megegyeztek egymás között, hogy ők rendeznek körvadászatot olyan vesztükbe rohanó firmák ellen, akikben megvolt még a megbocsáthatatlan hajlam, hogy valamelyik csapszékben leereszkedjenek egy messzely bor mellé... Fáraó egyenes ivadéka ez okból - zenekarok szerint - körzetekre osztották fel egymás közt a várost s egy-egy körzetben csupán ugyanannak az egy bandának volt szabad a felhajtás... Úgy kell érteni ezt, hogy mialatt a zenekarnak gondoktól elálmosodott tagjai pihenővacokra hajtották le fejüket, az egyes csapszékek elé egy-egy szemfülesebb rajkót állítottak oda, kinek aztán fülhegyezve kellett befelé hallgatódznia, mikor kezd dalolni valaki az ivóban. Ha akadt volna aztán hébe-hóba olyan meggondolatlan fő, aki nótára nyitotta még száját, a rajkó abban a szempillantásban csattogó talpakkal kezdett trappolni a zsólyomkai putrik felé, ahol is végigvert minden kalyibát:

- Zsáj ván! Zsáj ván!

A hírre, hogy zaj van valahol, a romák művészegyüttese talpraugrott mély horkolásából s kapván magukra valamit, esetleg csak úgy hálóköntösben, egytől-egyig vágatni kezdtek a kérdéses kocsmá irányába. Ez volt a magyarázata, hogy Újhely utcáin és sikátoraiban minden nap többször is lehetett látni félpucér népzeneészeket, amint vágatáralendült iramban nyargaltak valamelyik csapszék felé hegedűvel, klarinéttal, bőgővel, miközben a cimbalom alatt három füstös is sóhajtozott és nyögött szívetfacsarón, hogy musáj itt megdeglenni... Megesett, hogy egyik-másik malacbanda átlépett a számára kijelölt városkörzeten, ilyen esetben aztán, ha szembetalálkoztak, jött a piff, paff, puff! Hegedűvel, vonóval, klarinéttal, cimbalomlábbal, mígnem a fölülkerekedett zenekar benyomult az előre avizált csapszék belsejébe s ott ráakadván a kipécézett pasasra, rögtön tust rántottak. Előfordult természetesen, hogy már csak az üres ivót találták, ám époly arányban esett meg az is, hogy rajtaütöttek a vendégen, aki markával egyet kanyarított ilyenkor a füle körül:

- Az enyémet, Lajkókám!

Lajkó primás tudta nyomban, mi a teendője. Mert az általános búbanat idején legbiztosabb hatása a Rákóczi-féle szvirohai dalnak volt, úgyszintén annak a másik bujdosóénekeknek:

*Mikor megyek Lengyelország felé,
Sírva nézek kicsiny hazám felé...*

A helybeli félhivatalos lap szerkesztője mély borúban beszélt már ekkor;

- Romáink heroikus erőfeszítése mélyen megindít minden komoly magyart. Mert - hogy mást ne említsek - mindenki tudja, miszerint hazánk elorzott területein viharos vagy keserű zenéléseikkel ők az égő irredenta szimbólumai... Mindenünnen kergetik az istenadtákat s olyankor e rokonszenves barna fiúk feltürt kabátgallérban és hónaljuk alá dugott szárazfákkal, zokszó nélkül indulnak meg, maguk sem tudva, merre? Legtöbbször éhenhalni.

Magamat is lehangolt népzeneészeink riasztó sorsa.

Hanem ezek a zenészek itt, a „Szörös Macská”-ban annál zengőbben vonták. Este hét óra lehetett ekkor s miután néhány pohárral hajtottak le a nyavalyások, nem voltak álmosak többet. Ellenkezőleg: tüntetően vigyorogtak. Ebben az időpontban mámorosba szökkent át a hangulat. Ugyanakkor felállt az egyik helybeli végrehajtó s csendet intvén, megköszönte torkát és pohár borral a kezében, dikcióba fogott. Így kezdte:

- Uraim! Barátaim! Befúttá az utat a hó...

Emberemlékezet óta így kezdte valamennyi felszólalását: „befűtta az utat a hó...” Természetesen gondja volt rá minden alkalommal, hogy amennyiben a népdal első sora nem lett volna applikálható az akkori időjárási viszonyokra, megfelelő fordulattal kivágja magát belőle. A hóval befűjt út nélkül ugyanis nem tudta megindítani egyetlen dikcióját sem... Ezúttal is úgy csavart egyet fölszólalása menetén, hogy jelenleg nincsenek hótól belepelt utak, ellenkezőleg: napsütötte május van, melynek hevét csak fokozza az így egy csoportban található szíveknek melege. E szívekről pedig köztudomású, hogy ugyanegy nagy gondolatban dobbannak össze: a haza sorsa jobbrafordulásának hő óhajában... A felszólalásnak ez a frappáns fordulata bizonyára nem fog meglepni senkit sem, miután jól tudja mindenki, hogy a végrehajtók, ámbár élethivatásuk a képzelhető legnépszerűlenebb, egytől-egyig hazafias alapon állanak.

Egyéb felköszöntők következtek ezután, ámde időközben fizetnünk kellett, mert eljárt az idő. Azaz hogy én egyenlítetttem ki a cehh egész összegét, amit úribarátaim kénytelenek voltak morgás nélkül tudomásul venni.

Akkor fölkerelkedtünk.

Gyalogosan vágtunk neki az állomásnak, mivel időnk volt s a cimborák is elkísértek, érthető okból. Hangosak voltunk s az egyik rendőrörszem éppen inteni akart felénk a dohánygyár épülete előtt, hogy halkabban valamivel, ellenkező esetben - csendháborítás címén - kénytelen lenne felírni a nevünket. Szerencsénkre azonban velünk volt a helybeli rendőrség parancsnok-helyettese is, akit megpillantván a poszt, olyat szalutált, hogy csuklott tőle.

Vonatom nyolc óra után indult néhány perccel s miután elbúcsúztam érzékenyen a jóbarátoktól, fölszálltam az egyik másodosztályú fülkébe. Üres volt. Leraktam cókómókomat s elhelyezkedvén az egyik sarokban, arra gondoltam, elszunyókálok néhány pillanatra. Nem tagadom, be voltam csicscentve kissé. Máskor is megesett, hogy pár pillanatra hátrahajtottam fejemet s mindannyiszor fölébredtem az Akasztódomb táján, mely Pataktól húsz percnyire emelkedik, gyalogszerrel. Ilyen alkalmakkor éppen annyi időm maradt rendszerint, hogy összekapkodhattam poggyászsomat s idejében szálltam le odahaza.

Ebben bizakodtam ezúttal is.

Hogy mikor indult el a vonat, nem emlékszem rá, az azonban bizonyos, hogy abban a másodpercben, amint lassítani kezdett volna, fölnyitottam a szememet. Gyorsan összeszedelődztem s leszálltam az állomáson. Ámde álmos fővel nem vettem észre mindjárt, hogy ez az állomás jobbra fekszik és nem az ellentétes oldalon, mint a pataki. A jegyszedőnek odaadtam a jegyemet s csak a pályaudvar háta mögött elterülő apró téren kezdtem körülnézni...

Idegen fák sorakoztak a tér körül... Krisztus-Máriám, hova is vetődhettem el a késő estében?!

Megnéztem az órát: tízet mutatott.

No, én ugyan elaludtam!

Mivel hirtelenében nem tudtam kiismerni magamat, visszamentem a perronra s megállítottam a forgalmistát:

- Milyen állomáson vagyok, kérem?

- Szerencsen - pillantott végig elcsodálkozva a hetyke kiállítású fiatalember.

- S visszafelé Pataknak mikor indul a legközelebbi vonat?

- Ezelőtt tíz perccel ment el a pesti gyors. Az újhelyi személyvonat ugyanis félórát késett s most már csak hajnalban lesz vonatunk...

Megértettem. Ha vonatom a rendes időben érkezik Szerencsre, legalább húsz percem maradt volna, hogy jegyet váltsak a szemközi irányból befutó gyorsra. Így azonban... Láttam már, hogy minden összejátszik ellenem!

Nem maradt egyéb választásom, mint elbandukolni a nagyvendéglőbe s ott érdeklődnöm, hol kaphatnék szállást hajnalig? Mert eltökélt szándékom volt, hogy a legelső vonattal indulok visszafelé.

Dehát nem úgy lett. Felsőbb hatalmak szokták keresztülhúzni az esendő ember számításait.

Mert amint beléptem volna a nagyvendéglőbe, a tükör alatti asztaltól rámkialtott valaki:

- Isten hozott, Sándor bátyám! A legjobbkor jöttél, mert csaknem halálra untam itt magamat egyedül!

A helybeli főszolgabíró volt, régi kenyerespajtásom. Leültem, ő azonnal még egy poharat kért a főpincértől, töltött a pohárba, koccintottunk, ittunk. Az álom - érthetetlen módon - kirepült a szememből s belemelegedvén, elmeséltem neki, mint jártam meg a mai napon. A főszolgabíró somolygott a bajusza alatt s azzal szépítgette pehmetet, hogy megesett már az ilyesmi más rendes ivőemberrel is. Később még a két szolgabíró is odavetődött, nyeglén elegáns fattyak mind a ketten s azonfelül két-három régi ismerős. Derűre szélesedett ábrázattal hallgattak végig s mikor az újhelyi romák szálnalmas helyzetét ecsetelgettem volna előttük résztvevő szívvel, a főszolgabíró annyit jegyzett meg:

- Itt is nyavalyás állapotban vannak az ebadták, minálunk azonban nem a napi megélhetés gondja keseríti őket, hanem az a probléma, hogy az egymással vetélkedő két malacbanda tagjai közül kik a nagyobb művészek?

Mivel minden időben érdekeltek a művészi kérdések, elmagyarázták, hogy legutóbb végsőkéig éleződött a helyzet s a két primás ekkor kölcsönösen mérkőzésre hívta ki egymást. A hegedűpárban itt zajlott le, a nagyvendéglőben, pártatlan zsűri ítélezése mellett. Azon az estén annyi volt a vendég, hogy fele kiszorult a teremből. A bírálóbizottság - hogy egyik romát se kergesse öngyilkosságba! - egyakarattal úgy döntött, hogy az elsőnek felvonult banda tagjai talán több technikával kezelik a vonót a klasszikusokban, a magyar daraboknál azonban nagyobb tűz érzlelhető a másik zenekarban. Az ítélet kihirdetésénél a két primás földhözcsapta dühében a hegedűjét s fenyegetődzve jelentették ki, hogy újból ki fognak állni egymás ellen, ezúttal azonban Pestről hozatnak le zsűrit a saját költségükön...

- Hihetetlen, - fejezte be a főszolgabíró - mennyire gyűlölik egymást ezek a haszontalan alakok, mihelyt a művészetükről esik szó.

Erről az éjszakáról aligha lesz több mondanivalóm. Egyelőre annyit talán, hogy a hajnali vonathoz valamennyien kikísértek. Virágos kedvünkben voltunk.

MÁSODIK FEJEZET,

melyben a szerző harmadszor is vonatra száll; e keddi napon egy darabig a tájon mélézgat el, de bármennyire küzd is ellene, csak elnyomja az álom; megérkezés Újhelybe s álutakon való megközelítése egy félreeső nyári vendéglőnek; találkozás egy szórakozott orvossal; a cimborák ismét összeverődnek, még nagyobb számban, mint az előző napon; este nyolckor indulás Patak felé; a kompánia tagjai azonban, mint később kiderül, álnok tartalmú táviratot menesztenek a szerencsi főszolgabíró címére; ennek közvetlen következménye: a szerencsi pályaudvaron való lelkes fogadtatás, testületileg.

Néhány futó pillanatra mindazáltal vissza kell térnem az elmúlt éjszakára, miután az előző fejezet címének utolsó mondata így hangzott: „általános elmélkedés a dolgok felett”. Erről meg találtam feledkezni az első fejezet végén, ami nem csoda, ha tekintetbe vesszük, hogy még ma, szerencsés hazaérkezésemnek tizedik napján is, zákányos a kedvem. Nagy ivások voltak, az bizonyos! Egyebekben: miután kiértünk volna Szerencsen a pályaudvarra, lelkes helybeli híveim elbúcsúztak tőlem melegen s azzal az érthető megokolással, hogy reggel nyolckor kinek-kinek munkába kell állania. Addig szundítani szeretnének még valamit.

Visszamaradtam hát a Perronon s mivel erősen hajnalodott, elgyönyörködtem a virradatban, melynek minden közeledő lépésére élesebb vonalakban ütközött ki a táj. Messze-messze Prügy falu tornya rajzolódott ki az éghatár fenekére, kissé balkéznek rátűzött már a nap a tokaji hegy ormára, melyet a hortobágyi nagycsárdától is látni, de csak a legcsúcsát éppen s azt is alig-alig sávósodó körvonalban. Még közelebb, a bodrogkeresztúri hegycsoport egyik déli lankásának tetején a szürkületi színek közül kibukkant az a kápolna, amelyet örök emlékezetül állított ide a hazafiúi áldozatkészség. Mert ezeken a dombokon Klapka-féle honvédek csatáztak valamikor Schlick generális és lompos németjei ellenében és mint olvastam valahol, e derék ütközetnek az a nevezetessége, hogy noha a sűrű ködben mind a két fél meghátrált, utólag úgy Klapka, mint Schlick magának könyvelte el a döntő győzelmet. E régi emlékekre magambaszálltam kissé, mivel tudva van, hogy Kossuth Szűz Máriás zászlói csattogtak itt a szuronyrohamokban, Kossuth Lajos nevére pedig minden alkalommal megilletődöm. Mert ő is megyebeli fiskális volt, tehát kartárs, csak hogy jóval előbb. Körülbelül száz esztendővel. Aztán többre is vitte valamivel.

Darvadoztam tehát a Perronon.

Reméltem, hogy jókor reggel megérkezem Patakra s végül megölelhetem enyéimet. Csak azt nem tudtam előre, minémű kifogással álljak majd a feleségem elé. Gondoltam, talán a vonaton eszembe jut valami praktikus ötlet. Mert régi tapasztalat, hogy a vonat kerekeinek összhangzatos zakatolása nem csupán idegeinket zsongítja el, hanem sok esetben életrevaló eszméket is villant föl az agyunkban. Azalatt pedig betértem a harmadosztályú étterembe, ahol is egy pohárka sligovicát öntöttem a nyelvem alá. A huzamos lumpolás után határozottan jót tett a gyomromnak...

Az itóka hatása alatt színesebben tűntek fel előttem a dolgok s rájöttem rögtön, hogy ennek az akaratlan szerencsi kirándulásomnak is voltak előnyös oldalai. Hogy mást ne említsek, tágítottam ismereteim körét. A nagyvendéglőben lefolytatott éjszakai eszmecsere során megtudtam például, hogy Szerencs közelében, Bekecsen, gyógyhatású fürdő is van, állván ez a fürdő - megfelelő tőke hiányában - néhány szúvasodó kabinból mindössze. - Magyar pénztelenség, turáni átok! - sóhajtott föl előadása folyamán a főszolgabíró, amikor erre tért ki. Nos, Bekecs

gyógyhatású fürdőtelepét (mert már csak így fogom nevezni!) gyakran fölhasználják a paraszti renden levő környékbeli lakosok közül azok, akiknek csúz vagy egyéb köszvény szaggat a bokájukban s térdig süllyesztvén lábszáraikat az iszapba, megkönnyebbülnek. Túlzás nélkül lehet állítani, hogy a bekecsi iszapig négykézláb csúznak el a reumasok s bokázva indulnak meg onnét hazafelé. A fürdőtelepnek az az egy hátránya van csupán, hogy az iszapban különös előszeretettel szoktak hencseregni a helybeli disznók is, ami valóságos katasztrófa Bekecs ártány- és kocatulajdonosaira nézve. Az iszap élvezete folytán ugyanis oly üdék lesznek, hogy virgoncságukban összevissza futkosva hancúroznak s ennek következménye gyanánt sohasem tudnak kellő súlyra tenni szert Bekecsen a sertések.

De jött a hajnali személyvonat. Fölszálltam.

Abba a másodosztályú fülkébe, amelybe benyitottam, két úr beszélgetett mindössze. Helyet foglaltam az ablak melletti sarokban s egyideig akaratlanul is odafigyeltem a két útitársam közt végbement diskurzusra.

Érdeemes volt beszállnom éppen ide, mert - mint fiskális - értékes tapasztalatra tehettem szert egész véletlenül s ezzel intem összes kartársaimat, hogy különös körültekintéssel járjanak el olyan klienseikkel szemben, akiknek autójuk van.

Utítársaim egyike, mint a szóbeszédből kihámoztam, szintén ügyvéd volt, mégpedig Miskolcon. Ez az ügyvéd elpanaszolta a barátjának, hogy hosszú idő óta most ült először vonatra, miután egyéb alkalmakkor - minden irtózata mellett is - gépkocsin kénytelen utazni. Valóságos betege már az automobilnak! Tudniillik öt olyan kliense is van, akik fizetni nem tudnak, ellenben autótulajdonosok mind az öten. Mikor aztán a tiszteletdíja kiegyenlítésére került volna a sor, az öt autótulajdonos - egymástól függetlenül - azt a fizetési módot ajánlotta föl neki, hogy járandóságát szedje be rajtuk önmagának és családjá tagjainak ingyen autóztatásában. Mivel látta a szerencsétlen, hogy itt ugyan pénzt egyik kliensétől sem fog látni, a legszörnyűbb lelki kínok közt belement az ajánlatba.

Itt öt ujját idegesen túrta bele gyérülő hajába és nyöszörögve sóhajtott fel:

- Két hónap óta magam és családom tagjai háromezerháromszáz kilométert tettünk meg gépkocsin s még valami négyezer kilométert kell lefutnunk... Az idegeimre megy már, barátom!

Ismeretlen miskolci kartársam példáján okulva elhatároztam ott rögtön, hogy ezentúl valamennyi kliensemhez ez lesz első kérdésem: van-e gépkocsija? Ha van, fizessen előre! Mert én ugyan nem autózom...

Azalatt pedig bóbiskolni kezdtem. S bármennyire szerettem volna is meggyőzni magamat, hogy egy újabb elszundításnak katasztrófális következményei lehetnek reámnézve, a fejem csak húzott, csak húzott... Éreztem, hogy a mai nap folyamán is aligha fogom viszontlátni értem aggódó enyéimet.

Úgy is lett!

Arra emlékszem még, hogy a bodrogkeresztúri állomásról elindulva, jobbról - pillanatra - láttam felcsillanni a Bodrogot. Abban a másodpercben leesett fejem. És amire ismét fölnéztem volna?

Amire ismét fölnéztem volna, éppen azt kiáltotta a kalauz:

- Sátoraljaújhely - végállomás!

Nem zúgolódtam és nem törtem ki összeszorított ököllel, a Gondviselés cinizmusának minősítvén ezt a velem üzött szeszélyes játékot. Kálvinista létemre zokszó nélkül fogadom el a

predesztinációt: ha Sátoraljaújhely, akkor Sátoraljaújhely! Bizonyára így volt ez beírva abba a nagy Égi-Könyvbe, hogy Újhelyben kelljen kiszállanom ismét. Majd csak hazajutok valaha... Vagy soha!

Fölszedtem cókómókomat s megbékélten indultam kifelé. Mindazáltal óvatosan igyekeztem elfele az állomás körzetéből, nehogy valami ismerőssel találjak összebotlani. Mert most már restelni kezdtem a dolgot.

Az elővigyázatra pedig előzetes megfontolás után határoztam el magamat.

Friss reggel volt, ahogy Újhelybe zörgött volna be velem a vonat s éppen elég időm maradt tizenegy óráig. Mert akkor kellett indulnia visszafelé az ellenvonatnak, amelyen tegnap reggel óta nem látott városomat reméltem elérni. Én legalább is reméltem. Addig azonban okvetlenül elnyom az álom, e felől bizonyos voltam. Ha a restiben foglalok helyet valamelyik asztalnál s a két karomra könyökölve találok elbóbiskolni, föltétlenül meglát valami ismerősöm és ha híre fut egyszer, hogy újból itt vagyok, nagy csúfság szakadhatott volna reám, mert mindenki hahotázott volna öldöklő pehhemen. Ha viszont fogadóba szállok meg, a puha ágyban másnap reggelig is elhorkolhatok, már pedig ebédre szerettem volna a családomnál lenni. Azonfelül a barátaim s egyéb cimborák könnyűszerrel kiszimatolhattak volna a szállóban.

Ezért döntöttem úgy, hogy fölkerülök a hegyek oldalába s megfelelő rejtekhelyen ledülök. Legkésőbb tízkor hasamra süt a nap s akkor csak fölébredek.

Úgy is történt, csakhogy egészen szokatlan fordulattal.

Negyedóra mulva fentjártam már a Hecske elnevezésű vásártéren. Festői kilátás nyílik innét azokra a helyekre, ahová tíz szörnyű esztendő óta csak fájdalmas sóhajainkkal látogathatunk el. Lábam alatt a legényei völgy, melynek hosszán - ősztől tavaszig - magurai szelek dudálnak el. A toronyi hegyeken túl elémtárta minden szépségét a Tót Lapály, melynek szlovákjai és rusnyákjai, mióta leszaggatták őket a keblünkről, egy esztendőben csak egyszer tudnak jóllakni: karácsony estéjén. Ilyenkor a szobában elhintett szalmán henteregnek, miután előbb úgy teleették magukat mézes-bobálykával, mint a dob...

Mentem-bandukoltam tovább, mindig kerülővel s egyszercsak a Zsólyomkán találtam magamat. A Zsólyomkán mindig édes hangulatok ringatnak el a karjukon.

A városka legvadregényesebb pontja ez. S egyúttal a legősibb része is...

Hegytetőnek felnyúló meredély két partján, a sziklák közé beékelve, vagy az ezeresztendős vízmosás fenekén lapulva meg, skatulya-házacskák sorakoznak. Minden házikónak pirinyó kertje, melyben százszínű virágok virítanak, szintúgy a tenyérnyi ablakokban is. Patak csoronkál a meredély legalján, mely fölé koronás szilfák kerítenek árnyékot... Régi krónikákban olvastam egyszer, hogy az előidőkben ezen a tájékon állhatott az a romlatag kápolna, amelynél - éjszakáknak idején - a daliás Thököly Imre találkozott titokban szépséges eszményképével: Zrinyi Ilonával. Mert indulatos anyósa áspis-szemmel vigyázott a szerelmes özvegy menyecske minden mozdulatára s ezért voltak a lábujjhegyen való surranó találkák a hegyoldalban... Régen volt, régen!

Én pedig ó-hangulatoktól ellepve húzódtam föl ezalatt a Zsólyomka gidres-gödrös egyetlen utcácskáján. És nem is vettem lélekzetet, csak átellenben a Vinyiczaival.

Persze kocsmahely a Vinyiczai. Istenemre mondom, minden különösebb szándék nélkül álltam meg éppen ezen a ponton.

Azt azonban kénytelen elismerni mindenki, hogy kívánatosabb helyet képzelni nem lehet a Vinyiczainál. Amolyan nyári vendéglőcske a szakadék oldalában s fák sűrűje védelmezi.

Egyetlen ódon házacská az egész, előtte tisztára sepert terasz a mélységbe szélesítve s a terasz lábánál patakocská locsog... Jó hely azoknak, akik meg akarnak pihenni keveset az élet temérdek tülekedése között.

A legkomolyabban ismétlem: minden különösebb szándék nélkül álltam meg éppen szemközt a Vinyiczaival.

S ha már megálltam egyszer, föltettem magamban, hogy be is fogok nézni félórásckára. Erre az elhatározásra pedig az a gondolat késztetett, hogy időközben megéheztem s harapni szerettem volna valamit.

A keskeny hídon áthaladtam a meredek túlsó partjára.

Alighogy helyet foglaltam a tiszta kis terasz egyik kerek asztalánál, jött a gazda s üdvözölt, mint régi ismerőst. Kolbászt rendeltem s azonfelül egy snapszot. Felhajtottam aztán kétszer egymásután s szemlátomást felüdültem tőle.

Eszegetni kezdtem.

Ahogy elkészültem volna a früstökkel, fröccsöt kértem s körülpillantottam. S ekkor vettem észre csak, hogy kívülem - a korareggeli órák ellenére - még egy vendége van a Vinyiczainak. Kerekarcú, hízott úr volt, úgy a hatvan felé bandukoló. Fehér vászonruhában üldögélt egészen a terasz szélén, a patakocská partján s le nem vette rólam a szemét. Derű és jóság volt a kék szeme s ahogy rápillantottam volna, már bólintott is felém:

- Jó reggelt kívánok!

- Adjonisten! - köszöntem vissza, magyar ember szokása szerint.

Erősen pocakosodott már az öreg s ezért csak szuszogva tudott fölállni. Mert ugyanakkor, ahogy visszaköszöntem neki, már felém is tartott s messziről nyujtotta a kezét:

- Bodán Bálint dr. vagyok Gyöngyösről.

- Örvendek - s kezefogván a rokonszenves öregúrral, én is megmondtam neki a nevemet.

- Hellyel kínáltam meg, leült. S akkor - inkább udvariasságból - azt kérdeztem tőle:

- Valami hivatalos ügyben látogatta meg bátyámuram ősi megyénk székvárosát?

Az öreg tagadón rázta a fejét:

- Nem én, öcsémuram. Csak szórakozottságból vetődtem el ide...

S mosolygott. Csak az igen jó emberek tudnak mosolyogni így. Később belefogott:

- Én tudniillik a világ legszórakozottabb embere vagyok, öcsémuram...

Kíváncsian helyezkedtem neki, mert sejtettem körülbelül, hogy itt már aligha lesz alvás a vonatindulásig, csak a vonatban ne találjak elszunyókálni ismét, az ég szerelmére! Bodán Bálint doktor úr előadta a közben, hogy egyetlen hátrányos sajátsága miatt kénytelen állandóan feszélyezettnek érezni magát: a tébolyító szórakozottsága ez. Ha beteghez hívják, a helyett, hogy a betegség tünetei iránt érdeklődnék behatóbban, vallásfilozófiai tételek fölött ereszkedik vitába a páciensével s ennek következtében nem egyszer éjszakára is otffelejtí magát az idegen házban. Ez azonban semmi! Hanem három nappal ezelőtt, otthagya valakinél az orvosi táskáját is és azóta sem tudja, kinél?

- Mindez hagyján lenne... De hogyan kerültem el Újhely városába! Bizonyisten, szégyelni kezdem magamat...

Az örege figyelvén föl, elmúlt minden álmodásom. Bodán doktor úr folytatta:

- Tegnap éjjel Vámosgyörkön vonatra ültem hogy Füzesabonyban átszállván, Tiszafüredre megyek a rokonaimhoz. Szórakozottságból persze Sátorajáújhelyen szálltam ki, ami már azért is molesztáló hatással van rám utólag, mert az Abonytól Újhelyig való jegykülönbözet árát nem kérte a kalauz, én pedig nem fizettem. Ezúttal is feledékenységből. Másfelől igaz viszont, hogy csak a kiszállásnál vettem észre magamat...

Hirtelen odaszólt a tulajdonosnak:

- Gazduram, még egy „hosszúlépés”-t!

S nagy lelkiharmóniában beszélt tovább:

- Szerencsére itt is akad azért atyámfia, egy távolabbi sógorom. Mivel jókor volt még, ahogy megérkeztem, nem szerettem volna ágyukból verni ki a rokonokat s ezért némi reggeli sétára indultam el a hegyek közé. Félkilenc után majd bezörgetek hozzájuk... Így van ez, öcsémuram: a szórakozottság fog megölni engemet.

Szorongó érzések közt próbáltam puhatolódzni nála, ki az a távoli sógora? Legnagyobb rémületemre azt felelte, hogy a helybeli félhivatalos lap felelős szerkesztője. Rémületem érthető volt. Mert ha megszimatolja, hogy még mindig nem érkeztem meg Patakra, hanem a helyett megjárván időközben Szerencset, itt rostokolok a Vinyiczaiban, csapatostól törnek rám s titkolt kárörvendéssel is. Akkor pedig aligha menekülök estig. Ez okból fatális helyzetemet feltártam bizalmasan a doktor úr előtt, megkérve őt, hogy jelenlegi tartózkodási helyemet semmi körülmények között se leplezze le helybeli szerkesztő barátomnál, amit meg is ígért nyomban s lekötelező előzékenységgel. A közben pedig széles derűvel vakargatta a fejét:

- Valóban balszerencse az, amely önt üldözi, tisztelt öcsémuram. Így van: balszerencse... Ettől eltekintve, akad-e valami újság a megye területén?

- Minden pusztul itten, kedves bátyám - válaszoltam némi mélabúval. - Az emberek egymásután jutnak a tönk szélére és hogy mást ne említsek: másféllesztendő alatt ezernél több zsidó költözött el innét. Hanyatthomlok!

- Bodán doktor úr pattintott az ujján:

- Apropos: zsidók!... Erről jut eszembe, hogy van nekem is egy zsidó barátom, aki ugyancsak elúszott. De miért? Mert köznemesi allűrököt vett föl. Nagy eset volt az, öcsémuram!

S előadta, hogy zsidó barátjának Endesz tata a neve, így hívja mindenki Gyöngyösön. Úgynevezett asszimilált zsidó s ezért Kossuth Ferenc módjára köttette ki a bajuszát s ráadásul olyan szokásokat vet föl, amelyek még egy valóságos dzsentrinél is szemetszúrtak volna. Endesz tatának tizenkét évvel ezelőtt másfélezer holdja volt még Dormánd körül. Abban az időben történt, hogy az abonyi állomáson, esti félnyolckor, a hófűvésben elakadt a Pestnek igyekvő gyorsvonat és semmi remény nem volt rá, hogy tovább indulhasson huszonnégy óránál előbb... Közel esik Abonyhoz Dormánd s Endesz tata - főúri gavallériájában - mihelyt neszét vette a gyorsvonaton elakadt társaságnak, azonnal valami kilenc szánkóba és kocsiba fogatott be, azonkívül hét lovat nyergeltetett föl s akkor - nyílegyenesben! - neki az abonyi állomásnak... Fölösleges szaporítani a szót! Hat-hét forduló után a kastélyban volt a gyors valamennyi utasa s olyan víg élet indult meg ekkor az enyhénfűtött termekben, hogy olyat se mulattak még Heves vármegyében! Folyt a bor, húzták a cigányok s amint másnap estétájt továbbindult volna a gyors, minden fülkében daloltak s egymást ölelgették az utasok... Mert ilyen úr volt Endesz tata, miután asszimilálódott.

Mindezt mennyei ártatlansággal mesélte el Bodán doktor úr, akiről láthatta a vak is, hogy alighanem a világ legjobb embere lehet. S bizonyosra vettem, hogy még a mai nap folyamán alighanem újabb meglepetést készít elő a világ számára, természetesen pusztán szórakozottságból. Annyit kérdeztem még tőle:

- És most mit csinál Endesz tata, ha ugyan él még?

Bodán doktor úr szívesen adta meg a legszükségesebb felvilágosítást:

- Hogy él-e? De még mennyire! Ő a leglelkesebb turista Gyöngyösön és környékében. Turistának pedig azért csapott föl, mert - hogy saját szavaival éljek (miután egyszersmindenkorra lepasszolt az öreg) - a turisztika egyensúlyban tartja lelkivilágát s a természetben való szemlélődés feledtetni vele, hogy valamikor másfélezer hold humusznak volt az ura...

Ugyanekkor megnézte az óráját:

- De mennem kell, öcsémuram, mielőtt szórakozottságból valami újabb örületet követnék el. Mondhatom azonban, elismeréssel, sőt csodálattal tölt el, hogy bárminő kegyetlen játékot űz is öcsémurammal a sors szeszélye, öcsémuram a legheroikusabb lélekkel viseli a keresztet... Nos, Isten önnel s kívánok önnek szerencsés megérkezést egyszer!

Azzal férfiasan rázta meg a kezemet.

Én arra kértem még, ismételten, tegye meg nekem azt a szívességet, hogy hollétemet nem fedí föl a helybeli félhivatalos lap szerkesztője előtt. Mert ha ezt meg találná cselekedni véletlenül, végem lenne: az én Géza barátom fölverné összes cimboráit s az egyéb ismerősöket, negyedórán belül rajtamütnének...

Bodán doktor úr másodszor is megrázta a kezemet, keményen s olyan hangon nyugtatott meg, amelyből ki kellett éreznem, hogy számíthatok reá halálig:

- Öcsémuram, vigyázní fogok a számra!

Elment. De a patak tulsó partjáról visszaszólt még:

- E tekintetben megnyugtathatom kedves öcsémuramat...

Hej, Istenem Uram, mi lett ebből a nagy fogadkozásból!

Ahogy magamra maradtam volna, először odaszóltam Vinyiczai gazdának, hogy most szándékom lenne lehúnyni a szememet, egy órácskára mindössze és persze az asztalra könyökölve csupán, egy óra múlva azonban okvetlen költsön fel. Vinyiczai gazda ezt meg is ígérte.

Abban a másodpercben már szuszogtam is én álmodni kezdttem... Álmodban odahaza jártam s ahogy benyitottam volna a kapun, jó feleségem éppen a csirkék elé szórt valamit az udvaron. Meglátott és olyan bánattal nézett reám, hogy földig sujtott ez a nézése. S szomorú szemmel mondta, mialatt rosszalón csóválta a fejét:

- Sándor te, Sándor... Mikor fogsz már megjavulni egyszer?

Én szerettem volna fölhozni valamit védekezésemre, de - megfoghatatlan módon - makogni sem tudtam. S ugyanabban a pillanatban, amikor kétségbeesve kapkodtam valami kibúvó után, váratlanul nagyot csapott valaki a vállamra.

Fölebredtem, körülpillantottam.

A Vinyiczaiiban ültem, de előttem ott állt már akkor széles kárörömmel Géza barátom, a helybeli félhivatalos lap szerkesztője, aztán Ákos barátom, úgyis, mint a Vármegye Seprűje, aki - köztudomás szerint - agyorbáncon esett át nemrég, úgyszintén az egyik városi végrehajtó.

Ennek a végrehajtónak, mint többen emlékezni fognak még reá, az volt a mesterfogása, hogy így kezdte valamennyi dikcióját: „befűtta az utat a hó...” Két másik pajtásom is velük jött, ezeknek azonban nem lesz különösebb szerepe a hevenyészett följegyzéseim során.

Öten jöttek e szerint. De hányra szaporodott föl a számuk még ugyanaznap délután!

Megnéztem a zsebórámat: körülbelül harminc percet szundíthattam, ami frissítő hatással volt a szemhéjaimra.

Ők öten félkörben álltak előttem s viharos kárörömmel somolyogtak. Ekkor Géza barátom, aki legközelebb állt a szívemhez, így kezdte, nem minden él nélkül:

- Hát csak te sem tudsz hazaérni, Sándor bátyám!

Jóképet igyekeztem vágni s azért így szóltam:

- Ki az ördög súgta be nektek, hogy itt vagytok?

Megtudtam, hogy Bodán Bálint Gyöngyösre való orvos úr teregette ki előtte körülményesen a velem való találkozás részleteit. És mert nagyon-nagyon megkértem a doktor bácsit, hogy hallgasson, miként a sír, éppen azért volt legégetőbb gondja, hogy leleplezzen. Nem nehez-
teltem meg reá, mert tisztában voltam vele, hogy csak krónikus szórakozottságában árulta el rejtkehelyemet...

Mi lett ebből aztán!

Mivel már úgyis benne voltam nyakig, odakiáltottam a gazdának:

- Bort, Vinyiczai!

S Vinyiczai hozta a bort.

A hangulat ágaskodóbb lett még a tegnapiénál is. Ettünk is, ittunk is felváltva s persze én egyenlítetttem ki mindent, mert ekkor még volt nálam összeg elegendő. E barátságos eszme-
csere során több szívderítő apróságnak lehettem szerencsés fültanúja, amelyeknek mindegyike tanulságos is volt egyben. A városi végrehajtó előadta például, mint akarta becsapni a tót ember a zsidót?

E szerint a sonkolyos tót mézet kínált megvételre az izraelitának s nyolcvan krajcárt kért literjéért. A zsidó belement az üzletbe s még azt a föltételt is elfogadta külön kikötés gyanánt, hogy - ellenőrzés gyanánt - minden liternél egy krajcárt tesznek ki az asztalra. Tizenkét liter mézet mért ki már a tót, tizenkét krajcár volt már az asztalon. Ekkor aztán - egész váratlanul - így szólt a zsidó a tót emberhez:

- Mindjárt gyüvök, csak kimegyek egy percre!

S jól számított a zsidó.

Mert amire visszajött volna, már csak kilenc krajcár volt az asztalon. Időközben ugyanis hár-
mat mellénye zsebébe csúsztatott be a tót, így akarván legalább három potyakrajcárt keresni az üzleten. S még álmában sem jutott volna eszébe, hogy a három krajcár fejében három liter mézet adott oda a zsidónak.

Általános tetszést aratott az eset.

Később komolyabb dolgokra térült a szó s én is előhozakodtam egy régi epizódommal. Valami hat esztendővel előbb Pesten akadt dolgom s véletlenül összebotlottam egy gyerekkori komámmal, aki birtokos Szabolcsban... Nem akarok azonban részletezni mindent, ezért csak annyit, hogy délelőtt tizenegykor foglaltunk helyet a városligeti Gundelben s a koronás

platánfák alatt oly jól találtuk magunkat, hogy egymásután öt vonatról késtünk le. Este tíz óra tájt aztán, amikor vendégektől nyüzsgött a kerthelyiség, csak közelebb intettük a prímást s akkor belevágtunk, de úgy, hogy mindenki felugrált és gyönyörködött a hangunkban:

*Fürdik a holdvilág az ég tengerében,
Barangol a betyár erdő közepében...*

Aztán az történt, hogy egy másikba csaptunk bele. A csillagos mennyországot verte, amikor kieresztettük:

*Száz itce bort, száz szál gyertyát
Ide az asztalra!*

Amikor megálltunk volna keveset, hogy kortyintsunk valamit, a tulajdonos mély hajlongások között s bocsánatért esedezve állt meg előttünk, hogy ez itt nem szokás... Ám ugyanakkor a közönség, mint egy ember, zúgott fel az asztalok körül:

- De igenis, csak hagyják!... Halljuk! Halljuk!

Olyan tapsorkánba kezdtek, hogy be kellett fogni a fülünket s utána éljeneztek, mire a tulajdonos kénytelen volt meghátrálni. Mi persze szívesen engedtünk a közkívátnak s vittük, de hogy! Így legalább megtudhatták azok a köhécselő pestiek, mi az, ha dalolni kezd egyszer két magyar...

A társaság tagjait egészen fölvilanyozta pesti virtuskodásunk. Még Vinyiczai gazda is csóváltatta a fejét, ami a legteljesebb elismerés jele volt nála.

Hanem akkorára úgy elcsúszott alattam az idő, hogy elkéstem nemcsak a tizenegyórás, hanem a délután kettőkor induló személyvonattól is. Bánta a búbánat!

Akkorára még jobban felszaporodott a társaság s lehettünk tizenöten. És mert életemben társaságkedvelő ember voltam, elárulhatom, hogy a legfesztelebbül éreztem magamat. Eszemágában sem volt már az álom, a helyett felváltva daloltunk hol szerelmi nótákat, hol hazafias dalokat. Mert ez utóbbi sajtáság derék vonása a zemplénieknek, ami természetes is, ha meggondoljuk, hogy itt ringatták a bölcsőjét II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek és Kossuth Lajos kormányzónak...

Hej, Zemplén, Zemplén!

Ma már te is kopni kezdel régi híredből s felelőtlen megállapítások szerint a mindenkori kormánypárt pofa bagóért bőrdet is megveheti a választásokon... Lehetséges. Egyben mindazáltal verhetetlen maradtál: a nagyzási fölényben, amelyet - alparibb kifejezéssel élve - anzágalásnak is mondanak némelyek. A köznemesi címerpajzsokat rozsdá rágja régen, ám az elegancia, ha lyukas könyökkel is, itt tenyészik rendíthetetlenül... Hej, Zemplén, Zemplén! Nincsen nap, hogy képzeletben be ne andalognám nagy hegyeid világát, melyek oldalaiból kormos bástyacsonkok hajolnak ki, viaskodván az enyészettel, bejárom erdeid tisztásait, barangolok egyesegyedül patakjaid vonulatait követve, melyek partjain soha nem látott virágok égnék, ott állok búsan valamelyik kopasz dombtetőn, mialatt kemény szelek zúgnak le az őszi völgyekre s könnybefűl a szemem, mert meg találtak rohanni gyermekkorom keserítő emlékei... Csodálatos vagy, Zemplén: sehol olyan túlvilági az ősz, mint errefelé s ezért ragaszkodom hozzád szerelmesen... De bámullak is megrendülten. Mert amióta elveszett a számunkra Sáros, csak te termelsz már gavallérokat, Zemplén... Fiaidnak zsebeiben noha félpeták nem található is, föllépésükben mindazáltal annyi az imponáló elem, hogy ekkora sliffre csak irigységtől repedezve gondolhat az aosztai herceg vagy a brit birodalom trónvárományosa... Sárosnál is többre vitted, Zemplén! Sáróst különben ne illessük kicsinyítő

szóval, hanem képzeletben karoljuk át minden nap megindultan és sóvárgó szeretettel. Mert azóta, hogy idegenek kényét kénytelen viselni Sáros, egyben heroikus magatartást tanusít. Hiteles értesülések szerint Sáros vármegye fiai, e fideles legények, nem fidelesek többet. Ellenkezően: ördögi elszántsággal aláaknázzák a cseh utódállamalakulat egész jelenlegi struktúráját. Látszatra bratyiznak ugyan az oda kirendelt pemák beamterekkel s valamennyit az alkoholra szoktatják. Mert ugyan ki bírna versenyt inni a sárosiakkal! Minden cseh, aki odakerült egyszer, már eleve el van jegyezve a delíriummal s a cseh köztársaság képtelen oly gyors ütemben váltogatni a hivatalnokait Sárosban, amily aggasztó tempóban züllebenek el egytől-egyig e nyomorultak... A sokszor kicsúfolt gavallérok ma valóban az ezeréves haza visszaállításának előfeltételeit készíti elő. El lehet mondani, hogy e trotykos korszakban hősi-eposzok kelnek életre Sáros vármegye területén... Ezt csináld utána, Zemplén!

Hanem azért Zemplén történelmi földjén is esnek még eredeti elhatározások. Jómagam például ezúttal először értesültem részleteiben is ama betörési szándékról, amelyet egyik karácsonyestén a Felvidék szabadítására akartak végbevinni Újhely város aranyifjúságának legkülönbjei. A kitűzött cél, amelyért életüket is hajlandóknak nyilatkoztak odadobni áldozat gyanánt, Kassa visszavétele volt.

Az akkori hazafias elszántság egyes fázisairól az én füleimet is megütötte már előbb egy és más, tüzetesen azonban ezúttal először informáltak barátaim a Vinyiczaiban.

Nagy dolog volt az minden tekintetben! A helybeli félhivatalos lap szerkesztője vitte a szót, akit feszülten figyeltünk valamennyien. Előbb azonban koccintottunk egyet.

Akkor oszt megtudtam mindent.

E szerint egy régebbi karácsonyest előtt másfél nappal Prütyő, a békevilágból visszamaradt aranyifjakkal vezére, kiadta a jelszót: „A határokra!” Igaz ugyan, hogy Újhely maga is benne van a határban, miután ez a testhezálló határ éppen a húsába vág bele, így azonban szebben hangzott. A közrokonszenvnek örvendő Prütyő ugyanis néhány vezértársával úgy döntött előzetesen, hogy a Kassa ellen toronyirányt végbeviendő meglepetés időpontja karácsony szombatja lesz, mivel abból a stratégiai föltevésből indultak ki, hogy ezen az estén a cseh határőrök is némi rumot szippantván magukba, kótyagos fejjel elálmosodnak. Ám az ellenfél helyett ők találtak becsiccsenteni, de hogy! Őt szekérre kapaszkodtak föl, előbb azonban hivatalosan is fölverték a „szabadharcos” elnevezést s a város áldásától kísérve nekivágtak, hogy, ha muszáj, meghaljanak inkább, de a régi határok nélkül nem térnek vissza Zemplénbe. Hidasnémeti volt a cél, mert zsinóregyenesben odaesik legközelebb Kassa fejedelmi város. Zörögtek hát a szekerek, puska nélkül persze, miután Prütyő olyasféle biztatást kapott valahonnét, hogy a telkibányai erdőségben várnak reájuk a kézfegyverek, kukoricagránátok, aknavetők meg az ágyúk. Nem mentek azonban megszakítás nélkül. Hidasnémetiig nevezetesen két kocsmá is található az útfélen, megálltak tehát mind a kettőnél, felöntöttek feszt, amitől nem ismert határt a lelkesedésük. Így értek el egy harmadik kocsmát ahová betelepdedtek. Volt pedig ez Hidasnémeti közvetlen közelében. Itt Prütyő húsz liter bort rendelt bevezetőül, úgy déli egy órakor. Mert amire esti kilenc óra lett volna, elfogyott a bor, sör, de még a bundapálinka is. Ekkor a petróleum következett. Ám ugyanakkor katonatisztek toppantak be a kocsmába, kívülről pedig fegyveres őrség vette körül az épületet. A tisztok, akiket titokban avizált valaki, Miskolcra siettek idáig lóhalálban. Első kérdésük az volt:

- Ki itt a parancsnok?

Prütyő felállt, pohár petróleummal a kezében:

- Én!

- Hány emberük van? - hangzott a következő kérdés.

Prütyő szemrebbenés nélkül vágta ki:

- Héjjas Iván hatvanezer fölkelővel áll készen az erdőben!

A tiszték váratlanul megtorpantak, ám elég volt egy tekintet a fogyasztás alatt álló finomított kőolajra, hogy tisztában legyenek a hadi helyzettel. Negyedórán belül fuvaros-szekerekre pakolták a harminchat főt számlált szabadharcos alakulatot s másnap ebéd előtt az egész trupp kemény fedezet alatt érkezett vissza Újhelybe... Így ért véget a Zemplénben kezdeményezett főlzabadító hadjárat.

A helybeli félhivatalos lap szerkesztője, miután végzett a mondanivalójával, gúnyosan legyintett. Ákos barátom viszont, aki ezúttal kivételesen nem kapott hajba szerkesztő pajtásával, mintegy magyarázatképpen tette hozzá, mert restelte az elképesztő fiaskót:

- Ha nem a petróleum, régen a miénk Kassa... Mert a petrólis adta be nekik a kócsot!

Hanem akkorára alkonyati színek kezdtek előcsúszni mindenfelől s fekete árnyékok nyúltak el a völgyekben. Kifizettem a ceppet s megindultunk az állomás felé. Velem tartottak valamennyien, kivéven Ákos barátunkat, aki - miután suttogva néhány szót váltott a helybeli félhivatalos lap szerkesztőjével - kimentette magát előttem, hogy kénytelen elköszönni, mert halaszthatatlan dolga van a postahivatalban.

Az állomáson érzékenyen fogtam kezét a társaság valamennyi tagjával, akik oly bajtársiasan tartottak ki mellettem s néhány perccel nyolc óra után vonatra szálltam. Ezúttal bizonyos voltam fölöle, hogy a pataki állomáson fogok kiszállni. Mert a vonatban összeakadtam egy Knopfler nevű hazai boltossal, régi jó ismerősömmel, akit igen-igen megkértem, hogy okvetlenül rázzon föl a pataki állomáson, ha el találne aludni.

Knopfler kereskedő mindent megígért s nagyobb megnyugtatás kedvéért mellettem foglalt helyet. Abban a szempillantásban mellemre bukott a fejem... De nyugtalankodás nélkül szunyókálhattam el egy negyed órára, hisz az oldalamnál ült Knopfler úr...

...Hirtelen arra eszméltem föl, hogy hárman is ráznak, mások viszont az ablakot zörgetik kívülről a botjaikkal. Nem volt időm jobban körülnézni sem s félig még álomban siettem lefelé. Csak odakint riadtam rá, hogy hol vagyok? Deputáció várt...

Szerencsen voltam!

(Szegény Knopfler barátom később, amikor teméntelen élmények után sikerült mégis hazáig vernem magamat, elsírta nekem, hogy rázott ő engem a pataki állomáson, elannyira, hogy veríték vert ki rajta, ámde mert nem bírt lelket verni belém s akkor már tovább indult a vonat, a legeslegutolsó pillanatban kénytelen volt leugrani a mozgó kocsiról... Hej-haj!)

Szerencsen népes küldöttség várt tehát. Legalább húszan lehettek. Ekkor a főszolgabíró, miközben zavartan topogtam előttük, egy lépést tett felém s levevén a kalapját, beszédbe fogott:

„Kedves Barátunk!

Abból a kitüntető alkalomból, hogy ismét közénk hozott vissza a kifürkészhetetlen Gondviselés, köszöntünk szeretettel és büszkén városunk falai között. Köszöntünk úgyis, mint nagy utazót...”

Csaknem az örület környékezett, mialatt a főszolgabíró üdvözölt a fogadóbizottság élén: hogy honnan sejtették meg Szerencs felé való közeledésemet? No, nem kellett túlsokat törni a fejemet, megtudtam rövidesen. Újhelyi barátaim annyira biztosak voltak Szerencsre való

befutásomban, hogy összesúgtak a hátam mögött s táviratot menesztettek a szerencsi főszolgabíró címére: küldöttségileg fogadjanak az állomáson! Újhelyből való indulásom előtt ezért sietett hát a postahivatalba Ákos barátunk, e cinikus. Magam is láttam később a táviratot, ez volt a szövege:

Sándor féltízkor Szerencsre érkezik. Fogadóbizottságilag üdvözlendő!

A többit már tudja mindenki.

Főszolgabíró barátom a közben befejezte dikcióját, melyben a többi között arra is célzott némi maliciával, hogy ha így folytatom az utazást, hamarosan komoly rivális támad bennem Nansen Fritjoffnak, Peary-nek, Scott kapitánynak, Sven Hedinnek, Amundsennek s még annyi világ-hírességnek. Mit tehettem kínomban? Válaszolnom kellett s ráadásul kénytelen voltam még jóképet is vágni nyomorult szerepemhez. Pár keresetlen szót mondtam válasz gyanánt, azalatt azonban nem kerülte el figyelmemet, hogy a hátsóbb sorokban állók szájukba tömték a zseb-kendőjüket. Úgy vihogtak rajtam.

Ahogy befejeztem volna, dörgő éljent kiáltottak reám. Háromszor egymásután. Megtudtam aztán, hogy mivel nem szálltam le mindjárt Szerencsen, egy-kettőre végigkutatták a vonatot s így akadtak reám az egyik szakaszban. Úgy hortyogtam, hogy több volt az a brugózásnál. Alig tudtak felrángigálni, mialatt mások a fülke ablakán dörömböltek kívülről.

Miután kezet fogtam a deputáció valamennyi tagjával, a főszolgabíró belémkarolt:

- Most pedig lakodalomba megyünk. Mert te is hivatalos vagy!
- Hova?
- Mádra - adta meg a felvilágosítást.

HARMADIK FEJEZET,

hol is a szerzőt, ámbár tiltakozik ellene, Mádra hurcolják magukkal; Mád nagyközség jelentősége az izraelitával kapcsolatban; lakodalom, melynek folyamán nevezetes felszólalások esnek s feneketlen vígasság kél; a szerző táncba megy; a szerdai napon vonatra ül, amelyből ismét Újhelyben száll ki; impozáns fogadóbizottság s annak hátában hatalmas tömeg üdvözli az állomáson s a szerző maga is hinni kezdi ekkor, hogy a példa nélkül álló utazás következménye gyanánt országgyűlési képviselő is lehet még; e szerdai éjszakán bizalmas megbeszélése a dolgoknak; ugyanakkor tudomására esik, minő ürüggyel vágatja ki magát majd a feleségénél, ami jóleső örömmel tölti el.

Eszemágában sem volt természetesen, hogy Mádra ránduljak ki, mivel időközben úgy döntöttem magamban, hogy a Pest felől befutó gyorsvonattal, amelynek húsz perc múlva kellett itt lennie, visszautazom. És ha egy kis szerencsém akad, másfél óra múlva karjaimba zárhatom enyéimet.

Másként lett!

Mert a szerencsi deputáció tagjai, mindenekelőtt pedig a főszolgabíró, játszva meggyőztek, hogy kötelességem részt venni egy bizonyos lakodalomban, Mádon. A hegyaljai nagyközségben ugyanis, melyet a helybeliek tüntető éllel mezővárosnak szeretnek mondani, az egyik tekintélyes odavaló szőlőbirtokosnak leánya tartotta esküvőjét valami szemrevaló fiatalemberrel s úgy volt, hogy az esküvőt követő tánc a másnap délelőtti órákba fog belenyúlni. Nos, az örömapa értesülvén zsákutcába rekedt utazgatásomról, nyomban megkérte a főszolgabírót, mint régi puszipajtását, hogy estére okvetlenül szállítson engemet is a lakodalmas házhoz. A szerencsiek ugyanis holtbizonyosra vették, hogy este féltízkor újból náluk fogok kikötni. Aminthogy úgy is történt.

Őszintén szólva, nem került túlságos megerőltetésükbe, hogy leszedjenek a lábamról. Különösen amikor megemlítette főszolgabíró-pajtásom, hogy jelenlétem által az örömszülők a lakodalom érdekességét és pompáját szeretnék fokozni. Jómagam azért is hajoltam könnyűszerrel a várható kiruccanásra, mert reméltem, hogy az esküvői sokadalomban félre tudok vonulni esetleg pár órácskára s alhatok valamit. Térdemig húzta már fejemet az álom.

De ugyanakkor elfacsarodott a szívem.

A lakodalom kapcsán eszembe jutott ugyanis, hogy második hajadonlányomnak vasárnapra van kitűzve az esküvője s a cók mókot, melynek bevásárlásával - a lakodalommal való összefüggésben - bízott meg a feleségem, még mindig magammal cipelgettem. Vajjon meglátom-e addig a familiámat? Szegény nőm! Ártatlan gyermekeim!

Világos volt az éjszaka, mert telehold sétált az égen. Ám nem igen sokat gyönyörködhettem az éj túlvilági sejtelmeiben, mert autóbuszba voltunk préselve valamennyien, s ez az autóbusz lelketlenül rázott és hajigált. Azalatt széleseben közeledett felénk a Mád a csodálatos holdfényben.

Takáros nagyközség Mád!

Vannak ősi kúriái, csalogató borházai s miután több nyugalmazott tábornok s egyéb kvietált tiszt is telepedett meg benne, a zempléniek - megbocsátható nagyzolásukban - „magyar Grác”-nak nevezték el. Csakhogy a vasvármegyeiek ugyanerre a rangra emelték Kőszeg szabad királyi városkát s alighanem több jogcímen. Megfoghatatlan ezzel szemben, hogy egész

Zemplén mélységesen hallgat ama köztudomású tényről, amelynek révén az országos hírességek rendjébe emelkedett föl Mád.

A mádi zsidóról van szó persze.

A részletekkel tisztában van körülbelül mindenki, de maga az eset oly hihetetlen viszont, hogy nem szabad említés nélkül hagyni, ha csak futólag is. E szerint a Mádon illetőséggel bírt egyik öregebb zsidó a kordéjába ült egy reggelen, a kordé előtt ló volt s elbúcsúzván övéitől, felült a kordéba és megrántotta a gyeplőt. Valami elintéznivalója akadt Tiszalucon vagy Erdőbényén, ma már nem tudhatni bizonyosan. Annyi idő óta elmosódtak az esemény körvonalai s minálunk különben is nyomban felejtenek mindent az emberek, a helyett, hogy a későbbi nemzedékek okulására annáleszeket vezetnének a dolgokról. A mádi zsidó azonban sosem jutott el Tiszalucra, illetve Erdőbényére. Közben ugyanis el talált szunyókálni a kordéban, kezéből kiesett a spárgagyepplő s a gebe érezvén, hogy senki nem ura többé menetirányának, megfordult s hazafelé igyekezett Mádnak. Persze lépést csupán. Úgy látszik, szebbnek találta az életet Mádon a földkerekség minden egyéb pontjánál s ezért húzta vissza a szíve... Nagyot döccent egyszer a kordé és megállt, a zsidó pedig abban a másodpercben fölébredt s körülpillantott. Nagy döbbenetére a háza kapuja előtt találta magát... Az esetnek hamarosan híre lett az egész országban s azóta Titeltől a Lupkovi-hágóig csak pehhes izraelitája révén ismerik Mádot, ami mély búra hangolja az összes zemplénieket, valahányszor a mádi zsidót hallják idézni más vármegyék területén. Olyankor lekonyul a fejük, mert restellik az esetet.

Hát így volt!

Húsz percen belül bezörögtünk Mádra s olyan ujjongással fogadtak a lakodalmas-házban, mint még sehol vendéget nem. Pedig jöhettünk valami tizenöten, ám a többiekre fittyet hánytak legfeljebb, különösen mikor a főszolgabíró bekiáltotta a nagyszobába, hogy megérkezett Zemplén vármegye legnagyobb utazója.

Micsoda lelkesedés tört ki erre!

A vendégek (mert a vacsora vége körül jártak éppen) abban a szempillantásban felugráltak az asztaloktól s mindenki törte magát, hogy kezet szoríthasson velem. Én sem éreztem magam idegenül, mert sok jóbarátom és ismerősöm akadt a sokadalomban. Először mégis az örömapának nyitottak utat az ajtóig, aki szemmel látható büszkeséggel ölelt át s odavolt az áradástól:

- Nem is tudom valóban, mint háláljam meg neked, hogy egyszerű hajlékomat épp e családi örömnapi alkalmából voltál szíves kitüntetni, nagyrabecsült barátom!

Én szerényen mentegetődztem, hogy harmadnap óta szándékomon kívül kezdenek emlegetni egyre sűrűbben az ősi vármegye területén. Nem fejezhettem be azonban, mert nagyot kiáltott az egyik vőfély:

- Éljen Körösi Csoma Sándor, numeró cváj! Mindenki tapsolt. A cigányok tust rántottak s utána a Rákóczi-marsba csaptak bele oly fergeteges dühvel, hogy meg kellett éreznem: itt nincs menekülés többet!

S az egészben az volt a legkísértetibb, hogy újra nem éreztem semminemű álmodást.

Annál jobban esett az a megfigyelésem, hogy a lakodalmas-ház valamennyi rokontagja és vendége föltétlen bizalommal övezett s boldogságban úszott valamennyi arc, melynek tulajdonosa egyszer kezet foghatott velem. A nagyszobában megterített U-alakú asztal főhelyén az ifjú pár ült: őket külön is köszöntöttem, a nélkül azonban, hogy hosszasan molesztáltam volna szegényeket. Szemrevaló legény volt az ujdonsült férj, gyöngyvirágarcú a leányfeleség s

mindketten szerettek volna nem itt lenni már. Ezt határozottan meg lehetett állapítani izgatott magaviseletükön, mialatt minden második percben szerelmesen néztek össze. Úgy volt, hogy csak másnap délben utaznak el néhány hétre s ezért holtbizonyosra vettem, hogy a mai éjszakát leányszobájában tölti még a menyecske. És bizonyos az is, hogyha az ifjú férj utána akarna nyomulni a leányfeleségnek, a menyecske az orra előtt csapja be majd az ajtót. De lesz rá gondja azért, hogy pillanatra visszadugja a fejét s fület mutasson az ő hitese urának:

- Ezt ni! Majd holnap este!

Mert már az első éjszakán ilyen gonoszok tudnak lenni a leányfeleségek, ha úgy talált fordulni a dolog, hogy nem kerekedtek útnak a délutáni vonattal. Mindezt tapasztalatból állítom pedig. Mert voltam én is félnapos férj valamikor.

Leginkább megindított azonban az az általános figyelem, amellyel körülvettek a lakodalmas-házban. Ezt természetesnek is találtam. Mert az esküvőutáni élénk hangulatban résztvettek atyafiak, sógorok, komák és jóbarátok az egész Hegyaljáról s így megsejtetem körülbelül, hogy mindenfelé hírem van már... Fatális utazgatásomról éppúgy tudtak Tarcalon, mint Liszkatolcsván s Tállya nagyközségben éppúgy csodáltak már az intelligencia körében, mint ahogy általános elismerés és még több kaján vigyor tárgya lettem Szegilongon. És noha senki soha nem látott büszkének avagy fennhéjázónak, most észrevétlenül önérzet kezdett dagasztani. Elvégre a nimbusz mindig nimbusz marad, akár Hindenburg homlokát övezi, miután kapcává tépte a hazájára acsarkodó ellenséget, akár nekem jut ki babér gyanánt, az események olyirányú összejátszása következtében, hogy sohasem tudok kiszállni a pataki állomáson.

Itt is bekövetkezett egy-kettőre, amit szinte vártam. Tudniillik a méltató felszólalások oly özönnel ünnepeltek, hogy magam is sokallni kezdtem kissé. És mialatt a szomszéd szobákban megzendültek a romák hangszerszámai s táncrakélt a fiatalság, az egyik szónok ama nézetének adott kifejezést, hogy példa nélkül álló utazásomból idővel okvetlenül fény fog háramlani reám s e dicsnek egy sugara ráeshetik talán a megye kifakult nevére is.

- Ráfér! - kiáltották egyszerre több ponton, már tudniillik, hogy a megyére fér rá. Amiből nyilvánvalónak tetszett, hogy az így közbekiáltozott elemek csak ellenzéki állásfoglalásúak lehettek.

A sokadalomban ott volt Baghó János is, a vármegye legnépszerűbb dalköltője. Ebben a gnómszerű emberben annyi ötlet és sziporka villogott, hogy tíz fővárosi író féléletére megélt volna belőle. Legutóbb is mi nem történt vele! A bodroközi járás tisztiorvosa botlott eléje, akit Kalugyer Vendelnek hívtak. Rendes név, ámbár némely fülnek szokatlanul hangzik talán némileg. Nagy társaság volt együtt, mikor a tisztiorvos be talált mutatkozni Baghó Jánosnak:

- Kalugyer Vendel vagyok...

- Nem szégyen! - kiáltott rá zordonan Baghó János s ugyanakkor férfiasan szorított kezét Kalugyer Vendellel. A társaság tagjait ugyanakkor olyan visszafojtott röhögés kezdte rázni, hogy az oldalukat repesztette.

Természetesen Baghó János is beszédhez állt föl, melynek már csak a végére emlékszem:

- Utazz, utazz, utazz, míg csak szusz van benned, ám lehetőleg jegy nélkül, mint én szoktam, kivételesen kimagasló barátom úgylis, mint harmadosztályú utas a vegyesvonaton és bőrcserző varga!

Taps csattant föl. Baghó János, ámbár ez nem tartozott már dikciója érdemleges részéhez, függelékül azt az óhaját fejezte ki még, hogyha halála után gondolna reá a nemzet s szobor alakjában elevenítené meg emlékét, állítsák fel azt a szobrot a pataki kollégium zúgófás

kertjében s legyen a szobor anyaga tiszta borkő. Abban az esetben holtbizonyos felőle, hogy rövidesen el fog kopni a szobor, tetőtől-talpig. Mert minden diák - tógátus, jurátus, trilla, göde és egyéb fika - azt fogja nyalogatni.

Baghó János e pótmegeggyezése általános tetszést idézett elő.

Úgy éreztem, körülbelül vége a felszólalók díszes koszorújának, mert egyre többen a nevemet kezdték kiáltani:

- Halljuk Sándor bácsit! Halljuk!

Föl kellett emelkednem...

Szerényen kezdtem: ezúttal a bosszankodás legcsekélyebb jele nélkül. Hogy valóban akaratom ellenére kezd szárnyára kapni a hír, mert soha, álomban sem mertem volna rágondolni, hogy versenyre keljek Kolumbusz Kristóffal, Livingstone-nal vagy más nevezetes utazókkal és fölfedezőkkel. Inkább úgy tekintem ezt, mint a Gondviselés reámmért terhét, amellyel próbának akarja kitenni keresztyéni türelmemet... De állni fogom véglegelhettemig!

Hogy miket mondhattam még, nem tudom már pontosan. Azt azonban tudom, hogy utolsó mondatomnál felugrott egy tisztelőm s magasra lendítvén föl kezében a poharat, veresre gyúlt képpel kiáltott:

- Éljen szeretve tisztelt legközelebbi képviselőjelöltünk! Mert aki annyira kedveli az utazást, az honatyai minőségben is állandóan a kerület ügyes-bajos dolgaiban fog majd utazni!

Erre a társaság, mint egy ember ugrott talpra s tapsorkánban csattant föl:

- Úgy van! Úgy van! Éljen a fasiszmus!

Mert tudták rólam, hogy rokonszenvezem a fasiszta államelmélettel.

Nem szóltam rá semmit, csak koccintottam lelkes híveimmel. Ez az önkéntelenül kitört entuziazmus azonban komoly bolhát jelentett akkor a fülemben.

Elvégre miért is ne lehetnék országgyűlési képviselő például a vármegye vezérkerületében? A választópolgárok úgyis torkig voltak már a jelenlegi honatyával, aki szakadatlanul az orránál fogva vezetett mindenkit. Leghatásosabb fogása volt eleinte a képviselő úrnak, hogy a kormány földalatti irredenta-terveivel áltatta a választópolgárságot, egy olyan aknamunkával, mely hamarosan egekig röpíti majd az összes utódállamokat. Csakhogy a választópolgárok sem voltak ám tehének s rájöttek egykettőre, hogy a honatyá gigantikus arányokban lódit. Fokonkint annyira lecsúszott a szeretve tisztelt képviselő úr, hogy legutóbb már nem mert mutatkozni a kerületében. De hiszen valamennyi népképviselőre úgyis ez a kutya sor vár előbb-utóbb...

Csakugyan: miért ne jöhetnék őutána én?

Baghó János a társaságba elvegyülve élcelt a közben. Éppen azt az esetét adta elő, mely legutóbb adódott elő közte és az újhelyi vasúti állomás vendéglőse, e tapintatlan alak közt. Baghó János ezek szerint beült a restibe s kiadós ebédet rendelt a restisnél, liter borral. Beevett, felállt, de nem mondta azt: „főúr, fizetek!” Egyáltalán semmit sem mondott, a helyett a legélénkebb lelki nyugalommal indult meg kifelé. A restis látván, hogy itt pénzt aligha lát az ebédért, kétségbeesett próbálkozásra határozta el magát s a képzelhető legmélyebb alázattal állt a távozó vendég elé:

- Nagyságos uram, az ebéd ára...

A népszerű és excentrikus dalköltő úgy nézett végig rajta ekkor, mint egy választófejedelem:

- Hallja maga, vendéglős! Vegye potyareklámnak, ha egy Baghó magánál eszik egyszer!

Szólt, távozott s nem fizetett.

Hanem akkorára dörgött a ház a táncos párok ütemes dobogásától. Magam is talpat köszörültem a tánchoz, mert ehhez az egyhez értenék még valamit. Először a ház szemefényét, a leányfeleséget kértem föl mély bókkal s megforgattam óvatosan, hogy kárt ne idézzek elő benne. Mert olyan törekeny volt a lelkem, akár egy porcellánszirom. Meg aztán meg is volt zavarodva keveset a mai éjszakán, ezért hát kezecscsókolva a kedvesnek, visszavezettem ifjú férje mellé, aki hálás mosollyal köszönte meg a kitüntető figyelmet... Abban a pillanatban már vissza is sodródtam a zenekar elé és csak elkiáltottam magamat:

- Héj!

A dohányszínképű legények, régi kedvenceim, tudták azonnal, melyikre kell rárántani. Abbahagyták az addig vont csattogást s egyszerre más táncnótára zendítették meg hangszerszámaikat. Arra a fergetegesre, amelyhez fogható nincs még egy másik:

*Késő éjjel nem jó citerázni,
Leányokkal a dubogóst járn...*

Olyan táncdarab ez, hogy... hajaj! Derékon kaptam egy takaros menyecskét s rakni kezdtem, hol csattintva a lábom szárán, hol huppanósan, hol dübörögve a sarkokkal... Ismert szerénységgel megállapítottam magamról, hogy ez tánc volt aztán! Egyszer némi andalgó részlet, ismét kevés mártogatós következett, de aztán ijesztően visított fel a klarinét s én peckesen tartottam a fejemet, kissé oldalt, avagy vakmerőn szemeztem csinos táncosnőmmel. Már csak mi ketten jártuk, mindenki más bennünk gyönyörködött... Elmondhatom részrehajlás nélkül, hogy voltak pillanatok, amikor szinte pergett a lábam.

Szegény feleségem, ha látta volna!

Amikor abbahagytam volna s meghajtottam magamat negédül a párom előtt, taps viharzott föl. Sikerem verhetetlen volt s alattomban újból megütött a gondolat, miért is ne léphetnék föl legközelebb képviselőjelöltnek a győzelem teljes hitében?

Így köszöntött reánk a reggel.

A fiatal pár eltűnt észrevétlenül, a vendégek egy része früstökhöz telepedett le, másik része oszladozni kezdett. Minket néhányunkat viszont az örömapa bátyja, aki ugyancsak helyben volt szőlőbirtokos, a pincéjébe csalt ki némi borkóstolással kapcsolatos kvaterkára. Ugyanakkor pazar korhelyeves is várt reánk a pincében. Mert általában nagy figyelmességet tapasztaltam személyemmel szemben mindenfelé.

Így esett, hogy ezen a szerdai napon sem tudtam hazaérni.

Hej, Mád, sokszor meg foglak még emlegetni az életben!

Azok között, akik végiglapoznak majd valamikor e sovány följegyzéseim lapjain, bizonyára akadni fognak egyesek, akik fölvetik a szemrehányást: miért nem feküdtem le még ekkor sem, hogy legalább kialhattam volna magamat egyszer? Akkor aztán játszva hazaérhettem volna. Hát hiszen könnyű ezt mondani, de amikor nem engedtek lehűlni! Egy őrizetlen pillanatban itt is kifeküdtem a pince tetejére, a cirógató napocskának vetvén ki hasamat. Alig horkolhattam azonban kurta negyedórácskát, amikor két vállamnál megkapva, lábraeröltettek, mert várt a korhelyeves. Nem tagadom, jót tett a gyomromnak s határozottan üdőbbnek éreztem magamat utána. Kanalazgatás közben arra tért a diskurzus, mi lehet az eredete Mád elnevezésének s

végül is abban állapotok meg egyöntetűen, hogy csak Árpádtól való lehet e név, ha hihetünk a krónikák állításainak. Már pedig hihetünk! Lett e szerint, hogy a Nagy Honalapító, amikor fehér ménlova nyergében ülve megállapodott a bodrogkeresztúri dombtetőn s szétpillantott az előtte nyíló tündéri tájon, így kiáltott föl elragadtatásában:

- Ma ad Isten e tállyon szerencsét!

Innen a három név: Mád, Tállya, Szerencs... Miután pedig, ismétljük, e nevezetes kijelentés - ellenőrizhetetlen források szerint - krónikákban is föl van jegyezve, bizonyos, hogy hitelesebb adat ez régi deákok mihaszna csácsogásánál.

E szerdai napon újból kénytelen voltam konstatálni, hogy mihelyt megfelelő társaság vesz körül, minden álmodás nyomban kirepül a szememből. Így történt ezúttal is. Hordórol-hordóra kóstolgattuk a jeles borokat s házigazdánk, aki nagymestere volt a borszakértelemnek, olyan remek előadást rögtönzött a Hegyalja terméseinek különböző válfajairól, hogy a végén csodálattal adóztam neki s magamonkívül szorongattam a kezét. Engemet a pataki borok érdekelték mindenekfölött s megtudtam ilyenformán, hogy minőség tekintetében az első helyek egyike bennünket illet meg. Ámde tanácsos elővigyázatosnak lenni némileg! A Hosszúhegyen termett bor például a legsunyibb módon csal. Az ember nem veszi észre az erejét, csupán annyit érez, hogy pirosodni kezd a fülhegye s ugyanakkor melegség jelentkezik a fülhegyében. Ez a veszedelmes pillanat már. Mert ha föl akarna állni ilyenkor... ám próbálja meg! A két lába elgörbül, semmi hasznukat nem veheti többé, a helyett a fenekére zötyten le az illető. A Királyhegy bora már merőben más természetű. Ezen is nyomban érzi az ember, hogy erős természetű, a királyhegyi azonban nem sujt földhöz. Ellenkezőleg: az asztal tetején táncolunk tőle.

Gondoltam, ennek is hasznát vehetem még alkalomadtán.

Ebben a zsongó hangulatban röppent el az idő délután háromig. Mert az ebédet is a hegyen főzték, kondérban. Szóbakerült természetesen hazánk terhes állapota is, amely minden alkalommal búra hangolja az embert. Különösen, ha a népképviselőkre gondol, akiknél - a szavazópolgárok ámítására - teremtett lélek nem lódított még többet e kerek ég alatt.

Hanem akkor kijelentettem, hogy most pedig megyek.

Elbúcsúztam a lakodalmas háztól s jóleső érzéssel jegyezhetem ide, hogy mindnyájan fájlalták, amiért nem maradtam még legalább egy napig. Egész kocsitábor kísért ki a szerencsi állomásra, ahol is érzékenyen búcsúztam el valamennyi jóbarátomtól. Kevéssel félhat után ültem föl a személyvonatra, miután előbb valamennyien riadó éljenben törtek ki a tiszteletemre. A rokonszenvnek ez a spontán jele meghatott.

A nap az égen járt még s szelíd fénybe vonta a Hegyalját meg a Bodrogköz ligetes síkját s eleinte azon darvadoztam, hogy komolyan beszélhetnénk legközelebb arról a ma fölvetett képviselőjelöltségről. Elvégre miért is ne léphetnék föl, amikor három nap óta fenyegetően nőtt a hirem az újhelyi Sátorhegytől a szántói Sátorhegyig? Jaj, csak szegény feleségem meg ne tudja valahogy! Mert még kétségbe talál esni akaratlan utazásom fölött, amelynek egyelőre nem lehetett látni a végét...

Most aztán, hogy egyedül döltem hátra a vonatfülke egyik sarkában, minden erejével rárohant az álmodás. Éreztem, hogy másfélpercen belül horkolni fogok.

De ezúttal nem is bántam már. Eleve úgy döntöttem tudniillik, hogyha sikerül Patakon nyitni föl a szempillámat, minden körülmények között kiszállok, ha azonban csak az újhelyi állomáson talállok révbéjutni megint, mélyen szemembehúzott kalappal felülök egy fiákerre s

a legközelebbi fogadóba hajtatok, ahol is kialszom magamat másnap reggelig. Akkor hazafelé indulok a legelső vonattal.

Sajnos, másként lett!

Három nap óta most először esett meg velem, hogy valamivel a végcél előtt ébredtem föl: éppen a Néma-kocsmánál döcögött velem a vonat. Patakot tehát ezúttal is sikerült elmellőznöm. Nem törődtem vele! Ezzel szemben drukkolni kezdtem, hogy az Istenért, csak föl ne fedezzen valami ismerős, mielőtt bevágnám magamat egy konflisba! Csak az éttermen át sikerüljön kisurrannom egyszer!

Hát csak azért sem alhattam!

Amikor ugyanis az állomás elé siklott volna be a vonat, rémülten vettem észre, hogy a perron meg a két első sín pár tömegtől feketedik s ugyanakkor egetérő éljenzés rázza meg a pályaudvart... Tudtam, mindent tudtam! A szerencsiek viszont-táviratot adtak föl az újhelyieknek, hogy hét óra körül várjanak, mert jövök... Hát jöttem is!

Ám ugyanabban a gondolatban meg is illetődtem. Mert a tömeg feje fölött egy kókadt zászló is lengett. Mint később értesültem róla, a helybeli Turista Egylet lobogója volt, ahol mozgalom indult meg máris, hogy - mint szenvedélyes utazót - válasszanak meg az egylet tiszteletbeli tagjává.

Ha azt állítanám, hogy kényelmetlenül érintett ez a személyem mellett megnyilvánult tüntetés, nem állítanék igazat. Annál is inkább, mert mialatt lefelé jöttem a vonatról, másodszor is éljenzés dördült fel a kerület választópolgárainak ajkairól s ugyanakkor többen azt kiáltották:

- Éljen szeretve-tisztelt legközelebbi képviselőjelöltünk! Él-je-e-e-en!

Abban a szempillantásban magasra emelték a túristazászlót.

Az elfogódottságtól kissé tétován álltam meg a tömeg előtt, kezemben a menyasszony-leányom részére vásárolt cókókkal. Egyszerre csak elémlépett a város egyik legnépszerűbb embere s régi cimborám: akinek egyéniségében a vármegye egyetlen külpolitikai szakértőjét tiszteltük. Így kezdte:

- Nagyrabecsült Barátunk! Érdemes Polgártárs!

S frappáns köszöntőbeszédben fejtette ki, miért nagyjelentőségű ez az én odavissza-való szakadatlan utazgatásom s utalt néhány szóval az előnyökre, amelyek egyre fenyegetőbb hírnevem révén a vármegyére származhatnak esetleg. - Adja Isten - fohászkodott fel a szónok - hogy ebből az előnyből jusson legalább csipetnyi hulldogáló vakolatú városunk számára is, különben mehetünk fát vágni az erdőbe... Ezután finom átmenettel arra tért ki, hogy mivel Újhelynek olyan képviselőre van szüksége végül, aki nemcsak ígéret, hanem cselekszik is, a választópolgárság nevében följajánlotta részemre a kerület mandátumát...

Hej, volt ott éljenzés s kalapoknak és kendőknek lengetése!

Torkot köszörültem s nyomban válaszoltam is.

Azzal kezdtem szerényen, hogy igazán akaratomon kívül emelkedtem az országos hírességek sorába s a Sorsnak e látszatra cinikus szeszélyét úgy fogom föl, mint a Gondviselés ujjmutatását. Nem lehetetlen ugyanis, hogy a Végzetnek különös szándékai vannak velem s e cél esetleg az országgyűlési képviselőség. Itt emeltem hangomon, mert ekkor már magamat is elkapott a hév s a következő kijelentésre ragadtattam magamat:

- Tisztelt Választópolgárság! Kedves Barátaim! Ebben az ünnepi pillanatban úgy érzem, nem szabad visszautasítanom azt, amit tálcán hoztok elém s ezokból vállalom a jelöltséget. Egyben fogadalmat teszek, hogy életem-halálom egy lesz a kerület érdekeivel!

Nem lehet ecsetelni azt a tomboló tetszést, amely erre következett. A tömeg fiatalabbkorú tagjai vállukra akartak emelni, ez ellen azonban kézzel-lábbal emeltem óvást. Negyedóra kellett, amire úgy, ahogy lecsillapultak a kedélyek s akkor végül megindulhattunk a város belseje felé. Zártmenetben.

Nem is álltunk meg, csak a „Nyúl”-kertjében.

A Nyúl-korcsma a városnak ama részében található, amelytől alig kétszáz lépésnyire vonták meg a trianoni országbarázdát. Valamikor nagy élet folyt errefelé! A Felső-Bodrogköz ezeréves magyar falvaiból, úgyszintén az áldott Tót Lapály mélyéből karavánok haladtak el a csárda előtt vásárok alkalmából s nagy úr volt akkor a Nyúl tulajdonosa... Ma az enyészet csöndje hallgatódzik körülötte fényes délben is és a félig-földbesüllyedt, százesztendő korcsma előtt nagyelvétve, ha megáll egy kordé... S a korcsma mögött hallgat a kert is és roskadozva pusztul, csaknem óráról-óra... Régi utacskáit dudva verte föl, kerítése mentén napraforgók csodálkoznak sárgán, magában a palánkkerítésben pedig szű dolgozik... A kerekasztalokról, melyek körül urak vigadoztak valamikor s magasraemelt pohárral a hazát éltették - esztendők óta lepattogzott a festék. A negyedik láb szinte valamennyi asztról hiányzik s a fölvert cserje rejtekébe húzódott vissza a kuglizó, mialatt szélcsendben állnak a gesztenyefák, mintha a régi világ visszajöttére várakoznának...

Most azonban, hogy befordultunk a Nyúl-kertjébe, nagy élet költözött be velünk. Tíz esztendő óta először talán.

Lehettünk negyvenen. Helyetfoglaltunk a csonkalábú kerekasztaloknál, melyeket tébolyító örömeiben topogva terített meg, a Nyúl tulajdonosa. A vén zsidó a nagy zajra előparancsolta egész családját, hogy rendelkezésünkre álljanak. Őmaga a megindultságtól alig tudta visszafojtani könnyeit. Mert egyetlen tekintetre kiszámíthatta, hogy a mai éjszakán komoly bevételre számíthat.

Oda is szóltam neki:

- Remélem, öreg, maga is a határkiigazítás alapján áll... Már csak hazafias felbuzdulásból is!

- Abból is, nagyságos uram - vakargatta szakállát a korcsmáros -, de meg azért is, mert akkor mindjárt menne a bót. De így? - és markával a levegőbe csapott. - Hát üzlet ez? Élet ez?

A telehold égi-útján elhagyta már ekkor a firmamentum első negyedét s csupa sejtelemmel volt tele az éjszaka, de azért néhány petróleumlámpással is szolgált a Nyúl tulajdonosa. A sercegő lámpák a kert bokraira vetették fantasztikusan elnyúlt árnyékaikat, mi pedig elvetettük magunkat henye fattyak módjára. Mert hamarosan felszökött a hangulat, miután késznek nyilatkoztam rá, hogy a társaság valamennyi tagja az én vendégem. Ekkor ugyanis még mindig tartott a pénzemből. Egymást váltogatták a nóták, legnagyobb hatása mindazonáltal a kurucdaloknak volt, melyek tartalmában sok szilajság s még több méreg foglaltatik. Hej, amikor - terccel aláfestve - feltornyosodott az a veszett indulatú tábori ének, magasabban a fák tetejénél is:

Csak azt nézd, pajtás, hogy labanc hun van!

Csak azt vágd, pajtás, nagy búsultodban!

Mert e pogány kiöl mindent édes hazánkban,

Vágd tehát még az magyart is társaságában!

A fogainkat csikorgattuk dühünkben.

Nótaszünetekben komoly dologra terelődött a szó. Így megvitattuk a többi között esetleges föllépésem összes esélyeit, mert most már, hogy eltűnődtem kissé a dolgokon, nem szerettem volna kitenni magamat egy választás izgalmainak, csakis a győzelem abszolút reményében. S aggasztani kezdett a gond is, miből teremtem elő majd egy választás költségeit, miután csakis a legszélsőbb ellenzéki programmal voltam hajlandó belemenni a küzdelembe. Ámde barátaim egy-kettőre eloszlatták aggodalmaimat:

- Nem kell ide félpeták se! Kenterben fogsz bejönni!

A városi végrehajtó, aki szemközt ült velem, rábólintott:

- Majd mi bedurrantunk a kormánynak! Elég volt, elég volt, a teremtésit! Úgyis az a hírünk már mindenfelé, hogy mi vagyunk az ország legkorruptabb kerülete... Hát most megmutatjuk!

S ökölbe-roppant a marka.

Egyszóval: igen köpték a tenyerüket valamennyien.

Én pedig ugyanakkor a baloldali szomszédokra figyeltem föl. Mert olyan szenzációt tált föl, részemre, noha nem is hozzám beszélt, hogy veríték vert ki rajtam az örömtől.

Soha ekkora leleményességet s olymértű felsülést!

Lett ennél fogva, hogy a városban található összes papucshősök (mennyien vannak pedig!) a legnyomorultabb sorsra jutottak tavaly nyáron, mivel feleségeik megunván addigi csélcapságikat, melyeket a borospincék táján követtek el s összeszövetkezvén egymással, egy bizonyos napon megtiltották férjeik számára mindennemű kimenőt. S megvonatván ez egyetlen kedvezmény is, búskomorság vett erőt az összes újhelyi papucsosokon. Akkor azonban oly sátáni ötlete támadt valamelyiküknek, amelyhez fogható ötven esztendő óta senki agyában nem villant föl.

S támadt ekkor harsogó öröm Újhelyben, úgy persze, hogy meg ne hallják a feleségek.

Egy kora szombat délután valamennyi férj odaállt az asszony elé, hogy Tolcsvára kell utaznia, ahonnet is minden föltevés szerint csak vasárnap hajnal felé tudnak majd hazáig vergődni. Felvilágosításul megsúgták, hogy bizonyos felsőbb körök bizalmas utasítására a tolcsvai erdőkben titkos összejövetelek fognak tartatni, amelyeken egy, a Felvidék megszabadítását célzó vakmerő fegyveres megrohanást készítenek elő. Miután hazafias akcióról volt szó, a hitvesek még bízatták is a hetimunkában megőrölt idegzetű férjeket, hogy menjenek csak, csináljanak végül valamit. Isten áldását kérvén titkos hadikészületeikre... S ettől az időponttól számítva, minden szombat délután karavánostul indultak el Újhelyből a férjek, hogy felülvén a személyvonatra, csak az olaszliszkai állomáson szálljanak ki. Tolcsván nekifeküdtek aztán a szabad ivásnak cefetül s vasárnap hajnal felé olyan állapotban kerültek hazafelé egytől-egyig, akár a lócs. A feleségek persze szemet hunytak az ártatlan kiruccanás fölött, mivel tudták, hogy Tolcsván - honfoglaláskori szokás szerint - a fegyveres előkészületekre vonatkozó minden tanácskozást magnum áldomással muszáj befejezni... Így világosították fel őket minden alkalommal a férjek. Persze csak hét lakat alatt.

Hanem a víg életnek is végeszakadt egyszer.

Tudni kell előljáróul, hogy egy ilyen szombat délutánon az egyik olyan feleség, akinek férje szintén a „fölkelő-különítmény”-hez tartozott, Pestre készült föl a gyorsvonattal. Ámde le talált késni a gyorsról s ezért személyvonatra szállt föl, amelynek negyedórával kellett indulnia a gyors után.

És ekkor oly komisz dolognak lett fül- és szemtanuja a kérdéses feleség, hogy jobb is lenne talán végképpen hallgatnunk róla. Az első szempillantásban hihetetlennek tűnt fel előtte az újhelyi férjeknek az erkölcsi bázisról való ekkora szomorú lecsúszása.

Pedig, sajnos, úgy volt!

A feleség ugyanis, akiről szó van, helyetfoglalt a személyvonat egyik másodosztályú szakaszában s szerencséjére úgy talált leülni éppen, hogy félig eltakarta az ablakfüggöny. S ebben a helyzetében hamarosan olyan dolgokat figyelhetett meg, amelyek lélekzetelállítók voltak. Legalább is. Látta mindenekelőtt, hogy a „szabadharcos-különítmény”-hez tartozó férjek észrevétlenül gyülekezni kezdenek a vonat ablakai alatt s ugyanakkor fölfedezte az elhúlt feleség, hogy puska és kézigránát helyett ötliteres demizson van valamennyi férjnek kezében. Ebben az időtájbán már vagy hatvan főre szaporodott fel mindenre elszánt táboruk.

S tébolyító világosság gyúlt ki ekkor a feleség agyában. Mindent tudott már, mindent.

Tudta, hogy ezek a meglapult alakok, mielőtt vonatra ülnének, előbb a borospincékbe néznek föl s ott megtöltvén az ötliteres fonott-üvegeket, borral megrakodva indulnak Tolcsvára, ahol - megbujva a világ szeme elől - kurjongatva dőzsölnek. A vonat ablakai alatt gyülekező férjek ezalatt, nem is álmodva a lecsapásra készülő veszedelemről, hátradőlve hahotáztak, hogy mennyire túljártak újból feleségeik eszén. Abban a pillanatban harsogva kiáltott föl egyikük s éppen a vonatból hallgatódzó asszony ura:

- Angyalok! Angyalok!

Tudniillik, hogy feleségeik az angyalok, annyira jámbor hiszékenységgel telvék.

Hanem ekkora komizságot már a bent toporzékoló asszony sem bírta el ideggel. Felpattant, lehúzta az ablakot s szinte horkant:

- Gábor! Te gyalázatos!

Hej, volt ott konsternáció! Ámde mielőtt lélekzethez kaphattak volna, az asszony már le is emelte utazótáskáját a polcra s nem törődve többé a vasúti jegy odaveszett árával, lelihegett s villámló szemmel intett az ő hitesejének:

- Mars haza!

Persze, a férj vitte utána a poggyászát.

Fölösleges a részletezés... Aznap mind a hatvan feleség tisztában volt férje rúttal valóval s azóta e szerencsétlen férjek a páriák sorsán vannak... Azóta kihaltak a tolcsvai erdők, mert nincs már, aki nagyokat kurjantson bennük!

Ezen az éjszakán, a Nyúl pusztuló kertjében odahallgattam minden szóra s tudtam már, mivel vágom ki magamat, föltéve, hogy hazáig segít valamikor az Isten.

Amikor végül fölkerekedtünk volna, a legvirágosabb hangulatban voltunk. Lehetett ekkor három óra éjfél után s keletről mintha pirosodni kezdett volna a Bodroghöz legalja... Nem akartam fárasztani tovább is kitartó barátaimat s ez okból elbúcsúzván tőlük érzékenyen a Nyúl előtt, egy éppen arra dőcögött konflisba vágtam magamat. Odszóltam a kocsisnak, hogy hajtson a nagyállomásra.

Kisállomás is van tudniillik, ezt azonban a csehek bitorolják ezidőszerint. Tervem az volt, hogy a legelső hajnali vonattal most már végérvényesen hazafelé indulok.

Nem úgy lett... Nem úgy lett...

Kiértem az állomásra, ahol ekkor még híre-hamva nem volt a Patak felé megindítandó vonatnak. Az álom teljesen levert a lábamról: dideregtem s a fejem húzott.

Szerencsémre, kissé oldalt magányos másodosztályú kocsit vettem észre a félderengésben. Gondoltam, addig is, amíg megjön a vonatom indulásának ideje, szundítok keveset. Felkapaszkodtam hát a kocsiba s elfüggönyözvén ajtót-ablakot, végigdültem a fülke kerevetén.

Hogy hol ébredtem föl? Istenem, Uram, irgalmazz nekem!

NEGYEDIK FEJEZET,

melyben a főhős, azaz a szerző arra riad föl rémulten, hogy cseh megszállt területre vitte át a vonat s körülbelül tíz kilométerre lehet Újhelytől, légvonalban; kiugrik a még mozgó kocsiból s először cél és irány nélkül próbál egérutat nyerni, később egy bokor tövében lapul meg, ahonnan mindenkit láthat, őt azonban senki sem látja meg; üdítő alvás; éjjel - borús ég alatt - visszalép a trianoni határon, Felsőregmecen azonban nem tud kocsit kapni éjnek-évadján; gyalog Újhelyig, miközben Széphalmot érinti, reggel megérkezés a megyei székvárosba s véletlen találkozás egy politikai mártírral.

Kapkodva ébredtem föl, mintha megéreztem volna álmokközben, hogy veszedelemben vagyok.

Mindenekelőtt az órára pillantottam: háromnegyed hét volt. Azután a fülke ablakán pillantottam ki. A fülkében - mint tudjuk - egyesegyedül utaztam lebocsátott függönyök megett.

Legnagyobb megrökönyödésemmre nem ismertem föl hirtelenében a tájat. Annyit azonban csalhatatlanul éreztem, hogy nem Budapestnek haladok a vonaton, de még csak nem is Nyíregyházának.

Kinéztem a folyosófelőli ablakon is.

Dombok között, mély kanyarban zihált nehezen a vonat s mintha, lassítani kezdett volna. Jobbról, szakadékos völgyben, ismeretlen falu húzta össze magát s valami főúr vagy egyéb nagykutya lakhatott a faluban, mert - mindjárt a pályatest mellett - rengeteg kert fái tűntek elő s a fák mögül előbukkant valami kastély hegyes tornya.

- Istenem, Teremtőm, hova kerülhettem?

A mozdony fékezett s éreztem, hogy minden pillanatban megállhatunk. Abban a gondolatban (mert forduló következett!) a kanyar északi végében takaros állomásépületet vettem észre s az épületen a felírást:

„Vel’ati”.

Azt hittem, az eszemet veszttem el! Mivel Ungváron nevelkedtem, bírtam a tót konyhanyelvet s megértettem ennél fogva, hogy a falu neve: „Velejte”. Cseh megszállt területre kerültem át!

S abban a pillanatban azt is tudtam, hogy a veszély imminens. Nem töprengtem hát sokat, hanem lekapván útításkámat s apró cókómókomat, melyben a feleségem utasítására vásárolt esküvői holmik voltak, kiléptem a kocsis folyosójára s onnantól merész lendülettel kivágódtam a vonatból. De az ellenkező oldalon.

Szerencsés volt az ugrásom. Akkor már be is vettem magamat a fák sűrűjébe, átevickéltem a grófi-park drótkerítésén (mert a falu neve után nyomban tisztában voltam vele, melyik gróf itt a földesúr) s egyelőre a bokrok fedezete alatt igyekeztem menedéket találni. Egy alkalmas helyen megbújtam s gondolkozni szerettem volna. Tébbolyító volt a helyzetem.

Mit lehetett volna tenni itten?

Egyelőre megállapítottam magamban, hogy amikor beborozott fővel abba a magános kocsiba telepedtem be az újhelyi nagyállomáson, hogy elszundikálhassak benne egy órácskát, a világ legnagyobb örütségét követtem el. Azt a kocsit ugyanis cseh megszállt területre tolták át még akkor hajnalban s az újhelyi gyártelepi állomáson (amely átmenetileg nem számít magyar területnek!) a Nagymihály és Mezőlaborc felé haladó személyvonathoz kapcsolták ugyanazt a

kocsit. Szerencsém volt, hogy a cseh kalauz időközben nem kukkantott be a fülkémbe, mert bizonyos, hogy azóta már le is tartóztattak volna. Talán azért jöhettek zavartalanul egész Velejtéig, mert a szakaszom mélyen le volt függönyözve minden oldalról s így abban a hiszemben lehetett a kalauz, hogy a köztársaságnak valamelyik potentátja szundikál odabent, aki el talált mulatni valahol az éjszaka folyamán és akit igazán nem lenne tanácsos fölzavarni.

Atyám, Teremtőm, mi lesz most énvelem!?

Útlevelem nincs, vízumom még kevésbé, de még csak igazolóírást sem találtam magamnál. Ha így fülelnek le a cseh zsandárok vagy a határőrök, soha senki nem mossa le rólam a gyanút, hogy kém vagyok s bizonyos, hogy ebben - valamelyik kassai tömlöcben - töviset szurkálnak majd körmeim alá a pemák detektívek. És súlyos szemrehányásokat tettem magamnak, minek dikcióztam annyit minden társasvacsorán és hazafias ünnepélyen a csehek ellen, behemánoknak és zsebrákoknak minősítvén őket. Bizonyára besúgták nekik idejében s mérget mertem volna bevenni rá, hogy nevemet a cseh hatóságok nem csupán bevezették a Fekete Könyvbe, hanem külön is aláhúzták, piros ceruzával.

Jaj nekem!

A kertben nem időzhettem huzamosabb ideig, mert itt hamarosan fölfedezhettek volna. Nem lehetetlen, hogy vérebei is vannak a grófnak s ez esetben csúnyán megjárhatom. Ezért nem késlekedtem túlsokat, hanem óvatosan kiléptem déli irányban. A vidéken megtett néhány régebbi utazásom eredménye gyanánt emlékeztem még reá, hogy a velejtei gróf kertje a falu déli végében van s ha azon a részen szerencsésen átlépek a kerítést, a Terebesnek futó országút mentén csak egy falut érintek majd Sátoraljaúj helyig. Föltéve, hogy az országút igénybevételeivel akarom elérni a trianoni határt.

Ezt az első pillanatban fölmerült ötletemet azonban, mint később látni fogjuk, hamarosan elvettem.

Félóra mulva (lábujjhegyen tévén meg minden lépést!) a kert déli drótkerítése előtt álltam, amelyen sikerült átbújni a nélkül, hogy bárki is megpillantott volna. Ettől a ponttól bokros gyalogút vezetett egy kissé délnek szélesedő dombtetőig.

Arra irányítottam utamat.

Egyelőre határozott cél nélkül tartottam a domb teteje felé. Ha egyszer ott lehetek, majd meglátom, mitévő legyek, hogy menekülhessek. Mert ha letalálnak csípni, soha többé nem látom viszont szegény családomat... Isten veled, Patak vára! Isten veled, Kis-Magyarország!

Bizony-bizony, kár volt olyan hosszan időzni el a Nyúlban...

Nagyon álmos voltam. Most azonban vigyáznom kellett magamra s bármennyire szűrt is valami a két szemhéjam alatt, tartani kellett magamat. Felvágtam tehát a fejemet s negyedóra mulva ott lapultam már a szélesen lenyomott domb tetején, amelyet jórészt hasoncsúszva sikerült elérnem.

Megbújtam egy bokor alá s körülnéztem a terepen. Igen-igen óvatosan.

Balról előttem a velejtei erdő ujjongott harsanó zöldben s olvad belé lejjebb a toronyi erdőbe. Elöttem szelíd ereszkedő, melynek alján patak csoronkált, itt-ott egyes fűzfával a partján. A patakon túl meredek dombhát: a legendái Szentandráska északi oldala. Legendája falu maga nem látszott a tulsó félről, mindössze református templomának tornya nézett felém kémlelve, félig azonban a tornyot is eltakarta a dombtető. A dombon túl, egy tíz kilométerre, a Sátor-hegyek kupolái szöktek föl az égboltnak, mert körülbelül ennyire hozott magával a cseh vonat. Mindjárt alattam, a legendái domb és a velejtei erdő között a Mária-major sütkérezett a reggeli

fényben s kezemmel szinte el tudtam érni az aklokat, melyekben éjszakánként a bacsók tanyáznak juhaikkal s amelyek körül lengve kísértetek járnak éjjeli tizenkettő és egy óra között. Ezek a boldogtalan túlvilági lelkek, mint egyszer beszéltek nekem, a legényei temetődombról ereszkedtek le idáig nagy nyugtalanságukban...

Ámde szörnyű helyzetemben volt valami biztató is.

Egészen jobbra ugyanis, túl a Szentandrásán, ott nyúlt el az alacsony mátyásházi hegyvonulat s azok a lankás hegyek magyar területnek számítottak immáron. Ha sikerül egyszer átugranom a trianoni határt s azok alatt a síma hegyek alatt ütöm fel sátorfámat, semmi baj nem környékez többé.

Itt - egész röviden - ki kell térnem olyan keserű körülményekre, amelyeken robbanva röhög majd mindenki. Az úgynevezett trianoni határ zempléni szakaszáról lesz szó, illetve e szakasznak ama részletéről csupán, amely Újhely városától számítva északi irányba vág...

Újhelytől északi irányba tudniillik, úgy nyolc kilométer magasságig, a Ronyva-patak jelzi az új országhatárt azon a címen, hogy e patak hátán, melynek átlagos mélysége az öt centiméter körül mozog, hadigályák szoktak járni. S ettől a vonaltól, noha Prága nyugat felé esik, kelet felé lehet megtalálni a cseh megszállt vidéket, mert az átellenes oldalon még magyar terület lélezik szabadon. Ez a szemfényvesztő huncutság éppen hozzáillik a cseh köztársasághoz. Akárcsak tóhoz a demokrácia!

Ott lapultam tehát a lapos dombon, a bokor alatt. Vigyázva kémlelődtem körül, hogy mitévő lehetnék mostan? S a közben keserű nehezteléssel tettem szemrehányást magamnak, hogy minek is iszom már negyedik napja? Mi lesz legközelebbi sorsom? Mert ezúttal csapdába kerültem, állna rák a gégémbe!

Köztem és a velejtei erdő között a terebesi országút fehérlett, mely Újhelytől húzódott föl, egészen a régi országhatárig. Ezen a reggelen azonban alig akadt élet az országúton, a határmenti utak különben is halottak tíz esztendő óta. Tüzetes morfondírozás után abban állapodtam meg magammal, hogy az országútra ráereszkednem tébolyult gondolat lenne, mert ott leghamarabb akadhatnék össze cseh zsandárokkal vagy egyéb pemák közegekkel... S ha megállítanak esetleg és szóbaereszkednek velem, bizonyos, hogy béklyót tesznek kezemre-lábamra. Mert ugyan mivel is igazolhattam volna előttük magamat? Képzletben láttam már magamat a kassai stokkházban, amidőn...

...amidőn végleg lebillent a fejem. Elaludtam.

És aludtam attól fogva délután félhatig, amikor a mátyásházi lapos hegyvonulat fölött álldogált már a nap. Kelet felé fordítottam fejemet a bokor alól, a Tót Lapály felé s néhány pillanatig megbűvölten gyönyörködtem a tündéri látványban, mikor a búcsúzkodó nap tomboló-vörösbe vonta az összes falucskák tornyait, amikor rézszínűben égett a munkácsi hegyek láncs s a táj minden arabeszkje élesen ugrott ki a háttérből.

Mindazáltal nem eszmélkedhettem túlon túl, mert ordas-éhséget éreztem s megállás nélkül muzsikált a hasam. Éppen föl akartam tápázkodni, de észrevettem szerencsémre, hogy közvetlenül mellettem megrakott fuvaroszekér nyikorog az országúton. Megvártam, míg továbbhaladt Velejte felé. Akkor sóhajtottam egyet s fölálltam azzal az eltökélt szándékkal, hogy besurranok a Mária-majorba s valami harapnivaló után nézek...

Negyedóra mulva ott álltam a bacsó lakása előtt. A bacsó nem volt odahaza, de a felesége vacsorát főzött éppen. Hirtelen támadt ötlettel azt füllentettem az asszonynak, hogy én vagyok a helybeli gróf új tisztartója (a régít épp akkor tartóztatták le a csehek), amire a menyecske

szíves szóval invitált a pitvarba, úgyis, mint közvetlen feljebbvalójukat. Ilyen előzmények után történt, hogy tíz percen belül már ettem. Héjábanfőtt krumplit savanyúkáposztával.

Eltereferéltem a bacsó feleségével s a közben minden másodpercben nyakamba nyilallott a réműlettől, hogy esetleg be találhat lépni valaki s gyanut foghat reám.

De senkisémet mutatkozott a major tájékán. Ez mégis reménykedésre ösztökélt, hogy nem hagy el az én Istenem s reggelre csak kivackolok valamiképp ebből a kutyaszorítóból.

Elbúcsúztam később a bacsónétól, sőt kezet is adtam neki. S azzal az ürüggyel, hogy kis kerülővel szeretnék visszakerülni Velejtére, nyugati irányba csaptam, annak a locsogó patakocskának mentében, melynek szélén egy-egy apró fűz búsongott elvéve s melynek a Ronyvába kellett becsörgedeznie. Az pedig a trianoni határt jelentette... A Ronyván túl a szabadulás vár, föltéve, hogy le nem kapnak tíz körmömről a csehek spiclijei...

A közben enyhe borulat kezdett mutatkozni mindenfelől, aminek örültem. Tudtam, hogy a toronyi hegyek mögül hamarosan fel kell jönnie a teleholdnak, ami - a felhőkkel való variációban - csak előnyös lehetett számomra. Mert így kísértetjáró szürkeség fogja befogni a tájat, ami elegendő hozzá, hogy tájékozódni tudjak, másfelől azonban zavaró hatással lesz a cseh posztokra, ha a határon való átcsusszanás közben utánam flintáznának netán.

Tíz óra körül lehetett már, amikor - félig hasoncsúszva - megpihentem keveset a csoronkáló patakocska szélén. Szerettem volna körülhallgatódzni.

Különös szomorúságú hangulata volt ennek a terhes májusi éjszakának. Az ijesztő csöndön át hallottam, amint az éjjeli bakter furcsán elnyujtva énekelte el a tízórát a legényei felvégen. Úgy rémlett itt-ott, mintha a túlvilági színben föltetsző templomtornyot is látnám a tetőről. Alig derengő barnán. Egészen közel a Szentandráska-domb, melynek ormán a tető hallgatott az enyészetben.

Füleltem úgy, hogy éreztem a szívem remegését. Tőlem legfeljebb ha nyolcszáz lépésre volt a határpatak ebben a rémítő csöndű órában.

Sóhajtottam egyet s a patak mentén megindultam arrafelé. Lábujjhegyen és vizes hajjal az izgalmaktól.

Hogy mint sikerült végül átugranom a Ronyván, legszívesebben hallgatok róla. Mert a puszta emlékére ma is kiüt rajtam a veríték. Voltak negyedórák, amikor a pataktól alig negyven lépésnyire csengő füllel neszelgettem a kísérteti éjszakában, mialatt felhők mögött bujkált a hold. De ködnek tetszett a felhő. S rémült fülelgetésem közben úgy tetszett ötödször is, mintha a határjelző patak mentén, de alig száz lépésre, megreccsent volna valami száraz ág. Istenem, Istenem, csak most az egyszer segíts meg az életben! Mert ha itt fülelnek le a zsebrák határőrök, szakállam a térdemig fog lenyúlni, amire szabadulok majd valamikor.

S megfoghatatlan, hogy ebben a hajmeresztő állapotomban is olyan gondolatok kóvályogtak bennem szakadatlanul, melyek a legtávolabbi összefüggésben sem voltak akkori helyzetemmel. Ez azonban hihetőleg azért volt, mert régebbi névnapok alkalmából sűrűn fordultam meg ezen a vidéken.

Tudtam például, hogy féljobbra előttem, a hegyek közt található Biste község. S miért, miért nem: de éppen ebben a guggoló szituációmban szerettem volna megfėjteni mindenáron, miért tartja magát a közhit, hogy Biste a világ közepe? Ez az általános hiedelem annál zavaróbban hatott reám ezen az éjszakán, mert Patakon úgy tudta mindenki, hogy a világ közepét a közeli Hotykán kell keresni. Eszembejutott ugyanakkor, amit régi ifjúságomban hallottam Bistével kapcsolatban. E szerint a bisteiekben minden koratavaszon annyira felgyülemlt a kékvér,

hogy olyankor üzentek a bodrogi borbélynak: jöhet már! A borbély kovácsmester lett volna igazság szerint, ilyen esetekben azonban nem kalapácsot, hanem borotvát hozott magával. A tótok arra a hírre, hogy a Bodrogi borbély megérkezett a borbély, seregestül sorakoztak föl a bisei domboldalon, hogy eret vágjon rajtuk a mester. Minden vágásért egy hatos járt... Megkezdődött hát! S félórán belül tót-vér csorgott lefelé a dombon. A kékvér ugyanis zsenírozta a tótokat: nem akartak arisztokraták hírébe keveredni.

Ilyen haszontalanságokon bíbelődtem, mialatt a trianoni határtól alig negyven lépésnyire guggoltam tetemes ideje. Szerencsémre jókor riadtam még rá, hogyha így gubbasztok tovább is, sohasem fogok rálépni szabad magyar területre, amely ha halálosan csonka is jelenleg, de legalább abszolút függetlenséget élvező állam, hangoztatják kiscgazda-politikusaink. Ennél fogva nem tétováztam tovább, hanem behunyván szememet, svungot vettem s akkor galoppban - neki a patak...

Lesz, ahogy lesz!

Hát az lett, hogy a fura félderengésben rosszul szabtam ki a patak széléről a lendületet s jobblábbal beleloccsantam a vízbe. Úgy bokánfelül. Éreztem, hogy vagy most eresztenek golyót belém vagy megmenekülök! S ezokból szempillantást sem késve, kirántottam lábamat az iszapból s - usgyé!

Csak a mátyásházi megyei úton álltam meg először.

Itt kifújtam magamat s konstatáltam mindenekelőtt, hogy jobbcipőmben szortyog a víz. De magyar szuverenitás alatt álló területen voltam legalább, olyan izgalmak után, hogy nem csodálkoztam volna, ha a hajam őszül meg. Ám nem sajnáltam magamat... Úgy kellett nekem: minek ültem be hétfőn déli egy órakor a sátorlajújhelyi állomás éttermébe s miért nem indultam el kevéssel két óra után hazafelé a személyvonaton?

Az éjszaka a pénteki nap virradatja felé közeledett.

És ekkor ott, a mátyásházi hegy alatt, a megyei út közepén, úgy félkettőkor éjfélután prüsszentve néhányat, férfias elszántsággal tettem föl magamban, hogy az első délelőtti vonattal elindulok Újhelyből s kiszállok a pataki állomáson, hogy végül karjaimba zárhassam enyéimet. Feleségem előtt majd csak kivágom magamat! S ezúttal már komolyan kellett igyekezni, mert harmadnapra volt kitűzve második hajadonleányom esküvője.

Attól a ponttól, ahol ebben az éjszakai órában megálltam, hogy kifújjam magamat keveset, legalább nyolc kilométerre lehetett Újhely. Halálosan fáradt voltam az elszenvedett izgalmtól s ráadásul igen-igen álmos, miután az a félnapos horkolás ott a lapos vellejtei dombon, a bokortőben, meg se kottyant.

Úgy döntöttem ennél fogva, hogy fuvarost fogadok.

Mindebből azonban nem lett semmi.

Mert megpróbálkoztam ugyan, hogy Mátyásháza községben felverek valakit s minden pénzt megadok, csak fogjon be s vigyen el Újhelyig. Ámde eredménytelenül zörgettem vagy tizenöt ablakon. A zörgetésre odabent bizonyára dunna alá bújtak fülig s abban a szurkáló hitben, hogy hazajáró lélek ijesztget kívülről. Hiába rimázkodtam a Mátyásházával egybeépített Felsőregmecen is legalább húsz ablak alatt, hogy tíz pengő üti a markát, aki befuvaroz a városba: még csak nem is vakkantott vissza senki. Itt ellenben belémakaszodott néhány kutya s alig tudtam elverni őket a sarkamból... Egyszer csak, amint félpillanatra előbukkant a hold s bánkódó fényét szétterítette a tájon, a református templom melletti dombocskán találtam magamat, mely alapjától a kakasa taréjáig faragottkőből épült s amelyet huszíták emeltek,

zivataros századok messzeségében még. Az az érzés nyugtalanított egyébként, hogy mibenünk, kálvinistákban, mindmáig maradt valami a husszita ingerültségből... És itt, a dombon, megdideregtem. Mert éjnek idején valahányszor templom mellett visz el utam, sohasem tudok szabadulni a kínzó sejtelemtől, hogy valaki jár a toronyban.

Sietve igyekeztem továbbállni.

Negyedóra mulva a falu déli csücskén találtam magamat, a megyei úton. Rájöttem, hogy itt nincs egyéb megoldási mód, mint nekivágni gyalogszerrel s Alsóregmecen és Széphalmon át elkutyagolni a székvárosig.

Elindultam hát.

Hanem akkor már mintha hajnalodni kezdett volna. A toronyi hegyek fölött ugyan nem jelentkezett még a virradati pír, de gyöngö fuvalom jött a keleti hegyvonulat felől, ami annak jele szokott lenni, hogy valahonnét a Káspi tó mellől közeledik a nap. Sietve rakosgattam egymás elé a két lábamat (jobb cipőm egyre szipogott még!), mert éles éhség kezdett mardosni. Gondoltam, Alsóregmecen fölverem a kocsmárost, talán ad egy darabka kenyeret, melyhez ha félpohárka bundapálinkát öntök a nyelvem alá, új emberré születve folytathatom poros gyalogutamat.

Úgy is lett.

Megkaptam a darab kenyeret, sóval, felhajtottam félpohár pálinkát, melyre borsot hintett a zsidó s abban a szempillantásban megbékéltem emberekkel és ijesztő sorsommal.

Derűsebb hangulatban vágtam neki az út hátramaradt részének... A Kazinczyak földje ez errefelé!

Napfényben repesett a reggel, mialatt lisztes cipőben meneteltem Újhely irányába. Már elértem Széphalmot is, melynek mauzóleuma messzire ellátszik a park lankás tetejéről s fenyvesében, melynek zúgása halottszomorú, van elrejtve a szent öreg sírja. Nem vagyok szakértő a literatúrában s ezért csak hallomásból jegyzem meg, hogy - újabbkéletű felfogás szerint - a nagy levelező aligha ismerte a kuruc tábori dalokat és Mikes leveleit (pedig éppen akkor jelentek meg első ízben!), különben nem gyártott volna nyakrafőre olyan szavakat, mint a „lengenyé” és a „koccantó”.

De ne legyünk élesszemű kritikusok és különösen ne - utólag!

Itt élt a szent öreg a tájon s hetvenesztendős korára elszegényedvén, mindennap megtette gyalogszerrel oda és vissza a Széphalom és Újhely közti távolságot, ami megvan tizenkét kilométer bizony. Mert hazakerülvén a kufsteini sziklavárból, a család nőtt, de a nélkülözés is... Én beszéltem még igen öreg urakkal, akik apró korukban látták a széphalmi remetét, amint kora reggelenként magánosszerrel igyekezett a székváros felé. Az őszi szélben jobbkezevel bornyúlopóját fogta össze a mellén, balkezeiben a szilkét vitte, a szilkében a krumplilevest, amelyet ebédre a vármegyei levéltár tűzhelyén melegített meg magának. Ilyen volt a költők sorsa mindig minálunk: a nemzet gondolt rájuk a legheroikusabb korban is. Egy krumplileves erejéig... Ment-ment a szent öreg a megyei úton minden reggel a székvárosnak s minden délután Széphalomnak törekedvén visszafelé, mialatt a nemzeti nyelv csinosításának különféle plánumai foglalkoztatták meggyötört eszét. S jegyezzük ide, hogy ő hozta rendbe a megye levéltárát: azóta sem nyúlt ahhoz a levéltárhoz senki. S kapott ezért napi húsz krajcár illetményt Kazinczy Ferenc, aláírván nevét a nyugtatványra, mint „Zemplén vármegye napi-bérése”.

Jó magasan járt a nap, mire a város északi végéig sikerült elporoszkálnom. Éhes voltam, szomjas voltam s fülem tövéig poros. Senki nem fog elcsodálkozni ennél fogva, ha föltettem magamban, hogy benézek az első fogadóba, ott harapok valamit és felhajtok hozzá egy-két borovicskát. Tudtam, hogy jól fog tenni a gyomromnak.

Előbb azonban, úgy a tizedik ház táján, véletlen találkozásom volt Szmuliga bácsival. Éppen a feleségét toltá haza furikon.

Tót ember volt csak Szmuliga, úgy a hatvan körül, de elméleti bölcsességtől telített. Régi ismerős, mert azelőtt nálam napszámokodott s most is, amint utólértem volna, megállt a furikkal s tisztességtudón emelte meg lyukas kalapját:

- Jóreggelt kívánok tekintetes úrnak!

- Agyisten, Szmuliga bácsi! - s megörültem, hogy végül egy ismerős akadt utamba. - Kit tolt azon a furikon?

Mert valami asszonyi népség feküdt a furikban összebugyolálva, édesdeden szenderegve.

Szmuliga vakart egyet a füle alatt:

- A feleségemet szállítom haza, tekintetes úr, mert berugott, szegény. Idegen férfiakkal ivott reggelig - tette hozzá mélységes részvétellel - mert olyan mán a természete neki...

- Hát akkor mért nem hagyja el? - kiáltottam közbe őszinte megbotránkozással.

Szmuliga bácsi, mialatt mélyenülő szemei nedvesek lettek a hitvesi elérékenyüléstől, nagyon komolyan ingatta a fejét:

- Azt én nem tehetem, tekintetes uram. Mert ma délutánra én leszek olyan, mint a löcs s akkor ő tolt haza a furikon. Így segítünk egymáson.

Most már értettem.

Elmondta még Szmuliga bácsi, kissé dicsekedve, hogy az Isten felvitte a sorát. Ha nem sokkal is, legalább egy arasznyival. De az is elég egy ilyen szegény embernek. Míg ugyanis azelőtt egy városszéli kukoricagóréban tákolt össze magának sátorlakást, ezúttal már sikerült egy kutyaólat kibérelnie a Jókai-utcában. Ott rendezkedett be nejével, mint főbérlő. Igaz, hogy a zsidó tulajdonosnak két pengőt kell fizetnie minden hó elsején, de megéri. Ha kinyújtózik az új lakásban, úgy érzi magát, akár a radványi gróf.

S megnyálazván a markát, továbbindult, miközben tisztességtudón köszönt:

- Jóegészséget kívánok a tekintetes úrnak!

- Isten áldja meg, Szmuliga bácsi!

Csikorgott a furik s a furikban mélyen aludt a hitves, Szmuliga pedig - úgy ötven lépés után - dalba fogott halkán, talán, hogy könnyítsen valamit a szívéen:

*Megérdemli az a jány,
Kiért sáros a csizmám,
A csizmám...*

Sokáig néztem utána, különös gondolatok között. Imé, egy ember, aki megvan elégedve!

Aztán betértem abba a nyárikertbe, mely a városka északi részén található, jobbkézről, ha Széphalom felől jövünk befelé.

Szép hely, jó hely! Különösen olyan utasok részére, akiket megzaklatott némileg az élet. Most pedig ilyen ember voltam magam is.

Fehérfalu házacska jelenti a nyárikert összes helyiségeit, a házacska lakóház lévén azonban, a vendégek rendszerint a házacska előtt elterülő apró gyümölcsös árnyékában foglalnak helyet, a kerek asztaloknál. Szilvafácskák görbültek a pirinyó kertben s éppen virágbaborultak ekkor.

Állhatott pedig a nap ebben az időpontban az égbolt első negyedében.

A tündöklő idő pillanatnyilag kedvre hangolt magamat is. Hangosan kocogtattam meg a poharat:

- Hé, gazda! Ki van idehaza?

A kiáltásra kibujt a házacskából a vendéglős. Odajött hozzám s meghajtotta magát, amint illik:

- Tessen parancsolni!

- Gazda - intéztem hozzá a szót - egyelőre pohárka borovicuskát kérek, hozzá szalámit és liptaikörözöttet! Föltéve, hogy van.

A tulajdonos ismét meghajtotta magát:

- Van, nagyságos úr...

- Akkor hozzon - s úgy a szememmel intettem neki csak.

Nem tagadom, belemelegedtem kissé, mert félóra mulva már sörnek habjától volt nedves a bajuszom. Ez azonban érthető volt nálam ezúttal. Mert a tegnapi, csütörtöki reggel óta, amikor drótszögbe merevült hajjal ugrottam ki a vellejtei állomáson a vonat ellenkező oldalán, irtóztató lelki feszültségen mentem át. Ez az ártatlan sörözgetés tehát bátran számíthatott a szerencsés megmenekülés fölötti örömömben megült áldomásnak is.

Élesen vágott a nap, de a kellemes árnyékosban helyezkedtem el, kellő időben. Amint így iszogattam volna egyesegyedül a szilvásban, egyszer csak egy magamfajta úrféle jött be az utca felől. Löttyös térdnadrágban, verébtollal a zöld kalapjánál.

Közlékeny ember lehetett, mert ámbár soha nem látott addig, szívélyesen üdvözölt:

- Agyisten!

- Jónapot! - bölintottam vissza hasonló szívélyességgel.

Vannak polgártársaink, akik iránt az első pillanatban rokonszenvre gyulladunk s attólfogva puszipajtásokká lettünk egész életünkre. Ez a most érkezett vidéki külsejű úr is ezek közé tartozott. Nem teketóriázott sokat, hanem odalépett hozzám, a kezét nyujtotta s bemutatkozott. Megtudtam ilyenformán, hogy legfrissebb ismerősöm tojáskereskedő Tokajból.

Hamarosan összemelegedtünk. Barátom, a tojáskereskedő, nagyot sóhajtott egyszer:

- Én uram, hogy őszinte legyek, menekülök voltaképpen. És pedig a népnek irányomban kimutatott tomboló szimpátiája elől...

- Hogy-hogy?

Emberem egy másodikat sóhajtott ekkor:

- Úgy, hogy másfélhétrel ezelőtt szabadultam csak a fogházból s azóta a tokaji választókerületben fenyegetőn tüntetnek mellettem. Ezekből maga a csendőrség tanácsolta barátságosan, hogy egyidőre utazzam el valamerre, mert a kerületben való pusztá jelenlétem kimeríti a kormány ellen való lázítás összes ismérveit... Tudniillik politikai mártir vagyok, uram...

Sehogyssem értettem. Észrevette ezt rajtam tojáskereskedő barátom is és ezért magyarázni kezdett.

Valóban, fantasztikus dolgokról értesültem.

Kezdődött azzal, hogy a tojáskereskedő a legutóbbi képviselőválasztások alkalmával Tokajban lépett föl, mint önjelölt és pedig radikális programmal, amihez tetemes elszántság kellett. Eredeti terve arra zsugorodott mindössze, hogyha néhány olyan alakot sikerül maga köré gyűjtenie, akiknek semmi vesztenivalójuk nincsen többet, az utolsó napon „költégeinek megtérítése fejében” visszalép a kormánypárti jelölt javára. Hogy azonban elérhesse ezt a célját, éles programbeszédre volt szüksége s ezkből fölkereste a fiskálisát:

- Ügyvéd úr, szükségem lenne egy ropogós programbeszédre.

- Hogy érti ezt, Radó úr?

- Úgy értem - válaszolt a tojáskereskedő - hogy a legkevesebb, amit követelhetek benne: a kormánynak azonnal való pusztulása a helyéről!

Az ügyvéd komoly zavarba jutott ezúttal:

- Dehisz én abszolút híve vagyok a jelenlegi rezsimnek!

- Nem tesz semmit, - nyugtatta meg Radó úr - csak neki a bicskával! Megfizetem.

A fiskális megcsinálta hát a programbeszédet, jó ropogósra. Radó úr viszont - az engedélyezett órában - az összeverbuvált választópolgárok díszes koszorúja előtt mondani kezdte a szóról-szóra bevágott ropogós beszédet, azonban a közepén sem volt még, amikor nemzetellenes izgatás címén, ott a helyszínen, letartóztatták.

Ekkor kezdődött a kálváriája. S kálváriájával a mindent és mindenkit elsöprő népszerűsége.

Esztenők multak el a választás óta s a tojáskereskedőnek legalább ötször kellett bírái elé állni ez alatt az idő alatt. Minden tárgyalás után fokozódott otthon a népszerűsége, mert látnia kellett a vaknak is, hogy Radó úr a legszerencsétlenebb és legszánandóbb mártir Csonka-Magyarországon. Valami hat héttel azelőtt aztán valami egyhónapi fogházra ítélték el végső fokon. Radó úr leülte. Azóta azonban nincs nyugalma sem Tokajban, sem az egész választókerületben. Bármerre lépett is, mindenütt tömegek tüntettek mellette rokonszenvükkel, súlyos kifejezésekkel illetván a jelenvaló kormányzati rendszert. Az utolsó napokban annyira izzó lett már a kormányellenes hangulat, hogy végül is a csendőrség kérte meg Radó urat: néhány hétre költözzék el valahová, míg lehül a nép szenvedélye.

Itt egy mélyet lélekezett Radó úr s jóindulatú magyarázattal fordult felém:

- Méltóztassék elhinni, ebben az államban már csak úgy lehet eredményt felmutatni, ha lefogatja magát az ember. Én például, mint mártir, oly szilárdan állok a tokaji kerületben, hogy a legközelebbi választáson még egy Deák Ferenc sem léphet fel ellenem. Többet mondok: a miniszterelnököt is elseperném. Súlyos teher a népszerűség, de érdemes egy hónapot ülni érte. Kifizetődik.

Fizetett s elbúcsúzott tőlem azzal, hogy most gyalogszerrel Rudabányácskára, a közeli hegyfaluba sétál ki, ahol is meghúzza magát vagy három hétre egy ottani barátjánál. Rászolgált egy kis pihenésre.

Én pedig visszamaradtam a kertben.

Visszamaradtam, egyesegyedül. S rá kellett jönnöm, hogy végleg lecsúsztam, úgyis, mint legközelebb esedékes képviselőjelölt. Senki sem törődött velem többé újhelyi barátaim közül.

És ugyanakkor az önszemrehányások özönében eszméltem rá, hogy péntek délelőtt tizenegy óra lehet s én ötödik napja nem láttam már a családomat. Aggódó hitvesem, ártatlan gyermekeim!

ÖTÖDIK FEJEZET,

melyben a főhős kénytelen belátni, hogy nem szabad építeni hevélyszülte népszerűségre, mert nem egyéb az humbugnál; s tapasztalván, hogy a világ szemében semmi respektusa nincsen többé, nagy kerülőt tesz a hegyek felé, a város nyugati oldalában, hogy ilyenformán érje el az állomást; Czája - pózban; a helyzet már-már ellaposodik, amikor - a legkritikusabb pillanatban - összeakad egy pataki birtokos barátjával, aki a kocsijára veszi föl; megindulnak Patak felé, ámde nem érnek el Patakra, mert útközben betérnek a végardói görögkatolikus paphoz, ami újabb huszonnégyórai lemaradást jelent...

Visszamaradtam tehát és noha szörnyű, álmoság vert le a lábamról, morfondírozni szerettem volna keveset.

Éppen elég okom volt reá.

Hiszen az óra kismutatója a tizenkettes felé közeledett immár s énvelem a kutya sem törődött többet. Pedig újhelyi barátainak a mai délelőtt folyamán okvetlenül tudomást kellett szerezniök a városban való újabb felbukkanásomról. Ezt onnét sejtettem holtbizonyosan, mert a nyárikertben két-három közös ismerősünk is megfordult a délelőtt során, biccentettek felém (nekem úgy tetszett legalább!) s helyetfoglaltak egy távolabbi asztalnál. E néma állásfoglalásból meg kellett értenem, hogy nem kíváncsiak a társaságomra. Később kifizetvén fröccsüket, távoztak, de már nem is biccentettek felém.

Megriadtam!

Egy dologgal tisztában voltam nyomban. Hogy ez a két-három közös ismerősünk, mihelyt beért a város központibb részébe, feltétlenül alarmírozza összes cimboráimat: „Nansen Fritjof numeró cváj a nyárikertben iszogat egyedül!...”

És mégsem jött ki hozzám senki...

Nem volt kíváncsi reám többet a helybeli félhivatalos lap felelős szerkesztője, nem Ákos barátunk, aki köztudomás szerint agyorbáncon esett át nemrégiben, nem a városi végrehajtó, aki így kezdte valamennyi beszédét: „Uraim, befűtta az utat a hó...” A többiek is egytől-egyig igyekeztek távortartani magukat tőlem.

S összedideregtem. Mert ekkor jöttem rá először és pedig magam kárára, hogy soha semmit nem szabad adni az olesó népszerűségre. Humbug az, semmi más!

Ime, a tegnapelőtti éjszaka során, mialatt a Nyúlban hangoskodtunk, magam is hinni kezdtem, hogy legközelebb csakugyan meg fognak választani a kerület országgyűlési képviselőjévé. Barátaim koszorúja váltig biztosított legalább, hogy máris a parlament tagjának tekinthetem magamat. Ma pedig, alig harminchat órával a fogadkozás után, tudomást sem akartak venni létezésemről. Mindenesetre messziről elkerültek.

Megértettem ebből, hogy senki sem ad rám többé semmit. Mert önmagunk ismétlése azzal jár előbb-utóbb, hogy megunnak bennünket, mint kikopott alakot. Én pedig ötödik napja lógtam már ide-oda, ide-oda... Mint a harangban az ütő.

Beláttam ennél fogva, hogyha meg akarom még menteni csekély megmaradt renomémat, a lehető legrövidebb időn belül távoznom kell Újhelyről s muszáj hazaérkezniem. Holnaputánra volt kitűzve második leányom esküvője: az otthoniak bizonyára kétségbeestek már sorsom miatt, szegény hitvesem azonban aligha tudhatta még, micsoda utazásba bonyolódtam bele.

Mert amilyen hőslélekű asszonynak ismertem, azóta bizonyára mentőexpedíciót szervezett volna, hogy kimentsen őrlő helyzetemből... És sietnem kellett azért is, mert klienseim is türelmetlenül leshettek rám, a legnyomósabb ok azonban az maradt mégis, hogy fölöttem fogytán volt már a pénzem. Valami hat pengő és hetven fillér csörgött mindössze a zsebemben.

Nem késlekedtem hát, hanem a gazda felé kiáltottam:

- Fizetek!

S kiegyenlítvén a tartozást, fejembe nyomtam a kalapot s megindultam. Az állomás felé.

Arról persze szó sem lehetett, hogy a főutcán keresztül vágjak neki. Mert inkább a föld alá süllyedtem volna, semhogy a városban mutogassam magamat. Veszett hírem mindenfelé elszállt már ezen az ötödik napon s gyanítottam jóelőre, hogy az emberek vagy a markukba vihognának, ha észrevennének, vagy bosszankodva fordítanak el a tekintetüket rólam, mint komolytalan alakról, aki - Isten látja lelkemet: minden nemesebb törekvésem ellenére - alkoholisták hírébe keveredtem. Másszóval: rézkorhelynek néztek már mindenfelé.

Ezért volt, hogy úgy háromszáz lépés után nyugat felé tértem egy sikátoron keresztül, a hegyeknek, hogy a város eme szélét megkerülve, igyekszem elérni az állomást.

Sokáig tartott ez a botorkálásom s időközben elvetődtem a Zsólyomkára, ott is a Vinyiczai közelébe s erős vágyat kezdtem érezni, hogy benézzek, ha csak negyedórászkára is. Hátha találkozom ott valami cimborával, aki előtt kifejthetem: nem vagyok az oka semminek, a körülmények játszanak össze ellenem kivédhetetlenül. Ösztönöm azt súgta ugyanis, hogy mától kezdve szállóigévé fogok válni. Mint gödény.

De aztán még sem mentem be a Vinyiczaiba. Az volt ugyanis a benyomásom, hogy a helyzet végleg ellaposodott körülöttem és ha harcolni próbálok ellene, még nevetségesebb figura leszek.

Egyszerre csak egy oldalteső tiszta utcácskában találtam magamat. És felsóhajtván, neki-támaszkodtam az egyik palánkkerítésnek...

Mert zongoraszó vert ki valamelyik szomszédos lakásból.

És csak úgy maradtam, nekikönyökölve a palánkkerítésnek.

Hangulatom is megvolt hozzá, mert ötödik napja éreztem magamat zsongó mámorban s ez a zongoraszó most végleg leszedett a lábamról. Valami elbúsult fiatalasszony játszott a zempléni nótát, amelyet alighanem elfelejtett már a mai ifjúság:

*Zavaros a Bodrog, ha megárad,
Búsulok én, rózsám teutánad,
- Ne keseregj, rózsám, szívem párja:
Tied leszek úgyis nemsokára...*

Zengett a régi szerelmesek dala. A régi szerelmeseké, akiknek szívei ötven esztendővel előbb kihamvadtak talán... Senki nem járt a félreeső utcácskában, melynek házfalai vakítottak a napban. Kék volt az ég északtól-délig, mindössze a legényei domb felett vitorlázott három felhőske, valamerre a velejtei erdő irányának... Nyárutói hangulata volt ennek a májusi délelőttnek. Néztem-néztem azt a három kis felhőt, míg csak bele nem foszlott a mennyei kékségbe... Régi álmok szálltak szívemre, mert olyan kislány-ideáljaimra gondoltam, akiknek szoknyájába apró unokák fogódzkodtak már... Hogy elmúlik minden!

Sokáig tartott ez a meghatódottságom, amihez tetemes mértékben hozzájárulhatott az is, hogy illuminált állapotban voltam. Legalább negyedórája halt el már a zongoraszó, amire felocsúdtam végül s körülpillantottam.

A villogó napözönben még mindig halott volt az utcácska.

Elérzékenyülésem érthető volt. Mert ahogy fogynak esztendeink, múlik a kedvünk is és egyre inkább leszünk hajlamosak az elborongásra. Hiszen az elmerült napokat nem lehet feltámasztani többé. És közelegvén észrevétlenül végleges elmúlásunk időpontja, semmivé válunk és soha sehol nem fogunk élni azután. Ezért támaszkodtam meg kissé a palánkkerítésnek, mikor a zongora vert ki valamelyik ablakon.

Továbblopódtam a város legnyugatibb utcájában, amely már a hegyoldalban vonul el, óvatosan körülszimatolva, hogy össze ne akadjak valami helybeli ismerőssel. Hisz anélkül is eléggé bántott annak érzete, hogy végleg lenézett ember vagyok.

Az alatt sikerült elsurranom a Hecske nevű magas térségig, ahol az országos vásárok szoktak tartatni. Itt megálltam, hogy fújjak egyet.

Furcsa hangulatai vannak a Hecskének. Mintha váratlanul valamelyik volhiniai városka szívébe csöppentünk volna át.

Felül és alul egy-egy házsor szegi be a széles vásárteret, olyan házak, amelyek tarkák a meszelésben támadt foltok miatt. Észak felől egyetlen roskatag ház bánkódik a tér sarkában, kilyukadt tetején egy régi zsúp kandikál elő s időtől leburnult kalászái mozogni kezdenek minden levegőrezdülésre. Olyan ez a vásott épület, a tetejében kikandikáló zsupszalmával, akár a szegény ember, akinek kalapja lyukas s ezen a lyukon kikukucskál egy csomó haja. Mint a pemzli... Van azonfelül két ütött-kopott kocsmá is a tér szegélyén, az egyik egészen fönt, a másik egészen lent és ha nagyelvétve valami elkeseredett alak talál betévedni, hogy egy kupica bundapálinkát kérjen (úszkáló borssal a tetejében!), már szenzációt jelent... Olykor gyerekek játszanak bigét a tér egyik sarkában, ettől eltekintve azonban szegénység sír le minden pontról s olyan unalom ásitoz a Hecske fölött, hogyha valaki arra vetődik egyszer, sietve menekül tovább.

Engemet azonban megfogott az unalom szépsége s úgy maradtam néhány percig. Mellesleg említve: álmos is voltam s ráadásul töprengeni is próbáltam, hogy innét számítva, mimódon érhetném el észrevétlenül a nagyállomást.

Egyetlen választás maradt mindössze: leereszkedni a dohánygyárig s onnét meglapulva a pályaudvar környékét próbálni megközelíteni.

Indulni akartam éppen, aztán úgy maradtam. A tér egyik kiemelkedő pontján megpillantottam ugyanis Czáját, a városka hóbortos tréfacsinálóját.

Czája alatt ezúttal nem a nevezetes bírkózóművészek valamelyikét kell érteni, hanem csupán az újhelyi Czáját. Amolyan ál-Czája volt a valóságban s igazi nevét senki sem ismerte talán. Abból élt, hogy bolondságot üzött magamagából, mert zseniális ösztönével megérezte, hogy tulajdonkép az úgynevezett komoly urak a bolondok. Nevettek rajta s elnézték minden műbolondozását. Czája viszont az okos embereken röhögött, persze csak úgy a markába, mert keresett rajtuk. A legutóbbi telet úgy húzta ki például, hogy a legordítóbb hideg idején is egy sertésólban aludt, de frakkbaöltözve. Népünnepélyek alkalmából őt bérelték ki, hogy - falábakon járva - megkacagtassa a közönséget s ha reklám kellett valamelyik újonnan érkezett cirkusznak, csak üzenni kellett Czájának. Azazhogy nem is volt szükség üzenetre, mert állandóan kéznél lógérezett...

Megálltam hát a téren és néztem őt, amint ott állt a vásártér egy kiemelkedő pontján s nadrágzsebbe dugott kézzel merengett el a lába alatt elterülő tájon.

Moccanás nélkül állt ott.

Lomha tartású, horgas legény volt s úgy járt mindig, kissé maga elé dülve, mint az őseber: csak a husáng hiányzott a jobbmarkából. Vörös volt a képe, rücskös csutoraorral s persze frakkban fényelgett most is. A frakknak lovaglónadrágban volt folytatása, szakadozott szarvasbőrbetéttel. Egyik lábán ásító cugoscipő, másik lábát csalánzsákdarabokba pólyálta be s madzaggal kötözte össze. Penészes pincs volt felhajítva a fejére.

Állt ott a dombocskán, állt s úgy tett a mihaszna, mintha még mindig nem vett volna észre. Nagy pénzügyi kapacitás volt Czája s vígan megélt dolog nélkül is. Ezért volt filozófus. Szakadatlanul sajnáltatta magát, egynémely benfentesek tudták róla azonban, hogy kétezer-hétszáz pengője van az egyik helybeli bankban.

Néztem sokáig a drabális fickót s nem tagadom, gyönyörködtem benne.

Ahogy végül lefelé indultam volna a vásártérről s egyvonalba értem vele, odaszóltam neki:

- Hogy vagy, Czája?

- Egy veszekedett vasam sincs, nagyságos úr!

S szólván, köpött egyet. A köpet széles ívben sivített el, köre talált esni s nagyot csappant.

Lent jártam már a házak között s amint visszanéztem volna, Czája még mindig ugyanabban a helyzetben állt a dombtetőn, nadrágzsebbe mélyesztett kézzel s nem mozdult. Állt a város fölött, mint valami fölkiáltójel. Ugyan micsoda újabb stiklin töprenghetett az ebadta, amellyel az emberek zsebéből újból kihúzhat vagy tizenöt pengőt?

Szerencsémre úgy sikerült megközelítenem a dohánygyárat, hogy senki nem vetődött utamba. Itt azonban még nagyobb elővigyázattal kellett élnem. Azt már eldöntöttem magamban, hogy felszállok a két óra után néhány perccel induló vonatra s hazaérkezem. Ugyanez a vonat volt az, amelyre öt nappal előbb már meg is váltottam a jegyet... Micsoda öt napja mult el azóta életemnek, Teremtőm! Ám az indulásig legalább másfélórám volt. Úgy terveztem azért, hogy az idő agyonütése végett beülök keveset a restibe s felhajtok két fröccsöt. Esetleg hosszúlépést. És ha a restaurációig tartó kurta útvonalon mégis valami helybeli cimborát találna elem vetni a szél, szemrebbenés nélkül azt füllentem neki, hogy még tegnap sikerült enyéim közé betoppanni Patakra s ezidőszerint azért vagyok csak Újhelyben, mert tárgyalásom volt a törvényszéken.

Sajnos, másként alakultak a dolgok!

Mert alig hagytam el a dohánygyárat, mikor az egyik kovács-szin alól kikiáltott valaki:

- Szervusz, Sándor! Na, csakhogy megvagy végül!

Ijedten kaptam arrafelé a szememmel. Egy pataki földbirtokos volt, régi komám s harmadik szomszédom odahaza. Lovait patkoltatta éppen.

Akkor már jött is felém, látható örömmel:

- Hálaistennek! Mert már detektívekkel kerestetnek odahaza...

- Hogy-hogy? - szaladt ki megrökönyödve a számon.

Kezet szorítottunk.

- Hát úgy, hogy a feleséged kétségbeesésében arra is gondolt: talán meggyilkoltak valahol s a pénzedet elszedték...

- Összes vagyonom két pengő harmincat tesz ki - jegyeztem meg szerényen. - A többi elúszott.

- Nagy ivás volt, egyszóval.

Bólintottam:

- Hajaj!

- De mégis hol az istencsudájába tudsz elkóborogni ötödik napja? - kiáltott fel látható ingerültséggel a barátom. - Mert a legvadabb híreket terjesztik rólad Patakon... Mondd hát, mi van veled?

- Nagy sora van annak, testvér - válaszoltam elborulva.

Mivel a kovács-szin előtt mégsem pakkolhattam ki mindent, egy közeli csapszékbe nyitottunk be ketten. Pontosan hány óra lehetett ekkor, nem tudom már. Valamivel délidő után. Amire azonban kiléptünk volna, a nap hanyatlani kezdett a hegyek fölé.

Volt mit hallgatni kebelbéli pajtásomnak, mert tüzetesen számoltam be neki mindenről, semmit sem hallgatva el. Megértő komám egyszer a fejét vakarta, másszor a tenyereit csapta össze, ismét másszor elkomorodott. Voltak pillanatok, amikor így szólt mélán: „Képtelenség ez, tökéletes képtelenség, amiket most hallok...” Voltak pillanatok viszont, amikor szenvedélyesen csattant föl: „Barátom, nagy eset ez mindenképpen!...” Olykor azonban izgatottan ugrott egyet: „Már ne haragudj, testvér, de kénytelen vagyok konstatálni, hogy nagy hólyag vagy!” Esetemnek mindazáltal az volt a reágyakorolt összehatása, hogy konsternációba esett s ahogy készen lettem volna az előadással, melegen szorongatta meg a tenyeremet:

- Barátom, hát csak azt mondom én teneked, hogyha nem választanak is meg képviselővé a kerületben, mindazáltal nevezetes ember lettél... Keresni lehet rajtad!

Akkorára megittunk három és fél liter bort, a megfelelő szódavizekkel s jól beborozva léptünk ki a csapszékéből. Alkonyatra állt, amikor kocsiba szálltunk, amelyre föl tettem irattáskámat, meg a leányom esküvőjére még hétfőn megvásárolt néhány apróságot. Akkor végül megindultunk hazafelé.

Ám egyelőre nem érkeztünk meg, aminek meg volt a magyarázata. Minden ki fog derülni az elmondandók során.

Ismétlem: negyedfél liter bor volt bennünk, ugyanannyi szóda. Ennek tudható be talán, hogy eleinte elszontyolodtunk. Barátom bizonyára eddigi ötnapos utazásom egyes megfeszíthetetlenek tetsző fordulatain tünődözött el, magam pedig a táj szépségén kezdtem lelkesedni.

Mert tündéri ez a mi szűkebb hazánk s különösen így, május vége körül, lépten-nyomon újjongásra fakasztja a szemlélődő alaptermészetű embert.

Poroszkáltunk a fehér országúton... Jobbról a hegyek smaragdkoszorúja, szőlőkkel, gyümölcsösökkel, úrikertekkel, melyek közül itt is, ott is egy-egy villa teteje kandikált elő félpillanatra... Másik részről a Bodrogköz ligetes síkja tárta elém teméntelen romantikáját... Nagymessze egy kinyúló toronyhegy parázlott a nap téglaszínében, mindenfelé berkek szegték be a szemhatárt s elvéve mintha felfeketedett volna még egy régi nádas maradványa... De kár a néhai tengerért, mely maga alá borította negyven évvel ezelőtt még a Bodrog és Tisza által körülölelt földet.

Később arra figyeltem föl, hogy barátom valami hetyke betyárnótát dűnnyög maga elé. Tercelni próbáltam hozzá... S hogy, hogy nem, de fenejókedvünk kerekedett. S ahogy közeledett volna felénk az Akasztódomb, már hangosak voltunk nagyon. Egyremásra szedegettük elé a régi dalokat.

Ezen a részen út ágazik el balra, mely a Bodrog partján épült Végardó falujáig visz el. Azt mondta itt a barátom:

- Nézzünk be Ardóra, a görögkatolikus paphoz. Csuda vörösborra van.

- De akkor hogyan érkezünk meg haza még ma? - próbálkoztam meg az ellenvetéssel.

Ámde a pajtásom letromfolt:

- Furesca ember vagy te s amint látom, ritkán gondolkozol. Mert ha gondolkoznál, rég rá kellett volna jönnöd, hogy csak vonattól érkezhetsz haza. Már csak a feleséged miatt is, föltéve, hogy nem akarsz neki mindent kipakkolni...

- Szó sincs róla! - feleltem határozottan.

Ő ismételten így szólt ekkor, mialatt csuklott kettőt:

- Azért mondom, hogy vonattól kell megérkezned, lehetőség szerint Pest felől. A pesti gyors azonban csak tíz után fut be Patakra, addig ráérünk...

Mivel pedig észrevette rajtam, hogy célzását nem értem, tüzetesebben is kitért reá, mit gondol ő vonattól való megérkezés alatt. Öt napja vagyok távol immár enyéimtől s ez okból csak valami meglepő lódítással toppanhatok haza. Itt közbevettem, hogy rég tisztában vagyok vele, mivel kell elámítanom az asszonyt, legalább az első pillanatban: hogy a Felvidék ellen tervezett nagyarányú felszabadítóbetörés részleteit vitattuk meg Pesten arra illetékes tényezőkkel s ebbe az előkészületbe a megye képviselőjében magamat vontak be, mint közismerten hazafias és titoktartó embert...

- Betyár-egy ötlet! - lelkesedett a barátom. - Éppen azért kell vonattól érkezned. Pest felől lehetőleg és minden körülmények között gyorsvonaton. Addig ráérünk!

Akkor már a Végardónak vezető mezei úton szállt kocsink után toronymagasan a por. Közvetlenül a falu előtt lépésre fogták a lovacskák s az újhelyi Magashegy irányában felcsillant az első csillag. Este volt már, messziről kolompszó szállt. Mennyei béke csöndje hallgatott közeli és távoli mezők felett...

Mély áhítatba estem. És abban a másodpercben összekulcsoltam a két kezemet s felfohászoktam az én Atyámhoz és Teremtőmhöz, hogy megtartott a legutóbbi öt nap zűrzavarái között.

Az ardói görögkatolikus pap pedig mintha csak éppen bennünket várt volna.

Mert halat tisztogattak a konyhán, miután pirított hal lett volna a vacsora. Papunk, amint rányitottunk volna, otthagya a konyhát s rég nem tapasztalt örvendezéssel tárta szét a karját:

- Hogy vagytok, nagyrabcsült barátaim? Hát veled mi történt, Sándor?

Ez utóbbi kérdést énhozzám intézte, némi szemrehányással, amiből kapiskáltam nyomban, hogy alighanem mindent tud rólam. Ennek azonban legalább annyi előnye volt meg, hogy nem kellett elülről elmondanom mindent.

Hej, mi lett aztán Végardó falujában!

Miután a haltisztításnak csak éppen hogy nekiláttak még, házigazdánk, a görögkatolikus pap, táborozásunk színhelyét nyomban a Bodrog egy kisebb pontjára tette át azzal a megokolással, hogy ott tökéletesebb lesz a hangulat, halpaprikás mellett. Mert a halpaprikás mellett döntöttünk mind a hárman, nyársonsült hal helyett. Egy halászmester is elékerült idején s negyedórán belül a parton rözse lobogott már, mely fantasztikus fényt vetett az arcunkba.

Hanem a borokról sem feledkeztünk meg! S földbirtokos barátomnak valóban igaza volt, amikor azzal csalt el Ardóra, hogy fenomenális vörösbora van a papnak. Tény másfelől, hogy könnyű elcsavarni a fejemet, ha vörösbort helyeznek kilátásba.

Igézetes májusi éjjel borult fölénk.

Az Ó-Bodrog széles kanyarja mögül kibújt a telehold, noha úgy tetszett, mintha a balképe soványodni kezdene észrevétlenül. Nagy hallgatás neszelt a táj fölött, csak itt-ott kiáltott bele valami vízimadár a szívnymasztó csöndbe. A Bodrog valamelyik kiöntése felől hasított át a nagy magányon ez a kiáltás... Utána még siketebb csönd állt be... Olykor úgy rémlett, mintha a református templom óraütései zümmennének el idáig Patakról. Egyszer tizenegyet számoltunk... Rég utána voltunk már a halpaprikásnak, mely remekbe sikerült. Elismerésem kézzelfogható jele gyanánt utolsó kurtaszivaromat nyujtottam át a halászmesternek.

A közben csusztattuk a tütüt és - hogy emelkedni kezdett a hangulat - papunk frappáns eseteket szedegetett régi diáksága emlékei közül. Egyet magam is megjegyeztem.

E szerint volt a papunknak egy tanára, ki a logikát adta volna elő. Miután időközben tíz esztendeig volt igazgatója az intézetnek, némileg elfelejtette a logikát, melynek tanításához - igazgatói megbízatása leteltével - a tizenegyedik esztendőben tért vissza ismét.

Egy logikaórán azt kellett volna megmagyaráznia, mi a szarvasokoskodás? Körülbelül tudja mindenki.

E szerint kisfiút lopott a krokodilus, mire a fiúcska édesanyja könyörögve kérte, adja vissza gyermekét. A krokodilus így szólt ekkor:

- Visszaadom, ha megmondod az igazat, hogy visszaadom-e?

A kétségbeesett anya válasza így hangzott:

- Visszaadod a gyermekemet...

- Ez nem igaz - felelt a krokodilus - tehát nem adom vissza!

Az anya most az ellenkező kísérlettel próbálkozott meg:

- Nem adod vissza a gyermekemet...

- Ez igaz - mosolygott kegyetlenül a krokodilus - és hogy igaz maradjon, nem is adhatom vissza neked!

Ez lett volna a szarvasokoskodás.

A logika öreg professzorának azonban tízévi igazgatósága alatt sok minden kifittyent az eszéből s ez okból így kezdte magyarázni a szarvasokoskodás labirintusait:

- A krokodilus ellopta az anya gyermekét, az anya kérte a krokodilust, adja vissza a gyermeket, mire azt mondta a krokodilus: nem adom! De add vissza! - rimánkodott az anya. - De nem adom vissza! - kiáltott rá a krokodilus.

Itt végleg belegabalyodott az öregúr, ám hirtelen ötlettel kivágta magát:

- Mint láthatjátok, fiaim, ilyen összevissza-módon okoskodtak a régiek... Dehát mindig szamarak voltak az emberek!

Papunk hahotázni kezdett, mi ketten a fejünket csóváltgattuk... Hanem akkor már messzire haladt az éjszaka. Lehetett egy óra éjfélután. A rözse alig parázslott, itt-ott koccintottunk, ezúttal azonban nem volt kedvünk dalra gyujtani. A helyett régi dolgokon gondolkoztunk.

Később, úgy magától, beszélni kezdett a halászmester. Megtudtuk tőle, hogy negyven esztendővel előbb télen-nyáron egy tenger volt még a Bodrogek világa, mert itt adott találkozt egymásnak a Tisza és a Bodrog. Annyi volt a hal, hogy néhol elakadtak tőlük a víz s vadmadarak kiáltozásával volt tele a levegő. Akkor volt élete halásznak, pákásznak... Apró halmokon emelkedtek ki némelyest a falvak, amelyek közt csak lélekvesztőn lehetett közlekedni s ott is kizáróan nádasokba vágott csapásokon. Olyan világ volt ez, hogy aki nem volt járatos benne, odaveszett a zöldszigetek közé, a hinárosba... A hazafiak, ha német üldözte őket, ide vették be magukat s a bodrogekői nádasok között veszett a nyoma valamennyi szegénylegénynek, ha nagyon meg találták szorítani kívülről... Szabadon élt a Bodrogekői népe a honalapítás óta s ezért van, hogy lecsapoltatván alóluk a vizek, ma sem tudnak uralkodni magukon, hanem szakadatlanul szembeszállnak a törvénnyel, valahányszor fűteni kezdi őket lobogó indulatuk. A lukaiaknak például még ma sincs sejtelmük róla, mi a fogalmi különbség az enyém és tied között. Hétköznapi szokás, hogy szomszédok kötik el az egymás lovát.

Itt térdére csapott a papunk:

- Ad vocem: Luka! Bizonyos, hogy ősi név, ám a lukaiaknak nem tetszett az érthetetlen szó s ötven krajcár ellenében megmagyarosították a falujokat. Azóta szebben hangzik: Bodrogekőhalom. Egyék meg!

Mi hallgattunk s nagy elvétve koccintottunk még. A pap másodszer is térdére csapott, teljes tenyérrel:

- Csak arra lennék kíváncsi ezekután, minő sors vár Szemere nevezetes költeményére, melynek címe: „A lukai pap”. Valószínűen így alakítják majd át: „A bodrogekői lelkipásztor”. Minálunk úgyis divat, hogy a költőkkel kutyául bannak életükben, haláluk után pedig kutyába sem veszik őket...

Hangtalanul helyeseltünk rá a fejünkkel.

Közbe-közbe pedig szorongani kezdtem a gondolatra, hogy holnap minden körülmények között haza kell érkezennem... Azalatt többízben is úgy tetszett, mintha pirosodni kezdett volna a Bodrogekő keleti karimája.

Alighanem a virradat jött onnanfelől.

HATODIK FEJEZET,

hol is a szerző révbejut végül, de nem azonnal. Ezen a szombati napon ugyanis elpityizálgatnak még az ardói görögkatolikus papnál, mely alkalommal politikai kijelentésre ragadtatja magát a lelkipásztor, a kijelentés egyetlen mondatból áll mindössze, ám ez az egyetlen mondat jóval többet mond a kelleténél; ebéd után kocsiba szállnak, mindazáltal nem hajtatnak a szerző háza elé, hanem előbb az „Amerikához” címzett vendéglőben kötnek ki, mely az állomás közvetlen szomszédságában van; folytatólagos pityizálás, e pityizálás következménye gyanánt két vonat is továbbmegy, amit ők csak utólag vesznek észre; este - a detektívek betoppánására - fölszedelőzködnek végül s a szerző családja körébe ér, miközben komisz ürügyet hoz föl hatnapos távolmaradására, másnap résztvesz az esküvőn s utána kétnapos alvásba dermed; fölkelvén, még egyszer eldarvadozik az eseményeken s utoljára vale!-t int a türelmes olvasónak.

Sokszor eltűnődöztem már a problémán: Patak környékén minek megy baráti látogatóba az ember, amikor csaknem képtelenség szabadulni a vendéglátó gazdától. Annyira marasztalják az embert.

Ez volt az eset Végardón is.

Délelőtt tizenegykor is vörösborot szopogattunk még. Olyan álmos voltam, mintha kolonc lett volna a nyakamba kötve. Nem csoda! Hat egész nap óta csak suttyomban tudtam elszundítani negyedórásckát, félórásckát. Itt pedig szó sem lehetett alvásról, mert a pap egyre-másra koccintásra nógatott kettőnket:

- Ti, barátim, a sajnálatraméltó eretnek hit tanain tévelyegtek mind a ketten, mindazáltal kívánom mind a hármunknak, hogy a Felséges Atyaisten ne resteljen éltetni bennünket!

Ittunk hát. Ezúttal azonban már kisüstöfnőtt pálinkát, melyet bregyóresznek is mondanak egyesek.

Akkor már az asztal lapjára könyököltetem a fejemet s laposan pislogtam. Kurta álmok zsongtak át holtrafáradt agyamon s csak olyankor kaptam föl a szememet, ha élesebben csattant föl a pap. Tizenegy óra után tudniillik politika körül forgott a szó birtokos barátom meg a pap között. A lelkész éles ellenzéki pártállású lett volna egyébként, de a kormányra szavazott minden esetben... Mert próbált volna csak ne szavazni! Ezúttal azonban négy fal zárt el minden szót a külvilágtól s így elemében volt a házigazdánk. Mert váratlanul nagyot sujtott öklével az asztalba s a hangja süvített:

- Hazánknak egyetlen szépséghibája van csupán!... Ezer olyan ember szállta meg az illetékes körökhöz legközelebb eső hadállásokat, aki húsz helyről is húz fizetést, az állampolgárok többi része pedig szecskát eszik!

Tapasztalván azonban, hogy mireánk, kettőnkre, úgyis mint minősített korhelyekre, a legkisebb hatással sincsenek politikai aggályai, csipkedő hangba csapott át. Talán, hogy némi lelket öntsön belénk. Így kezdte:

- A jelenet, amelyet most elmondandó leszek - hiteles adataim szerint - Felsőnyéken játszódott le az ottani kálomista prédikátor meg a kúrátor között...

- Lett ennélfogva, hogy a kúrátor - más mezei munkásokkal egyetemben - az eső miatt gyalogszerrel igyekeztek hazafelé. Előzően meg is áztak alaposan. A falu alatt a kúrátor találkozik a tiszteletes úrral, aki aziránt érdeklődött nála, minő arányú volt a határban a csapadék. Felelt a kúrátor:

- Volt egy kis suhogó. De a növényzet gyökerére kellett volna az alkalom, hogy egy kis buzgalmat vehetne a palánta, s utána mutathatna némi eredetet.

Mi ketten álmosan mosolyogtunk, a pap olyanokat harsogott, hogy remegni kezdett a hasa. S vérszemre kapva, folytatta:

- Most csak egyet még! A pomázi kúrátor (szintén református persze) mikor a légáció alkalmából ebédre volt hivatalos a tiszteletes úrhoz, így animálta koccintásra a legátust: „Engedelmet kérek a bocsánatért, de azon jelszó irányában tapsol az én hangulatom, hogy próbálkozzunk!”

S ingerkedve tette hozzá:

- Hát ilyenek vagytok ti, kálvinisták!

Sajnos, nem voltam olyan lelkiállapotban, hogy védelmére keljek megcsipkedett egyházunknak, miután ezen a késő szombati délelőttön minden óhajom odakoncentrálódott, hogy ágyba dűthessem magamat egyszer. Talpraerőlködtem azért s odaszóltam a pajtásomnak, akinek eltökélt szándéka volt, hogy családomhoz kalauzol végül:

- Gyerünk, testvér!

Ám a pap hallani sem akart róla, hogy ebéd nélkül kerekedjünk útnak. Így történt, hogy ebédre is ottragadtunk.

S újból tapasztalni voltam kénytelen - legalább tizedszer már hétfő dél óta, - hogy mihelyt komoly borozgatásra került a sor, abban a másodpercben minden álmoság elröppent a szemhéjaimról.

Pazar hangulatban folyt le az ebéd, mely alkalommal tüzetes eszmecsere fejlődött ki közöttünk az időszerű kérdésekről. E barátságos vita során megegyeztünk arra vonatkozóan, hogy egyedül a fasizmus menthet meg bennünket, a parlamentet pedig be kellene csukni, lévén a szólásszabadság hangoztatása nem egyéb humbugnál. Igaz másfelől, hogy akkor már mind a hármunkban benne volt egy-egy liter bor.

Hanem egyszer mégis csak indulni kellett. Lehetett pedig ekkor félhárom óra délután.

Káprázatos napfény volt odakint minden, amikor kezét fogtunk volna érzékenyen a papunkkal. E májusi koradélutánon olyan fény vakított, mint csak Szent István-napja körül szokás, amikor kendertilolók csattognak minden udvaron s véget nem érő köteleken fehér vásznaikat szárít az egész falu...

Ilyen hangulatban zörögtünk Patak felé a kocsin, miközben fidélisen dűnnyögött maga elé a kocsis, a kalapja meg vakszemére volt vágva. Úgy látszik, jóltartották a papi-konyhán.

Nem jártunk már messze a város szélétől, amikor így szóltam a barátomhoz:

- Pajtás, nem jó lesz ez így...

- Már mi nem lesz jó? - nézett végig értetlenül.

Épp a vasúti őrházhoz értünk, ahol országút keresztezi a vonat útját. Így válaszoltam ekkor:

- Nekem minden körülmények között a pesti vonattal kell hazaérkezniem, már tudniillik a feleségem miatt. Lakásom a város északi végében van, alig ötszáz lépésre innen: házam előtt semmi körülmények közt sem hajtathatunk el, mert könnyen megláthatnának s abban az esetben nem tudnám igazolni hatnapos távolmaradásomat... Mit tegyünk hát, testvér?

- Mi sem könnyebb ennél - nyugtatott meg a barátom. - Egyszerűen áthajtatunk a vasúton, a tulsó részén rátérünk a mezei útra, a villanegyed mögött újból keresztezzük a vasutat s behajtuk az állomás hátába...

- Mikor fut be a legközelebbi vonat Pest felől?

- Négykor. Addig másfélórai időnk van.

Nem tetszett nekem:

- S mit csinálunk addig? Hátha meglátnak, hogy a kocsin ülök tétlenkedve!

- Tévedsz, mert nem fognak meglátni - próbált megnyugtanni a barátom. - Addig ugyanis beülünk az állomás megett található s az „Amerikához” címzett vendéglőbe. Szeparéba természetesen, ahol senki tudomást nem vehet létezésünkről. Legalább fölhajtunk némi frissítőt: jót fog tenni mindkettőnknek...

Itt már bölintottam:

- Én is ezen a véleményen vagyok, testvér.

E megbeszélésnek lett a következménye aztán, hogy mialatt a kocsis odakint várakozott a fogattal, a gesztenyefák árnyékában, mi ketten az „Amerika” egyik külön szobájában foglaltunk helyet. Nácival, a pókhasú tulajdonossal, két fogadalmat tettünk mindenképp. Először: hogy senki előtt nem fedí föl titkos búvóhelyünket s másodszer: hogy tiszta bort fog tölteni poharainkba és nem olyat, amelyet keresztvíz alá tartottak előzetesen. Ellenkező esetben kirántjuk hátsó nadrágzsebeinkből a revolvért s megkezdjük a tüzelést. Náci ezt meg is ígérte nekünk s írjuk föl előnyére, hogy szavát meg is tartotta.

A bornak azonban, amelyet kifogástalannak találtunk, csakhamar megmutatkozott a hatása: jelentkezni kezdett a daloskedvünk. És mert fokról-fokra ágaskodott bennünk a hangulat, nem teketóriáztunk sokat, hanem vinni kezdtük teljes lélekkel. Különösen egy dalt ismételtünk a végtelenségig. Baghó Jánosnak, megyénk első nótaszerzőjének dala volt ez, amelynél különbet nem költöttek még egy másikat.

Én kezdtem minden alkalommal, mert hangom - az még van:

*Lengyelország határszélén
Kintállok a vártán.
Édesanyám, szép kedvesem
Otthonhagytam árván...*

Szállt-szállt a katonadal, hogy a mestergerendát verte, mert barátomnak is kiadós baritonja volt. E viharos nótázásnak azonban az lett a következménye, hogy valaki fölfedezett bennünket kívülről. Mert hirtelen csak arra figyeltünk föl, hogy Náci csaplóros valakit mindenáron szeretne kizsákolni a folyosóról, amikor az a valaki boroshangján így rivallt rá Nácira:

- Mivel úrral és zsenivel van dolgod, azt mondom én neked, Nácikám, úgyis, mint szellemi csiszliknek, hogy három lépés distanc!

Megismertük: Baghó János maga volt, a háborús dalnak szerzője. A nevezetes nótaköltővel hatnapos kalandozásaim során volt már találkozásunk egyízben: a mádi lakodalomban tudniillik, ahol is excentrikus ötleteivel általános szimpátiát gerjesztett maga körül. Ám alighogy lélekzethez kaphattunk volna, már be is lökte maga előtt az ajtót, miután előbb oldaltszította Nácit s a nála megszokott elragadtatással kiáltott fel:

- Barátaim, úgyis mint bőrcserző vargák, üdvözöllek abból az alkalomból, hogy dalaim révén terjesztitek a híremet...

- Éljen Baghó János! - kiáltottunk föl egyszerre. - Éljen!

Baghó János komor hangon szólt:

- De miből? Az Istenért, mi-i-i-bő-ő-ől?

Egyébként frakkban érkezett a vonattal, amelyről éppen itt találta leszállítani a kalauz. Mert ismét jegy nélkül utazott, ezúttal azonban nem tudott megegyezni a kalauzzal. A fiaskónak ezúttal egyéb magyarázata is volt, amelyre vonatkozóan a következőkben adta meg a fölvilágosítást Baghó János:

- Nevezetesen most is össze találtam rúgni a patkót hazai izraelitáinkkal s ez álnok alakok tüzelték ellenem a kalauzt, hogy tegyen ki... Nem baj! Leszámolok még velük!

Hirtelen színigtöltötte a poharat, fölhajtotta a bort, megtörölte a száját, ugyanakkor előkapta nadrágzsebéből a hangvillát, az asztal széléhez koccintotta, füléhez emelte s megkapván az alaphangot, feltárta a két karját:

- Barátaim, úgysis, mint harmadosztályú szellemi utasok a vegyesvonaton, zengjük el előbbi bánatos dalom második strófáját:

Lecsapott a két karjával, mi hárman meg belevágtunk borús karban:

*Messze, hol a kerek mennybolt
Összeér a földdel,
Édesanyám szemét látom
Tele gyöngyös könnyel...*

Bizony, nedves lett a mi szemünk is. Ugyanakkor pedig elkéstem a négyórai személyvonattól.

Fontosabb volt azonban ennél, hogy Baghó János - finálé gyanánt - újból lecsapott a két karjával s elhallgatván a nóta, szinte extázisban kiáltott fel:

- Barátaim, úgysis, mint bőrcserzők és fejnaturalisták, legyen gondotok rá, hogy ihassak!

Ittünk hát, feszt... Később, hogy, hogy nem, de közibénk talált vetődni a helybeli preparandia magyar irodalomtörténet tanára, akinek - mint fokról-fokra megfigyeltem - halvány sejtelve sem volt immár hat napja tartó képtelen utazásomról. Akkorára különben, az erős bornak hatása alatt, alaposan becsicscentettem, mert itt-ott ferdén és elnyujtva láttam a tárgyakat s három ivópajtásomat és ezért nem is emlékszem mindenre. Az azonban élesen megmaradt bennem, hogy egyízben irodalmi kérdések körül csattogott a vita. Józan állapotomban a világ minden kincséért sem mernék belekotnyeleskedni ilyen magasabbrendű problémába, ezúttal azonban, hogy bennem volt már vagy harmadfél liter s ráadásul néhány pint, valósággal én vittem a szót. Dehát ilyen az ember, ha felöntött egyszer! Emlékszem még, hogy az irodalomtörténet tanára váratlanul az asztalra sujtott le öklével s ugyanakkor csaknem üvöltött:

- Kedves barátaim, badarságokat locsogtok össze, miután dunsztotok sincs róla, mi a probléma veleje! Noshát, leszögezem újból, hogy nálunk újra a népi rétegből kellene kisarjadnia a nemzeti költészetnek, mint Tompáék korában!

S hogy példával illusztrálja, nyomban egy kortesverset applikált, amelyet sikerült megjegyez-nem. Így hangzott: - *Molnár Béla hernyóbiztos, - A bukása több, mint biztos, - Az ő elve férgesalma, - Nem veszi be, csak a marha, - Éljen doktor Buza Barna!*

S ingerülten kiáltott fel:

- Nos, tudjátok meg, kedves barátaim, hogy e pompás sorokat egy újhelyi csizmadia költötte legalább huszonhárom esztendővel ezelőtt... S ki beszél róla? A kutya se! Hát érdemes költőnek lenni ebben az országban?

De itt már gyilkoló gúnnal jegyezte meg Baghó János:

- Mindig mondtam én, testvér, hogy hazánk területén a vargák és cipészek vezetnek talentumban!

Mellesleg közbevetve: ezalatt elkéstem a következő pesti vonattól is és ennél fogva bele kellett törődnöm, hogy csak a tíz óra után befutó gyorsvonattól indulok hazafelé. Igen benne voltunk a hangulatban.

De hát nem úgy lett!

Mert valami negyedóra múlva két ismeretlen úr nyitott be reánk, kopogtatás nélkül. Utánam érdeklődtek s amikor udvariasan felálltam volna, hogy én vagyok az, a két ismeretlen egyszerre mondta:

- Akkor hazakísérjük ügyvéd urat!

- Mi címen? - próbáltam a tiltakozással.

Ugyanegy pillanatban válaszoltak:

- A nagyságos asszonytól van megbízásunk reá!

Megértettem, hogy a nyomomba megindított detektív a két úr. Először koccintottam velük is, amire lebilincselő készséggel adták elő, hogy harmadfélnap óta a fél vármegyét bezaglászták utánam, mígnem a legeslegutolsó pillanatban sikerült lecsapniok reám...

Mivel láttam, hogy itt nincs kibúvó többet s mivel a két derék ember felvilágosított, hogy oda-haza minden készen várja leányom másnapi esküvőjét, kezet szorítva három ivócimborámmal, vakszemre vágtam a kalapot. Fölvettem irattáskámat és azt a cók mókot, amelyet szegény nőm megbízásából a holnapi esküvőre vásároltam még hétfőn délből Újhely városában s akkor megindultam előttük. Hazafelé!

Két tiszteletreméltó barátomat arra kértem mindössze, maradjanak mögöttem tisztes távolban, mert nem szerettem volna, hogy csődület verődjön össze utánam. Ám hiábavalónak bizonyult minden óvintézkedés! Mert mialatt az iskolakert egyenes főútján bandukoltam végig az enyhe estében, lépten-nyomon hallani voltam kénytelen, amint egymást figyelmeztették a sétálgató párok:

- Sándor bácsi megérkezett...

Egy impertinens alak pedig a következő megjegyzéssel szúrt oldalba:

- Az összes sarkutazókat lepipálta az öreg...

Nem nyujtom tovább: kár a szóért... Ahogy benyitottam volna a kapun, kissé kijózanodtam. Mert fényárban tündöklött a veranda s a ház valamennyi szobája. Ma sem tudom, mint léptem be az ebédlőbe. Szeretett enyéim vacsoránál ültek éppen. Feleségem sötét arccal nézett az üres tányérjára, menyasszony-leányom fölsírt, ahogy észrevett, leendő vőm szemrehányó tekintetet vetett felém...

Ott, az ajtóban még, kétfelől a két detektívvel, egy nagyot nyeltem:

- Feleség! Nemzetvédelmi ügyben egész héten át a fővárosban kellett tárgyalnom bizonyos hazafias intézőkörök vezetőségével s mély sajnálatomra nem tudtalak értesíteni...

Feleségem szinte átszúrt a szemével. S akkor a nélkül, hogy moccanat volna, jéghideg hangon a következő kérdést adta föl:

- Nemzetvédelmi ügyben? Ki lumpolt egyszer Szerencsen, egyszer Mádon, egyszer az újhelyi restiben, egyszer a Vinyiczaiban, egyszer a Nyúlban, egyszer az ottani nyárikertben, ki járt megszállt területen Velejte alatt, ki dalolt tegnap és ma a végardói papnál?

Hallgattam, miként a csuka. Mert láttam, hogy itt mindent tudnak.

Azóta több nap mult el.

Még volt bennem annyi erő, hogy másnap végigjártam az esküvői ebédet s utána táncba is ereszkedtem. Tudniillik valóságos lakodalmat csaptunk, cigánymuzsikával.

Hanem ugyanakkor tapasztalnom kellett, hogy veszett hírem van már mindenfelé. Az esküvői nép nemcsak töviről-hegyire ismerte hatnapos hányódásom minden részletét, hanem itt is, ott is tódítottak már hozzá. S rémulten éreztem meg ekkor, hogy egy-két héten belül legendák szövődnek körém s én magam mithosszá fogok válni.

Úgy illett, hogy táncbavigyem újdonsült vöm édesanyját is, egy-két-fordulóra. Meg is tettem. Amikor azonban cifrázáshoz kezdtem volna illegetni a lábam élet, valamelyik tiszteletlen fiatal fika elvakkantotta magát a hátam megett:

- Jól tartja magát az öreg Kolumbusz Kristóf...

A komizkodást eleresztettem a fülem mellett s a helyett összebokáztam egypárszor.

Aztán elment a kislányom, meg az ura. Csak annyit árultak el mosolyogva, hogy első állomásuk Budapest lesz. Onnét továbbutaznak majd délnek.

De akkor végérvényesen ágybadültem én is. Éppen ideje volt.

A vendégek maradtak még s ezért jogászfiamat bíztam meg a házigazdai szerepkörrel. Én pedig biccentvén diszkrétan a vendégek koszorúja felé s kezetsókolván neheztelő hitvesemnek, félrevonultam észrevétlenül.

Hanem akkor aludtam egyet!

Vasárnap esti félnyolc lehetett, mikor fülemrehúztam a paplant s kedd déli tizenkét órára harangoztak, amikor újból fölnyitottam a szememet.

Hat nap alatt nevezetes emberré váltam.

Egyik jele ennek, hogy azóta példátlanul föllendült az irodám. A mai napon például valóságos torlódás állt be az udvaromon. Egymagamban csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudtam lebonyolítani a kliens-forgalmat. Holnap bojtárt fogadok.

Most pedig búcsút intek a türelmes olvasónak.

Az az érzésem, hogy hiába is kapálództam volna kézzel-lábbal a hat napra kinyúlt kényszerutazás ellen. Magasabb Hatalmak által volt ez így előírva a számomra. Igenis, az Úr tenyerében vagyunk valamennyien...

Ismerve azonban a becsicsentés iránti hajlandóságomat, nem lehetetlen, hogy legközelebb újból belekeveredem valami kalandba... Kívánom őszinte szívből, hogy az Isten óvjon meg minden jó keresztyént hasonló utazástól.

Vale!

- VÉGE -